

Ede, een roltrapregio?

Regionale samenwerking en verankering van afgestudeerden op de Kenniscampus Ede

Een onderzoek naar de betekenis van de Kenniscampus Ede voor het bedrijfsleven in de regio Food Valley en de woonplaatskeuze van afgestudeerden

Masterthesis Economische Geografie

Auteur	E. J. van Egmond
Studentnummer	3218961
E-mailadres	e.j.vanegmond@students.uu.nl emma_van_egmond@hotmail.com
Datum	8 november 2012
Opleiding	Master Economische Geografie
Instelling	Universiteit Utrecht
Faculteit	Geowetenschappen
Adres	Heidelberglaan 2 3584 CS Utrecht
Begeleiding	Dr. V.A.J.M. Schutjens
E-mail	V.A.J.M.Schutjens@uu.nl

Universiteit Utrecht

(Bron afbeelding voorpagina: Gemeente Ede/eigen bewerking)

VOORWOORD

Met deze masterscriptie komt er een einde aan vijf studiejaren in Utrecht. Zowel op persoonlijk als op professioneel vlak mooie en leerzame jaren, waarin ik geen moment spijt heb gehad van mijn studiekeuze. In het laatste jaar, tijdens de master Economische Geografie, zijn mijn interesses voor het bestuderen van het ruimtelijk gedrag van bedrijven goed tot uiting gekomen.

Voor u ligt mijn masterthesis, het resultaat van meer dan een half jaar zelfstandig doorzetten. Niet helemaal zelfstandig. Allereerst wil ik Veronique Schutjens bedanken voor haar inspirerende en intensieve begeleiding, kritische en oprechte gesprekken. Haar uitgebreide en oplettende blik hebben mij geholpen steeds nieuwe verbeteringen aan te brengen. Daarnaast wil ik graag de gemeente Ede bedanken voor de stageplek, in het bijzonder Saskia Heins, mijn begeleidster bij de afdeling Strategie & Onderzoek. Met haar heb ik elke week gesproken en zij heeft me geholpen deze scriptie te structureren, soms even afstand te nemen en me met de juiste mensen in contact te brengen. Ook Frits Dimmendaal, de opdrachtgever van dit onderzoek, wil ik bedanken voor de kans die ik heb gekregen om dit belangrijke onderzoek te mogen doen. Mijn contacten bij de verschillende onderwijsinstellingen aan de Kenniscampus in Ede wil ik bedanken voor hun medewerking. Aan het thuisfront bedank ik graag mijn ouders, broer en ook vriendinnen voor de momenten waarop ik met ze kon delen dat mijn onderzoek héél goed of héél slecht ging, waarop ze dit altijd konden relativiseren. Mijn vriend wil ik bedanken voor zijn onderbouwde kritiek en frisse blik, en ook omdat hij bijna mijn hele scriptie heeft doorgelezen. Daarnaast was deze scriptie niet mogelijk geweest zonder de medewerking van de respondenten, zowel de ondernemers die ik heb geïnterviewd als de afgestudeerden aan de Kenniscampus Ede.

Ik ben zelf een uitstekend voorbeeld van een afgestudeerde die zich niet of nauwelijks laat verankeren in een plaats. Mijn ruimtelijk gedrag beperkt zich niet tot Utrecht, waar ik woon en studeer, maar strekt zich uit van Ede, Wageningen, Eindhoven (de plaats waar ik ben opgegroeid) tot Den Haag, zelfs Antwerpen en Rotterdam. Vanuit Utrecht waaier ik graag uit naar een woonplaats in, bij voorkeur, de Randstad, afhankelijk van waar ik een baan vind. Alhoewel op mijn woonplaatskeuze als bijna afgestudeerde geen peil te trekken valt, hoop ik met dit onderzoek een indicatie te hebben gegeven van de woonplaatskeuze van MBO en HBO'ers die een opleiding hebben afgerond in Ede door te kijken naar hun plaats van opgroeien, hun woonlocatie tijdens de opleiding en andere factoren als persoonskenmerken.

Veel plezier en succes met het lezen van deze scriptie.

Emma van Egmond, november 2012

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD	4
1. INLEIDING	8
1.1. Aanleiding: Ede als kenniscluster	8
1.2. Onderzoeksvragen	9
1.3. Wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie	9
1.4. Leeswijzer	10
2. THEORETISCH KADER	11
2.1. Inleiding	11
2.1.1. Samenwerking binnen de Triple Helix	11
2.2. Regionale Innovatie Systemen vanuit economisch-geografisch perspectief	12
2.2.1. Een Regionaal Innovatie Systeem	12
2.2.2. Bouwstenen van een Regionaal Innovatie Systeem	14
2.2.3. Diverse of gerelateerde bedrijvigheid in de regio?	15
2.3. Clusters en samenwerking	16
2.3.1. Clusterbeleid	16
2.4. Woonplaatskeuze van afgestudeerden: de roltrapregio	17
2.4.1. Ruimtelijke mobiliteit afgestudeerden	17
2.4.2. De regio als roltrapregio	18
2.4.3. Motieven woonplaatskeuze afgestudeerde: belang van arbeidsmarktperspectief	19
2.5. Aantrekkingskracht van steden	20
2.5.1. De Randstad als roltrapregio	20
2.6. Conclusie en conceptueel model	21
2.6.1. Hypothesen	24
3. NEDERLANDSE KENNISCLUSTERS: EDE ALS CASE-STUDY	26
3.1. Inleiding	26
3.2. Kennisclusters in Nederland	26
3.2.1. De regio Food Valley als kenniscluster	26
3.3. De betekenis van beroepsonderwijs in kennisclusters	28
3.3.1. De rol van het hoger beroepsonderwijs	28
3.3.2. De rol van het middelbaar beroepsonderwijs	29
3.3.3. Afstemming kennisinstellingen en bedrijfsleven	30
3.4. Clustering van onderwijsinstellingen: de campus	30
3.5. Ede als case-study	32
3.5.1. Sociaal-economisch profiel gemeente Ede	32
3.5.2. De Kenniscampus Ede	35
3.6. Conclusie	36
4. OPZET EN UITVOERING VAN HET ONDERZOEK	37
4.1. Inleiding	37
4.2. Onderzoeksopzet	37
4.2.1. Kwalitatief onderzoek: interviews onder bedrijven	37
4.2.2. Kwantitatief onderzoek: enquête onder afgestudeerden	38
4.3. Operationalisering	40
4.4. Beschrijving van de respons	42
4.4.1. Representativiteitsanalyse	46
4.5. Conclusie	47
5. ONDERNEMERS AAN HET WOORD	48
5.1. Inleiding	48
5.2. Gebruik arbeidsaanbod Ede	48
5.2.1. Ede als vestigingslocatie voor bedrijven	48
5.2.2. Gebruik (ex)studenten Ede	49
5.2.3. Tekort op de arbeidsmarkt	49
5.2.4. Vacatures (extra)regionaal	50
5.2.5. Woonplaatskeuze van afgestudeerden	51

5.2.6.	Onderwijsinstellingen en het bedrijfsleven	52
5.3.	Regionale samenwerkingsverbanden	53
5.3.1.	Kennissuitwisseling en samenwerking	53
5.3.2.	Knelpunten bij samenwerking.....	53
5.3.3.	Loket op de campus	55
5.3.4.	Ontwikkelingen op de Kenniscampus Ede	55
5.3.5.	Focus op food	56
5.3.6.	Valorisatie	57
5.3.7.	De rol van de gemeente Ede	57
5.4.	Conclusies: ondernemers aan het woord.....	58
6.	VERANKERING VAN AFGESTUDEERDEN: EMPIRISCHE BEVINDINGEN IN DE REGIO EDE	60
6.1.	Inleiding	60
6.2.	Woonplaatskeuze afgestudeerden	60
6.2.1.	Woonlocatie laatste opleidingsjaar en woonplaatskeuze afgestudeerden	61
6.2.2.	Stageplaats en woonplaatskeuze afgestudeerden.....	63
6.2.3.	Opleiding en woonplaatskeuze afgestudeerden	64
6.2.4.	Werklocatie en woonplaatskeuze afgestudeerden.....	65
6.2.5.	Jaar van afstuderen en bereidheid verhuizing naar Ede	66
6.2.6.	Opleidingsniveau en woonplaatskeuze afgestudeerden	67
6.2.7.	Perceptie en bereidheid verhuizing naar Ede	68
6.3.	Wat beïnvloedt de woonplaatskeuze van afgestudeerden?.....	72
6.3.1.	Wat bepaalt de kans op wonen in Ede na het afstuderen?.....	72
6.3.2.	Wat bepaalt de kans op wonen in de Food Valley na het afstuderen?	74
6.4.	Conclusies: verankering afgestudeerden in de regio	76
7.	CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN.....	79
7.1.	Inleiding	79
7.2.	Regionale samenwerkingsverbanden en gebruik van arbeidsaanbod aan Kenniscampus	79
7.3.	Verankering van afgestudeerden in Ede	80
7.4.	Beleidsaanbevelingen	82
7.5.	Onderzoeksaanbevelingen: reflectie op het onderzoeksproces	84
	SAMENVATTING.....	86
	LITERATUUR.....	88
	BIJLAGE 1: Lijst geïnterviewde personen	91
	BIJLAGE 2: Topiclijst interviews	92
	BIJLAGE 3: Aankondigingsbrief interviews	93
	BIJLAGE 4: Aankondigingsbrief vragenlijst	94
	BIJLAGE 5: Vragenlijst afgestudeerden	95
	BIJLAGE 6: Uitvoer statistische analyse (SPSS)	103
	BIJLAGE 7: Transcripten interviews	109

1. INLEIDING

1.1. Aanleiding: Ede als kenniscluster

Hoogopgeleide afgestudeerden hebben gunstige effecten op de regionale economische ontwikkeling (Venhorst et al., 2011; Tödtling & Trippl, 2005; Ossebaard & Hekkert, 2010; Alsté & Van Der Sijde, 1998; Delfmann et al., 2011). Er is daarom veel aandacht vanuit beleidsmakers voor de woonplaatskeuze van deze hoogopgeleide en ruimtelijk mobiele afgestudeerden. Het is een relevante vraag voor steden hoe de aansluiting onderwijs en arbeidsmarkt is en hoe binding kan worden gecreëerd met de regio.

Ede wil zich profileren als een kennisstad met een grote interactie tussen het bedrijfsleven en het onderwijs, van VMBO tot HBO (Gemeente Ede, 2011a). De huidige onderwijsconcentratie van VMBO, MBO- en HBO instellingen aan de Zandlaan in Ede profileert zich als een kenniscampus. Negen verschillende partijen realiseren tezamen de Kenniscampus Ede; de gemeente Ede, de Christelijke Hogeschool Ede (CHE), Christelijke Scholengemeenschap Het Streek, ROC A12, Idealis, Woonstede en Aeres (PTC+ en het Groenhorstcollege) (Gemeente Ede, 2011a). *“De ambitie voor de betrokken partijen is om een Kenniscampus te ontwikkelen met een hoogwaardig, goed aansluitend onderwijs en kennisaanbod in een aantrekkelijke omgeving. De Kenniscampus Ede voorziet het bedrijfsleven in de Food Valley van mensen met praktijkgerichte kennis, kunde en affiniteit met Food. Dit doet de Kenniscampus Ede vanuit een aantrekkelijk en duurzaam gebied met een contextrijke leeromgeving en innovatieve bedrijvigheid”* (Gemeente Ede, 2011a). De gemeente Ede verbindt haar naam aan agrofood door uit te spreken dat haar toekomst nauw verbonden is met die van de regio Food Valley en dat deze activiteiten van oudsher behoren tot de kernactiviteit van Ede en omgeving. Ede hoopt met het uitgroeien van de onderwijsconcentratie tot een cluster of campus en het produceren van toepassingsgericht onderzoek en onderwijs een impuls te geven aan de regionale economie (Gemeente Ede, 2011a).

Één van de doelstellingen van het Kenniscampusinitiatief in Ede is het verbinden van partijen bij de realisatie en uitvoering van de campus. Op de campus worden onderwijsfaciliteiten, innovatieve bedrijvigheid, studentenhuysvesting en sport- en wijkvoorzieningen gerealiseerd (Kenniscampus Ede, 2011). In dit onderzoek komen de samenwerkingsverbanden tussen het regionale bedrijfsleven en de onderwijsinstellingen op de Kenniscampus aan bod. Ook de rol van de lokale overheid wordt hierbij aangehaald. Op welke manier werken verschillende partijen in de regio met elkaar samen en welke visie hebben zij op de ontwikkeling van de Kenniscampus? In hoeverre benutten bedrijven het arbeidsaanbod afkomstig van de Kenniscampus?

Een andere interessante vraag is in hoeverre studenten na het afronden van hun opleiding aan de Kenniscampus in de regio Food Valley blijven werken en/of wonen en een stimulans voor de economie betekenen. Wanneer gemeenten in staat zijn afgestudeerden te behouden en aan een baan te helpen heeft dit een gunstig effect op de regionale economie (Delfmann et al., 2009; Venhorst et al., 2010). Lokale beleidsmakers uiten hun zorgen over de grote aantallen afgestudeerden die de stad verlaten na het behalen van een diploma (Venhorst et al., 2011). Gemeenten willen afgestudeerden in de regio houden of zelfs aantrekken. Hoger opgeleiden kennen daarnaast een hogere verhuisgeneigdheid dan lager opgeleiden, aldus Venhorst, et al. (2010). Het is de vraag in hoeverre Ede functioneert als ‘roltrapregio’ (Fielding, 1992) waarbij studenten na het afronden van hun opleiding vertrekken naar elders voor een baan of gezin. Deze vraag wordt in dit onderzoek beantwoord door de woonplaatskeuze van afgestudeerden aan onderwijsinstellingen in Ede in kaart te brengen en de motieven te bepalen die aan deze keuze ten grondslag liggen.

Ede heeft dus de ambitie een succesvol kenniscluster te worden, aantrekkelijk voor regionale bedrijvigheid én voor jonge afgestudeerden. Enerzijds wil Ede intensieve samenwerkingsrelaties tussen overheid, bedrijfsleven en onderwijs en anderzijds wil Ede het arbeidsaanbod in de regio verankeren en de kennis in de regio behouden. Met de inzichten van dit onderzoek kan de opdrachtgever van dit onderzoek, de gemeente Ede, haar gemeentelijk beleid beter afstemmen op de vraag vanuit het regionale bedrijfsleven in de Food Valley maar ook op de behoeften van net afgestudeerden wat betreft wonen en werken. Dit onderzoek vormt hiermee een benchmark, een nulmeting, waar tegenover toekomstige ontwikkelingen kunnen worden afgezet.

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van de gemeente Ede, middels een stage op de afdeling Strategie & Onderzoek. Tevens is dit onderzoek een afstudeeronderzoek voor de masteropleiding Economische Geografie. In dit onderzoek wordt de bijdrage aan de regionale economie van MBO en HBO opleidingen aan de Kenniscampus Ede belicht, via (ex)studenten of samenwerkingsrelaties, tussen kennisinstellingen, het regionale bedrijfsleven en de lokale overheid. De opdrachtgever van dit onderzoek, de gemeente Ede, vroeg om een stand van zaken van de huidige situatie, in 2012. Het onderzoek is een eerste verkenning van de betekenis van de Kenniscampus Ede voor het bedrijfsleven in de regio Food Valley, een nulmeting. Drie typen partijen zijn betrokken; de onderwijsinstellingen ROC A-12, CHE en Groenhorst, het regionale bedrijfsleven

en de lokale overheid. Door deze drie partijen te betrekken in dit onderzoek kan een beeld worden gevormd van de situatie in Ede; van het aanbod HBO en MBO, de regionale economie en gemeentelijk beleid. Dit onderzoek geeft inzicht in de huidige betekenis van het (beroeps)onderwijs aan de Kenniscampus Ede voor de bedrijven in de regio Food Valley, de vraagkant. In hoeverre maken bedrijven gebruik van kennis uit lokaal beroepsonderwijs? Daarnaast wordt een beeld geschetst van de regionale samenwerking tussen de onderwijsinstellingen en bedrijven. De aanbodkant betreft een inventarisatie van patronen in het ruimtelijk gedrag van (ex)studenten qua opleidingsachtergrond, stageplek, woon- en werklocatie. Welke factoren bepalen de woonlocatie van (ex)studenten na het afronden van de opleiding?

1.2. Onderzoeksvragen

De centrale vraag in dit onderzoek luidt als volgt:

“In hoeverre bestaan er tussen het regionale bedrijfsleven in de Food Valley en de Kenniscampus Ede relaties in de vorm van samenwerking en kennisuitwisseling via het arbeidsaanbod van (ex)studenten, en waarvan is de woonplaatskeuze van afgestudeerden afhankelijk?”

Hierbij zijn drie deelvragen geformuleerd:

1. *Wat zegt de economisch-geografische literatuur over de aansluiting tussen vraag naar en aanbod van arbeid in (onderwijs)clusters, samenwerking tussen kennisinstellingen en bedrijfsleven en motieven van afgestudeerden om in de regio van opleiding te blijven?*
2. *In hoeverre wordt in het regionale bedrijfsleven in de regio Food Valley gebruik gemaakt van (ex)studenten van de Kenniscampus Ede en in hoeverre bestaat er samenwerking tussen het bedrijfsleven en de Kenniscampus?*
3. *In hoeverre kiezen afgestudeerden voor Ede of de regio rond Ede als werk- en woonlocatie, en in hoeverre wordt deze keuze verklaard door persoonskenmerken, (vorige) woonlocatie, opleidingsachtergrond of kenmerken van de arbeidssituatie?*

Het onderzoek bestaat naast een literatuurdeel en een methodisch hoofdstuk, uit empirisch onderzoek, waarin kwalitatieve en kwantitatieve onderzoeksmethoden worden gecombineerd. Het kwalitatieve deel betreft tien (diepte-) interviews met ondernemers uit de regio Food Valley in de sectoren food en gezondheid, waarmee deelvraag twee wordt beantwoord. Het kwantitatieve deel van dit onderzoek geeft antwoord op deelvraag drie. De gegevens met betrekking tot wonen en werken zijn verzameld met behulp van een enquête onder afgestudeerden aan de Kenniscampus Ede.

1.3. Wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie

Dit onderzoek naar de regionale kennisuitwisseling en woonplaatskeuze van afgestudeerden is zowel van wetenschappelijk als maatschappelijk belang. Er is zowel vanuit de wetenschap als de beleidspraktijk aandacht voor de rol van hoger opgeleiden in de regionaal economische ontwikkeling, maar het ontbreekt aan goed onderbouwd beleid wat betreft onderwijs en arbeidsmarkt.

De wetenschappelijke relevantie komt terug in het theoretisch kader waarbij begrippen en theorieën over vraag en aanbod in (onderwijs)clusters behandeld worden. Op basis van deze theorie is het empirische deel van deze thesis ontworpen. Er is tot nu toe relatief weinig onderzoek gedaan naar de clustering van MBO- en HBO instellingen en het effect hiervan op het regionale bedrijfsleven. Het onderhavige onderzoek betekent een toevoeging aan de literatuur over de regionaal-economische functie van onderwijsclusters.

In de bestaande wetenschappelijke literatuur bestaat het concept roltrapregio, waarbij afgestudeerden na het afronden van hun opleiding in een regio vertrekken naar elders (Fielding, 1992). In dit onderzoek wordt nagegaan of dit concept actueel is voor de regio rond Ede anno 2012 en welke factoren invloed hebben op deze woonplaatskeuze van afgestudeerden. Is de twintig jaar oude theorie over de roltrapregio van Fielding (1992) vandaag de dag nog steeds van toepassing op gebieden of is deze inmiddels achterhaald? In hoeverre gaat deze niet-Nederlandse theorie op voor een regio binnen een klein land als Nederland? Daarnaast is het de vraag in hoeverre het onderwijscluster in Ede functioneert als een regionaal innovatiesysteem (RIS) (Cooke, 2001) waarin zowel kennisproductie als kennisverspreiding plaatsvindt. Is de theorie van Cooke wat betreft het institutionele raamwerk voor innovatie toepasbaar op de Kenniscampus in

Ede? In hoeverre maken private partijen bijvoorbeeld gebruik van de expertise die op de campus aanwezig is en welke vormen van samenwerking tussen partijen bestaan er? De wetenschappelijke relevantie uit zich daarnaast in het gebrek aan wetenschappelijk onderzoek naar met name MBO maar ook HBO afgestudeerden. Het ruimtelijk gedrag van MBO afgestudeerden komt in wetenschappelijk onderzoek weinig aan bod. De hoofdmoot van het wetenschappelijk onderzoek over de ruimtelijke mobiliteit van studenten en afgestudeerden omvat afgestudeerden van het wetenschappelijk onderwijs.

Het gebrek aan aandacht in studies naar HBO en MBO afgestudeerden uit zich ook in de maatschappelijke relevantie. Zowel de geïnterviewden in dit onderzoek als adviesbureaus (Berenschot, 2010) spreken de verwachting uit dat er voor MBO-beroepen, met name technische beroepen, een enorm tekort ontstaat aan arbeidskrachten in de komende jaren. Een arbeidsmarkttekort waar wellicht beleid voor moeten worden ontworpen. MBO en HBO'ers zijn daarom belangrijke doelgroepen en onderwerpen van onderzoek. Bovendien noemt Van Zijl (2010), voorzitter van de MBO-raad, "... *het MBO de motor van onze economie*", waardoor onderzoek naar deze groep van belang is.

In de studie van Venhorst et al. (2011a) naar de migratiestromen van afgestudeerden in Nederland wordt gesteld dat beleidsmakers zich zorgen maken over de grote aantallen afgestudeerden die de studiestad verlaten na het behalen van een diploma. Deze afgestudeerden zijn volgens hen juist van belang voor de ontwikkeling van steden, hogere arbeidsproductiviteit en draagvlak voor voorzieningen. De maatschappelijke relevantie van deze thesis uit zich in de vraag in hoeverre inspanningen betreffende het Kenniscampusinitiatief hebben bijgedragen aan lokale verankering van afgestudeerden en studenten in de gemeente Ede. Waar komen studenten aan de campus vandaan, waar gaan zij na het afronden van hun opleiding naar toe en op welke manier kan de gemeente Ede deze jonge afgestudeerden aan zich binden? De gemeente Ede kan met dit onderzoek inzicht krijgen in de betekenis van het lokale beroepsonderwijs voor het bedrijfsleven in de Food Valley. Door middel van dit onderzoek kunnen sterktes en zwaktes worden gesignaleerd in de huidige aansluiting van het arbeidsaanbod op de vraag van bedrijven. Uiteindelijk doel van de gemeente Ede is om de Kenniscampus Ede te versterken en de aantrekkingskracht hiervan te vergroten op nieuwe studenten of scholieren, afgestudeerden en starters. Dit onderzoek geeft daarom inzicht in het huidige functioneren van de Kenniscampus Ede, de samenwerkingsverbanden en de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt. Een vervolgonderzoek zal moeten aantonen of de (gemeentelijke) inspanningen ter versterking van het kenniscluster vruchten hebben afgeworpen. In die zin is dit onderzoek een nulmeting; een benchmark waartegen toekomstige ontwikkelingen en resultaten van beleidsinspanningen in de komende jaren kunnen worden afgezet.

1.4. Leeswijzer

Hoofdstuk 2 is het theoretisch kader van deze masterthesis en biedt de wetenschappelijke basis voor het onderzoek. Theorieën en begrippen over regionale innovatiesystemen, het ruimtelijk gedrag en de woonplaatskeuze van afgestudeerden worden hierin behandeld. Aan het eind van hoofdstuk 2 wordt de deelvraag beantwoord en het conceptueel model en de bijbehorende hypothesen gepresenteerd en toegelicht. Hoofdstuk 3 is een contextstudie over kennisclusters in Nederland en behandelt Ede als case-study. Ook wordt hier een sociaal-economisch profiel geschetst van de gemeente Ede. Hoofdstuk 4 gaat over de onderzoeksmethodiek. Hier worden zaken als datavergaring en gegevenswerking behandeld voor het kwalitatieve en kwantitatieve gedeelte van dit onderzoek. In hoofdstuk 5 komen de onderzoeksresultaten aan bod die voortkomen uit de interviews met ondernemers in de regio Food Valley. Hoofdstuk 6 behandelt de resultaten uit de vragenlijst, afgenomen onder afgestudeerden aan de Kenniscampus Ede. De hypothesen worden getoetst aan de hand van de onderzoeksresultaten. Deze masterthesis wordt afgesloten met een conclusie en aanbevelingen in hoofdstuk 7.

2. THEORETISCH KADER

2.1. Inleiding

In de wetenschappelijke literatuur is de relatie tussen onderwijs en arbeidsmarkt al jaren onderwerp van onderzoek. Wat zegt de wetenschappelijke literatuur hierover en daarnaast over samenwerkingsrelaties binnen een regio en het ruimtelijk gedrag van afgestudeerden? Hoofdstuk twee geeft antwoord op de eerste deelvraag:

“Wat zegt de economisch-geografische literatuur over de aansluiting tussen vraag naar en aanbod van arbeid in (onderwijs)clusters, samenwerking tussen kennisinstellingen en bedrijfsleven en motieven van afgestudeerden om in de regio van opleiding te blijven?”

Het theoretisch kader is opgedeeld in drie delen die tezamen een antwoord geven op de eerste deelvraag. In deel één, 2.2, worden de theorieën over clusters en de rol van regionale partners in het lokale bedrijfsleven volgens de economische geografische literatuur uiteengezet. Hier worden samenwerkingsverbanden tussen onderwijsinstellingen, overheden en het bedrijfsleven voor een regio aangehaald. Daarnaast wordt in 2.3 nagegaan wat er in de theorie staat over innovativiteit van verschillende typen regio's en over de invloed van beleid op succesvolle samenwerking binnen een cluster. In deel 2.4 wordt volgens de literatuur de betekenis van afgestudeerden en (hoog)opgeleiden voor een regionale economie achterhaald. De woonplaatskeuze van afgestudeerden wordt in kaart gebracht door motieven aan te halen die hier op van invloed zijn. Daarnaast komt de aantrekkingskracht van Nederlandse steden op afgestudeerden aan bod. Het hoofdstuk eindigt met een conceptueel model, dat de verzamelde theorie visueel samenvat, en de bijbehorende hypothesen die in volgende hoofdstukken worden getoetst aan de werkelijkheid: de situatie in de Kenniscampus Ede.

2.1.1. SAMENWERKING BINNEN DE TRIPLE HELIX

Delfmann et al. (2009) verwijzen in hun studie naar de rol van het HBO in regionale kenniscirculatie naar de *'Triple Helix'* theorie. Volgens deze theorie bewerkstelligen het bedrijfsleven, onderwijs- en kennisinstellingen en de lokale overheid tezamen een kenniscirculatie door nauwe samenwerking en een hoge interactie. Elke organisatie kent haar eigen traditionele rol en functie maar is ook in staat zich in de rol en belangen van een andere partij te verplaatsen. Onderwijsinstellingen nemen bijvoorbeeld de rol van een ondernemer aan, waarbij ze meer vanuit een commercieel oogpunt beredeneren, en andersom. Hierdoor kan volgens Etzkowitz & Leydesdorff (2000) innovatie ontstaan. Zij formuleren drie vormen van samenwerking tussen overheid, bedrijven en kennisinstellingen. De eerste vorm is een *'statist'* model waarbij de overheid het bedrijfsleven en kennisinstellingen omringt en alle relaties beheerst. Binnen dit model bestaat door beheersing vanuit de overheid echter weinig vrijheid voor bedrijven en kennisinstellingen en hierdoor zijn de kansen voor innovatie en ontwikkelingen vanuit de organisaties zelf (*bottom-up*) klein. De tweede vorm van samenwerking is *'laissez-faire'*, waarbinnen alle drie de organisaties zelfstandig en nagenoeg onafhankelijk van elkaar functioneren. In het *'laissez-faire'* model is het contact tussen verschillende organisaties beperkt. Het laatste model is het *'triple-helix'* model waarin veel interactie tussen organisaties bestaat en zij met elkaar verweven zijn. Het *'triple helix'* model wordt door verschillende nationale en regionale overheden gebruikt om de kenniscirculatie tussen andersoortige organisaties in een regio op gang te brengen (Etzkowitz & Leydesdorff, 2000).

Ook volgens Gertler (2005) is in een cluster de interactie tussen verschillende organisaties belangrijk. De belangrijkste participanten in een cluster zijn bedrijven, onderwijs- en kennisinstellingen, durfkapitalisten, productiebedrijven en gespecialiseerde onderzoeksafdelingen (bijvoorbeeld bij overheden). Voor bedrijven in een cluster is de nabijheid tot kennis- en onderwijsinstellingen van belang voor de kenniscirculatie, aldus Gertler (2005). De kennis die werknemers, studenten of afgestudeerden bij zich dragen wordt het best overgedragen op de bedrijven via *'tacit knowledge'* en persoonlijk contact. Kennisoverdracht vindt volgens Gertler plaats via hooggeschoold personeel dat van de kennisinstellingen naar het bedrijfsleven doorstroomt, arbeidsmobiliteit. Kennisoverdracht kan tevens plaatsvinden via afgestudeerden, die hun pas verworven kennis inzetten bij bedrijven. Gertler meent dat vooral bedrijven die wetenschappelijke kennis toepassen of gebruiken, belang hebben bij samenwerking met universiteiten en andere kennisinstellingen. Een lokale ondersteunende onderzoeksinfrastructuur kan een belangrijke randvoorwaarde zijn bij een succesvol cluster (Gertler, 2005). Clusters groeien niet vanwege deze infrastructuur maar worden er wel door gestimuleerd. Soms ontstaan clusters zelfs dankzij de aanwezige kennisinfrastructuur in een regio. Volgens Gertler (2005) is de aanwezigheid van hooggeschoold personeel in een regio een belangrijke input voor clusters. Het creëren van een hoogopgeleide arbeidspool is afhankelijk van verschillende factoren; of hoogopgeleiden in een regio terecht komen hangt mede af van de kwaliteit van het onderwijs en kennisinstellingen in een regio.

Een goede kwaliteit van leven in de regio draagt daarnaast bij aan het behouden en het aantrekken van hooggeschoold personeel.

Innovatie en samenwerking kunnen plaatsvinden binnen verschillende ruimtelijke concepten. Over de totstandkoming van een Triple Helix in de regio zijn verschillende ideeën. Hoe zorg je ervoor dat de Triple Helix binnen een regio tot stand komt?

2.2. Regionale Innovatie Systemen vanuit economisch-geografisch perspectief

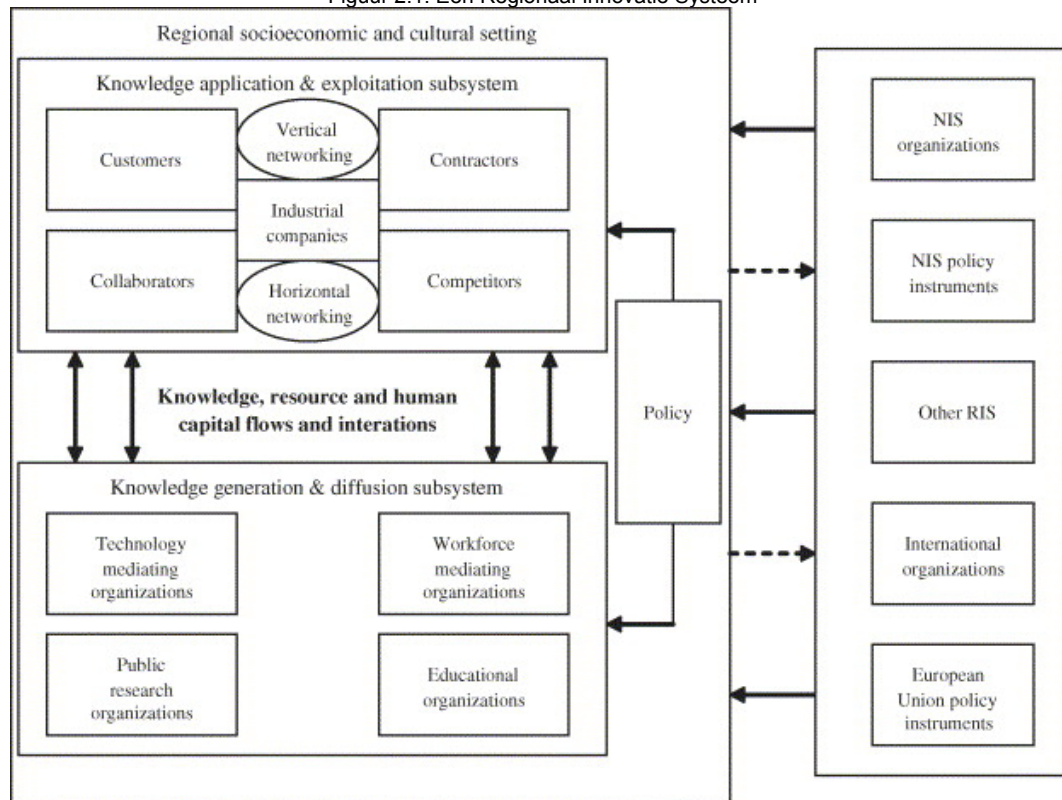
Binnen de academische wereld bestaat overeenstemming over innovatie, kennis en leren als pijlers voor economische ontwikkeling op verschillende schaalniveaus (Tödtling & Trippl, 2005; Ossebaard & Hekkert, 2010; Alsté & Van Der Sijde, 1998). Binnen deze moderne benadering staat de productiefactor kennis centraal (Tödtling & Trippl, 2005; Knight, 1995). De kennisgerichte benadering is relatief nieuw, ontstaan vanaf de jaren '90. Voorafgaand aan deze moderne benadering waren vanaf de tweede helft van de achttiende eeuw met name de klassieke opvattingen dominant. De theorie van Von Thünen over de landbouw en van Weber over de locatie van industriebedrijven zijn hier voorbeelden van. De klassieke benadering stelt dat de productiefactoren arbeid, kapitaal en grondstoffen bepalend zijn voor de productiemogelijkheden van bedrijven en daardoor indirect voor de welvaart van landen of regio's (Atzema et al., 2002). Er bestond een lineair en centraal geleid, Schumpeteriaans, model voor innovatie. Dit model benadrukte het belang van investeringen in R&D, financiële steun voor bedrijven en technologie. Binnen het lineaire model waren instrumenten voor stimulansen aanwezig maar het negeerde de mogelijkheid van bedrijven om externe kennis op te nemen en te gebruiken in de bedrijfsvoering: *absorptive capacity* (Boschma et al., 2002). Ook was er binnen het lineaire ontwikkelingsmodel geen plaats voor organisatorische tekortkomingen van bedrijven en steun voor innovatie in minder gunstige regio's. Beleid werd toegepast op een ongecoördineerde manier, waarbij geen onderscheid werd gemaakt tussen regio's. Beleidsmatig is de aandacht rond 1990 verschoven naar innovatieve regio's, high-tech gebieden en kennisclusters; theorieën die voornamelijk toepasbaar zijn op goed presterende regio's (Cooke, 2001; Asheim & Coenen, 2005). Dit uitte zich in aandacht voor de regio als plek voor innovatie door specialisatie en een geringe afstand tussen actoren en organisaties (Boschma et al., 2002). Van Katwijk (2005) meent dat gemeenten in dit kader behoefte hebben aan meer kennis over stedelijk beleid om de (kennis)economie te stimuleren.

2.2.1. EEN REGIONAAL INNOVATIE SYSTEEM

Het concept innovatiesysteem werd in de jaren '80 in eerste instantie toegepast op nationaal niveau, een nationaal innovatiesysteem (Cooke, 2001). Het is ontstaan als reactie op het lineaire, standaard model van innovatie (Hekkert, 2008). Nationale innovatiesystemen richten zich op de nationale voorwaarden voor innovatie. Landen verschillen van elkaar qua economische structuur, R&D-bestedingen en prestaties op het gebied van innovatie. Op nationaal niveau spelen kwesties als technologie, focus op sectoren en wetgeving, maar deze hebben een uitwerking op regionaal niveau. Regio's verschillen van elkaar qua industriële specialisatie en op het gebied van innovatieve prestaties. Het begrip nationaal innovatiesysteem is bekritiseerd vanwege de regionale agglomeratie van sectoren binnen een land, aldus Boschma et al. (2002). In Gelderland bestaat bijvoorbeeld een clustering van voedselgerelateerde technologie en bedrijvigheid, in Amsterdam een concentratie van de financiële dienstverlening en in Eindhoven is ICT geclusterd rondom het bedrijf Philips.

Meer recent ontstond er daarom een groeiende interesse voor *regionale* innovatiesystemen (RIS) (Cooke, 2001). Een regionaal innovatiesysteem (RIS) is de institutionele infrastructuur die innovatie binnen een regio stimuleert. Binnen het RIS bestaan clusterende bedrijven, een regionale ondersteunende infrastructuur met publieke en private onderzoeksinstituten, universiteiten en hogescholen (Cooke, 2001). Een RIS is volgens Cooke (2001) en Autio (1998) opgebouwd uit twee subsystemen binnen een regionale setting, zie figuur 2.1. Het ene subsysteem wordt vormgegeven door de toepassing en exploitatie van kennis door bedrijven, klanten, toeleveranciers en concurrenten. Dit subsysteem kan bijvoorbeeld bestaan binnen een cluster. Het andere subsysteem bestaat uit de actoren die betrokken zijn in de productie en verspreiding van kennis. Dit zijn publieke onderzoeksinstituten, onderwijsinstellingen zoals universiteiten en regionale beleidsmakers. Op beide subsystemen is beleid van buitenaf van invloed, zie blokje *policy* in figuur 2.1. Daarnaast is het RIS onderhevig aan (inter)nationale instrumenten en organisaties, bijvoorbeeld met betrekking tot nationale wet- en regelgeving. Binnen het RIS bestaan, in een ideale situatie, intensieve en interactieve relaties tussen en binnen deze subsystemen, die een constante uitwisseling van kennis en kapitaal mogelijk maken (Tödtling & Trippl, 2005).

Figuur 2.1: Een Regionaal Innovatie Systeem

Bron: Autio, 1998; aangepast door Tödttling & Trippl, 2005, p. 1206

Innovatie kan plaatsvinden binnen twee verschillende, overlappende, ruimtelijke concepten: regionale innovatiesystemen (RIS) en clusters (Asheim & Coenen, 2005). Een cluster is een ruimtelijke concentratie van gerelateerde bedrijven in dezelfde of verwante sectoren die concurreren maar ook samenwerken (Porter, 1990). Een cluster is een nauwer systeem dan een RIS, omdat een cluster sterk sectoraal gebonden is. Een RIS kan echter meerdere sectoren beslaan (Asheim & Coenen, 2005). Een RIS verschilt dus van een cluster, als concentratie van ondernemingen, doordat er meerdere clusters kunnen bestaan binnen een RIS. RIS zijn volgens Cooke (1992) de onderling verbonden subsystemen op regionale schaal die kennisontwikkeling en interactie mogelijk maken. Binnen het RIS opereren verschillende actoren in de regionale economie; bedrijven en kennisinstellingen werken nauw samen en kennen een hoge mate van interactie. Het RIS staat niet op zichzelf, relaties met (inter)nationale actoren en systemen geven het vorm. Extraregionale contacten worden door Tödttling & Trippl (2005) omschreven als zeer belangrijk voor de innovativiteit van een regio. Deze zorgen, naast de lokale contacten, voor een constante vernieuwing van kennis, ideeën en technologieën.

Cooke presenteerde in 1985 zijn idee voor regionaal innovatie beleid, naar aanleiding van de vraag van regionale overheden naar beleid rondom opkomende ICT-technologieën. Volgens de overheid was het probleem een gebrek aan ontwikkeling van netwerken rondom ICT- en onderzoeksactiviteiten. De laatste waren vaak geagglomereerd maar niet geclusterd omdat deze ICT- of kennisinstellingen geen of weinig gebruik maakten van kennisuitwisseling (Cooke, 2001). Omdat kennisuitwisseling en samenwerking ontbrak was het geen cluster maar puur een ruimtelijke agglomeratie. Het concept van RIS is ontstaan door het toepassen van de productlevenscyclus op een regio, een regionale levenscyclus. Wales is een voorbeeld van een regio aan het einde van haar 'productlevenscyclus', ooit een belangrijke regio voor innovatie in de mijn- en metaalindustrie (Cooke, 2001). Het nabootsen van 'Silicon Valley' beleid voor een gebied als Wales heeft volgens Cooke (2001) weinig zin door gebrek aan ervaring of competenties van regio's op het gebied van innovatie en een zwakke technologische ontwikkeling. Zoals al eerder genoemd staat clustervorming hoog op de agenda van beleidsmakers in verband met innovatiebeleid, wat suggereert dat clusters 'maakbaar' zijn. De beginfase van een cluster of clustervorming is essentieel voor de verdere ontwikkeling. Cooke (2001) gelooft niet in het feit dat er één geheim ingrediënt is voor het ontwikkelen van een succesvol cluster. Volgens de studies van Tödttling & Trippl (2005) en Asheim & Coenen (2005) bestaat er niet zoiets als een ideaal model voor innovatiebeleid op regionaal niveau. Dit komt volgens Tödttling & Trippl (2005) doordat innovatieactiviteiten verschillen tussen centrale, perifere en oud-industriële gebieden. Voor elk van deze gebieden dient een gedifferentieerd innovatiebeleid ontwikkeld te worden, dat omgaat met specifieke barrières voor innovatie. Asheim & Coenen (2005) menen dat bij innovatiebeleid aandacht moet worden

geschonken aan de specifieke context, omstandigheden en industriële structuur van een regio, in plaats van een succesvolle regio na te bootsen. Ook pleiten zij voor het bieden van benodigde ondersteuning beredeneerd vanuit de vraag van de aanwezige industrieën.

Boschma et al. (2002) menen dat een regionale specialisatie van sectoren en regionale instituties tezamen een regionaal innovatiesysteem vormen. Ondernemingen in een bepaalde sector zijn vaak in dezelfde regio gevestigd en zijn daardoor geografisch nabij. Door geografische nabijheid kunnen informatie, kennis en '*tacit knowledge*' (niet op te schrijven kennis, vaardigheden) beter worden uitgewisseld dan kennis over langere afstand. Informele netwerken hebben baat bij geografische nabijheid wat uitwisseling van informatie versterkt. Bovendien zijn spill-overs van kennis vaak ruimtelijk gebonden aan een regio (Boschma & Wenting, 2007; Tödtling & Trippl, 2005; Breschi & Lissoni, 2001; Jaffe et al., 1993). Overdracht van *tacit knowledge* gebeurt door persoonlijk contact en vertrouwen binnen een regio (Tödtling & Trippl, 2005). Dit contact vindt plaats binnen een (in)formeel, dynamisch netwerk gebaseerd op vertrouwen (Atzema et al., 2002). Het gebrek aan netwerken en daardoor kennisuitwisseling binnen een regio kan innovatie in de weg staan (Tödtling & Trippl, 2005).

Een voorbeeld van een regionaal innovatiesysteem is het kleine maar sterke modecluster in Antwerpen (Arnoldus et al., 2009). Aan de basis van het succes van Antwerpen liggen haar goede bereikbaarheid, compacte stad, centrale ligging en positionering als havenstad. Antwerpen wordt pas op de kaart gezet door de 'zes van Antwerpen', zes innovatieve ontwerpers die afstudeerden aan de Mode Academie in Antwerpen. Binnen dit regionale systeem met een eigen, kenmerkend ontwikkelingspad, werken overheid, ondernemers en onderwijs (de Mode Academie) nauw met elkaar samen. De ambities van de lokale overheid sloten aan op het onderwijsaanbod in Antwerpen. Zo wil de lokale overheid Antwerpen presenteren als modestad in nichemarkten en biedt de Mode Academie een kleinschalige opleiding met vakmanschap en strenge toelatingseisen. Volgens Arnoldus et al. (2009) ligt de kracht van Antwerpen in de vermenging van lokale instellingen met publieke en private organisaties die gezamenlijk een kerncluster op het gebied van mode vormen. Via een succesvolle marketingcampagne kon Antwerpen uitgroeien tot modestad (Arnoldus et al., 2009).

Binnen een RIS wordt dus niet alleen hoogwaardige en technische kennis geproduceerd maar deze wordt ook binnen het systeem verspreid, gewijzigd en toegepast. Toepassing van kennis gebeurt bijvoorbeeld door bedrijven, die een commercieel of toepasbaar product of dienst maken. Een voorbeeld van zo'n verspreiding van kennis is Antwerpen, waar afgestudeerde ontwerpers hun ontwerpen aan de man proberen te brengen. Binnen het RIS werken idealiter de driehoek van onderzoek/onderwijs, ondernemers en overheden met elkaar samen. Ook in Antwerpen werken verschillende organisaties, publiek en privaat, met elkaar samen om het modecluster verder tot ontwikkeling te brengen. Er bestaan binnen een RIS idealiter nauwe relaties tussen de wetenschap en het bedrijfsleven, waarin (wetenschappelijke) kennis wordt toegepast en gecommmercialiseerd (valorisatie). Een innovatiesysteem wordt vormgegeven door diverse actoren die een eigen rol vervullen binnen het systeem (Ossebaard & Hekkert, 2010; Asheim & Coenen, 2005):

- Bedrijven;
- Kennisinstellingen;
- Onderwijsinstellingen;
- (Inter)nationale, regionale en lokale overheden;
- Intermediairs

2.2.2. BOUWSTENEN VAN EEN REGIONAAL INNOVATIE SYSTEEM

Cooke (2001) noemt in zijn studie naar regionale innovatiesystemen dat deze zijn opgebouwd uit verschillende bouwstenen. Binnen een RIS zijn bijvoorbeeld netwerken belangrijk voor bedrijven, als instrument in de concurrentiestrijd met andere bedrijven (Cooke, 2001). Dit geldt vooral voor kleine bedrijven, die door middel van netwerken kennis kunnen verzamelen en verspreiden. *Netwerken* komen tot stand door het nastreven van gelijksoortige belangen van bedrijven wat betreft innovatie, via klantgerichte samenwerking en vertrouwen onder actoren. Ook *leren* is een pijler binnen het RIS. Dit is het ontwikkelen van nieuwe soorten kennis, vaardigheden en kwaliteiten bij bedrijven en betrokken instellingen. De *regio* is de geografische eenheid waarbinnen het RIS functioneert: meso-institutioneel, tussen lokale en nationale overheden in. De regio heeft (een beperkte hoeveelheid aan) middelen in handen om economische ontwikkeling te stimuleren. *Innovatie* is volgens Cooke (2001) het uitgangspunt van het RIS: de productie van nieuwe kennis en valorisatie hiervan in de vorm van nieuwe producten, processen en organisaties. Innovatie is een evolutionair en interactief proces en is dus niet-lineair (Tödtling & Trippl, 2005). Innovatie vindt plaats binnen een sociaaleconomische context, regels, organisaties, actoren en netwerken (Ossebaard & Hekkert, 2010). Innovatie betekent volgens Edquist (1997) het uitvinden van nieuwe creaties van economisch belang. Dit zijn nieuwe producten en processen maar ook combinaties van bestaande elementen. Tot slot is *interactie* nodig om te leren en te innoveren. Met interactie wordt bedoeld (in)formele bijeenkomsten of communicatie

gericht op innovatie, zodat bedrijven en instellingen gebruik kunnen maken van elkaars kennis, kunnen leren en kritiek kunnen leveren op projecten (Cooke, 2001).

Tödtling & Trippl (2005) passen de RIS-benadering toe op bedrijven en regio's met weinig clustering, weinig interactie en situaties van 'lock-in'. RIS kunnen niet slagen door een gebrek aan clustering, gedateerde technologie, ontbrekende organisaties voor kennisverspreiding, een gebrekkige educatie en extraregionale links. De bouwstenen van het RIS zijn dus niet optimaal aanwezig waardoor deze niet succesvol is. Een gebrek aan communicatie tussen RIS-actoren kan nadelig zijn, maar te sterke banden kunnen leiden tot *lock-in*. Boschma et al. (2002) menen dat ondernemingen vaak risicomijdend en conservatief zijn. Hierdoor kunnen deze bedrijven nieuwe ontwikkelingen weren die mogelijk winstgevend zijn. Oorzaak hiervan is het beperkte aanpassingsvermogen van ondernemingen. Tödtling & Trippl (2005) verwijzen in hun studie naar perifere regio's die door het lagere niveau van R&D, innovatie en door dominantie van het MKB in traditionele industrieën ingesloten zijn. Oud-industriële regio's beschikken over bedrijven in dominante clusters maar zijn te sterk georiënteerd op oudere industrieën, met het risico van *lock-in*. In stedelijke gebieden is een gespecialiseerde industrie aanwezig maar aanvullende kennis- en innovatienetwerken kunnen ontbreken. Tödtling & Trippl (2005) noemen als stimulans voor de stedelijke gebieden het benutten of creëren van samenwerkingsverbanden tussen universiteiten of onderwijsinstellingen en het bedrijfsleven.

2.2.3. DIVERSE OF GERELATEERDE BEDRIJVIGHEID IN DE REGIO?

Vindt innovatie binnen een regio sneller plaats wanneer er gerelateerde of juist niet-gerelateerde (diverse) bedrijven gevestigd zijn? Jane Jacobs (1969) noemt in het kader van de stedelijke en regionale economie het economisch belang van stedelijke diversiteit, ook wel 'Jacobs externalities' genoemd. Deze stedelijke diversiteit zorgt volgens Jacobs voor een verdeling van arbeid binnen een stad die economische groei veroorzaakt. Diversiteit zorgt voor nieuwe combinaties en biedt daardoor kansen voor innovatie. Deze benadering past binnen het eerder aangehaalde Schumpeteriaanse model waarbij innovatie de combinatie van oude ideeën is. Diversiteit, actoren die andere kennis en competenties hebben, kan zorgen dat men van elkaar leert. Frenken et al. (2007) sluiten hierbij aan met de bevinding dat regio's met meer variatie tussen industrieën meer kansen hebben om te leren van elkaar en dus meer *spill-overs* van kennis plaatsvinden.

Spill-overs vinden niet spontaan plaats tussen verschillende sectoren, aldus Neffke et al. (2009). De cognitieve afstand tussen niet-gerelateerde sectoren is vaak te groot om een optimale kennisuitwisseling te bewerkstelligen. Neffke et al. (2009) verwerpen in hun studie naar de economische evolutie van 70 Zweedse regio's het idee dat nieuwe, opkomende industrieën ontstaan op onverwachte plaatsen en niet aansluiten bij een dominante en leidende regio. Zij toonden juist aan dat nieuwe industrieën aansluiten bij bestaande economische activiteiten. Uitwisseling van kennis tussen industrieën vindt dus eerder plaats wanneer bedrijven technologisch gerelateerd zijn. Gerelateerde industrieën doen het beter in een regio dan andersoortige industrieën. Neffke et al. (2009) beweren dat de gerelateerdheid van industrieën de belangrijkste factor is bij het aantrekken van nieuwe bedrijven en industrieën naar een regio en het verdwijnen van de oude. Boschma & Frenken (2009) introduceren de term '*regional branching*', waarbij variatie ontstaat vanuit technologisch gerelateerde bedrijven. Nieuwe industrieën en bedrijven kunnen aansluiten bij bestaande industrieën door kennisoverdracht. Dit bevordert de groei van de nieuwe bedrijven, die gebruik kunnen maken van bestaande kennis en competenties. Deze kennisoverdracht wordt vormgegeven door arbeidsmobiliteit, sociale netwerken, spin-offs en diversificatie binnen bedrijven. Diversificatie houdt in dat bedrijven nieuwe markten, producten of technologieën aannemen die voortbouwen op de bestaande competenties. Spin-offs worden opgezet door mensen die ervaring hebben opgedaan binnen een gerelateerd bedrijf in dezelfde regio. Door hun ervaring is de kans groter dat hun onderneming 'overleeft' (Klepper, 2007). Door arbeidsmobiliteit en sociale netwerken kan kennis verspreid worden binnen een regio. Sociale netwerken zijn volgens Breschi & Lessoni (2001) sterk gelokaliseerd en dragen hierdoor bij aan '*regional branching*'.

Neffke et al. (2009) concluderen dat de kans dat bedrijven succesvol toetreden tot een regio groter wordt wanneer zij technologisch gerelateerd zijn aan de bedrijven die al gevestigd zijn in de regio. Echter, minder gerelateerde bedrijven vestigen zich vaak in een regio waarbij de cognitieve afstand tot de bestaande bedrijven nog groot is. Dit leidt tot nieuwe variatie binnen een regio en verlaagt de technologische samenhang daarbinnen. Wanneer bedrijven echter uit de regio vertrekken leidt dit tot een grotere technologische samenhang binnen de regio. Bedrijven vertrekken sneller uit een regio wanneer hier geen gerelateerde bedrijven bestaan. Neffke et al. (2009) menen dan ook dat regionaal beleid zich moet richten op bedrijven die technologisch gerelateerd zijn aan de aanwezige bedrijven in de regio. Zij menen daarnaast dat nieuwe ontwikkelingen en groei binnen een regio sterk padafhankelijk zijn, geworteld in de historisch economische structuur van een regio.

2.3. Clusters en samenwerking

Innovatie kan, behalve in regionale innovatiesystemen, plaatsvinden binnen clusters. Porter is een grondlegger van de clustertheorie. Hij legt in zijn theorie 'The Competitive Advantage of Nations' (1990) de nadruk op concentraties van industrieën en concurrentie met gelijksoortige bedrijven voor economische groei op regionale schaal. Porter is van mening dat economieën niet op nationale schaal met elkaar concurreren maar op regionale schaal. Kerngedachte van zijn theorie is dat verschillende bedrijven met elkaar concurreren op een markt waarbij de prestatie van individuele bedrijven in bepaalde industrieën bepaalt of het competitief voordeel van regio's groot of klein is. Landen en regio's nemen dus net zoals bedrijven deel aan de (internationale) concurrentiestrijd. Porter heeft onderzoek gedaan naar tien grote handelslanden waaronder de V.S., Japan en Duitsland. Deze landen variëren van grootte, bruto nationaal product en politieke achtergrond. Een overeenkomst tussen de handelslanden was dat bedrijven internationaal concurrerend waren omdat ze in hun thuisregio een aantal voordelige voorwaarden troffen die van cruciaal belang waren voor de ontwikkeling van de industrie waarin zij gespecialiseerd waren. Volgens Porter (1990) zijn vier determinanten interactief bij concurrentie die samen een diamant vormen: bedrijfsstrategie en -structuur, natuurlijke omstandigheden, de vraag en een aanwezige ondersteunende industrie. Porter's (1990) definitie van clustering is het cluster als ruimtelijke eenheid waarbinnen bedrijven een competitief voordeel kunnen bereiken. Hij beschrijft het cluster als een groep geografisch nabije bedrijven en gerelateerde instellingen, die in een specifiek domein onderling verbonden zijn door gemeenschappelijke en aanvullende elementen (Porter, 1990). Het zijn dus groepen bedrijven en instellingen binnen een bepaalde sector, gebaseerd op relaties tussen verwante bedrijven en instellingen. Porter meent dat samenwerking van heterogene groep organisaties binnen een cluster leidt tot het samenstellen van visies, het signaleren van knelpunten of kansen.

2.3.1. CLUSTERBELEID

Nu bekend is wat clusters zijn en hoe ze werken, is het de vraag hoe clusters worden toegepast in de praktijk middels beleid. In de beleidsstudie van Rosenfeld (2002) wordt clusterbeleid voorgesteld voor regio's die niet succesvol zijn in het aantrekken en behouden van hoogopgeleid talent en niet excelleren binnen een sector. Er zijn volgens deze studie drie soorten minder gunstige regio's: oud-industriële, arbeidsintensieve regio's; semigeïndustrialiseerde gebieden met veel kleine bedrijven en perifere, minder bevolkte regio's met een vertrekkende, jonge bevolking. Succesvolle regionale economieën zijn vaak, in meer of mindere mate, gespecialiseerd in een activiteit waar zij het beste in zijn of waarin zij een competitief voordeel hebben (Porter, 1990). Door geografische omstandigheden, een toevalligheid of een ingezette koers kunnen bepaalde activiteiten in geconcentreerde mate op een plaats worden aangetroffen. Dit kan voor een regio een competitief voordeel opleveren. Een regio kan volgens Rosenfeld (2002) niet succesvol zijn in uiteenlopende activiteiten, maar is vaak succesvol om specialisatie binnen één activiteit. Om deze reden focussen regio's zich op hun krachten, afwijkende karakteristieken en concentraties en innovatieve capaciteiten binnen bepaalde industrieën of clusters waarin zij hoger scoren dan landelijk gemiddeld.

Clustering van gespecialiseerde activiteiten biedt bedrijven van buitenaf een meer exclusieve toegang tot klanten, gespecialiseerde diensten, toeleveranciers, potentiële partners en netwerken, werknemers en kennis. De aantrekkingskracht van het cluster op verwante bedrijven of instellingen wordt hierdoor vergroot (Rosenfeld, 2002). Succesvolle clusters slagen er in innovatie te bewerkstelligen, kennis te commercialiseren, markten te creëren, ondernemerschap te stimuleren en talent te behouden of aan te trekken. Innovatie en imitatie zijn vaak pijlers van clusters, aldus Rosenfeld (2002). Imitatie zorgt ervoor dat nieuwe producten, innovaties, worden verspreid, gebruikt en verbeterd (Boschma et al., 2002).

Wubben & Batterink (2011) gaan in op clusters ter bevordering van innovatie en ondernemerschap. Het Ministerie van Economie, Landbouw & Innovatie wil economische topregio's in Nederland stimuleren. Dit gebeurt onder andere door clustering van kennisgerelateerde activiteiten op campussen. Clusters met hoogwaardige technologische bedrijvigheid, hooggeschoold personeel en kennisinstellingen (universiteiten of onderzoeksinstituten), worden ook wel 'kennisclusters' genoemd (Lorenzen & Mahnke, 2002). Een campus is volgens de definitie van Buck Consultants (2009) een fysieke locatie met hoogwaardig onroerend goed en gedeelde faciliteiten, met één kernorganisatie die innovatie stimuleert. Een essentieel kenmerk van een kenniscampus is de aanwezigheid van een innovatief kernbedrijf, multinational of centrale kennisinstelling zoals een universiteit of onderzoeksinstituten. Deze neemt een centrale rol aan in het netwerk tussen bedrijven. Kleine of startende bedrijven hebben weinig middelen en kennis en kunnen door nabijheid tot de kerninstelling gebruik maken van de kennisfaciliteiten, als klant of partner (Hulsink et al., 2010). Het ministerie van EL&I stelt dat een campus gericht dient te zijn op kennis en daarom één grote kennisdrager nodig heeft. Deze kennisdrager kan de oprichting, groei en acquisitie van kennisintensieve bedrijven, organisaties en hun onderlinge samenwerking stimuleren (Wubben & Batterink, 2011). Volgens de studie van Hulsink et al. (2010)

kan een kenniscampusinitiatief leiden tot meer kenniscirculatie binnen een regio: een kringloop van kennis. Studenten doen kennis op bij de opleidingen en zij passen deze kennis toe in een arbeidsorganisatie of bedrijf. Bedrijven passen kennis toe in de vorm van (praktische) uitvoeringen, de onderwijsinstellingen nemen kennis op uit arbeidsorganisaties. Daarnaast menen Hulsink et al. (2010) dat campusinitiatieven kunnen leiden tot innovatief ondernemerschap. Dit wordt bewerkstelligd door samenwerking tussen grote, kleine, gevestigde en nieuwe bedrijven, kennisinstellingen en overheden. Door een uitwisseling van ideeën, kennis en onderzoek vindt innovatie plaats.

In hoeverre blijft de kennis die studenten met zich meedragen echter in de regio verankerd? Deze vraag is beantwoord aan de hand van paragraaf 2.4, de woonplaatskeuze van afgestudeerden.

2.4. Woonplaatskeuze van afgestudeerden: de roltrapregio

In deze paragraaf, het tweede gedeelte van het theoretisch kader, worden de betekenis van hoogopgeleiden voor een regionale economie en de ruimtelijke mobiliteit van afgestudeerden achterhaald. Daarbij wordt uitgegaan van het belang van kennis voor de regio en daarbij aansluitend een goed opgeleid arbeidsaanbod, zoals aangehaald in het eerste gedeelte van hoofdstuk 2. Behalve de betekenis van hoogopgeleiden voor de economie zijn uit de wetenschappelijke literatuur motieven weergegeven die bepalend zijn voor de woonplaatskeuze van afgestudeerden.

Investerings in scholing en educatie worden door beleidsmakers als waardevol beschouwd voor de economische ontwikkeling van landen of regio's (Venhorst, et al., 2011a; Barro & Sala-i-Martin, 1995). Barro & Sala-i-Martin (1995) toonden in hun studie empirisch aan dat investeringen in onderwijs een positief effect hebben op economische groei. Becker introduceert in 1964 de '*human capital*' theorie, over het belang van scholing en educatie. Hierin wordt de positieve relatie uitgelicht tussen '*human capital*' (het opleidingsniveau en de ervaring van mensen) en regionale economische groei. Becker (1964) meent dat investeringen in educatie en training van een individu vergelijkbaar zijn met investeringen in een bedrijf en dat het de productiviteit van werknemers verhoogt. Het behouden en aantrekken van een geschoolde populatie tot een regio is daarmee van belang voor haar regionaal-economische ontwikkeling. Afgestudeerden kennen echter een hoge verhuisgeneigdheid waardoor sommige regio's hun hooggeschoolde arbeidsaanbod niet kunnen behouden. Wat zegt de theorie over factoren die verankering van afgestudeerden beïnvloeden?

2.4.1. RUIMTELIJKE MOBILITEIT AFGESTUDEERDEN

Hoogopgeleiden in een regio of stad hebben dus een positief effect op de economische groei, zorgen voor een hoge arbeidsproductiviteit en een draagvlak voor voorzieningen (Venhorst, et al., 2011a). Ook Faggian en McCann (2008) wijzen op het belang van hoger en wetenschappelijk onderwijs voor de prestatie van een economie. Zij menen dat samenlevingen geëvolueerd zijn naar op kennis gebaseerde economieën. Beleidsmakers willen (hoog)opgeleiden graag behouden in de regio of willen hen aantrekken van buitenaf direct na het afronden van de studie, wanneer afgestudeerden ruimtelijk het meest mobiel zijn. Zij drukken hun zorgen uit over de grote aantallen afgestudeerden die de stad verlaten na het behalen van een diploma. Beleidsmakers streven er tevens naar het scholingsniveau van de populatie te verhogen, door bijvoorbeeld investeringen in onderwijs. Echter, de verhuisgeneigdheid van hogeropgeleiden is hoger dan die van lageropgeleiden dus de kans bestaat dat de investeringen zich niet uitbetalen op lokaal niveau (Venhorst et al., 2010). Het wegtrekken van hogeropgeleiden betekent een '*brain drain*' voor de regio.

Gebieden buiten de Randstad, intermediaire of meer perifere gebieden, worden doorgaans geconfronteerd met een vertrek van jonge afgestudeerden richting regio's die rijk zijn aan arbeidsmogelijkheden (Van Ham & Hooimeijer, 2008). Jong, recentelijk afgestudeerde werkzoekenden zijn ruimtelijk zeer mobiel, volgens Venhorst et al. (2011b). Zij hebben geïnvesteerd in hun opleiding en willen aan het werk (Venhorst et al., 2011a). Volgens Venhorst et al. (2010) kan de regio waar studenten een opleiding volgen, te weinig banen hebben zodat studenten als het ware gedwongen worden op een andere plek werk te zoeken.

Welke factoren verklaren het ruimtelijk gedrag van studenten en afgestudeerden? Haapanen en Tervo (2011) voerden een longitudinaal onderzoek uit naar de ruimtelijke mobiliteit en migratie van universitair afgestudeerden in Finland tussen 1991 en 2003. Uit hun onderzoek bleek dat twee jaar voor en tijdens het afstuderen van de studenten de kans groter was dat zij migreerden dan na het afstuderen. Haapanen en Tervo (2011) noemen universitair afgestudeerden een zeer mobiele groep maar de meeste van hen vertrekken binnen tien jaar na het afstuderen niet uit hun studieregio. Echter, de migratie van hoogopgeleiden uit meer perifere opleidingsgebieden is groter dan de migratie van hoogopgeleiden uit de grote steden. Het vertrek van hoogopgeleide studenten uit perifere opleidingsgebieden, *brain drain*, is veel omvangrijker dan het vertrek uit groeicentra naar de periferie. Haapanen en Tervo (2011) noemen Helsinki de centrale studiestad in Finland, waar afgestudeerden niet vaak uit vertrekken. Voor studenten die in hun studiestad wonen is de kans kleiner dat ze migreren dan voor studenten die pendelen tussen hun thuisregio en hun studiestad.

Haapanen en Tervo (2011) noemen twee vormen van ruimtelijk gedrag van studenten, die hun woonplaatskeuze verklaren. De eerste is 'cumulatieve inertie', de binding die studenten hebben met hun thuis, vrienden, woning en herkomstgebied. Deze binding neemt toe naarmate ze daar langer wonen omdat sociale netwerken, zoals vriendschappen, zich ontwikkelen en de binding aan die omgeving wordt vergroot. De kans op migratie wordt echter groter wanneer een student dichterbij zijn of haar afstuderen komt. De bijna afgestudeerde studenten gaan op zoek naar een passende baan in een groter geografisch gebied dan hun eigen omgeving. De tweede vorm van ruimtelijk gedrag van studenten is de 'cumulatieve stress'. Voor en tijdens het afstuderen wordt de kans op migratie snel vergroot. Deze neiging tot migratie wordt mede veroorzaakt door de druk vanuit de universiteit om af te studeren, deze veroorzaakt cumulatieve stress en verlaagt de cumulatieve inertie. Na het afstuderen verkleint de kans op migratie doordat de cumulatieve inertie overheersend is. Cumulatieve inertie geldt vooral voor degenen die in een andere plaats studeren dan dat ze wonen. Zij hebben de intentie om te gaan werken in de plaats waar ze vandaan komen en hun banden hebben en pendelen tussen de beide gebieden (Haapanen & Tervo, 2011).

Faggian en McCann (2008) onderscheiden in hun empirische studie naar het ruimtelijk gedrag van studenten in Engeland vijf verschillende typen migratiegedrag bij studenten en afgestudeerden. Deze geven aan in hoeverre afgestudeerden ruimtelijk mobiel zijn en verhuizen voor een baan, gelet op hun eerdere woonplaats. Faggian en McCann kijken hierbij dus naar de verhuisgeschiedenis (wooncarrière) van de studenten, die hun latere woonplaatskeuze verklaart. De vijf typen migratiegedrag zijn 'repeat migrants', 'return migrants', 'university stayers', 'late migrants' en 'non-migrants'. 'Repeat migrants' zijn studenten die verhuizen van hun oorspronkelijke woonplaats naar een gebied dichtbij de universiteit of het opleidingsinstituut, en die als afgestudeerden verhuizen naar een derde gebied wat niet de oorspronkelijke woonplaats en niet de plaats van de universiteit is. Op deze andere plaats vinden zij een fulltime baan. 'Return migrants' zijn studenten die verhuizen van hun oorspronkelijke woonplaats naar een gebied dichtbij de universiteit of het opleidingsinstituut en dan als afgestudeerden terug verhuizen naar hun oorspronkelijke woonplaats om daar een fulltime baan te vinden. 'University stayers' zijn studenten die verhuizen van hun oorspronkelijke woonplaats naar een gebied dichtbij de universiteit of het opleidingsinstituut om als afgestudeerden daar te blijven en een fulltime baan te vinden. 'Late migrants' zijn studenten die blijven wonen in hun oorspronkelijke woonplaats wanneer zij beginnen met hun opleiding aan de universiteit of opleidingsinstituut en als afgestudeerden verhuizen naar een ander gebied om een baan te vinden. 'Non-migrants' zijn afgestudeerden die een fulltime baan vinden in dezelfde locatie als hun oorspronkelijke woonplaats. Hun oorspronkelijke woonplaats is tegelijkertijd hun studieplaats. Zij migreren niet.

2.4.2. DE REGIO ALS ROLTRAPREGIO

Bij de ruimtelijke mobiliteit van afgestudeerden past het begrip 'roltrapregio'. In de studie van Fielding (1992) naar ruimtelijke mobiliteit van mensen in Zuid-Oost Engeland wordt de theorie rondom het begrip roltrapregio geïntroduceerd. Deze theorie houdt in dat migratie vooral te maken heeft met de levensfase waarin een individu verkeert. Jongeren gaan voor studie of opbouw van hun carrière naar de stad. Zij migreren naar de stad om een opleiding te volgen of een eerste baan te vinden. Centrale regio's zijn in staat 'human capital' aan te trekken waarbij jonge mensen een opwaartse mobiliteit ervaren. Mensen 'gebruiken' volgens de theorie verschillende regio's om hun sociaal-maatschappelijke en sociaaleconomische positie te verbeteren (Fielding, 1992). Wanneer zij vervolgens hun opleiding afgerond hebben, gaat dit vaak gepaard met een baan, hoger inkomen en het stichten van een gezin. Later in hun leven stappen ze 'van de roltrap af' en gaan ze bijvoorbeeld in een rustige, groene en perifere gemeente wonen. De kans bestaat dan dat afgestudeerden de regio waar ze hun opleiding hebben gevolgd, verlaten. De roltrapregio verliest een groot deel van deze hoogopgeleiden aangezien zij op zoek gaan naar een andere woonomgeving, bijvoorbeeld in het landelijk gebied of juist in een stedelijke omgeving. De roltrapregio is aantrekkelijk voor starters en jongeren om zich te ontplooien door middel van opleiding en werk maar onaantrekkelijk voor mensen verder in hun carrière. Ouderen en gezinnen verlaten de stad dan ook vaak (Fielding, 1992).

Meer recente studies, zoals die van Venhorst et al. (2010), geven aan dat het begrip roltrapregio meer nuances kent dan Fielding het in 1992 presenteerde. Venhorst et al. (2010) constateren bijvoorbeeld dat WO-studenten een hogere ruimtelijke mobiliteit kennen dan HBO-studenten. Faggian & McCann (2008) deden een vergelijkbare constatering. Zij constateerden dat Engelse studenten ruimtelijk zeer mobiel zijn: bij de verplaatsing van de thuislocatie naar de universiteit en van universiteit naar de plek van hun eerste baan. Faggian en McCann (2008) en Sjaastad (1962) menen dat studenten die universitair onderwijs volgen doorgaans gekenmerkt worden door een hogere arbeidsmobiliteit dan lageropgeleiden. Hogeropgeleiden wisselen vaker van baan dan lageropgeleiden waardoor de kans dat zij verhuizen voor een baan toeneemt. Wanneer studenten in het verleden al vaker verhuisd zijn, zijn ze bovendien meer geneigd dit in de toekomst te doen. De kans op migratie wordt tevens vergroot wanneer er in de potentiële bestemming betere economische omstandigheden worden aangetroffen in verhouding met de plaats waar studenten vandaan komen of hun opleiding gevolgd hebben (Faggian & McCann, 2008). In de studie van Hensen et al. (2009)

wordt echter geconcludeerd dat lager- én hogeropgeleide afgestudeerden ruimtelijk flexibel zijn in de zoektocht naar een fulltime baan. Voor hogeropgeleide afgestudeerden zorgt een hoge mobiliteit voor een baan op het gewenste niveau binnen het studieveld, wat bij lageropgeleiden vaak minder nodig is (Hensen et al., 2009).

2.4.3. MOTIEVEN WOONPLAATSKEUZE AFGESTUDEERDE: BELANG VAN ARBEIDSMARKTPERSPECTIEF

Hoogopgeleiden zijn ruimtelijk dus zeer mobiel in hun zoektocht naar een baan, maar wat zijn de motieven hiervoor? Becker (1964) meent in zijn theorie over *'human capital'* dat arbeidskrachten investeren in hun capaciteiten en vaardigheden en verwachten dat deze investeringen zich later uitbetalen. Onderwijs en opleiding zijn volgens hem de basis van *'human capital'*. Individuen variëren echter in opleidingsniveau en specialisatie waardoor niet alle banen die beschikbaar zijn binnen een bepaald gebied passen bij een individu. Voor het individu belemmert een slechte geografische toegang tot geschikte banen het arbeidsmarktperspectief (Kain, 1968; Van Ham, 2005). Becker (1964) constateerde dat hogeropgeleiden in staat zijn meer informatie te verzamelen over opties voor een baan elders. Daarnaast beweerde hij dat hogeropgeleiden hoge *'opportunity costs'* hebben wanneer zij geen baan of een baan in een lagere functie vervullen. Hierdoor kennen zij een hoge verhuiscapaciteit. Ruimtelijke mobiliteit is voor deze groep noodzakelijk om het arbeidsmarktperspectief te verbeteren (Venhorst, 2012). De *'opportunity costs'* van het blijven werken en wonen in een regio die niet voldoet aan het profiel van een individu zijn tevens hoog. Van Ham (2002) noemt hieromtrent de term *underemployment*: het onvolledig benutten van investeringen in opleiding en scholing door bijvoorbeeld werkloosheid.

Volgens Van Ham (2005) komt arbeidsmigratie voort uit een investering in opleiding, waarvan wordt verwacht dat deze zich uitbetaalt in een baan. Wanneer werkzoekenden niet bereid zijn te reizen of te verhuizen voor een baan bestaat de kans dat ze een baan accepteren, binnen een korte reistijd, onder het niveau van opleiding. Het belang van goede arbeidsmarktperspectieven neemt dus toe, aldus Van Ham (2005) en Van Ham en Hooimeijer (2008). Wanneer er genoeg geschikte banen toegankelijk zijn binnen een korte afstand en acceptabele reistijd, zal een werkzoekende waarschijnlijk een baan vinden op de lokale arbeidsmarkt en minder geneigd zijn van woonlocatie te veranderen. Zij zijn tenslotte niet genoodzaakt ruimtelijk flexibel te zijn. Ruimtelijk mobiele arbeidskrachten zoeken een baan in een groter gebied verwijderd van de woonplaats, wat kan resulteren in een verhuizing (Van Ham, 2005). Individuen krijgen hierdoor toegang tot andere banen. Volgens van Ham (2002) kan voor een individu een *'werkplaatsverandering'* de oplossing vormen voor een tekort aan banen op de regionale of lokale arbeidsmarkt. Sjaastad (1962) beschouwt een verhuizing vanwege een baan als een afweging tussen de verwachte kosten en opbrengsten. Sjaastad (1962) meent dat mensen alleen verhuizen voor een baan wanneer de verwachtingen over de toekomstige opbrengsten van de verhuizing positief zijn. Sjaastad (1962) meent dat arbeidskrachten verhuizen naar regio's waar ze beter beloond worden voor hun opleidingsniveau en hogere inkomens bestaan. Zij verhuizen vaak naar regio's die het economisch goed doen. De arbeidskrachten met het hoogste *'human capital'* zijn het meest geneigd naar deze regio's op zoek te gaan (Van Ham & Hooimeijer, 2008). De aanwezigheid van banen, dus een gunstige arbeidsmarkt, is de belangrijkste factor in de locatiekeuze van hoogopgeleide afgestudeerden, aldus Venhorst (2012) in zijn proefschrift naar de ruimtelijke mobiliteit van afgestudeerden. Ook Venhorst et al. (2011b) menen dat het banenaanbod voor het grootste deel de migratie van afgestudeerden beïnvloedt en dus bijdraagt aan verankering van afgestudeerden in een regio.

2.4.3.1. Huishoudens- en individuele kenmerken

Ook huishoudens- en individuele kenmerken van afgestudeerden spelen een rol bij de woonplaatskeuze van afgestudeerden. Migratie is selectief, afhankelijk van o.a. persoonlijke kenmerken. Individuele kenmerken zijn vaardigheden, ervaring en inzet maar hiermee worden ook persoonskenmerken als geslacht, leeftijd en opleiding bedoeld. Ook de huishoudenssamenstelling bepaalt deels de ruimtelijke mobiliteit van mensen (Van Ham & Hooimeijer, 2008).

Hoogopgeleide werknemers zijn doorgaans bereid een langere reistijd af te leggen dan laagopgeleiden. Dit komt doordat banen voor hoogopgeleiden vaker ruimtelijk geconcentreerd zijn in een aantal locaties dan banen voor laagopgeleiden. Een andere oorzaak is het hogere inkomen dat opweegt tegen de af te leggen afstand. Een hoog opleidingsniveau en een hoog inkomen vergroten de kans dat mensen een verhuizing overwegen voor een baan. Vrouwen, met name echtgenotes en moeders, verhuizen minder vaak voor een baan dan mannen. Echtgenotes en moeders worden volgens van Ham (2002) vaak geconfronteerd met tijd-ruimte beperkingen. Zij kennen doorgaans een kleinere werk-woonafstand dan mannen, door alledaagse verplichtingen zoals kinderen en het huishouden (Van Ham & Hooimeijer, 2008). Tweeverdieners met kinderen verplaatsen zich vanuit één woning naar twee werklocaties, waardoor zij een lagere verhuiscapaciteit kennen dan eenverdieners of stellen zonder kinderen. De aanwezigheid van kinderen in een huishouden verkleint de waarschijnlijkheid dat mensen voor een baan verhuizen, voor zowel eenverdieners als tweeverdieners. Huiseigenaren zijn minder bereid te verhuizen voor een baan dan

huurders, door de vaak betere kwaliteit van een woonhuis en hoge (transactie)kosten gepaard met een verhuizing (Van Ham & Hooimeijer, 2008). Een toename van de leeftijd van werknemers leidt tot een lagere bereidheid tot migratie voor een baan. De verhuigeneidigheid van arbeidskrachten verschilt sterk naar levensfase. Arbeidsmarktperspectieven en economische motieven wegen bij recent afgestudeerden zwaarder dan bij degenen in een latere levensfase (Gottlieb & Joseph, 2006).

2.4.3.2. Overige vestigingsplaatsfactoren

Bij de locatiekeuze van afgestudeerden zijn naast huishoudens- en individuele kenmerken meerdere overwegingen van belang. De omgeving speelt mee, bijvoorbeeld de aanwezigheid en toegankelijkheid van natuur en voorzieningen. De kwaliteit van leven in een plaats bepaalt deels de aantrekkingskracht die het uitoefent op recentelijk afgestudeerden. Een aantrekkelijke woonomgeving en goede kwaliteit van leven wordt volgens Van Ham (2002) vooral vormgegeven door voldoende en kwalitatief goed woningaanbod en een hoog voorzieningenniveau.

Als de opleiding, hogeschool of universiteit, een bovenregionale aantrekkingskracht heeft zijn studenten geneigd na het afronden van hun opleiding terug te gaan naar de plaats waar ze vandaan komen. Studenten die van elders komen om in een stad te studeren, keren vaak terug naar hun thuisregio omdat zij zich verbonden voelen met de regio waar ze vandaan komen. Venhorst et al. (2011a) menen dat studenten en afgestudeerden een gevoel van binding ervaren met hun thuisregio. Er is echter ook een bindingseffect met de studiestad waarneembaar. Deze binding is echter vooral van toepassing op universitair afgestudeerden, die in hun studiestad blijven wonen na hun afstuderen. Een aantrekkelijke studiestad kan volgens Venhorst et al. (2011a) bijdragen aan de binding van studenten en afgestudeerden aan de regio.

Coenen et al. (2009) noemen in hun studie naar de onderbenutting van MBO'ers op de arbeidsmarkt dat MBO'ers weinig of niet ruimtelijk en arbeidsmobiel zijn tijdens hun werkzame leven. Dit komt door het bindingseffect met hun thuisbasis. Lageropgeleide, MBO afgestudeerden, volgen vaak een opleiding en vinden vervolgens een baan in de regio waar zij vandaan komen. Banen op MBO-niveau zijn vaker beschikbaar in de directe regio dan banen op HBO-niveau. Laagopgeleiden zijn daarom doorgaans sterk lokaal gebonden en kennen een lage bereidheid om te verhuizen. Deze lokale gebondenheid komt tevens voort uit een persoonlijke en emotionele binding aan de huidige woonplaats (Coenen et al., 2009).

2.5. Aantrekkingskracht van steden

Volgens Van Ham & Hooimeijer (2008) zijn steden aantrekkelijk voor afgestudeerden omdat ze een maximale toegang tot banen bieden. Wanneer men in een stad woont, verkleint daarnaast de noodzaak om bij het wisselen van baan een kostbare verhuizing te laten plaatsvinden, aldus Van Ham & Hooimeijer (2008). Arbeidskrachten in de 'periferie' van Nederland kunnen vaak niet gemakkelijk binnen een korte afstand toegang verkrijgen tot banen. Zij kiezen dan ook vaker voor arbeidsmigratie dan degenen die wonen in of rondom de Randstad (Venhorst, 2012). Perifere regio's zien hun slimste studenten vertrekken naar 'cool places', zoals Rosenfeld (2002) het noemt. In deze 'cool places' zijn banen, cultuur en diversiteit aanwezig. De meer perifere regio's worden geconfronteerd met gebreken in infrastructuur en toegang tot kapitaal. Zij kennen zwakke technologische bedrijven of instellingen. Er worden wel opleidingen aangeboden, maar deze zijn niet gericht op een 'toekomstgerichte' economische ontwikkeling (Rosenfeld, 2002). Jongeren, vooral hoger opgeleiden, voelen zich vaak aangetrokken tot de economische mogelijkheden van steden. Zij maken in de periode na het afronden van hun opleiding een locatiebeslissing.

2.5.1. DE RANDSTAD ALS ROLTRAPREGIO

De grote steden in Nederland kunnen worden beschouwd als roltrapregio's (Venhorst et al., 2011a). Hier wonen met name jonge mensen, personen rond de 20, die het ouderlijk huis hebben verlaten voor een verplaatsing over korte of lange afstand. Zij verhuizen in dit geval naar een centrale plaats waar onderwijsinstellingen gevestigd zijn. Deze jonge studenten stappen hier 'op de roltrap'. De regio biedt ze kansen wat betreft studie en opleiding waarmee ze hun positie kunnen verbeteren, men gaat met de roltrap omhoog. Na het afronden van de opleiding kan men van de roltrap afstappen, op zoek naar een eerste baan. Deze laatste stap kan gepaard gaan met een verhuizing vanuit de opleidingsplaats naar andere gebieden.

Waarom is voor jongeren die zich willen ontwikkelen de Randstad een aantrekkelijk gebied, en hoe gaan perifere regio's hier mee om? De Randstad is een polynuclear gebied, met meerdere stadskernen. De Randstad is het economisch centrum van Nederland, met verschillende concentraties, gunstige arbeidsmarktperspectieven en een aanzuigende werking op arbeidskrachten (Venhorst et al., 2011a). De locaties tussen de grote steden in de Randstad vormen volgens Van Ham & Hooimeijer (2008) en Van Ham (2002) strategische woonplaatsen, tussen concentraties van arbeidsmogelijkheden in. Tussen de grote steden in heeft men de beste toegang tot banen. Voor mensen die in de Randstad wonen is, door de grote toegang tot arbeidsmogelijkheden, de kans dat zij van woninglocatie veranderen voor een baan klein. Deze

mensen wonen namelijk al in een omgeving met een goede toegang tot banen (Van Ham, 2002). Volgens Venhorst et al. (2011a) oefent de Randstad aantrekkingskracht uit op studenten en afgestudeerden. Naast dat de Randstad de helft van de afgestudeerden in Nederland aanlevert, trekt zij een deel van de afgestudeerden uit andere gebieden aan. Universitair opgeleiden kennen een sterkere focus op de Randstad dan lageropgeleiden. HBO afgestudeerden wonen even vaak in een 'randgemeente', net buiten de Randstad, als in de Randstad. De gemiddelde huizenprijs is rondom de Randstad hoger dan elders. Wellicht speelt dit voor HBO-studenten meer een rol dan voor WO-studenten doordat WO-studenten gemiddeld hogere inkomens hebben na het afronden van hun opleiding. In de eerste jaren na afstuderen bewegen afgestudeerden zich meer op de arbeidsmarkt dan op de woningmarkt. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat veel afgestudeerden nog even blijven wonen op de relatief goedkope studentenkamer en van daaruit pendelen naar de locatie van de eerste baan (Venhorst et al., 2011). Zij gaat vanuit de studentenwoning op zoek naar werk. De ontwikkelingen op de woningmarkt lopen dus wat achter bij die op de arbeidsmarkt (Venhorst, 2012).

Venhorst et al. (2010) concluderen in hun onderzoek naar het vertrek van hoogopgeleide afgestudeerden uit perifere regio's dat afgestudeerden vooral naar de Randstad migreren maar dat migratiestromen tussen perifere regio's en naar het buitenland tevens aanzienlijk zijn. De meer perifere regio's in Nederland verliezen niet altijd hun beste studenten aan de Randstad. De studenten die hogere cijfers hebben behaald tijdens hun studie verlaten niet vaker de perifere regio dan degenen met gemiddelde cijfers, maar gaan wel vaker naar het buitenland. Venhorst et al. (2010) menen dat studenten met een opleiding verwant aan recht en economie, maar ook landbouw en *food*, de hoogste ruimtelijke mobiliteit kennen, op universitair en HBO-niveau. Dit wordt veroorzaakt doordat deze studenten geschikte baanmogelijkheden kunnen vinden in meerdere of verwante sectoren en daarmee ruimtelijk ook flexibeler zijn in hun zoektocht naar een baan. Een economiestudent uit de periferie is bijvoorbeeld geneigd een baan te zoeken in een groter gebied, aangezien passende banen ondervertegenwoordigd zijn in zijn of haar woonplaats. Afgestudeerden in de gezondheidszorg, sociale wetenschappen (zoals psychologie) en het onderwijs kennen een lage ruimtelijke mobiliteit, door een kleinere variatie aan baanmogelijkheden.

Venhorst et al. (2011a) komen in hun studie naar het wegglekken van hoogopgeleid talent naar de grote steden tot de conclusie dat '*brain drain*' vaak niet geldt. Zij concluderen dat steden niet in staat zijn alle studenten vast te houden, maar wel de betere studenten. Uit het onderzoek van Venhorst et al. (2011a) blijkt dat van afgestudeerden een groter aandeel na afloop van de studie in de onderzochte steden woont en werkt dan er voorafgaand aan de studie woonde. Voor Maastricht geldt bijvoorbeeld dat 4 procent van de WO-afgestudeerden op zestienjarige leeftijd in de stad woonde, na afloop van de studie is dat opgelopen naar 17 procent (Venhorst et al., 2011a). Het zijn niet per se de beste studenten, gemeten naar gemiddeld afstudeercijfer, die uit de opleidingsregio vertrekken. Voor een aantal studierichtingen geldt dat de betere studenten juist minder ruimtelijke mobiliteit vertonen. Een verklaring hiervoor kan zijn dat lokale werkgevers, in bepaalde sectoren, in staat zijn de meest geschikte kandidaten te selecteren tijdens of vlak na het afronden van de opleiding. Minder geschikte kandidaten gaan op zoek naar een baan elders. Voor perifere regio's zijn niet alleen de aantallen studenten of afgestudeerden van belang maar ook de kwaliteit van de studenten.

In het onderzoek van Venhorst et al. (2011b) naar de ruimtelijke mobiliteit van afgestudeerden in Nederland blijkt dat in de periode 2000 tot 2010 afgestudeerden steeds minder de studieprovincie verlaten voor een baan. Dit betekent dat meer afgestudeerden werk vinden binnen de regio waar ze hun opleiding gevolgd hebben. Wel verschilt het mobiliteitsniveau van afgestudeerden per sector en opleiding. De aanwezigheid van banen en het arbeidsmarktperspectief bepalen de aantrekkingskracht van een stad of regio voor afgestudeerden. De positie van de Randstad is dus zeer sterk als economisch centrum van Nederland. Steden die daarbuiten vallen kunnen zich volgens Venhorst et al. (2011) sterk maken door zich te focussen op het invullen van hun arbeidsvraag door kwalitatief goede studenten, zoals Venhorst et al. (2011a) eerder al constateerde. Met name voor steden die veel studenten van elders aantrekken is de aansluiting van het lokale aanbod aan opleidingen op de arbeidsmarkt een belangrijke factor. Het opleidingsaanbod aan de onderwijsinstellingen kan niet overeenkomen met de lokale vraag vanuit het bedrijfsleven, een kwalitatieve mismatch (Venhorst et al., 2010).

2.6. Conclusie en conceptueel model

In deze paragraaf wordt aan de hand van de gebruikte literatuur in het theoretisch kader antwoord op deelvraag één gegeven:

“Wat zegt de economisch-geografische literatuur over de aansluiting tussen vraag naar en aanbod van arbeid in (onderwijs)clusters, samenwerking tussen kennisinstellingen en bedrijfsleven en motieven van afgestudeerden om in de regio van opleiding te blijven?”

Kennis- of onderwijsclusters zijn vormen van Regionale Innovatie Systemen (RIS). Een RIS is de institutionele infrastructuur die innovatie binnen een regio stimuleert. Hierbinnen werken regionale onderwijs- en kennisinstellingen samen met overheden en bedrijven. Zowel kennisproductie als kennisverspreiding zijn onderdeel van een succesvol RIS (Cooke, 2001). Innovatie kan ook plaatsvinden binnen een cluster: een concentratie van gerelateerde bedrijvigheid in verwante sectoren die met elkaar samenwerken en concurreren (Porter, 1963). Volgens de literatuur is bij clustervorming van groot belang dat er een regionale specialisatie is die de regio onderscheidt van andere regio's en toegang geeft tot een exclusieve pool aan kennis, netwerken en arbeid (Rosenfeld, 2002). Daarnaast trekt een gespecialiseerde regio technologisch gerelateerde bedrijvigheid aan die lagere toetredingsbarrières kennen tot de bestaande activiteiten dan niet-technologisch gerelateerde bedrijven (Neffke et al., 2009).

Zowel binnen het RIS-model als het Triple Helix model, wat gekenmerkt wordt door een nauwe samenwerking en hoge interactie, is een lokale ondersteunende onderzoeksinfrastructuur van belang bij het aantrekken van bedrijven (Gertler, 2005). Als stimulans voor stedelijke gebieden wordt in de literatuur het belang aangegeven van het benutten of creëren van samenwerking tussen onderwijsinstellingen of universiteiten en bedrijven. Op een kenniscampus of kenniscluster wordt nieuwe bedrijvigheid en kenniscirculatie gestimuleerd door de aanwezigheid van één centrale en innovatieve kerninstelling. In de verschillende ruimtelijke modellen waarbinnen innovatie kan plaatsvinden is de productiefactor kennis essentieel, in de vorm van hooggeschoold personeel. Of dit hooggeschoold personeel in een betreffende regio terecht komt is echter afhankelijk van diverse factoren zoals de kwaliteit van het onderwijs en de kwaliteit van leven in een regio.

Volgens de bestudeerde theorie wordt de woonplaatskeuze van afgestudeerden beïnvloed door diverse factoren. Deze samenhang wordt in dit onderzoek statistisch getoetst, en is daarom in een conceptueel model weergegeven. De factoren zijn schematisch weergegeven in het conceptueel model (zie figuur 2.2). De afhankelijke variabele, de woonplaatskeuze van afgestudeerden, staat in het midden van het model weergegeven. De onafhankelijke variabelen zijn links, rechts en onder de afhankelijke variabele weergegeven en oefenen invloed uit op de woonplaatskeuze van afgestudeerden. Er zijn zeven hoofdcategorieën van belang bij de verklaring van woonplaatskeuze; dit zijn persoonskenmerken, perceptie van Ede, woonlocatie tijdens opleiding, stage, opleiding, huidige arbeidssituatie en de lengte van de periode na het afstuderen. De contextvariabelen, zoals regionale samenwerkingsverbanden en de arbeidsmarkt, zijn niet in het model opgenomen omdat deze niet statistisch kunnen worden getoetst. In deze toelichting op het conceptueel model worden de kenmerken behandeld en verwachte relaties beschreven. Er ontstaat hierdoor enige overlap met de genoemde hypothesen in paragraaf 2.6.1.

De persoonskenmerken die in deze studie onderzocht worden, zijn de leeftijd, geslacht, huishoudensamenstelling en woonplaats tijdens jeugd. Er wordt verwacht dat met een toename van de leeftijd van een afgestudeerde de vestigingsplaats minder vaak wijzigt. Dit betekent dat een oudere afgestudeerde weinig wisselt van vestigingsplaats en langer op één plek blijft wonen. Het geslacht van de afgestudeerde wordt ook van belang geacht bij de verklaring van woonplaatskeuze. Er wordt verwacht dat vrouwelijke afgestudeerden minder ruimtelijk mobiel zijn dan mannelijke afgestudeerden (Van Ham, 2002). Van vrouwen wordt dus verwacht dat ze minder vaak wijzigen van vestigingsplaats. Van de huishoudensamenstelling wordt ook verwacht dat dit een rol speelt bij de woonplaatskeuze van afgestudeerden. Alleenstaanden en stellen zonder kinderen zijn ruimtelijk meer mobiel dan gezinnen. Gezinnen worden geconfronteerd met tijd-ruimte beperkingen wat betreft huishouden en kinderen (Van Ham & Hooimeijer, 2008). Tot slot kan de woonplaats tijdens de jeugd van belang zijn. Wanneer een afgestudeerde tijdens zijn of haar jeugd in een plaats heeft gewoond, wordt verwacht dat de meeste van hen daar nu nog wonen, door de ruimtelijke en/of emotionele binding (Venhorst et al., 2011a; Coenen et al., 2009).

De woonlocatie van afgestudeerden tijdens hun opleiding in Ede is van invloed op de woonplaatskeuze van afgestudeerden. Voor afgestudeerden die tijdens hun opleiding in Ede hebben gewoond wordt verwacht dat ze nu vaker daar wonen dan voor afgestudeerden die tijdens hun opleiding niet in Ede woonden.

Verwacht wordt dat de locatie van het bedrijf waar de afgestudeerden stage hebben gelopen heeft invloed op de woonplaatskeuze van afgestudeerden. Wanneer afgestudeerden tijdens hun opleiding een stage hadden in Ede wordt verwacht dat ze vaker na hun afstuderen in Ede wonen dan afgestudeerden die geen stage in Ede hebben gelopen. Van de sector van het stagebedrijf wordt ook verwacht dat het van invloed is op vestiging van afgestudeerden. Voor afgestudeerden die stage hebben gelopen bij een bedrijf dat foodgerelateerd is wordt vaker verwacht dat ze nu in de omgeving rond Ede wonen dan voor afgestudeerden die stage hebben gelopen in non-foodsectoren.

Voor afgestudeerden die een opleiding hebben gevolgd gerelateerd aan food en zorg wordt verwacht dat ze vaker in Ede blijven wonen dan afgestudeerden in de economie, management en communicatie. Voor afgestudeerden in economie, management en communicatie wordt verwacht dat ze in meer uiteenlopende en

verschillende sectoren een baan zoeken en dus ruimtelijk meer mobiel zijn en vaker buiten Ede een baan zoeken (Venhorst et al., 2010). Ook het opleidingsniveau is van invloed op de woonplaatskeuze en motieven van afgestudeerden. Voor HBO afgestudeerden wordt verwacht dat ze vaker van vestigingsplaats wisselen dan voor MBO afgestudeerden. Volgens de literatuur is de ruimtelijke mobiliteit van hogeropgeleiden hoger dan die van lageropgeleiden (Coenen et al., 2009).

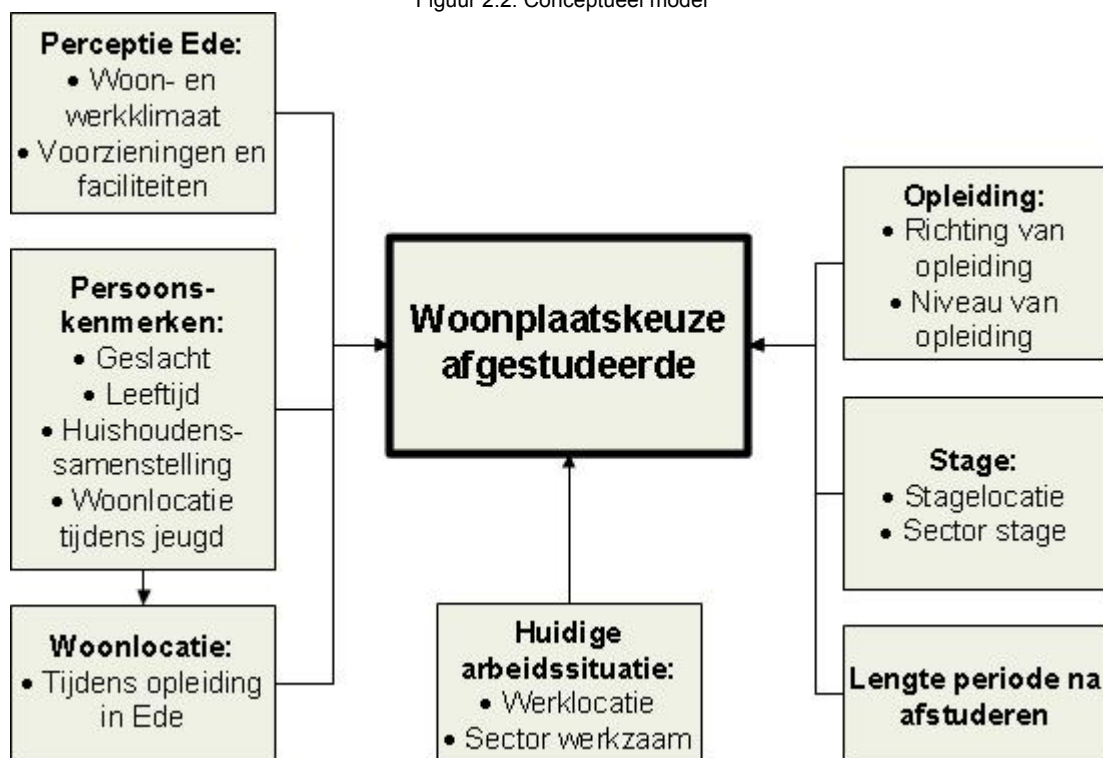
De huidige arbeidssituatie is tevens van invloed op de woonplaatskeuze van afgestudeerden uit Ede. De huidige plek waar ze werken bepaalt de woonplaatskeuze (Gottlieb & Joseph, 2006). Dus voor mensen die in Ede werken, wordt vaker verwacht dat ze ook in Ede wonen dan voor mensen die buiten Ede werken. De sector van het bedrijf of de organisatie waar de afgestudeerden werkzaam zijn is van invloed op de woonplaatskeuze van afgestudeerden: afgestudeerden met een foodgerelateerde baan vestigen zich vaker in de omgeving rond Ede dan afgestudeerden met een non-food functie.

Verwacht wordt dat de lengte van de periode na het afstuderen invloed heeft op de woonplaatskeuze van afgestudeerden. Voor respondenten die al een langere periode zijn afgestudeerd (voor 2004) wordt verwacht dat ze vaker bereid zijn naar Ede te verhuizen dan voor respondenten die recenter zijn afgestudeerd. Het terugkeren van afgestudeerden naar de plaats van opleiding wordt door de literatuur verklaard door het bindingseffect (Venhorst et al., 2011a). Verwacht wordt dat dit bindingseffect groter is voor afgestudeerden die al langer zijn afgestudeerd dan voor afgestudeerden die recent zijn afgestudeerd. Voor recenter afgestudeerden fungeert de studielocatie als roltrapregio (Fielding, 1992).

Uit de literatuur komt naar voren dat laaggeschoolde verzorgende en ondersteunde functies door bedrijven met name lokaal en regionaal geworven worden en hooggeschoolde specialistische functies nationaal. Laaggeschoolde afgestudeerden met een verzorgende functie wijzigen dus minder vaak van woonplaats dan hooggeschoolde afgestudeerden met een specialistische functie. Ondersteunende en verzorgende functies zijn hier: administratief personeel, dienstverlenend personeel, ambachtslieden, bedieners machines en installaties en elementair personeel. Specialistische functies zijn: militaire beroepen, managers, onderzoekers, ingenieurs, docenten of specialisten en vakspecialisten. Verwacht wordt tevens dat meer hooggeschoolden dan laaggeschoolden naar de Randstad zijn verhuisd na hun studie, en dat er dus meer MBO'ers dan HBO'ers in Ede zijn blijven wonen danwel zich hier gevestigd hebben.

Naast persoonskenmerken is ook de persoonlijke perceptie van Ede als mogelijke woonplaats van belang bij de verklaring van woonplaatskeuze en motieven van afgestudeerden. De verwachting is dat afgestudeerden met een positieve perceptie van het werk- en woonklimaat en voorzieningen/faciliteiten van Ede vaker bereid zijn naar Ede te verhuizen of daar te blijven wonen dan afgestudeerden met een negatieve perceptie van Ede.

Figuur 2.2: Conceptueel model

Bron: Eigen bewerking (Microsoft Visio)

2.6.1. HYPOTHESEN

Uit bovenstaand conceptueel model en de toelichting hierbij zijn concreet de volgende zeven hypothesen afgeleid:

De eerste hypothese toetst of Ede als roltrapregio (Fielding, 1992) functioneert, waarbij studenten na het afronden van hun opleiding de opleidingsregio verlaten voor een baan of gezin. Volgens Van Ham & Hooimeijer (2008) geldt dit vooral voor intermediaire of perifere opleidingsregio's, buiten de Randstad. Verwachting is dat deze beweging wordt gemotiveerd door gebrek aan een goed arbeidsmarktperspectief in de regio (Venhorst, 2012). Zijn de studenten die in Ede een opleiding hebben gevolgd lokaal of regionaal 'verankerd' in de regio rondom Ede of trekken zij juist weg?

Hypothese 1: Afgestudeerden met Ede als woonlocatie tijdens hun opleiding, zijn daarna vaker uit Ede vertrokken dan afgestudeerden tijdens hun opleiding woonachtig buiten Ede uit hun woongemeente zijn vertrokken.

Hypothese twee toetst of afgestudeerden die tijdens hun opleiding stage hebben gelopen in Ede daar relatief vaak blijven wonen na het afronden van de opleiding. Een stage is in dit geval een bindende factor, waardoor studenten in de regio blijven. Zij bouwen hier een netwerk op en voelen zich zodoende gebonden aan de regio (cumulatieve inertie; Haapanen & Tervo, 2011).

Hypothese 2a: Afgestudeerden die tijdens hun opleiding een stage hadden in Ede, wonen na hun afstuderen vaker in Ede dan afgestudeerden die niet in Ede stage hebben gelopen.

Hypothese 2b toetst of de sector van het stagebedrijf invloed heeft op de woonplaats van de afgestudeerden. Ede is gelegen in de regio Food Valley. De Kenniscampus Ede kan de arbeidsvraag van foodgerelateerde bedrijven vervullen door haar arbeidsaanbod. Studenten met een stage in de foodverwante sectoren blijven zo vaker in Ede wonen dan studenten met een stage die niet verwant is aan food en gezondheid.

Hypothese 2b: Van de afgestudeerden die stage hebben gelopen bij een bedrijf dat foodgerelateerd is, is de huidige woonplaats vaker Ede, dan van afgestudeerden die stage hebben gelopen in de non-foodsector.

Volgens hypothese 3 zijn studenten in de zorg ruimtelijk minder mobiel dan studenten die economie of communicatie studeren (Venhorst et al., 2010). Bovendien wordt verwacht dat zij vaker in Ede of de regio Food Valley wonen aangezien daar een concentratie van foodgerelateerde bedrijvigheid bestaat.

Hypothese 3: Afgestudeerden die een opleiding hebben gevolgd gerelateerd aan food en zorg, wonen vaker in Ede dan afgestudeerden in economie, management en communicatie.

Volgens hypothese 4a volgt wonen werken. Venhorst et al. (2010) en Venhorst (2012) menen dat het arbeidsmarktperspectief en het vinden van een baan het belangrijkste motief is bij een verhuizing. Verwacht wordt dat de mensen die in Ede werken, daar ook vaak wonen en niet pendelen.

Hypothese 4a: Afgestudeerden die in Ede werken, wonen vaker in Ede dan mensen die buiten Ede werken.

Hypothese 4b toetst of de sector van de baan waarin afgestudeerden werkzaam zijn verband houdt met de woonplaats, Ede of overig. Omdat Ede is gelegen in de regio Food Valley wordt verwacht dat hier een concentratie van foodgerelateerde banen bestaat ten opzichte van de niet-foodgerelateerde functies.

Hypothese 4b: Afgestudeerden met een foodgerelateerde baan, wonen vaker in Ede dan afgestudeerden met een non-food functie.

Ede kan worden gekarakteriseerd als een intermediaire of perifere woonplaats, buiten de Randstad. Volgens de literatuur trekken deze plaatsen vaker mensen die verder zijn in hun loopbaan en mogelijk een gezin hebben (Fielding, 1992). Bovendien worden jonge afgestudeerden vaak aangetrokken tot de mogelijkheden van de Randstad (Venhorst et al., 2011a). Hypothese 5 gaat over de verhuisbereidheid naar Ede van respondenten die niet in Ede wonen.

Hypothese 5: Afgestudeerden die vóór 2004 zijn afgestudeerd, zijn vaker bereid naar Ede te verhuizen dan afgestudeerden vanaf 2004.

Hypothese 6 toetst of het opleidingsniveau te maken heeft met het al dan niet verhuizen naar de Randstad of wonen in Ede. Volgens de literatuur zijn de banen voor hoogopgeleiden vaker ruimtelijk geconcentreerd in een aantal plaatsen dan banen voor laagopgeleiden. Hoogopgeleiden worden daarnaast doorgaans gekenmerkt door een hoger inkomen dan laagopgeleiden waardoor ze meer verhuisbereid zijn (Van Ham, 2002). Bovendien kennen hoogopgeleiden een sterke focus op de Randstad (Venhorst, 2012). Laagopgeleiden zijn ruimtelijk weinig mobiel, door een sterke lokale en emotionele binding aan de woonplaats (Coenen et al., 2009).

Hypothese 6: Hooggeschoolden (HBO) zijn vaker naar de Randstad verhuisd na het afronden van hun opleiding dan laaggeschoolden (MBO).

Een goede kwaliteit van leven draagt bij aan het behouden en het aantrekken van (hoog)geschoold personeel (Gertler, 2005). Een aantrekkelijke woonomgeving en goede kwaliteit van leven wordt volgens Van Ham (2002) vooral vormgegeven door voldoende en kwalitatief goed woningaanbod en een hoog voorzieningenniveau. Verwacht wordt dat afgestudeerden die het voorzieningenniveau hoog waarderen, vaker bereid zijn naar Ede te verhuizen dan afgestudeerden die het voorzieningenniveau laag waarderen. Dit betreft de verhuisbereidheid van afgestudeerden die niet in Ede wonen.

Hypothese 7: Afgestudeerden met een positieve perceptie van het werk- en woonklimaat en de voorzieningen en faciliteiten in Ede, zijn vaker bereid naar Ede te verhuizen dan afgestudeerden met een negatieve perceptie van Ede.

Hypothese 1 tot en met 7 worden getoetst in hoofdstuk zes, aan de hand van de uitkomsten van de enquête onder afgestudeerden.

In hoofdstuk 2 is de wetenschappelijke literatuur aangaande kennisclusters, regionale innovatiesystemen en de roltrapregio uiteengezet. In hoofdstuk drie wordt verder ingezoomd op kennisclusters in Nederland, waarna Ede als case-study wordt geïntroduceerd.

3. NEDERLANDSE KENNISCLUSTERS: EDE ALS CASE-STUDY

3.1. Inleiding

Verscheidende Nederlandse steden werken aan campusontwikkelingen die de stad een imago rond een eigen specialisatie meegeven. De clustering van onderwijsinstellingen op de Kenniscampus Ede is hier een voorbeeld van. Dit hoofdstuk is een contextstudie over kennisclusters in Nederland en gaat specifiek in op de Food Valley en de regio rond Ede. In het eerste deel van dit hoofdstuk, paragraaf 3.2, wordt ingegaan op nationaal economisch beleid gericht op kennis en Nederlandse kennisclusters. De regionaal-economische betekenis van middelbaar en hoger beroepsonderwijs komt in 3.3 aan bod. Paragraaf 3.4 besteedt aandacht aan kenniscampusinitiatieven en onderzoeken hieromtrent. Paragraaf 3.5 schetst het sociaal-economisch profiel van de regio rond Ede en de Kenniscampus Ede.

3.2. Kennisclusters in Nederland

Van 2006 tot 2010 werd er door de nationale overheid het Pieken in de Delta beleid gevoerd. Pieken in de Delta wees gebieden en regio's aan waar bedrijvigheid aanwezig was van nationaal belang (Agentschap NL: Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, 2011). Voorbeelden van deze gebieden zijn Brainport Eindhoven, Food in en rondom Wageningen en energie in het noorden van Nederland. Het beleid Pieken in de Delta wees zes gebieden in Nederland aan van nationaal belang. De noordvleugel van de Randstad op het gebied van zakelijke dienstverlening en creatieve industrie, de zuidvleugel van de Randstad met de haven en industrie rondom Rotterdam, Noord-Nederland op het gebied van energie, Oost-Nederland op het gebied van voeding en gezondheid, Zuidoost-Nederland met high tech en life sciences en Zuidwest-Nederland op het gebied van toerisme en logistiek.

Vanaf 2011 is er echter een omslag in nationaal economisch beleid waarneembaar. Er is op nationaal niveau beleid ontwikkeld om negen topsectoren tot ontwikkeling te brengen ter versterking van de Nederlandse concurrentiekracht. Hiermee is het beleid minder ruimtelijk gedefinieerd en meer sectoraal vastgesteld. Het topsectorenbeleid is vanaf 2011 toegepast met als uiteindelijk doel Nederland tot ontwikkeling te brengen en toe te spitsen op haar meest belangrijke competenties. De ambitie van de nationale overheid uit zich in verschillende doelstellingen. Een daarvan is dat Nederland in 2020 in de top 5 van kenniseconomieën in de wereld staat. Daarnaast heeft de nationale overheid tot doel de bestedingen aan onderzoek en ontwikkeling (R&D) in 2020 op te laten lopen tot 2,5 procent van het bruto binnenlands product (BBP). De overheid wil tevens topconsortia samenstellen waarin publieke en private partijen samenwerken bij de ontwikkeling van kennis en innovatie. In 2015 dient minstens 40 procent van deze topconsortia gefinancierd te zijn door het bedrijfsleven, totaal een bedrag van €500 miljoen.

Negen nationale topsectoren zijn in het topsectorenbeleid gedefinieerd; tuinbouw en uitgangsmaterialen, water, agrofood, life sciences, chemie, high tech systemen en materialen, energie, logistiek en creatieve industrie (Rijksoverheid, 2012a). Aandacht voor topsectoren uit zich in een focus op de sector op vaak een regionaal niveau, waar de sector dominant is. Het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie heeft voor elke topsector een actieagenda en innovatiecontract opgesteld waarin wordt beschreven hoe de sector gestimuleerd kan worden. De innovatiecontracten zijn opgesteld door een samenwerking tussen bedrijfsleven, overheden, universiteiten en kennisinstellingen. Een innovatiecontract bestaat uit fundamenteel onderzoek, toegepast onderzoek en valorisatie. Op de website van de Rijksoverheid (2012a) worden deze drie ook wel kennis, kunde en kassa genoemd. Daarnaast is voor elke topregio een *human capital* agenda samengesteld met als doelstelling onderwijs goed aan te sluiten op de arbeidsmarkt en het verwerven van goed gekwalificeerd personeel (Rijksoverheid, 2012a). De nationale overheid heeft daarnaast als doelstelling om jongeren enthousiast te maken voor een bèta of technische opleiding en hiermee voor een carrière in de techniek.

Het ministerie van Economische Zaken (2010) noemt het investeren in kennisintensieve campussen van belang bij het ontwikkelen van een nationale kenniseconomie. Investeringsdienen te worden gedaan in het ontsluiten van locaties, het huisvesten van mensen en het ondersteunen van een netwerk omgeving. Het ministerie van Economische Zaken (2010) is van mening dat campussen voor bedrijven aantrekkelijk zijn vanwege de aanwezigheid van kennis en netwerken. Bedrijven kunnen in deze omgeving beter presteren en innoveren, zo is de gedachte hierachter.

3.2.1. DE REGIO FOOD VALLEY ALS KENNISCLUSTER

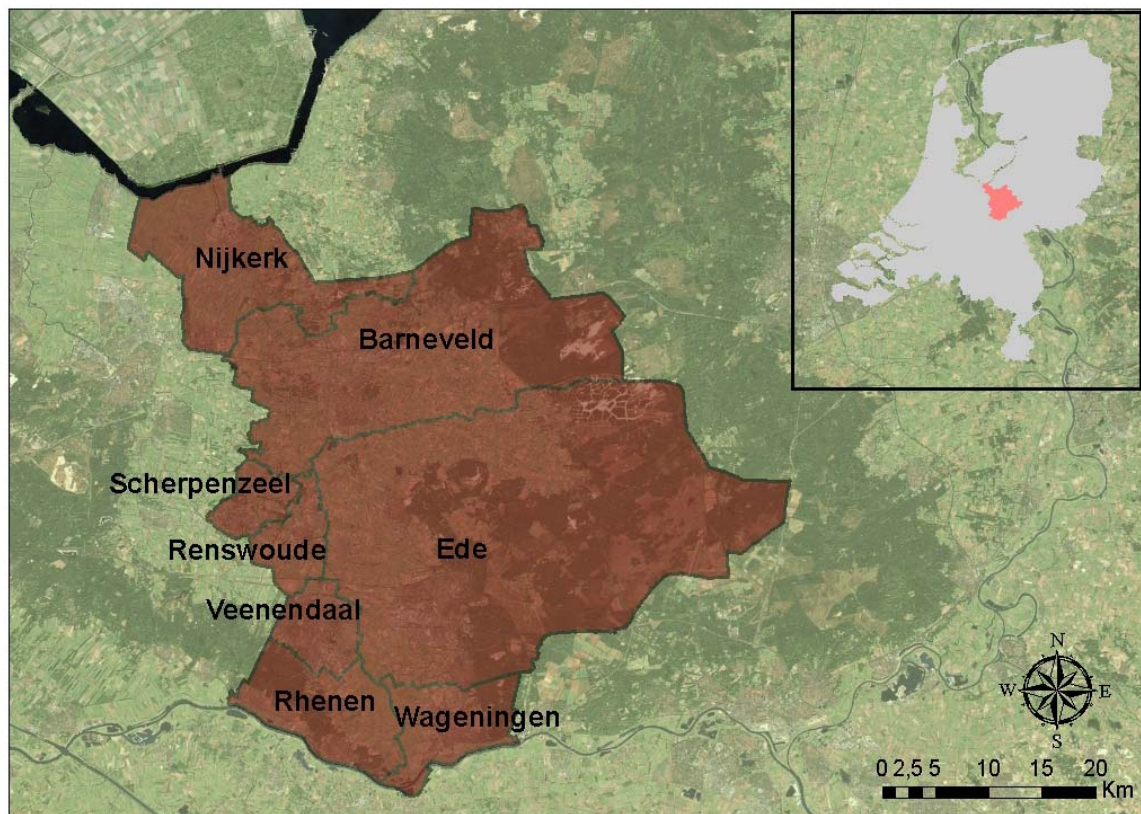
De sector agrofood behoort tot één van de negen nationale topsectoren in Nederland. In Nederland zijn 51 van de honderd meest concurrerende productgroepen onderdeel van de agrifoodsector (Wubben & Batterink, 2011). Daarnaast scoort de agrifood in Nederland hoger dan gemiddeld op het gebied van patenten, R&D bestedingen, toegevoegde waarde en export (Wubben & Batterink, 2011). Agrofood is een topsector op

nationaal niveau, van de veertig belangrijkste voedingsbedrijven ter wereld hebben er twaalf bedrijven vestigingen of R&D activiteiten in Nederland (Rijksoverheid, 2012b). De volgende omschrijving van agrofood komt van de Rabobank (Kraak & Oevering, 2003): “*Bedrijven die zich richten op de genetische modificatie van gewassen en dieren om nieuwe organismen te produceren met gewenste eigenschappen zoals pest resistentie of een hogere voedingswaarde en bedrijven met nieuwe, innovatieve producten die de voedselkwaliteit verbeteren*” (Kraak & Oevering, 2003, p. 9). Agrofood is, eenvoudiger omschreven, (toegepast) onderzoek en techniek om te komen tot een veilige en gezonde voeding. Agrofood in Nederland is geconcentreerd in het oosten van Nederland, rondom Wageningen en Ede.

Van oudsher is deze regio gespecialiseerd in landbouw, met als regionale producten wol, pluimvee en tabak. Aan het begin van de twintigste eeuw specialiseerde de regio zich in voedselbewerking- en verwerking. In 1876 werd het Rijkslandbouwwonderwijs in Wageningen opgericht, nu de Wageningen Universiteit. Bedrijven, onderzoeks- en kennisinstellingen vestigden zich in nabijheid van de Universiteit. Zo werd in '97 het Wageningen University Research Center (WUR) opgericht (Kraak & Oevering, 2003). De regio Food Valley en de sectoren food en gezondheid maken een sterk padafhankelijk proces door, terug te voeren naar de geschiedenis van de regio (Neffke et al., 2009). Bovendien sluit nieuwe bedrijvigheid in de regio Food Valley aan bij bestaande en gerelateerde bedrijvigheid.

De regio Food Valley werkt samen om de sector agrofood tot ontwikkeling te brengen. De regio Food Valley bestaat uit acht gemeenten: Barneveld, Ede, Nijkerk, Rhenen, Renswoude, Scherpenzeel, Veenendaal en Wageningen (zie figuur 3.1). De Food Valley herbergt zowel de kennisontwikkeling rondom voeding als de voedselproductie en voedingsdistributie (Kraak & Oevering, 2003). De ambitie voor de regio Food Valley is zich te ontwikkelen tot hét agrofoodcentrum van Europa en tot internationale topregio voor kennis en innovatie op gebied van gezonde en duurzame voeding.

Figuur 3.1: De Regio Food Valley

Bron: ArcGIS, eigen bewerking

3.3. De betekenis van beroepsonderwijs in kennisclusters

In het topsectoren beleid van de Nederlandse overheid om kennisintensieve sectoren tot ontwikkeling te brengen is voor elke topsector een *human capital* agenda opgesteld (Rijksoverheid, 2012a). Deze heeft als doelstelling de aansluiting tussen arbeidsmarkt en onderwijs te verbeteren. Onderwijsinstellingen, overheden en bedrijven werken daarom samen om het beroepsonderwijs een beter imago en kwalificatie te geven. In deze paragraaf wordt de betekenis van beroepsonderwijs voor een regio of sector in kaart gebracht. De betekenis van beroepsonderwijs wordt uitgezet aan de hand van de rol hoger beroepsonderwijs in 3.3.1 en de rol van middelbaar beroepsonderwijs in 3.3.2.

Beroepsonderwijs omvat in deze masterthesis het hoger en middelbaar beroepsonderwijs. Beroepsonderwijs wordt volgens de wet- en regelgeving van de overheid gedefinieerd als: *“De theoretische en praktische voorbereiding voor de uitoefening van beroepen, waarvoor een beroepskwalificerende opleiding is vereist of dienstig kan zijn. Het beroepsonderwijs bevordert tevens de algemene vorming en de persoonlijke ontplooiing van de deelnemers en draagt bij tot het maatschappelijk functioneren”* (Overheid.nl, 2012). Middelbaar en hoger beroepsonderwijs heeft naast een persoonlijke en beroepskwalificerende functie een regionale functie. Dit is in tegenstelling tot wetenschappelijk onderwijs (Venhorst et al., 2010). De kennis die WO-instellingen produceren is vaak erg specifiek en gaat over regiogrenzen heen. WO-instellingen hebben via wetenschappelijke publicaties een internationale spreiding. MBO en HBO opleidingen staan als beroepsopleidingen dichterbij het regionale of lokale bedrijfsleven en leveren kennis op regionaal niveau. Het karakter van beroepsonderwijs is dan ook vraaggestuurd (Delfmann et al., 2009).

3.3.1. DE ROL VAN HET HOGER BEROEPSONDERWIJS

HBO's zijn, meer dan universiteiten, geschikt voor regionale kenniscirculatie (Delfmann et al., 2009). Door middel van stages, afstudeeropdrachten en duale opleidingen vervullen hogescholen een rol binnen het regionale bedrijfsleven, vaak het midden- en kleinbedrijf (MKB). HBO-studenten hebben bovendien de grootste kans op het starten van een eigen bedrijf binnen anderhalf jaar na afronding van de studie: in 2005 startte 6 procent van de HBO afgestudeerden een bedrijf ten opzichte van 3 procent van de afgestudeerden op WO-niveau (Delfmann et al., 2009). Met name doorstroming in het beroepsonderwijs, van VMBO naar MBO of HBO, is in belang van de kenniseconomie, aldus Van Katwijk (2005). Hierdoor gaat het scholingsniveau van de beroepsbevolking omhoog.

Onderwijsinstellingen profiteren niet alleen van het regionale bedrijfsleven, maar het bedrijfsleven profiteert ook van de kennis die aanwezig is bij kennis- en onderwijsinstellingen. Kennis- of onderwijsinstellingen beschikken over kennis die door bedrijven aangewend kan worden (Delfmann et al., 2009). Door samenwerking met kennisinstellingen en overheden kunnen bedrijven hun concurrentiepositie verbeteren. Met name het MKB kan profijt hebben van de kennis aanwezig op een hogeschool. Elk jaar stromen meer dan 30.000 HBO-studenten door naar het MKB (Delfmann et al., 2009). Volgens MKB-Nederland / VNO-NCW (2006) heeft het HBO een grote groei doorgemaakt in de afgelopen tientallen jaren. De groei van het aantal HBO afgestudeerden zorgde binnen het MKB voor het vervullen van de vraag naar hoogopgeleiden.

In de studie van Cörvers & Ramaekers (2006) wordt de regionale betekenis van hogescholen in kaart gebracht. Volgens hen leveren hogescholen onder andere een bijdrage aan de regionale werkgelegenheid. Hogescholen oefenen aantrekkingskracht uit op kennisintensieve bedrijven, die zich willen vestigen in hun nabijheid. Daarnaast kan door de aanwezigheid van een hogeschool de drempel om deel te nemen aan het hoger onderwijs lager worden voor de regionale bevolking. Een hoger opleidingsniveau onder de bevolking betekent een hogere arbeidsparticipatie en daarmee een hoger inkomens- en welvaartsniveau (Cörvers & Ramaekers, 2006).

Hogescholen spelen tevens een rol in regionale innovatiesystemen, aldus Cörvers & Ramaekers (2006). Met name voor het MKB fungeren hogescholen als regionale kenniscentra. De kennisvraag vanuit het bedrijfsleven wordt in dit geval vervuld met het kennisaanbod uit de onderwijsinfrastructuur. Echter, vanuit hogescholen is het contact met het bedrijfsleven nog beperkt, menen Delfmann et al. (2009). Bij kenniscirculatie tussen bedrijfsleven en onderwijsinstellingen staat valorisatie centraal, waarbij (ongebruikte) kennis vertaald wordt naar commerciële toepassingen. Hogescholen zien zichzelf vooral als onderwijsinstelling en niet als kennisinstelling, menen Delfmann et al. (2009). De hogescholen zijn 'intern' gericht op bedrijfsvoering en onderwijspraktijk en vormen voor bedrijven vaak ontransparante organisaties. Het is voor ondernemers niet duidelijk waar zij terecht kunnen met hun vragen. Contact met bedrijven vindt plaats door het uitwisselen van stages en afstudeerplaatsen. Volgens de studie van Delfmann et al. (2009) zijn hogescholen bereid zich in te zetten als regionaal kenniscentrum wanneer dit iets oplevert voor hun onderwijsprogramma. Een voorbeeld van een thema is het stimuleren van ondernemerschap. Gemeenten zien dit vaak als doelstelling om een gezond bedrijfsleven te creëren maar weten niet hoe precies dit aan te pakken. Hogescholen zijn enkel geïnteresseerd in een stimulering van het ondernemerschap vanuit het

onderwijsperspectief. Onduidelijk is wie het initiatief neemt en wie de verantwoordelijkheid hiervoor op zich neemt, met name na het afronden van de opleiding. Uit het onderzoek van Delfmann et al. (2009) komt naar voren dat gemeenten kennisuitwisseling dienen te faciliteren, stimuleren en initiëren. De gemeente dient het aanbod van hogescholen in overeenstemming te brengen met de vraag vanuit het bedrijfsleven en de economische speerpunten van de gemeente (Delfmann et al., 2009). Delfmann et al. (2009) wijzen op het belang van kenniscirculatie- of disseminatie in plaats van het ter beschikking stellen van kennis. Kennisdisseminatie, of het verspreiden, beschikbaar stellen en overdragen van kennis, is vanuit de hogescholen vooral gericht op de regio.

Er bestaan diverse initiatieven om samenwerking tussen onderwijsinstellingen en bedrijven te stimuleren. Een is het IPO Convenant, een samenwerking tussen de HBO-raad en MKB Nederland (Delfmann et al., 2009). Doelstelling van deze samenwerking is dat regionale kenniscirculatie zo optimaal mogelijk plaats vindt. Kenniscirculatie tussen (MBO én HBO) onderwijsinstellingen en het bedrijfsleven vindt onder andere plaats door (Delfmann et al., 2009):

- stage- en afstudeeropdrachten;
- duale opleidingen;
- gastdocenten uit het bedrijfsleven;
- cases uit bedrijfsleven als onderwijsprojecten;
- contacten met het bedrijfsleven;
- alumnetwerk voor feedback onderwijs en contact bedrijfsleven;
- aandacht voor ondernemerschap in het onderwijs;
- facility sharing (gezamenlijk gebruik maken van onderzoeksapparatuur en faciliteiten)

3.3.2. DE ROL VAN HET MIDDELBAAR BEROEPSONDERWIJS

In het rapport van Berenschot (2010) naar de economische agenda van Nederland en de bijdrage van het middelbaar beroepsonderwijs (MBO) hieraan, wordt geconcludeerd dat het MBO een belangrijke economische en maatschappelijke functie heeft. Het MBO is een motor van de Nederlandse economie. Meer dan 0,5 miljoen jongeren volgen in 2010 een MBO-opleiding (Berenschot, 2010, p. 5). 40 procent van de werkzame beroepsbevolking in Nederland heeft een MBO-opleiding afgerond. Berenschot (2010, p. 10) noemt de *“aanvoer van voldoende mbo gediplomeerden van groot belang voor de economie”*. MBO'ers maken volgens Berenschot (2010) deel uit van de kenniseconomie. Zij vormen het technologisch potentieel aan arbeid in Nederland: op de arbeidsmarkt is 27 procent van de beroepen technisch, waarvan de meeste op mbo-niveau (Berenschot, 2010). In het rapport van Berenschot wordt genoemd dat er een aanzienlijk tekort op de arbeidsmarkt ontstaat de komende jaren. In de techniek, en dan met name de chemiesector, wordt een tekort verwacht van 26.000 mensen (Berenschot, 2010). Ook in de transportsector ontstaat een verwacht tekort van 55.000 mensen. De zorg zal volgens Berenschot (2010) in 2025 met een personeelstekort van 450.000 mensen kampen. Van Zijl (2010), voorzitter van de MBO-raad, noemt naar aanleiding van deze publicatie op de website van de MBO-raad: *“Het MBO is de motor van onze economie. Ook al kampen we met een economische crisis, het is nu of nooit willen we economisch gezien mondiaal aansluiting houden. Als over een paar jaar de crisis voorbij is hebben we een structureel nijpend tekort aan goed opgeleide arbeidskrachten in sectoren als transport, zorg en onderwijs. Om ten minste internationaal concurrerend te kunnen blijven moet Nederland investeren in onder andere innovatie, een hoger opleidingsniveau en in participatie”*.

In de publicatie van Van Katwijk (2005) naar de activiteiten van dertig grote steden op het gebied van kenniseconomie presenteert de Bve Raad, de brancheorganisatie voor onderwijsinstellingen in middelbaar beroepsonderwijs en volwasseneneducatie, haar visie op de kenniseconomie in de grote steden. De Bve Raad vindt dat het beroepsonderwijs in het debat rondom kenniseconomie te weinig aan bod komt (Van Katwijk, 2005). Investerings in beroepsonderwijs zijn noodzakelijk om een sterke kenniseconomie te realiseren, aldus de Bve Raad. De bezuinigingen in het onderwijs leiden tot zwakkere randvoorwaarden voor het realiseren van een kenniseconomie en een goede aansluiting tussen onderwijsinstellingen en het bedrijfsleven. Verschillende gemeenten proberen hieromtrent de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt of bedrijfsleven te verbeteren. In Den Haag gebeurt dit bijvoorbeeld door het Onderwijs Techno Centrum – Haaglanden (Van Katwijk, 2005). Deze functioneert als schakel tussen onderwijs- en kennisinstellingen, overheden en bedrijfsleven. Doelstellingen zijn verbeteren van kennisuitwisseling tussen kennisinstellingen en bedrijfsleven en gezamenlijk gebruik maken van aanwezige infrastructuur. Om dit te bereiken worden bijvoorbeeld onderwijsprogramma's ontworpen die aansluiten op het regionale bedrijfsleven. In Alkmaar, Amsterdam, Den Haag, Rotterdam en Zaanstad heeft de hogeschool Inholland MKB-loketten geopend. Het regionale MKB kan hier terecht met vragen en opdrachten. Er is nu één aanspreekpunt voor bedrijven waardoor zij niet meer bij de onderwijsinstellingen hoeven te zoeken naar opleidingen en contactpersonen. Het loket heeft toegang tot de onderwijsinstellingen en verwijst ondernemers door. Het loket stimuleert daarnaast activiteiten zoals gastdocentschap, bedrijfsbezoeken, stages en duale leerplekken. Het

lokale en regionale MKB biedt daarmee een aantrekkelijke leer- en werkomgeving voor MBO en HBO studenten (Van Katwijk, 2005). MKB-Nederland / VNO-NCW (2006) noemen de ervaringen met een MKB-loket positief. Een loket is volgens hen een uitkomst omdat MKB-ondernemers hun weg niet kennen binnen de onderwijsinstellingen. Bovendien vinden deze ondernemers het vaak lastig om hun vraag te formuleren en in kaart te brengen in welke vorm zij hun vraag kunnen vervullen. Dit kan zijn een stage of een afstudeeropdracht uitzetten bij studenten. Voor ondernemers is niet goed te overzien welke studenten zij exact nodig hebben en uit welk studiejaar. MKB-Nederland / VNO-NCW (2006) noemt het belang voor onderwijsinstellingen om deze vragen van ondernemers te sturen. Dit kunnen zij doen door een ondernemersloket op te richten waarbij ondernemers hun vragen kwijt kunnen.

3.3.3. AFSTEMMING KENNISINSTELLINGEN EN BEDRIJFSLEVEN

Van Alsté & Van Der Sijde (1998) beschrijven in hun studie naar de rol van universiteiten in regionale ontwikkeling hoe de universiteit Twente (UT) door haar onderwijsprogramma en onderzoeksactiviteiten afgestudeerden stimuleert een bedrijf te starten. Hoewel regionaal-economische ontwikkeling niet de belangrijkste doelstelling is van de universiteiten kunnen zij hier een aanzienlijke bijdrage aan leveren. Aan het begin van de jaren '80 veranderde de UT haar imago in een '*entrepreneurial university*'. De UT creëerde faculteiten en dienstverlenende departementen om ondernemerschap te stimuleren. Startende ondernemers die net afgestudeerd zijn lopen relatief veel risico, door gebrek aan ervaring en kapitaal, dus probeerde de UT hen te helpen door jaarlijks twintig plaatsen aan te bieden om vanuit de UT een onderneming te starten. Via het 'TOP-programma' kunnen zij tijdelijk als onderzoeksassistent werken om inkomen te verkrijgen, gebruik te maken van de kennis en faciliteiten en van het netwerk van de UT. Er ontstaan echter ook veel spin-offs vanuit de UT die niet verbonden zijn aan dit programma. De UT streeft naar strategische samenwerkingsverbanden met multinationale bedrijven maar ook met het regionale MKB. De UT profileert zich internationaal door zich te specialiseren in een beperkt onderzoeksgebied. In Twente is hierdoor een kennis- en technologietransfer op gang gebracht tussen de universiteit en het bedrijfsleven. Universiteiten kunnen hun kennis deels commercialiseren door verbinding met het bedrijfsleven. Daarnaast betekent een stimulans van het ondernemerschap in de regio dat er een aanzienlijke kans bestaat dat kleine bedrijven uitgroeien tot één of enkele high-tech bedrijven waarbij regionale werkgelegenheid ontstaat (Van Alsté & Van Der Sijde, 1998).

In Nederland bestaan er volgens Delfmann et al. (2009) in het kader van kenniscirculatie nog relatief weinig relaties tussen het bedrijfsleven en kennis- of onderwijsinstellingen. Zij verwijzen in verband hiermee naar een kennisparadox: er worden veel patenten aangevraagd en veel wetenschappelijk onderzoek gepubliceerd maar er ontstaan relatief weinig nieuwe diensten en producten. De valorisatie van kennis is dus nog beperkt. Ook Hekkert (2008) verwijst in zijn inaugurele rede over een duurzaam innovatieklimaat naar de kennisparadox, de stap tussen wetenschappelijk onderzoek en marktintroductie, die moeilijk te faciliteren is. Veel onderzoeksprojecten worden niet uitgevoerd omdat ze onzeker zijn en veel kapitaal behoeven. Hij meent dat een gunstig ondernemersklimaat hierbij belangrijk is, ondernemers kunnen projecten faciliteren en gebruiken voor nieuwe toepassingen. Hekkert (2008) constateert dat de kennisuitwisseling tussen het bedrijfsleven en kennisinstellingen nog zeer beperkt is. Bedrijven en wetenschappelijke kenniscentra staan te ver van elkaar af en denken in andere paradigma's. Hekkert (2008) meent dat problemen die ondernemers ervaren uitgangspunt zouden moeten zijn van onderwijs, wetenschap en kennisontwikkeling.

Een voorbeeld van de afstemming tussen kennisinstellingen en bedrijven is het meerjaren ontwikkelingsprogramma (MOP) van de gemeente Helmond. Onderdeel van dit programma zijn het begeleiden en ondersteunen van MKB, opzetten van een dienstencentrum voor MKB ten behoeve van kennisoverdracht en scholing en begeleiding vanuit de onderwijskolom VMBO tot WO. Hierbij werken de TUE, Fontys en het industrieel praktijkcentrum samen met regionale werkgevers om kennisoverdracht te versoepelen (Van Katwijk, 2005).

3.4. Clustering van onderwijsinstellingen: de campus

Kennis wordt beschouwd als dé motor voor economische ontwikkeling en basis voor innovatie (Manshanden, 2009). Kennis wordt geproduceerd en verspreid via onderwijsinstellingen. Kennis vloeit van de onderwijsinstelling naar de student en van student naar bedrijven. Kenniscirculatie, het overbrengen van kennis, kan bijdragen aan een vernieuwing van het onderwijs door vraaggericht, vanuit het bedrijfsleven, te redeneren. Kennisontwikkeling is vaak een doelstelling van economisch beleid. Het doel van onderwijsinstellingen is echter niet de economie te stimuleren maar om studenten op te leiden en te onderwijzen.

Kennisontwikkeling kan plaatsvinden door de ontwikkeling van kenniscampussen. Al eerder werd genoemd dat het ministerie van Economische Zaken (2010) kennisintensieve campussen van cruciaal belang vindt bij de ontwikkeling van een kenniseconomie. Campussen onderscheiden zich van bedrijventerreinen

door de aanwezigheid van kennisinstellingen en een uitgebreid netwerk, wat een aanzuigend effect heeft op kenniswerkers en bedrijven. Een ideaaltipe kenniscluster is Silicon Valley, waarbij samenwerking plaats vindt tussen de universiteiten van Stanford en Berkeley en ICT-bedrijven. Kenniscampussen, eerder ook wel wetenschapsparken genoemd, zijn oorspronkelijk ontwikkeld aan het begin van de jaren '80 tijdens de economische crisis. In de jaren '60 nam het aantal universiteiten sterk toe en daarmee ook het aantal studenten (De Leeuw & Ronsse, 2011). Voor deze studenten dienden woningen gerealiseerd te worden. Deze werden vaak neergezet in grootschalige campussen aan de rand van steden.

Nederlandse steden proberen zich van elkaar te onderscheiden en een link te maken tussen onderwijs en arbeidsmarkt door campusontwikkelingen rondom de stad een eigen imago te geven. De campusontwikkeling wordt vaak thematisch ingestoken met een specialisatie. Op de Kenniscampus Ede en Wageningen campus lijken food en gezondheid pijlers, aansluitend bij de profilering van de regio Food Valley. Kenniscampus Leeuwarden profileert zich op watermanagement, Maastricht heeft de Health Campus, Rotterdam wijst op de haven als economische motor van de stad en Groningen profileert zich als City of Talent (Venhorst et al., 2011). Gemeenten en steden hanteren verschillende strategieën om hun campus of kennisas tot ontwikkeling te brengen. Behalve kennisproductie op de campus moet het aantrekkingskracht uitoefenen op nieuwe studenten en starters. Hierbij richt de campus zich op de al aanwezige specialisatie van de stad. Hierbij is de samenwerking tussen overheid, onderwijs en ondernemingen van cruciaal belang. Venhorst et al. (2011) menen dat naast een goede aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt, kwaliteit van leven en voldoende en betaalbaar woningaanbod van belang zijn (dicht)bij campusontwikkelingen.

In 2009 zijn er in Nederland 55 campusprojecten actief, waarvan zeven in de groeifase en vier in de volwassen fase (Buck Consultants International, 2009). De campussen in de groeifase worden gestimuleerd in hun ontwikkeling door de vestiging van nieuwe bedrijven en de komst van onderzoekers. De campussen in de volwassen fase zijn een stap verder, daar zijn een groot aantal bedrijven, hun R&D afdelingen en onderzoeksinstituten gevestigd (Buck Consultants International, 2009). De campussen in de groeifase zijn: Wetsus in Leeuwarden, UMC/Mercator in Nijmegen, Science Park Watergraafsmeer in Amsterdam, TU Delft Campus in Delft, SpaceBusiness Park in Noordwijk, Chemelot Campus in Sittard-Geleen en Life & Science Campus in Maastricht. De Nederlandse campussen in de volwassen fase zijn: Kennispark Twente in Enschede, Food Valley in Wageningen, BioScience Park in Leiden en de High Tech Campus in Eindhoven (Buck Consultants International, 2009). Wat al deze campussen gemeen hebben is de aanwezigheid van één kernorganisatie, kennisinstelling of bedrijf. Deze dient als aanspreekpunt en is de katalysator van ontwikkelingen op de campus. Volgens het onderzoek van Hulsink et al. (2010) is de aanwezigheid van een kernorganisatie cruciaal voor het slagen van innovatieprojecten op kenniscampussen. Buck Consultants International (2009) formuleren in hun adviesrapport drie aanbevelingen om campusontwikkelingen te stimuleren. De eerste is het ontwikkelen en openbaar stellen van hoogwaardige onderzoeksfaciliteiten en -voorzieningen op de campus, zoals een onderzoekslaboratorium. MKB en starters hebben weinig kapitaal en deze voorzieningen kunnen op hen een aanzuigende werking hebben. Een tweede is het bieden van aantrekkelijk geprijsde en flexibele bedrijfshuisvesting op de campus. De stap voor een bedrijf om zich op de campus te vestigen wordt zo kleiner. Bereikbaarheid van de campus via openbaar vervoer én auto dient een pijler te zien, volgens Buck Consultants International (2009).

Food Valley wordt door Buck Consultants (2009) gedefinieerd als een volwassen campus. Food Valley is naast een productiecluster vooral een kenniscluster met een hoge scholingsgraad van de regionale bevolking (Wubben & Batterink, 2011). Oost-Nederland, waarin de Food Valley is gelegen, excelleert op het gebied van voeding, gezondheid en technologie (Van Katwijk, 2005). Een regiegroep die innovatie in Oost-Nederland probeert te stimuleren is Triangle. Hierin werken bedrijven en kennisinstellingen uit de regio samen met vertegenwoordigers van de provincie Gelderland en Overijssel. Triangle probeert kennis beter te benutten, te combineren en om te zetten in toepassingen en producten. Food Valley, met als kenniscentrum de Universiteit van Wageningen, heeft zich ontwikkeld tot een belangrijke producent van kennis op het gebied van voeding (Van Katwijk, 2005). Starters en spin-offs vinden hier huisvesting, geld, kennis en faciliteiten (Wubben & Batterink, 2011). Kennisintensieve bedrijven functioneren in interactie met andere bedrijven, kennisinstellingen en overheden in een kenniscluster.

Van Katwijk (2005) formuleert naar aanleiding van zijn studie naar kenniseconomie en de stad de beleidsaanbeveling dat de gemeente onderwijs dient te verbinden aan de kenniseconomie. Talent in de regio wordt voortgebracht door onderwijsinstellingen. Dit is zowel wetenschappelijk onderwijs als beroepsonderwijs. Beroepsonderwijs dient te voldoen aan een gedegen aanbod van opleidingen (curriculum) in overleg met het bedrijfsleven en een moderne uitstraling, aldus Van Katwijk (2005). Bedrijven kunnen stages of leerwerkplaatsen aanbieden waardoor zij toegang verkrijgen tot goed opgeleid personeel. Een regelmatig overleg tussen het bedrijfsleven en onderwijsinstellingen is essentieel en kan worden gefaciliteerd door de creatie van een aanspreekpunt om aanbod en vraag effectief af te stemmen (Van Katwijk, 2005). Van Katwijk (2005) wijst op het belang van samenwerking voor kennisuitwisseling. Hij benoemt als mogelijke knelpunten hierbij het

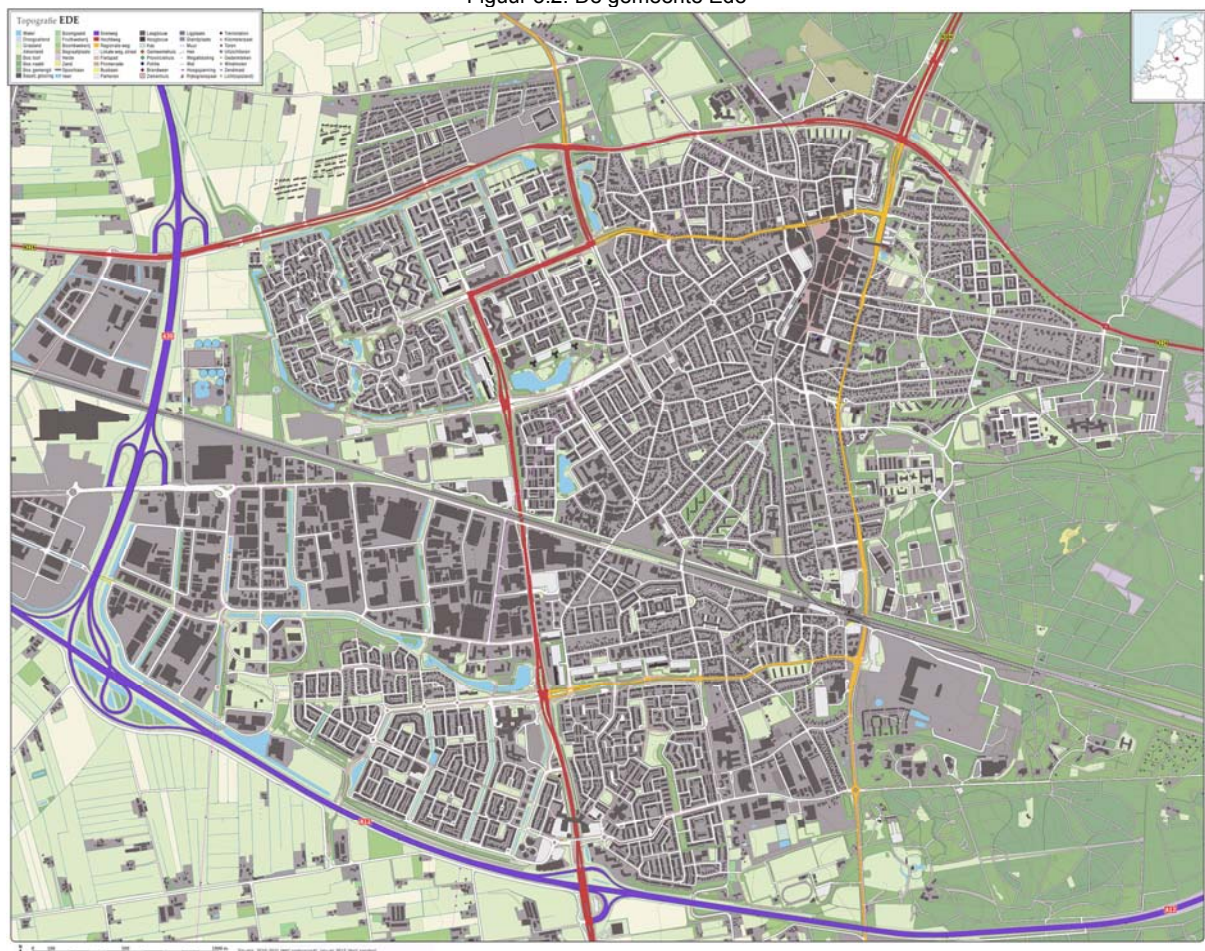
verschil in belangen van actoren, gebrek aan geld, tijd en kennis over elkaar. Een vorm van samenwerking op de campus is het MKB-loket, geïnitieerd door het beroepsonderwijs om de doorstroom van opleidingen naar de arbeidsmarkt te verbeteren. Samenwerkingsverbanden met een thematische insteek, zoals energie, voedsel of gezondheid, bieden volgens Van Katwijk (2005) veel mogelijkheden. Ook meent hij dat de kenniseconomie door gemeente moet worden ingezet als boegbeeld van een stad.

3.5. Ede als case-study

Het eerste deel van hoofdstuk drie ging in op Nederlandse kennisclusters en de betekenis van beroepsonderwijs voor kennisclusters. In deze paragraaf wordt ingezoomd op Ede als kenniscluster, als onderzoeksgebied.

De gemeente Ede is gelegen in de provincie Gelderland, zie figuur 3.2. Ten zuiden van Ede loopt de verkeersader A-12. Het aantal inwoners in Ede is in 2011 108.286 (Gemeente Ede, 2011b). Qua inwoneraantal is de gemeente Ede de vierde gemeente in de provincie Gelderland, na Apeldoorn, Arnhem en Nijmegen. Ede heeft een oppervlakte van circa 318 km² en is daarmee één van de grootste gemeenten van Gelderland en Nederland. De gemeente Ede bestaat uit de stad Ede en de kernen Bennekom, Lunteren, Harskamp, Ederveen, Wekerom, Otterlo, Deelen en De Klomp. De gemeente Ede kent een grote interne verscheidenheid. Naast een stedelijk gebied, de stad Ede, bestaan er meerdere kleine kernen en een aanzienlijk buitengebied.

Figuur 3.2: De gemeente Ede

Bron: Basisregistratie Topografie, Kadaster 2011

3.5.1. SOCIAAL-ECONOMISCH PROFIEL GEMEENTE EDE

Door sociaal-economische kenmerken van de gemeente Ede in kaart te brengen ontstaat een beeld of profiel van haar regionale economie. Gegevens over sectoren, bevolking, onderwijs en woningmarkt komen hierbij aan bod. De cijfers worden, waar beschikbaar, afgezet tegen nationale cijfers om vergelijking te vergemakkelijken.

De totale werkgelegenheid in regio Food Valley behelst 165.480 banen in april 2011. In Ede zijn dit 55.640 banen, in Barneveld 30.270 banen, Veenendaal heeft 29.120 banen, Nijkerk 20.190 banen, Wageningen 17.900 banen, Rhenen heeft 5.890 banen waarna Scherpenzeel met 3.910 banen en Renswoude 2.550 banen (Gemeente Ede, 2012b). De groei van de werkgelegenheid was in de gemeente Ede en de regio Food Valley hoger dan in de provincie Gelderland als geheel. De afgelopen 2 jaar, vanaf 2010, groeide de werkgelegenheid in Ede in totaal met 1,6 procent, in Gelderland was dit slechts 0,5 procent. Tabel 3.1 bevat cijfers van 2010. In 2010 waren er in Ede 54.770 banen, waarvan de gezondheidszorg (meer dan 20 procent) en zakelijke dienstverlening (12,5 procent) het grootste deel uitmaken. Ook de detailhandel (11 procent) en industrie (10 procent) bieden veel arbeidsplaatsen. Binnen deze vier sectoren zijn in Ede de meeste banen beschikbaar.

In Ede is het aandeel arbeidsplaatsen in de gezondheidszorg oververtegenwoordigd, 20 procent in Ede ten opzichte van 16 procent in Nederland. Vervoer, opslag en communicatie is tevens hoger vertegenwoordigd in Ede, de sector biedt in Ede dubbel zoveel arbeidsplaatsen als het Nederlands gemiddelde. Het aandeel arbeidsplaatsen in de detailhandel is in Ede hoger vertegenwoordigd dan in Nederland, 11 procent ten opzichte van 5 procent. De bedrijfstakken zakelijke dienstverlening, openbaar bestuur en groothandel zijn in Ede ondervertegenwoordigd ten opzichte van Nederland.

Tabel 3.1: Vestigingen en arbeidsplaatsen naar bedrijfstak, gemeente Ede en Nederland (mei 2010)

Bedrijfstak	Vestigingen Ede	Arbeidsplaatsen Ede		Vestigingen NL	Arbeidsplaatsen NL	
		Freq.	%		Freq.	%
Landbouw/Visserij	970	2.110	3,9	79.830	243.360	3,0
Industrie/Delfstoffenwinning	440	5.720	10,4	53.010	820.080	10,2
Nutsbedrijven	20	350	0,6	2.330	67.920	0,8
Bouwnijverheid	1.070	3.860	7,1	121.380	494.510	6,2
Groothandel	480	3.540	6,5	237.950	1.401.570	17,4
Detailhandel/Autohandel	1.010	5.980	10,9	31.000	417.920	5,2
Vervoer, opslag en communicatie	500	3.610	6,6	56.990	256.090	3,2
Horeca	260	2.150	3,9	47.990	344.110	4,3
Financiële instellingen	110	2.200	4,0	18.440	243.290	3,0
Zakelijke dienstverlening	1.600	6.860	12,5	271.640	1.150.340	14,3
Openbaar bestuur	20	1.460	2,7	3.320	443.050	5,5
Onderwijs	270	3.650	6,7	43.140	541.790	6,7
Gezondheidszorg	620	11.090	20,3	91.240	1.268.540	15,8
Overige dienstverlening	650	2.190	4,0	123.300	349.050	4,3
Totaal	8.020	54.770	100	1.181.560	8.041.620	100

Bron: Gemeente Ede, 2011c; LISA, 2010

De sector 'food' heeft betrekking op vijf bedrijfstakken (Snoei & Van Der Linden, 2012): land- en tuinbouw, industrie, groothandel, dienstverlening en *research*. In Ede beslaat deze sector 44 procent van de arbeidsplaatsen, ten opzichte van 52 procent in Nederland. Wanneer de sector gezondheidszorg tot 'food' wordt gerekend is het aandeel in Ede 64 en in Nederland 68 procent. Volgens de cijfers in tabel 3.1 (Gemeente Ede, 2011c; LISA, 2010) is de sector 'food' in Ede niet oververtegenwoordigd ten opzichte van Nederland.

Bevolking en sociaal-economische variabelen

In Ede zijn jongeren in de leeftijdscategorie 0 t/m 24 jaar oververtegenwoordigd: de gemeente kenmerkt zich door een relatief jonge (beroeps)bevolking ten opzichte van het aandeel jongeren gemiddeld in Nederland (tabel 3.2). De oververtegenwoordiging van jongeren kan worden mede worden verklaard door de grote gezinnen in Ede. Zo heeft Ede in 2012 een gemiddelde huishoudensgrootte van 2,4 personen (Gemeente Ede, 2012c) ten opzichte van 2,2 personen per huishouden in Nederland (CBS, 2012b). De oververtegenwoordiging van jongeren kan daarnaast worden verklaard door de aanwezigheid van diverse onderwijsinstellingen in Ede. Zoals blijkt uit tabel 3.2 wonen er in Ede minder niet-westerse allochtonen, 7 procent, dan gemiddeld in Nederland, zo'n 11 procent (Gemeente Ede, 2011b).

Tabel 3.2: Bevolkingsgegevens gemeente Ede

Bevolking Ede	2009	2010	2011	NL 2011
Aantal inwoners	107.588	107.774	108.286	16.655.799
% 0-12 jaar	17,2	17	16,9	15,1
% 13-19 jaar	9,8	9,7	9,7	8,4
% 20-64 jaar	58,4	58,3	58,3	60,9
% 65+	14,6	15	15,2	15,6
% niet-westerse allochtonen	7,0	7,1	7,2	11,4

Bron: Gemeente Ede, 2011d

De Edese bevolking doet het sociaal-economisch gezien wat beter dan gemiddeld in Nederland. Het gemiddeld besteedbaar inkomen per huishouden in Ede lag in 2008 op €36.100, zie tabel 3.3. Het is daarmee hoger dan het landelijk gemiddelde van €34.300 per jaar. In Ede leeft in 2008 zes procent van de huishoudens met inkomen tot 105 procent van het sociaal minimum. Dit is aanzienlijk lager dan in Nederland, daar is het bijna 8 procent. Echter, het persoonlijk inkomen is in Ede wat lager ten opzichte van Nederland. Ook is in tabel 3.3 af te lezen dat het aantal niet werkende werkzoekenden in Ede procentueel lager is dan gemiddeld in Nederland. De werkloosheid in Ede is dus relatief laag. Van de potentiële beroepsbevolking heeft 73 procent een betaalde baan. 10 procent van de beroepsbevolking in Ede ontvangt een uitkering (Gemeente Ede, 2011b).

Tabel 3.3: Sociaal-economische kenmerken van de bevolking in Ede en Nederland

Sociaal-economische kenmerken	2006	2007	2008	NL 2008
Gemiddeld persoonlijk inkomen (€)	27.100	28.200	28.900	29.300
Gemiddeld besteedbaar huishoudensinkomen (€)	33.400	35.700	36.100	34.300
% huishoudens met een inkomen tot 105% van het sociale minimum	6,5	6,5	6	7,8
	2009	2010	2011	NL 2011
Niet werkende werkzoekenden (nww)	1.901	2.259	2.018	426.000
% nww-ers van potentiële beroepsbevolking	2,7	3,2	2,9	5,4

Bron: Gemeente Ede, 2011d

Woningbehoefte Ede

In het rapport Wonen in Ede uit 2011, een onderzoek naar de Edese en bovenregionale woningbehoefte, zijn de woontevredenheid, verhuiscgenigheid en woonwensen van Edenaren en niet-Edenaren in kaart gebracht (Gemeente Ede, 2011b). De belangrijkste redenen om te verhuizen zijn voor starters (jonger dan 25 jaar) zelfstandig wonen, trouwen of samenwonen. Uit onderzoek van de gemeente Ede (2011b) blijkt ook dat degenen met een afgeronde VMBO- of lagere opleiding minder vaak verhuiscgenigd zijn dan jongeren met een hogere opleiding, overeenkomstig met de uitkomsten uit de literatuur in hoofdstuk 2. Over het algemeen is de mooie omgeving rondom Ede de belangrijkste reden voor niet-Edenaren om naar Ede te verhuizen. Redenen voor niet-Edenaren om niet te verhuizen naar Ede zijn afstand (te ver weg), werk en binding met huidige woonplaats. Doorstromers, degenen die verhuizen binnen de gemeente Ede, hebben uiteenlopende redenen om te verhuizen, die allen te maken hebben met de woning of woonomgeving. De huidige woning is bijvoorbeeld te klein, men wil een (grotere) tuin of is niet tevreden met de buurt.

Onderwijs in Ede

In tabel 3.4 zijn onderwijssoorten met het aantal studenten dat woont in Ede ten opzichte van Nederland weergegeven. Het aantal studenten dat in Ede woont en onderwijs volgt is in het collegejaar 2010/2011 7.438. Het aandeel studenten dat middelbaar onderwijs volgt is in Ede hoger dan in Nederland als geheel, 46 procent ten opzichte van 44 procent. Ook het aandeel studenten dat hoger beroepsonderwijs volgt is in Ede hoger dan in Nederland, 43 procent in Ede ten opzichte van 35 procent in Nederland. Zeer opvallend is het aanzienlijk lagere aandeel studenten dat wetenschappelijk onderwijs volgt en in Ede woont ten opzichte van Nederland, 10 procent in Ede ten opzichte van 20 procent in Nederland. De studenten die in Ede wonen zijn lager geschoold dan gemiddeld in Nederland.

Tabel 3.4: Studenten naar opleiding woonachtig in Ede, t.o.v. Nederland, in 2010/2011

Onderwijssoorten	NL	NL%	Ede	Ede %
Assistentopleiding (niveau 1 MBO)	25.227	4,8	104	3,0
Basisberoepsopleiding (niveau 2 MBO)	129.990	24,5	858	24,9
Vakopleiding (niveau 3 MBO)	145.355	27,4	901	26,1
Middenkaderopleiding (niveau 4a MBO)	226.024	42,6	1.576	45,7
Specialistenopleiding (niveau 4b MBO)	3.762	0,7	13	0,4
<i>Totaal onderwijstypen</i>		100		100
Totaal middelbaar beroepsonderwijs	530.358	44,6	3.452	46,4
Hoger beroepsonderwijs	416.934	35,1	3.211	43,2
Wetenschappelijk onderwijs	241.686	20,3	775	10,4
Totaal	1.188.978	100	7.438	100

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek, 2012a

De potentiële beroepsbevolking van Ede, inwoners tussen de 15 en 65 jaar, had in 2010 een opleidingsniveau rond het gemiddelde in Nederland. De beroepsbevolking in Ede heeft een lager opleidingsniveau dan de rest van Gelderland. Het aandeel hoogopgeleiden in Ede is iets lager dan landelijk gemiddeld. In 2010 heeft 30 procent van de beroepsbevolking LBO of lager onderwijs genoten, 43 procent MBO en 26 procent HBO of wetenschappelijk onderwijs. (Gemeente Ede, 2011b).

3.5.2. DE KENNISCAMPUS EDE

Aan de Zandlaan in Ede bestaat een concentratie van middelbaar- en hoger beroepsonderwijs. De onderwijsconcentratie in Ede is na de Tweede Wereldoorlog ontstaan. In deze periode is Ede qua inwoneraantal fors gegroeid en hiermee groeide de vraag naar onderwijsvoorzieningen en middelbare scholen (Gemeente Ede, 2011a). De stad Ede had na de Tweede Wereldoorlog een sterk agrarisch karakter. De Zandlaan en de Bovenbuurtweg, gebieden aan de rand van de stad, waren het meest geschikt voor het huisvesten van onderwijsinstellingen, specifiek de agrarische opleidingen. Op de omliggende gronden werden later de ROC A-12 en de Christelijke Hogeschool Ede gevestigd. De op de Kenniscampus gevestigde onderwijsinstellingen hebben anno 2012 uitbreidings- en vernieuwingsplannen. De onderwijsinstellingen werken daarbij vaker samen met elkaar én met andere partijen, zoals met de gemeente Ede en woningcorporaties.

Op de Kenniscampus Ede is één HBO-instelling gevestigd, de Christelijke Hogeschool Ede (CHE). Daarnaast zijn er twee MBO-instellingen gevestigd, ROC A-12 en Groenhorst college. Het Groenhorst college en het Streek bieden daarnaast ook VMBO opleidingen aan. De opleidingsinfrastructuur is hiermee in Ede vrij compleet, aldus de Gemeentelijke Arbeidsmarktmonitor Ede (Mosselman, 2004).

In figuur 3.3 is de plattegrond van de Kenniscampus Ede weergegeven. Tevens zijn rechts op de plattegrond de negen partijen weergegeven die samenwerken om de campus te realiseren. Naast de onderwijsinstellingen bestaan op de Kenniscampus Ede gedeelde onderwijsfaciliteiten, bedrijvigheid, studentenhuishuizing en sport- en wijkvoorzieningen. Voorbeelden van sportfaciliteiten zijn de twee nieuw aangelegde voetbalvelden en buitensportvoorzieningen op de campus. De onderwijsfaciliteiten van de Christelijke Hogeschool Ede wordt met 2000 tot 4000 m² uitgebreid. Daarnaast worden er 300 extra studentenwoningen gerealiseerd op de Kenniscampus Ede (Kenniscampus Ede, 2011).

De ambitie voor de Kenniscampus Ede is om 14.000 studenten en scholieren aan te trekken en goed onderwijs aan te bieden in een aantrekkelijke omgeving. De Kenniscampus Ede is onderdeel van de Food Valley ambitie en richt zich dan ook sterk op het thema 'food' in samenwerking met de Universiteit van Wageningen. De Kenniscampus Ede (2011) denkt door aan te haken op het Food Valley initiatief de werkgelegenheid in de voedings- en kennisindustrie te verdubbelen.

Figuur 3.3: Plattegrond Kenniscampus Ede

Plankaart Kenniscampus Ede

Bron: Kenniscampus Ede, 2011

3.6. Conclusie

Dit hoofdstuk ging in op Ede als kenniscluster. Ede is één van de acht deelnemende gemeenten in het Food Valley initiatief, waarin agrofood tot ontwikkeling wordt gebracht. Aansluitend bij de ambitie om een topsector tot ontwikkeling te brengen hoort *human capital* beleid en een gunstige aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt in de regio. Uit dit hoofdstuk volgt dat beroepsonderwijs, met name hoger beroepsonderwijs, geschikt is voor regionale kenniscirculatie. Onderwijsinstellingen en studenten dragen kennis bij zich waar bedrijven van kunnen profiteren. HBO's, en in mindere mate MBO's, trekken daarom bedrijvigheid aan. Een clustering van middelbaar en hoger beroepsonderwijs en aangetrokken bedrijvigheid vindt plaats op campussen. Ede profileert zich ook met een campus, de Kenniscampus. Hiermee wil Ede zich aansluiten bij de Food Valley ambitie en het regionale bedrijfsleven voorzien van goed opgeleide arbeidskrachten in de 'food'. Later in dit onderzoek komt aan bod hoe de aansluiting is tussen onderwijs en arbeidsmarkt in Ede en waar het opgeleide arbeidsaanbod terecht komt na het afronden van de opleiding, slaagt de gemeente Ede er in afgestudeerden in de regio te verankeren en daarmee kennis vast te houden? Het volgende hoofdstuk gaat in op de onderzoeksopzet en de uitvoering van het onderzoek.

4. OPZET EN UITVOERING VAN HET ONDERZOEK

4.1. Inleiding

Hoe is dit onderzoek uitgevoerd? Wie is er benaderd en op welke wijze, en hoe zijn die gegevens omgezet in meetbare variabelen? Dit hoofdstuk licht toe hoe het empirische gedeelte van het onderzoek is uitgevoerd, waarbij de dataverzameling en gegevensverwerking worden behandeld. In hoeverre is Ede een kenniscluster, draagt de campus hieraan bij en worden afgestudeerden in de regio verankerd? Deze vraag is beantwoord aan de hand van twee verschillende onderzoeksmethoden. Het empirisch gedeelte van dit onderzoek is dan ook tweeledig. Één kwalitatief gedeelte, bestaande uit interviews met ondernemers uit de regio Food Valley, en één kwantitatief deel, dat de woonplaatskeuze van afgestudeerden aan de Kenniscampus Ede in kaart brengt. Het kwalitatieve gedeelte geeft antwoord op onderzoeksvraag twee en het kwantitatieve gedeelte op onderzoeksvraag drie. De hypothesen, zoals geformuleerd in hoofdstuk twee, worden alléén getoetst in het kwantitatieve gedeelte van het onderzoek. Hoofdstuk vier behandelt de operationalisering van de hypothesen, waarbij meetbare variabelen zijn geformuleerd. Twee verschillende onderzoeksmethoden zijn hiermee gecombineerd: kwalitatief en kwantitatief onderzoek. In paragraaf 4.2 wordt de opzet van dit onderzoek uitgelegd. Paragraaf 4.3 gaat in op de operationalisering van de variabelen zodat hiermee de hypothesen, zoals geformuleerd in 2.6, kunnen worden getoetst. Paragraaf 4.4 geeft een beschrijving van het databestand en een representativiteitsanalyse van de respons weer.

4.2. Onderzoeksoptzet

4.2.1. KWALITATIEF ONDERZOEK: INTERVIEWS ONDER BEDRIJVEN

Met het kwalitatieve deel van dit onderzoek wordt deelvraag twee beantwoord: *“In hoeverre wordt in het regionale bedrijfsleven in de regio Food Valley gebruik gemaakt van (ex)studenten van de Kenniscampus Ede en in hoeverre bestaat er samenwerking tussen het bedrijfsleven en de Kenniscampus?”*. Het kwalitatieve deel betreft tien (diepte-)interviews met ondernemers of medewerkers uit Ede in de sectoren ‘food’ en gezondheid. De (diepte-)interviews betreffen het benutten van kennis van (ex)studenten en regionale samenwerkingsverbanden tussen lokale onderwijsinstellingen enerzijds en het regionale bedrijfsleven anderzijds en de rol van de gemeente bij deze samenwerking. De geïnterviewden is gevraagd naar regionale samenwerkingsverbanden en het al dan niet benutten van het arbeidsaanbod afkomstig van de Kenniscampus Ede. Daarnaast zijn de ondernemers gevraagd naar hun mening en visie betreffende het campusinitiatief in Ede en mogelijke knelpunten of kansen bij samenwerking in de regio.

Door middel van kwalitatief onderzoek kan in kaart worden gebracht wat er leeft onder een bepaalde doelgroep en waarom. Kwalitatief onderzoek gaat in op meningen, gevoelens, wensen en behoeften van de doelgroep (Bryman, 2008). Het kwalitatieve onderdeel van dit onderzoek is met name exploratief en verkennend van aard. Doel is niet om representatieve uitspraken te doen maar om een beeld te schetsen van wat er speelt bij belanghebbenden, in dit geval ondernemers, in de regio Food Valley wat betreft de thema's onderwijs en arbeidsmarkt. De resultaten van kwalitatief onderzoek zijn niet statistisch representatief en generaliseerbaar maar kunnen wel het gedrag en de perceptie van een doelgroep in kaart brengen en een indicatie geven wat er leeft onder de doelgroep. Het kwalitatieve onderzoek is verkennend en doel hierbij is het vormen van theorieën waar in verder onderzoek eventueel op kan worden voortgebouwd.

Selectie van de respondenten

Er zijn interviews afgenomen met zeer uiteenlopende bedrijven en organisaties. Er is gekozen voor bedrijven of organisaties met een bedrijfsactiviteit verwant aan ‘food’ en gezondheid. Deze keuze is gemaakt aangezien verwacht wordt dat er van deze bedrijven een concentratie bestaat in de Food Valley en dat zij voor het vervullen van hun arbeidsvraag studenten en afgestudeerden uit de regio gebruiken. Niet alle bedrijven en organisaties die zijn benaderd zijn hebben als hoofdactiviteit ‘food’, maar hun bedrijfsactiviteit is wel verwant hieraan. Voor de interviews zijn niet alleen bedrijven, maar ook non-profit organisaties benaderd. Non-profit instellingen zijn benaderd omdat hun hoofdactiviteit op een of andere manier verwant is aan ‘food’ en gezondheid of omdat zij expertise of ervaring hebben op het gebied van aansluiting onderwijs en arbeidsmarkt in de regio rond Ede.

Vertegenwoordigers van acht bedrijven en twee non-profit instellingen zijn geïnterviewd. Deze laatste zijn het regionale ziekenhuis en de gemeente, tevens twee grote werkgevers in de regio rondom Ede. Daarnaast zijn twee kleine kennisgerelateerde bedrijven geïnterviewd, gevestigd in Wageningen. Voor deze ondernemers is gekozen omdat zij een duidelijke visie hebben op de regio Food Valley als kennisas. Een middelgrote kennisinstelling op het gebied van sport en beweging is benaderd, aangezien deze zeer dichtbij de Kenniscampus in Ede is gevestigd. Tevens is een startend ondernemer geïnterviewd, begonnen vanuit de

Kenniscampus Ede. Verwacht wordt dat hij een duidelijke visie heeft op de ontwikkelingen op de Kenniscampus Ede, omdat hij vanuit de campus zijn onderneming heeft gestart en omdat hij hier een opleiding doet. Daarnaast zijn twee grote en toonaangevende foodbedrijven benaderd voor een interview. Naast dat zij beide een belangrijke werkgever zijn in de regio rondom Ede, vertegenwoordigen zij het imago van de Food Valley en kunnen zij belang hebben bij de ontwikkeling van Ede tot kennisregio. Ook twee medewerkers van kleine, regionale foodservicebedrijven zijn geïnterviewd. Alle namen van de geïnterviewden zijn in de analyse van de interviews in hoofdstuk 5 geanonimiseerd.

Er zijn in totaal tien interviews afgenomen. Dit aantal was het maximaal haalbare, wegens tijdbeperkingen en de intensiviteit van het interviewen. Hiermee zijn daarnaast verschillende soorten bedrijven en organisaties geïnterviewd die mogelijkwijs bij de campusontwikkeling in Ede betrokken (willen) zijn. Na circa zeven interviews ontstond er een bepaalde mate van consistentie in de antwoorden. Het interviewen van meerdere ondernemers of vertegenwoordigers van organisaties voegt waarschijnlijk weinig toe.

Wijze van benadering

De bedrijven en instellingen die geïnterviewd zijn, zijn benaderd middels de sneeuwbalmethode (Bryman, 2008). Aan collega's van de afdeling Economische Zaken bij de Gemeente Ede is gevraagd welke foodbedrijven in de regio belangrijk zijn voor werkgelegenheid en innovatie en bovendien een bedrijfsactiviteit vervullen die verwant is aan 'food'. Aan de hand van deze adviezen zijn circa 15 bedrijven en organisaties benaderd door middel van een aankondiging van het onderzoek via een e-mail vanuit de gemeente Ede. Er is voornamelijk gekozen voor het benaderen van grote foodbedrijven maar ook de wat meer onbekende foodbedrijven zijn benaderd, die niet direct refereren aan de Food Valley. Één week na het versturen van de aankondiging van het onderzoek, waarin het belang voor de ondernemers en organisaties van het onderzoek beschreven stond (bijlage 3), zijn de bedrijven telefonisch benaderd. Circa vijf bedrijven wilden niet meewerken door een gebrek aan tijd of interesse in het onderzoek. Tien ondernemers of medewerkers van de bedrijven en organisaties waren bereid om geïnterviewd te worden.

De geïnterviewden verschillen van elkaar qua beroep en achtergrond. Er is gesproken met Human Resource managers, aangezien zij expertise hebben op het gebied van personeel en aannamebeleid. Er zijn ook interviews afgenomen met directeuren van bedrijven, die een visie hebben op het functioneren van het bedrijf in haar externe omgeving. De antwoorden zijn hiermee ook verschillend. De interviews zijn semigestructureerd afgenomen. Hiermee kon de onderzoeker doorvragen bij een onderwerp waar geen duidelijk antwoord op wordt gegeven zodat meer informatie kan worden verzameld (Bryman, 2008). Alle interviews zijn afgenomen met dezelfde topiclijst, zie bijlage 2. Deze topiclijst is opgesteld aan de hand van het theoretisch kader in hoofdstuk 2 en de contextstudie in hoofdstuk 3. Door het hanteren van eenzelfde topiclijst kunnen antwoorden van verschillende respondenten met elkaar vergeleken worden. De uitgewerkte interviews zijn per e-mail naar de geïnterviewden toegestuurd ter controle van hun uitspraken. Op deze manier konden zij bepaalde opmerkingen of onvolledigheden aanvullen zodat de betrouwbaarheid van de interviews toeneemt. Met behulp van NVivo, een kwalitatief analyseprogramma, zijn een aantal overeenkomsten tussen antwoorden van verschillende geïnterviewden geïdentificeerd. Zie bijlage 1 voor een overzicht van de geïnterviewde personen en de bijbehorende bedrijven/organisaties.

De interviews zijn opgenomen met behulp van geluidsopnameapparatuur. Daarna zijn ze uitgewerkt tot transcripties, het vastleggen van een gesproken tekst op schrift. Transcripties bieden een overzicht van het gehele interview waarna het op een later moment kan worden geanalyseerd.

Gegevensverwerking

De gegevens die uit de interviews met ondernemers zijn verkregen zijn verwerkt met behulp van het kwalitatieve analyseprogramma NVivo. De antwoorden zijn per geïnterviewd persoon gelabeld aan een thema of een subthema. Op deze manier worden alle antwoorden die hetzelfde thema betreffen bij elkaar geplaatst. Door een klik op het thema geeft NVivo alle gegroepeerde en relevante antwoorden van de respondenten weer. Hierdoor worden de transcripties beter gestructureerd en kan makkelijker een vergelijking worden gemaakt tussen de verschillende antwoorden. Overlappende uitspraken zijn geïdentificeerd en gegroepeerd waardoor vergelijking tussen verschillende respondenten wordt vergemakkelijkt. De interviews zijn afgenomen met behulp van een topiclijst (zie bijlage 2). De transcripties van de interviews zijn tevens opgenomen in bijlage 7. De uitkomsten van de interviews met de ondernemers uit de regio Food Valley worden behandeld in hoofdstuk 5: ondernemers aan het woord.

4.2.2. KWANTITATIEF ONDERZOEK: ENQUÊTE ONDER AFGESTUDEERDEN

Met het kwantitatieve gedeelte van dit onderzoek wordt deelvraag drie beantwoord: *“In hoeverre kiezen afgestudeerden voor Ede of de regio rond Ede als werk- en woonlocatie, en in hoeverre wordt deze keuze verklaard door persoonskenmerken, (vorige) woonlocatie, opleidingsachtergrond of kenmerken van de*

arbeidsituatie?”. Om deze vraag te beantwoorden zijn gegevens nodig over de afgestudeerden in Ede, verzameld middels een enquête. De kwantitatieve gegevens zijn gebruikt om de hypothesen te toetsen.

De woonplaatskeuze van afgestudeerden is in kaart gebracht met behulp van gegevens over afgestudeerden aan twee onderwijsinstellingen op de Kenniscampus betreffende stageplek, werk- en woonlocatie, maar ook persoonskenmerken en waardering van het werk- en woonklimaat in Ede. Deze gegevens zijn verzameld via een enquête onder (een deel van) de ex-studentenpopulatie van het Groenhorst college en de Christelijke Hogeschool Ede. Middels deze enquête zijn motivaties van (ex)studenten voor stages, werk- en woonplekken binnen en buiten de regio te achterhalen. Via een enquête wordt informatie verzameld over beweegredenen van (ex)studenten om al dan niet in Ede of de regio Food Valley stage te lopen, te wonen en werken.

Kwantitatief onderzoek is hier gebruikt om patronen in ruimtelijk gedrag van afgestudeerden uit Ede in kaart te brengen. Daarnaast zijn met behulp van kwantitatief onderzoek over een grote groep respondenten cijfermatige gegevens verzameld die een algemeen patroon of juist (kleine) verschillen binnen de groep weergeven. Daarnaast kan met behulp van kwantitatief onderzoek het verband tussen verschillende variabelen getoetst worden aangezien men werkt met getallen en niet met woorden (Bryman, 2008). Hiermee kunnen nieuwe theoretische bevindingen ontstaan.

Wijze van benadering

Om deelvraag 4 te beantwoorden is een enquête uitgezet onder de (ex)studentenpopulatie van het Groenhorst college en de Christelijke Hogeschool Ede (CHE) (zie bijlage 4). Door middel van deze enquête zijn motivaties van (ex)studenten voor stages of werkplekken binnen en buiten de regio achterhaald. De afgestudeerden is in 41 vragen gevraagd naar persoonsgegevens, opleiding, (vroegere) woon- en arbeidsmarktsituatie, stage, beoordeling van de Kenniscampus Ede en waardering woon- en werkklimaat in Ede. Deze respons op deze vragenlijst dekt echter niet alle afgestudeerden afkomstig van de Kenniscampus Ede, op MBO- en HBO niveau. De alumni van het ROC A-12 zijn niet in dit onderzoek betrokken omdat zij niet online te benaderen waren wegens privacy- en spamwetgeving. De vragenlijst beslaat alleen de afgestudeerden aan het Groenhorst college en de CHE vanaf circa 2005. Omdat de vragenlijst ook is verspreid via *social media* wordt een grotere groep afgestudeerden bereikt, waarvan een deel is afgestudeerd vóór 2005. Aangezien de e-mailadressen van veel afgestudeerden niet meer up-to-date waren en veel van hen actief zijn op sociale media, is door de onderzoeker LinkedIn en Facebook gebruikt om de vragenlijst onder de aandacht van afgestudeerden te brengen. Via het LinkedIn en Facebook-profiel van de onderzoeker is in groepen, bestaande uit afgestudeerden aan de onderwijsinstellingen, een oproep geplaatst om de vragenlijst in te vullen met daarin een link naar de vragenlijst.

De online vragenlijst is gemaakt met het programma DUBinterviewer. De vragenlijst is door middel van een begeleidende tekst en link vanuit de CHE toegestuurd naar 1471 e-mailadressen. Vanuit het Groenhorst college is de vragenlijst toegestuurd naar 39 e-mailadressen. De totale populatie is hiermee 1510 afgestudeerden. De link naar de vragenlijst is vanuit de onderwijsinstellingen zelf naar afgestudeerden toegestuurd aangezien door derden geen inzicht kon worden verkregen in privégegevens en e-mailadressen van de afgestudeerden. Er is contact gezocht met de afdeling Marketing & Communicatie van de CHE en de leerlingenadministratie van het Groenhorst college voor het versturen van de online vragenlijst. Ook is hen gevraagd om anderhalve week na het versturen van de eerste e-mail een herinneringsmail te sturen. Er is vooraf gerekend op een respons van 20 procent, dit zijn 302 ingevulde vragenlijsten. In totaal hebben 355 afgestudeerden de vragenlijst ingevuld, 24 procent van de populatie.

Er is gekozen om de vragenlijst online uit te zetten omdat voor de doelgroep afgestudeerden hiermee een grote respons wordt verwacht, in tegenstelling tot telefonische of schriftelijke vragenlijsten. Het online plaatsen van een enquête is tijdbesparend en kost voor de respondenten minder moeite om in te vullen (Bryman, 2008). Bovendien is het vrij van kosten, in tegenstelling tot de schriftelijke vragenlijst. Door het invullen van de vragenlijst maken respondenten kans op een VVV-bon van 25 euro. In totaal zijn er drie VVV-bonnen verloot onder de 355 respondenten.

Gegevensverwerking

De gegevens die uit de online vragenlijst onder afgestudeerden zijn verkregen zijn verwerkt met het statistische analyseprogramma SPSS. Voorafgaand aan de statistische analyse is een representativiteitsanalyse uitgevoerd, opgenomen in paragraaf 4.4.1. Hiermee wordt bekeken in hoeverre de respons representatief is voor de populatie. Er is in de statistische analyse gebruik gemaakt van kruistabellen waarbij via de Chi-kwadraat toets getest wordt of de verbanden significant zijn. De Cramer's V meet daarnaast de sterkte van het gevonden verband. Aan de hand van deze beschrijvende statistiek, waarin relaties worden getoond in tabellen, en een multivariate analyse wordt de woonplaatskeuze en factoren die hiervan op invloed zijn aangetoond. De antwoorden op de open vragen van de vragenlijst zijn verwerkt met het programma *Wordle*. Door middel van 'word clouds' is het relatieve gebruik van een woord in de tekst

weergegeven. Woorden die vaker voorkomen in de antwoorden zijn groter en dikker gemaakt. Hiermee worden de hoofdlijnen en essentie van uiteenlopende antwoorden samengevat in enkele belangrijke begrippen. De woordwolken zijn vooral gebruikt voor vragen die gaan over voorzieningen en faciliteiten die respondenten missen, maar ook voor aspecten die ze juist waarderen in Ede. De uitkomsten van de enquête onder afgestudeerden zijn behandeld in hoofdstuk 6: verankering van afgestudeerden: empirische bevindingen in de regio Ede.

4.3. Operationalisering

Deze paragraaf geeft een overzicht van de variabelen die zijn gebruikt om de hypothesen te toetsen. De keuzes voor bepaalde variabelen zijn gemaakt op basis van de literatuur in het theoretisch kader (H2) en de contextstudie (H3).

Hypothese 1 en 5 tot en met 7 zijn alleen getoetst aan de hand van bivariate analyse, omdat zij bijvoorbeeld verhuisbereidheid als afhankelijke variabele hebben en niet de woonlocatie na het afstuderen. Hypothese 2 tot en met 4 zijn getoetst aan de hand van een multivariate analyse, aangezien de afhankelijke variabelen het wonen in Ede is en hiermee gecontroleerd kan worden voor andere variabelen.

In onderstaand figuur (4.1) is schematisch weergegeven welke verschillende woonlocaties van afgestudeerden bekend en gebruikt zijn in dit onderzoek. Dit zijn de woonplaats tijdens het opgroeien, de woonlocatie tijdens het laatste opleidingsjaar en de eerste woonlocatie na het afstuderen. De huidige woonlocatie (in postcodes) is bekend, maar omdat slechts 60 procent van de respondenten zijn of haar postcode heeft gegeven wordt deze woonlocatie niet gebruikt in dit onderzoek. De eerste woonlocatie na het afstuderen wordt in dit onderzoek genoemd als huidige woonlocatie, aangezien vooral recent afgestudeerden de vragenlijst hebben ingevuld, waarvan wordt verwacht dat ze niet vaak van hun eerste woonlocatie na het afstuderen nog een keer zijn verhuisd naar een andere woonlocatie.

Figuur 4.1: Schema wooncarrière afgestudeerden

Bron: Eigen bewerking

In de vragenlijst zijn de respondenten gevraagd naar hun postcode en dus hun huidige woonplaats maar omdat slechts 210 van de 355 respondenten deze vraag beantwoordden, is de huidige woonplaats gemeten op een andere manier. De eerste woonlocatie na het afstuderen staat in dit onderzoek gelijk aan de huidige woonlocatie. De eerste woonlocatie na het afstuderen is in dit onderzoek gemeten aan de hand van twee vragen in de enquête onder afgestudeerden aan de Kenniscampus Ede, met behulp van de woonplaats tijdens het laatste opleidingsjaar (V4) en de plaats waar ze (indien van toepassing) naar zijn verhuisd (V7). Aan de hand van deze twee vragen is een nieuwe variabele aangemaakt, de eerste woonlocatie na het afstuderen. Respondenten konden op beide vragen antwoorden met 'Ede' of 'Anders, namelijk..'. De eerste woonlocatie na het afstuderen is hierna gecategoriseerd naar de regio 'Food Valley', 'Ede', 'Randstad' en 'overig'. Ede geldt in deze definitie als de gemeente Ede. De definitie die wordt aangehouden van de Randstad is de provincie Noord- en Zuid-Holland, Flevoland en Utrecht (CBS, 2012a). De regio Food Valley wordt in dit onderzoek gedefinieerd als de gemeenten Barneveld, Ede, Nijkerk, Renswoude, Rhenen, Scherpenzeel, Veenendaal en Wageningen (Kraak & Oevering, 2003).

Woonlocatie tijdens opleiding

Hypothese 1 luidt 'afgestudeerden met Ede als woonlocatie tijdens hun opleiding, zijn daarna vaker uit Ede vertrokken dan afgestudeerden tijdens hun opleiding woonachtig buiten Ede uit hun woongemeente zijn vertrokken'.

Deze hypothese is getoetst door de woonlocatie tijdens het laatste opleidingsjaar af te zetten tegen het nog wel of niet in dezelfde woongemeente wonen als tijdens de opleiding (V6). De antwoordcategorieën op de vraag of respondenten in dezelfde woongemeente wonen als tijdens de opleiding zijn 'ja' en 'nee'. Voor de respondenten die verhuisd zijn, en dus op vraag 6 'nee' hebben geantwoord, is de woonplaats tijdens het laatste opleidingsjaar afgezet tegen de woonplek waar de respondent naartoe is verhuisd (V7). Hypothese 1 gaat over het vertrek van afgestudeerden uit Ede, wat met behulp van bivariate analyse kan worden getoetst.

Plaats en sector van stage

Hypothese 2a, 'afgestudeerden die tijdens hun opleiding een stage hadden in Ede, wonen na hun afstuderen vaker in Ede dan afgestudeerden die niet in Ede stage hebben gelopen', gaat in op het verband tussen de laatste stageplek en de woonplaats van een afgestudeerde. De afgestudeerden is gevraagd naar de gemeente waar ze hun laatste stage hebben gelopen (V25). Deze vraag had de antwoordcategorieën 'Ede' en 'Anders, namelijk...', waarbij de antwoorden op de laatste categorie zijn gecategoriseerd naar regio *Food Valley*, *Ede*, *Randstad* en *overig*. Deze variabele is afgezet tegen de huidige woonplaats van een respondent.

Hypothese 2b, 'van de afgestudeerden die stage hebben gelopen bij een bedrijf dat foodgerelateerd is, is de huidige woonplaats vaker Ede, dan van afgestudeerden die stage hebben gelopen in de *non-food*sector', is getoetst door de sector van het stagebedrijf af te zetten tegen de huidige woonplaats. 'Food' is gedefinieerd aan de hand van een rapport uitgebracht door de Kamer van Koophandel (Snoei & Van Der Linden, 2012). De indeling 'food' en 'non-food' is gemaakt op basis van de indeling van Snoei & Van Der Linden (2012), die 'food' bestempelen als land- en tuinbouw, industrie, groothandel, dienstverlening en research. De respondenten is gevraagd naar de sector van het bedrijf of de organisatie waar ze het laatste stage hebben gelopen (V27). Omdat een onderscheid wordt gemaakt tussen 'food' en 'non-food', worden de sectoren van vraag 27 gerangschikt zoals hieronder in tabel 4.1 weergegeven.

Tabel 4.1: Sectoren naar food/non-food

Food	Non-food
Landbouw/visserij,	Nutsbedrijven
Industrie/delfstoffenwinning	Bouwnijverheid
Groothandel	Detailhandel/autohandel
Vervoer/opslag/communicatie	Horeca
Zakelijke dienstverlening	Financiële instellingen,
Overige dienstverlening	Openbaar bestuur,
	Onderwijs
	Gezondheidszorg

Opleidingstype

De derde hypothese, 'afgestudeerden die een opleiding hebben gevolgd gerelateerd aan 'food' en zorg, wonen vaker in Ede dan afgestudeerden in economie, management en communicatie', is getest door respondenten naar opleiding (V1) af te zetten tegen huidige woonplaats. Bij de Christelijke Hogeschool Ede zijn de opleidingen verpleegkunde en sociaal pedagogische hulpverlening tot zorgverwante opleidingen gerekend. Alle opleidingen aan het Groenhorst college zijn gedefinieerd als 'food', dit zijn assistent voeding/voedingsindustrie, medewerker food en catering, allround voedingsoperator, kwaliteitscoördinator voeding, manager voeding en voedingsspecialist. De overige opleidingen aan de CHE, zoals communicatie en MER, zijn gedefinieerd als 'non-food'.

Werklocatie en sector

Hypothese 4a, afgestudeerden die in Ede werken, wonen vaker in Ede dan mensen die buiten Ede werken, is getoetst door de huidige woonplaats van de respondenten af te zetten tegen de plaats waar ze werkzaam zijn (V16). Deze vraag had de antwoordcategorieën 'Ede' en 'Anders, namelijk...', waarbij de ingevulde antwoorden op de tweede categorie zijn gecategoriseerd naar regio *Food Valley*, *Randstad* en *overig*.

Bij hypothese 4b, 'afgestudeerden met een foodgerelateerde baan, vestigen zich vaker in Ede dan afgestudeerden met een non-food functie', is de sector waarin werkzaam gerangschikt naar 'food' en 'non-food'. Deze is vervolgens afgezet tegen de huidige woonplaats van de respondent. Bij de categorisering van 'food' en 'non-food' is dezelfde indeling naar sectoren aangehouden als bij hypothese 2b.

Jaar van afstuderen

Hypothese vijf, afgestudeerden die vóór 2004 zijn afgestudeerd in Ede zijn vaker bereid naar Ede te verhuizen dan afgestudeerden vanaf 2004, is getoetst door afstudeerjaar (V3) af te zetten tegen verhuisbereidheid naar Ede (V13). Hypothese 5 kent een andere afhankelijke variabele dan de overige variabelen, namelijk de verhuisbereidheid in plaats van de woonlocatie na het afstuderen, en wordt daarom alleen bivariaat getoetst. Omdat de jaren van afstuderen uiteenliepen van 1983 tot 2012 zijn de jaren gecategoriseerd in drie groepen, *1983-2004*, *2005-2009* en *2010-2012*. Er is gekozen voor deze drie groepen, omdat net afgestudeerden (2010-2012) vergeleken worden met middellang afgestudeerden (2005-2009) en lang afgestudeerden (1983-2004). Het feit dat de groepen niet dezelfde aantallen jaren bevat, werd ondergeschikt geacht aan het vergelijken van de verschillende categorieën.

Met behulp van een niet-parametrische Kruskal-Wallis toets is bekeken of het algemeen oordeel over Ede als werk- en woongemeente wordt beïnvloed door de jaren van afstuderen van de respondenten. Met behulp van een Kruskal-Wallis toets kan worden getoetst of de verschillende (niet-normale) verdelingen

hetzelfde zijn en kunnen meer dan twee onafhankelijke steekproeven worden vergeleken. De groepen respondenten naar jaar van afstuderen zijn bovendien van ongelijke aantallen en één groep bevat minder dan 30 respondenten (afstuderen tussen 1983 en 2004). Er wordt in hypothese 5 verwacht dat de jaren van afstuderen invloed uitoefenen op de verhuisbereidheid, die vervolgens wordt beïnvloed door een positieve perceptie van het werk- en woonklimaat in Ede. Zo kan het bijvoorbeeld voorkomen dat recenter afgestudeerden een positievere perceptie hebben van Ede als werk- en woongemeente dan respondenten die al langer geleden zijn afgestudeerd.

Opleidingsniveau

De zesde hypothese, 'hooggeschoolden (HBO) zijn vaker dan laaggeschoolden (MBO) naar de Randstad verhuisd na het afronden van hun opleiding', is getoetst door opleidingsniveau af te zetten tegen huidige woonplaats. Hierbij is de vraag (V1) gebruikt aan welke onderwijsinstelling de respondent gestudeerd. Respondenten die gestudeerd hebben aan het Groenhorst college zijn MBO respondenten en aan de Christelijke Hogeschool Ede HBO respondenten. De variabele opleidingsniveau is niet meegenomen in de multivariate analyse, omdat deze variabele de analyse verstoort. Dit komt doordat er maar 14 MBO respondenten in de respons zitten en 341 HBO respondenten. Deze verhouding is dermate scheef dat het betrekken van deze variabele een foutieve of misleidende uitkomst kan geven. De onafhankelijke variabele in hypothese 6, het opleidingsniveau, is niet in de multivariate analyse opgenomen.

Perceptie werk- en woonklimaat Ede

Hypothese zeven, 'afgestudeerden met een positieve perceptie van het werk- en woonklimaat en de voorzieningen en faciliteiten in Ede, zijn vaker bereid naar Ede te verhuizen dan afgestudeerden met een negatieve perceptie van Ede', is getoetst door het algemeen oordeel van de respondenten over het woon- en werkklimaat in Ede (V14_16) af te zetten tegen de verhuisbereidheid van respondenten naar Ede (V13). De verhuisbereidheid naar Ede is gecategoriseerd in antwoordcategorieën 'ja', 'nee' en 'misschien'. De categorie 'weet ik niet' is buiten beschouwing gelaten omdat respondenten die dit antwoord hebben gegeven geen antwoord geven op de vraag of zij bereid zijn te verhuizen naar Ede, en daarom geen conclusies aan deze antwoorden zijn te verbinden. Om te voorkomen dat Edenaars de vraag naar de verhuisbereidheid naar Ede beantwoorden zijn de inwoners van Ede buiten beschouwing gelaten. De verhuisbereidheid is in de vragenlijst alleen aangegeven door mensen die eventueel, misschien of beslist de komende vijf jaar gaan verhuizen. Het gaat om de verhuisbereidheid van mensen buiten Ede die de komende vijf jaar wellicht willen verhuizen. De mensen die niet gaan verhuizen zijn dus buiten beschouwing gelaten. Het algemeen oordeel van respondenten over het werk- en woonklimaat in Ede is gegeven in rapportcijfers. Deze rapportcijfers zijn afgerond en samengevoegd tot hele getallen, die variëren van 2 tot en met 9. Daarna zijn deze ingedeeld in een categorie laag: rapportcijfer 2 tot en met 5 en een categorie hoog: rapportcijfer 6 tot en met 9. Het verband tussen de waardering van Ede en de verhuisbereidheid is aanvullend getoetst met een Spearman's rangcorrelatie. Hierbij zijn de gehele rapportcijfers (2 tot en met 9) afgezet tegen de bovengenoemde ordinale variabele verhuisbereidheid.

Gezamenlijke invloed factoren op de woonlocatie na het afstuderen

Zoals al eerder aangegeven is behalve bivariate analyse ook multivariate analyse uitgevoerd. Hiermee wordt bepaald welke factoren de woonlocatie na het afstuderen verklaren. De invloed van één factor op de woonplaats kan hiermee gecontroleerd worden voor andere factoren. Omdat de te verklaren variabele, de woonlocatie na het afstuderen, dichotoom is (met twee mogelijkheden: gemeente Ede of overig) is gekozen voor een multiple logistische regressie. Van alle nominale variabelen, zoals de huishoudenssamenstelling, woonlocatie tijdens laatste opleidingsjaar, stageplaats en werklocatie, zijn dummy's gemaakt. Deze dummy's hebben categorieën 0 en 1, waarbij 0 de referentiecategorie is. De dummy's zijn samen met de interval-ratio variabelen (leeftijd en jaar van afstuderen) in de multivariate analyse als onafhankelijke variabelen meegenomen. Uiteindelijk kan aan de hand van de uitkomsten van de logistische regressie een formule worden opgesteld waarmee de kans op een woonlocatie in Ede voorspeld kan worden.

4.4. Beschrijving van de respons

Deze paragraaf gaat in op de verdeling van de respondenten in de respons naar persoonskenmerken en opleiding. Daarnaast wordt ingegaan op de verdeling van de respons naar woonplaats en de arbeidsmarktsituatie van respondenten.

Beschrijving van de afgestudeerde respondenten

De totale bruikbare respons bestaat uit 355 ex-studenten, 24 procent van de populatie (1510). Ongeveer driekwart van de respondenten is vrouw (79 procent), minder dan een kwart is man (21 procent). 84 procent

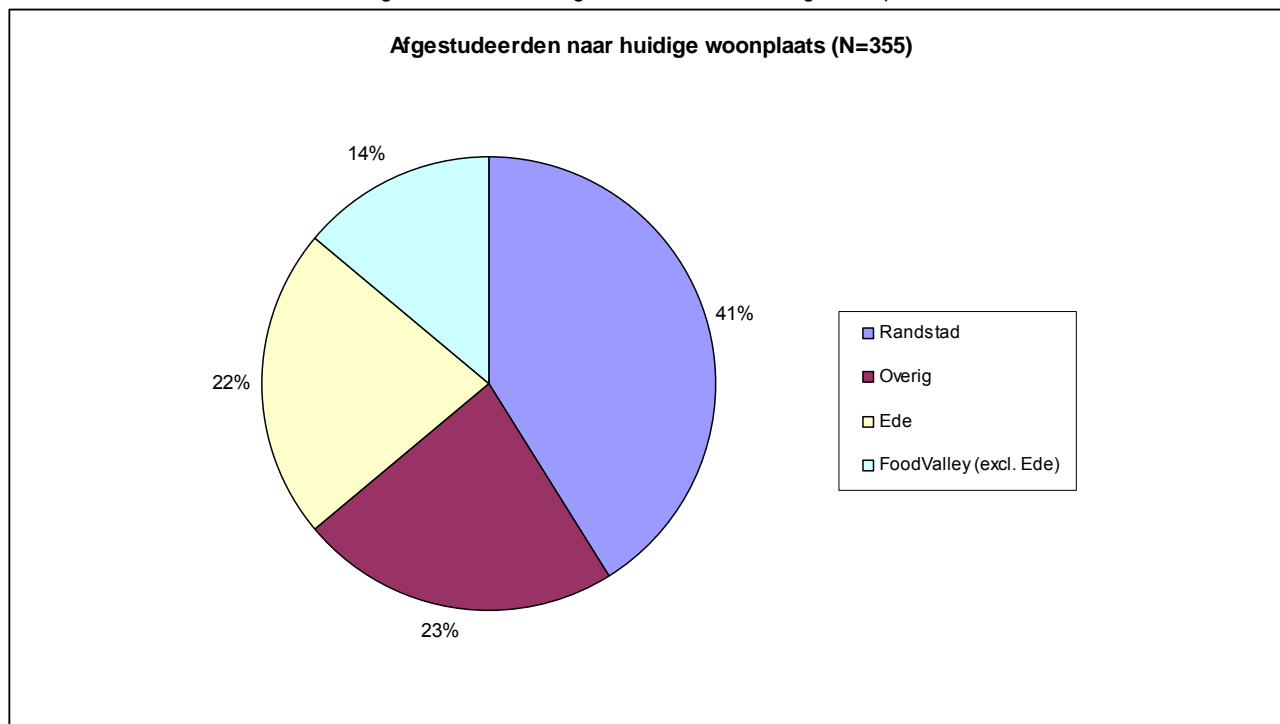
van de respondenten is tussen de 21 en 30 jaar oud. De overige 16 procent is tussen de 31 en 55 jaar oud. Het grootste aandeel van de respondenten in de respons is alleenstaand, namelijk 41 procent. Een derde van de respondenten is deel van een tweepersoonshuishouden. Een kwart van de respondenten heeft een gezin met kinderen (zie tabel 4.2).

Tabel 4.2: Huishoudenssituatie afgestudeerden

Huishoudenssituatie	Frequentie	Percentage
Alleenstaand	145	41
Tweepersoonshuishouden	118	33
Gezin met kinderen <12 jaar	67	19
Gezin met kinderen >12 jaar	17	5
Alleenstaande ouder met kind(eren)	8	2
Totaal	355	100

De huidige woonplaats van de afgestudeerden is weergegeven in figuur 4.1. Meer dan een derde van de respondenten is woonachtig in de regio Food Valley of Ede, 41 procent woont in de Randstad en 23 procent woont in een andere plaats.

Figuur 4.1: Aandeel afgestudeerden naar huidige woonplaats

Opleidingen respondenten

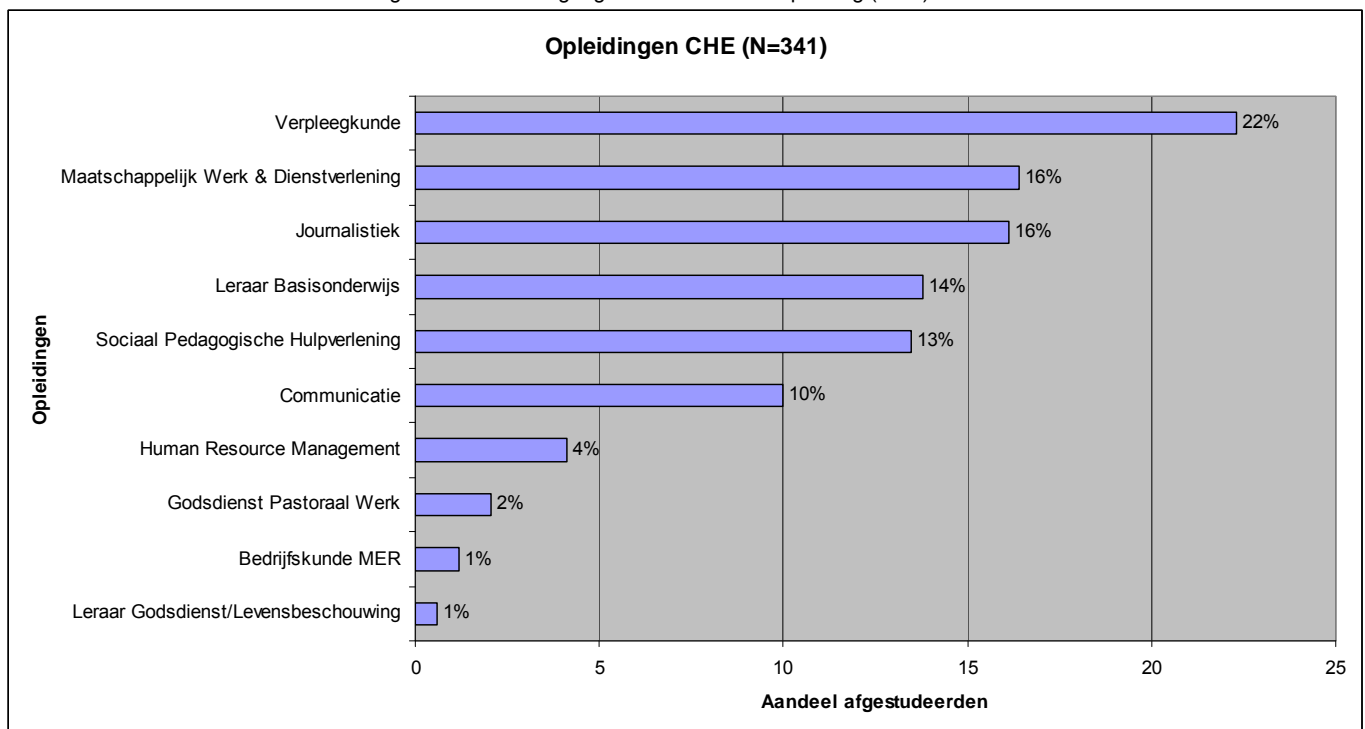
Op 4 procent na bestaat de respons uit respondenten die gestudeerd hebben aan de Christelijke Hogeschool Ede, 96 procent. 341 respondenten hebben een opleiding afgerond aan de CHE, 14 respondenten aan het Groenhorst college.

Het belangrijkste motief van de respondenten voor de keuze van de HBO-onderwijsinstelling CHE is volgens driekwart (42 procent) van de respondenten het christelijke karakter van de onderwijsinstelling, 39 procent van de respondenten noemt de bekendheid van de CHE als goede hogeschool in Nederland als belangrijkste motief. Daarnaast noemt 10 procent dat de CHE voor hem of haar de dichtstbijzijnde HBO is met de geschikte opleiding.

De belangrijkste motieven van afgestudeerden om aan het Groenhorst college te studeren zijn de aantrekkelijkheid van Ede als studielocatie (19 procent), de bekendheid van het Groenhorst college om haar goede reputatie (13 procent) en hun geringe afstand tot een MBO-instelling met een passende opleiding (13 procent).

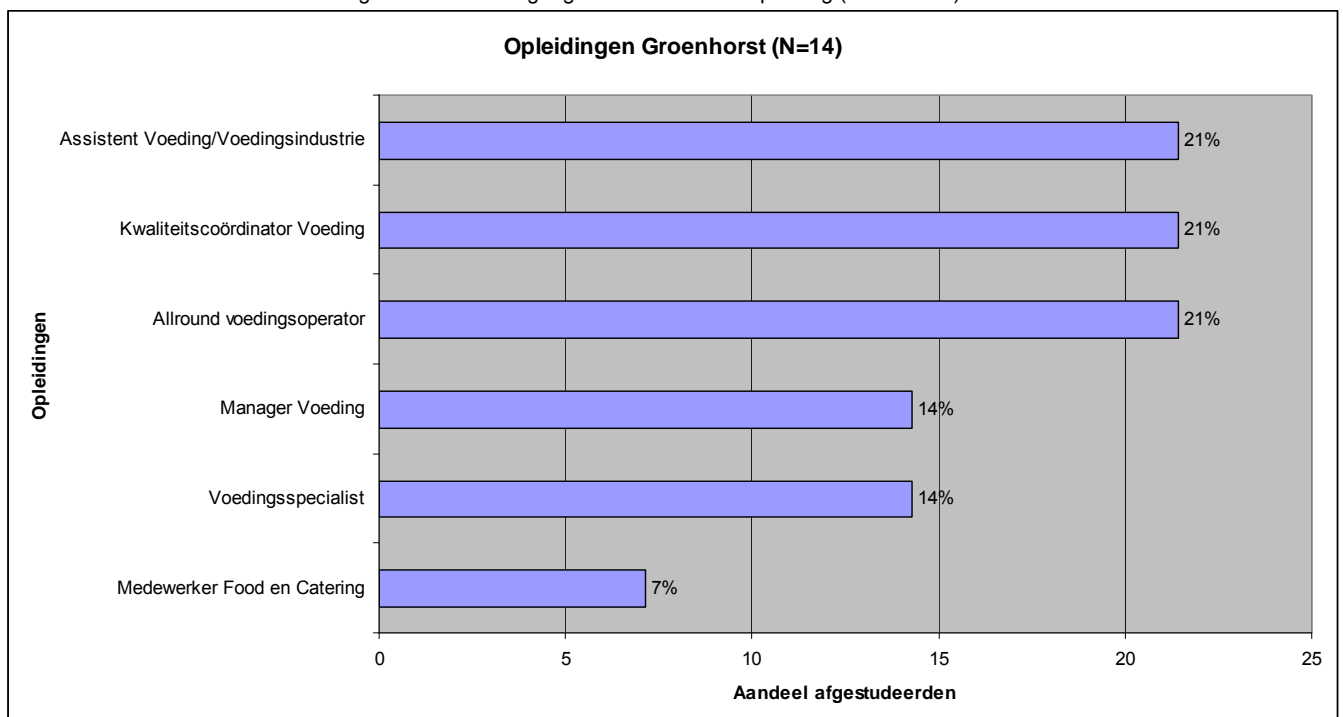
Figuur 4.2 geeft een verdeling van afgestudeerden naar opleiding weer, aan de Christelijke Hogeschool Ede. Het grootste deel van de respondenten aan de CHE heeft verpleegkunde gestudeerd, namelijk 22 procent. Afgestudeerden van de opleidingen Maatschappelijk Werk & Dienstverlening en Journalistiek zijn ook vrij sterk vertegenwoordigd in de respons, beide 16 procent.

Figuur 4.2: Verdeling afgestudeerden naar opleiding (CHE)

Afgestudeerden aan het Groenhorst college in de opleidingen Kwaliteitscoördinator Voeding, Allround Voedingsoperator en Assistent Voeding/Voedingsindustrie zijn hoog vertegenwoordigd (21 procent, zie figuur 4.3).

Figuur 4.3: Verdeling afgestudeerden naar opleiding (Groenhorst)

Een derde van de afgestudeerden in de respons is in het schooljaar 2009-2010 afgestudeerd, een derde is afgestudeerd in schooljaar 2011-2012. Het andere deel van de afgestudeerden heeft een diploma behaald vóór 2009 en is dus meer dan drie jaar geleden afgestudeerd, zie tabel 4.3.

Tabel 4.3: Verdeling afgestudeerden naar jaar afstuderen

Jaar van afstuderen	Frequentie	Percentage
2000 en eerder	15	4
2001-2002	2	1
2003-2004	8	2
2005-2006	41	12
2007-2008	69	19
2009-2010	112	32
2011-2012	108	30
Totaal	355	100

Woonplaats respondenten

In tabel 4.4 is het aantal en aandeel afgestudeerden naar plaats opgegroeid en plaats tijdens het laatste opleidingsjaar weergegeven. Meer dan driekwart van de respondenten die een opleiding heeft gevolgd in Ede is niet opgegroeid in de regio Food Valley (inclusief Ede) maar in de Randstad of elders. Tijdens het laatste opleidingsjaar woont echter ongeveer twee derde van de respondenten in de regio Food Valley (inclusief Ede) en een derde in de Randstad of elders. Dit duidt erop dat studenten, niet opgegroeid in Ede, tijdens hun opleiding vaak in Ede en omgeving wonen, dichtbij de onderwijsinstelling waar ze een opleiding volgen.

Tabel 4.4: Verdeling afgestudeerden naar plaats opgegroeid en plaats laatste opleidingsjaar

Plaats opgegroeid	Frequentie	Percentage
Ede	31	9
Regio Food Valley excl. Ede	47	13
<i>Regio Food Valley incl. Ede</i>	78	22
Randstad	143	40
Overig	133	38
Totaal	354	100
Plaats laatste opleidingsjaar	Frequentie	Percentage
Ede	175	49
Regio Food Valley excl. Ede	54	15
<i>Regio Food Valley incl. Ede</i>	229	64
Randstad	84	24
Overig	42	12
Totaal	355	100

Stage respondenten

Van de 355 respondenten hebben 344 respondenten stage gelopen en 11 niet. De helft van de respondenten heeft stage gelopen in de Randstad, zie tabel 4.5. Bijna een derde van de respondenten heeft stage gelopen in de regio Food Valley (inclusief Ede). De overige 20 procent heeft in andere plaatsen stage gelopen.

Ongeveer de helft van de respondenten geeft aan de stage gevonden te hebben via de opleiding, docenten of stagebank. De andere helft heeft zijn of haar eigen netwerk gebruikt bij het vinden van een stage of heeft zelf actief gezocht naar een stage.

Tabel 4.5: Afgestudeerden naar stageplaats

Stageplaats	Frequentie	Percentage
Ede	62	18
Regio Food Valley excl. Ede	41	12
<i>Regio Food Valley incl. Ede</i>	<i>103</i>	<i>30</i>
Randstad	165	48
Overig	76	22
Totaal	344	100

Arbeidsmarktsituatie respondenten

Van de respondenten heeft de meerderheid (83 procent) een betaalde baan, 8 procent is student of scholier en 7 procent is werkloos. De overige 2 procent is huisman- of vrouw. De helft van de respondenten heeft een baan in de Randstad (zie tabel 4.6). Een kwart van de respondenten werkt in de regio Food Valley (inclusief Ede), en een kwart werkt in een andere plaats. Na het afstuderen is meer dan de helft van de afgestudeerden in dezelfde plaats blijven werken als de eerste baan, en minder dan de helft heeft in andere plaatsen gewerkt. De helft van de respondenten betitelt zichzelf als dienstverlenend medewerker, 29 procent is vakspecialist, 11 procent is onderzoeker, ingenieur, docent of specialist. De overige tien procent is manager of administratief medewerker. Van de respondenten werkt 8 procent meer dan 41 uur per week. 41 procent van de respondenten werkt 33 tot 40 uur per week, twee derde werkt tussen de 25 en 32 uur per week en 18 procent werkt 13 tot 24 uur per week. Meer dan 70 procent van de respondenten heeft via een eigen netwerk of zoektocht een baan gevonden. Tien procent vond een baan via de opleiding, tien procent via een eerdere stage en tien procent werd een baan aangeboden. Meer dan de helft van de respondenten (56 procent) heeft een vaste aanstelling, de overige 44 procent heeft een flexibele of andersoortige aanstelling.

Tabel 4.6: Afgestudeerden naar plaats werkzaam

Plaats werkzaam	Frequentie	Percentage
Ede	44	15
Regio Food Valley excl. Ede	33	11
<i>Regio Food Valley incl. Ede</i>	<i>77</i>	<i>26</i>
Randstad	145	50
Overig	72	24
Totaal	294	100

4.4.1. REPRESENTATIVITEITSANALYSE

De respons in dit onderzoek bestaat uit afgestudeerden van de Christelijke Hogeschool Ede en het Groenhorst college. Afgestudeerden vanaf circa 2005 zijn door de onderwijsinstellingen, namens de gemeente Ede, gevraagd om mee te werken aan dit onderzoek. Door middel van een steekproef worden gegevens over de populatie verzameld. De kenmerken van de respondenten, zoals geslacht en opleiding, kunnen echter afwijken van de populatie doordat afgestudeerden met een bepaald opleidingstype ('food' of 'non-food') wellicht eerder geneigd zijn de vragenlijst in te vullen.

Deze representativiteitsanalyse vergelijkt de kenmerken van de afgestudeerden in de respons met kenmerken van studenten in de populatie. Er zijn geen gegevens beschikbaar betreffende de populatie afgestudeerden, daarom worden populatiegegevens van studenten gehanteerd. Ook worden alleen populatiegegevens gebruikt van de CHE, aangezien voor het Groenhorst college geen specifieke populatiegegevens beschikbaar zijn. De gebruikte populatiegegevens zijn afkomstig uit het jaarverslag 2010 (Christelijke Hogeschool Ede, 2010). De representativiteit wordt getoetst aan de hand van opleidingen en geslacht, aangezien voor beide variabelen voldoende gegevens beschikbaar zijn.

De Chi²-goodness of fit toets onderzoekt of de frequentieverdeling in de respons overeenkomt met de populatiegegevens. De waargenomen frequenties zijn vergeleken met de verwachte frequenties. In dit geval is onderzocht of de verdeling naar opleiding representatief is voor de empirische populatie.

Tabel 4.7: Verdeling respons opleidingen en geslacht naar populatie (%)

		Populatie studenten (N=4131)	Respons afgestudeerden (N=341)
Opleidingstype	Food	29	36
	Non-food	71	64
		<i>Opleidingstype $Chi^2 = 8,279^a$; $p = 0.004$</i>	
Geslacht	Man	30	21
	Vrouw	70	79
			<i>Geslacht $Chi^2 = 14,569^a$; $p = 0.000$</i>

Bron populatiegegevens: CHE Jaarverslag, 2010

Tabel 4.7 laat zien dat er verschillen zijn tussen de populatie en responsverdelingen wat betreft opleidingstype en geslacht. De Chi kwadraat goodness of fit toets bevestigt dit (opleidingen $Chi^2 = 8,279^a$; $p = 0,004$, geslacht $Chi^2 = 14,569^a$; $p = 0,000$). De respons is dus niet representatief voor alle studenten van de CHE. Er zijn bijvoorbeeld meer afgestudeerden met een opleiding in 'food' in de respons opgenomen dan er in de populatie aanwezig zijn. In de respons zitten ook meer vrouwen dan in de populatieverdeling. Dit verschil kan mogelijk verklaard worden door het vergelijken van verschillende gegevens: populatiegegevens over studenten en responsgegevens over afgestudeerden. Een andere mogelijke verklaring van de oververtegenwoordiging van foodstudenten in de respons is dat meer foodstudenten zich aangesproken voelden tot de vragenlijst en deze wilde invullen (voor uitnodigingsbrief deelname onderzoek zie bijlage 4). Ook is het mogelijk dat in het algemeen meer vrouwen vragenlijsten beantwoorden dan mannen.

Er wordt niet gewogen op opleidingstype en geslacht omdat deze variabelen niet significant samenhangen met de afhankelijke variabele, de eerste woonlocatie na de opleiding. Dit betekent dat er geen direct verband bestaat tussen woonplaatskeuze en geslacht en ook niet tussen de woonplaatskeuze en opleidingen. Bovendien worden opleidingstype en geslacht in de multivariate analyse als controlevariabelen meegenomen.

4.5. Conclusie

In dit hoofdstuk is de onderzoeksopzet van zowel het kwalitatieve als het kwantitatieve gedeelte van dit onderzoek behandeld en zijn begrippen uit de theorie geoperationaliseerd naar meetbare variabelen. Met deze operationele variabelen is in hoofdstuk zes de woonplaatskeuze van afgestudeerden in beeld gebracht. Daarnaast is een representativiteitsanalyse uitgevoerd, waaruit blijkt dat de respons niet representatief is voor de populatie. Wegen is echter niet nodig doordat de getoetste factoren niet significant samenhangen met de woonplaatskeuze van afgestudeerden, zoals ook blijkt uit de multivariate analyse. In het volgende hoofdstuk komen de resultaten van het kwalitatieve onderzoek aan bod: de ondernemers aan het woord.

5. ONDERNEMERS AAN HET WOORD

5.1. Inleiding

Na het theoretisch kader, de contextstudie over kennisclusters in Nederland en de opzet van het empirisch onderzoek wordt in dit hoofdstuk aandacht besteed aan de empirische bevindingen uit het kwalitatieve gedeelte van het onderzoek. In dit hoofdstuk zijn de uitkomsten van de interviews met ondernemers uit de regio Food Valley besproken aan de hand van deelvraag twee:

“In hoeverre wordt in het regionale bedrijfsleven in de regio Food Valley gebruik gemaakt van (ex)studenten van de Kenniscampus Ede en in hoeverre bestaat er samenwerking tussen het bedrijfsleven en de Kenniscampus?”.

Paragraaf 5.2 gaat in op het gebruik van het arbeidsaanbod uit Ede door bedrijven en organisaties gevestigd in de Food Valley regio. Paragraaf 5.3 gaat vervolgens in op regionale samenwerkingsverbanden tussen verschillende partijen in de Food Valley, kennisuitwisseling en ontwikkelingen op de campus in Ede. De beschrijving van de resultaten zijn gebaseerd op en worden gelardeerd door uitspraken uit de interviews met ondernemers.

5.2. Gebruik arbeidsaanbod Ede

In deze paragraaf is aan de hand van de onderzoeksresultaten antwoord gegeven op het eerste deel van deelvraag twee: *“In hoeverre wordt in het regionale bedrijfsleven in de regio Food Valley gebruik gemaakt van (ex)studenten van de Kenniscampus Ede?”*. Deze vraag is beantwoord aan de hand van verschillende thema's die samenhangen met het gebruik van het arbeidsaanbod van bedrijven, en gerelateerde thema's die in de interviews aan bod zijn gekomen. Zo begint dit hoofdstuk met de vraag waarom bedrijven en organisaties Ede als vestigingsplaats hebben.

5.2.1. EDE ALS VESTIGINGSLOCATIE VOOR BEDRIJVEN

De respondenten zijn gevraagd naar hun mening betreffende (de regio rond) Ede als vestigingsplaats. Ede wordt door het merendeel van de respondenten als een gunstige vestigingslocatie gezien. De centrale ligging, gunstige ontsluiting maar ook het karakter van de regio als productieregio wordt door de respondenten als positief omschreven. De beschikbaarheid van bouwgrond en kantoorruimte wordt door een derde van de geïnterviewden, met name grote productiebedrijven, genoemd als belangrijkste vestigingsplaatsmotief. Kennisintensieve, kleine bedrijven zijn echter kritisch op Ede als vestigingslocatie. De kennisontwikkeling is volgens hen meer geconcentreerd in Wageningen. Voor de kennisintensieve bedrijven, gevestigd in Wageningen, is hun nabijheid tot de Universiteit Wageningen en tot onderzoeksinstellingen- en faciliteiten belangrijk bij de vestigingsplaatskeuze. Ede wordt dan ook vooral door de kennisintensieve bedrijven bestempeld als productiestad. Volgens hen is er in Ede traditioneel veel maakindustrie aanwezig:

“Ede is veel meer maak, Wageningen is veel meer denk”. (kennisinstelling)

Door de helft van de respondenten wordt de centrale ligging van Ede in Nederland als het voornaamste vestigingsplaatsvoordeel genoemd. Ede ligt centraal in Nederland en aan de A12 en de A30. Door enkele respondenten wordt de dorps sfeer in Ede genoemd, die ook beklemmend kan werken bij het aangaan van (nieuwe) samenwerkingsverbanden:

“Men werkt hard en ‘ons kent ons’. Die sfeer is niet altijd voordelig. Bedrijven hebben daardoor meer de neiging om naar binnen te kijken en gaan minder snel nieuwe samenwerkingsverbanden aan”. (foodservicebedrijf)

Er worden door de respondenten een aantal kanttekeningen geplaatst bij vestiging in Ede. Alhoewel Ede centraal ligt in de Food Valley regio, met als topsector agrofood, en daarmee een unieke positie vervult in Nederland, zijn de kennisintensieve bedrijven het met elkaar eens over de ondergeschikte rol van Ede in commercieel opzicht, ten opzichte van bijvoorbeeld de Randstad.

“Je zit niet in een stadsgebied, tussen Utrecht en Nijmegen, in. Ik kan me voorstellen dat het voor sommige bedrijven een reden is naar links of naar rechts te gaan. We zagen dat met Danone, waar duidelijk niet gekozen is voor continuering van de vestigingsplaats hier, toch naar de Randstad. Het maakt uit waar in Nederland je zit”. (kennisinstelling)

“We zitten middenin de Food Valley, daarom is Ede een mooie plek. We trekken veel levensmiddelentechnologen aan vanuit Wageningen. Maar tegelijkertijd zie je dat Ede niet altijd even aantrekkelijk is voor commerciële rollen. We merken dat jonge mensen eerder geneigd zijn om in de Randstad te gaan zitten”. (voedselproductiebedrijf)

5.2.2. GEBRUIK (EX)STUDENTEN EDE

Er ontstaat uit de interviews geen algemeen beeld van het gebruik van het arbeidsaanbod uit Ede door het bedrijfsleven in de regio Food Valley. Veel (food)bedrijven in de regio maken weinig gebruik van het arbeidsaanbod uit Ede, maar de bereidheid bij de bedrijven om meer gebruik te maken van het arbeidsaanbod is er wel.

Een aantal grote foodbedrijven in Ede zijn ‘erkend leerbedrijf’ en maken zodoende veel en vaak gebruik van het arbeidsaanbod vanuit Ede, bijvoorbeeld door middel van het aanbieden van stages. Zij hebben een convenant gesloten met de onderwijsinstellingen in Ede, oftewel een exclusieve samenwerking. Zij onderhouden een intensief contact met de onderwijsinstellingen op de Kenniscampus. Een aantal bedrijven, met name de middelgrote kennisinstellingen, werken veel met stagiaires maar niet in samenwerking met de onderwijsinstellingen gevestigd aan de Kenniscampus Ede. Wel werken zij samen met de Hogeschool Arnhem en Nijmegen (HAN) en de hogeschool Rotterdam, banden die historisch zijn ontstaan. De ‘kleine’ foodbedrijven in Ede, de koffieleveranciers, en de kennisintensieve bedrijven uit Wageningen maken geen tot weinig gebruik van MBO- en HBO-studenten van de Kenniscampus Ede. Een groot voedselproductiebedrijf in Ede werkt met name met HBO en WO studenten, niet afkomstig uit Ede. Er werken hier enkele MBO-stagiaires in de *operations*, ofwel fabriekswerk.

Er wordt dus wisselend gebruik gemaakt van het arbeidsaanbod afkomstig van de Kenniscampus in Ede. Met name grote foodproductie en foodservicebedrijven maken naar tevredenheid gebruik van het arbeidsaanbod uit Ede in de vorm van meeloop- en onderzoeksstages. Kleine kennisintensieve bedrijven zijn onbekend met arbeidsaanbod uit Ede en met het campusinitiatief. Zij zien niet de meerwaarde in van studenten uit Ede ten opzichte van studenten uit andere plaatsen of steden en zijn niet bekend met de Kenniscampus.

Wanneer de bedrijven zijn gevraagd naar hun gebruik van het arbeidsaanbod uit Ede komt er een opvallende uitkomst naar voren. Met name de grote foodproducerende bedrijven en foodservice bedrijven zijn van mening dit arbeidsaanbod nog onvoldoende te benutten. Zij geven aan contact en uitwisseling met de onderwijsinstellingen op de Kenniscampus wenselijk te vinden. De afwezigheid van samenwerking wordt volgens hen veroorzaakt door onbekendheid van bedrijven en onderwijsinstellingen onderling:

“De onderwijsinstellingen aan de Kenniscampus hebben het idee dat wij alleen met bewegen en sport bezig zijn. We zijn echter meer bezig met maatschappelijke waarden rondom sport en gezondheid, communiceren met klanten en partijen. Er liggen volgens mij genoeg kansen voor contacten met de Kenniscampus” en “...zodra er een concreet voorstel komt zou zoiets snel kunnen gaan. Blijkbaar kennen we elkaar niet”. (middelgrote kennisinstelling)

De gemeente, een grote werkgever in de regio rond Ede, stelt dat ze vooral reactief te werk gaat betreffende uitwisseling van studenten en afgestudeerden van de Kenniscampus. Ook zij zien niet de meerwaarde in van stagiaires uit Ede ten opzichte van stagiaires uit andere plaatsen.

5.2.3. TEKORT OP DE ARBEIDSMARKT

Een andere opvallende uitkomst is dat bedrijven, ondanks hun minimale gebruik van het arbeidsaanbod uit Ede, wijzen op een toekomstig tekort op de arbeidsmarkt. Het tekort op de arbeidsmarkt ontstaat volgens de respondenten vooral bij foodproducerende bedrijven, in de technische beroepen, en zorginstellingen in de regio rond Ede. Het tekort aan arbeidskrachten in technische en zorgberoepen wordt veroorzaakt door een tekort aan studenten in deze opleidingen, wegens een gebrek aan populariteit van technische opleidingen. Een andere belangrijke oorzaak van het arbeidsmarkttekort is de vergrijzing van het (fabrieks)personeel, met name bij voedselproducerende bedrijven. Organisaties en bedrijven dienen volgens de respondenten rekening te houden met krapte op de arbeidsmarkt en hieromtrent hun banden met onderwijsinstellingen aan de campus in Ede te versterken.

“De verpleeg- en thuiszorg kent een enorm arbeidsmarkttekort op niveau 3 verzorging. Daar wordt creatief gezocht naar hoe ze mensen gaan opleiden. Hoe je het overschot van mensen die nu in de kinderopvang werken kan gebruiken in de ouderenzorg. Studenten willen allemaal in de kinderopvang werken maar hoe ga je achttienjarigen verleiden om hun carrièrepad anders te kiezen?”. (ziekenhuis)

Ook werknemers met technische beroepen in de 'food' zijn veelgevraagd. Technische opleidingen zijn volgens de respondenten echter weinig populair bij studenten, zijn onbekend en hebben een slecht imago. De grote voedselproducerende- en foodservicebedrijven zeggen hierop te anticiperen door een langetermijnvisie te ontwikkelen wat betreft hun arbeidsvraag. Daarnaast willen zij technische beroepen in een vroeg stadium van de studietijd bij studenten bekend maken.

"Er zit, met name op MBO-niveau, de komende jaren een groot probleem aan te komen omdat in de industrie 40 procent van de operators met pensioen gaat". (kennisinstelling)

"De gemiddelde leeftijd van het personeelsbestand is hoog. Over een aantal jaren komt er krapte. Op termijn hebben we behoefte aan jonge instroom. Tegelijkertijd zie je dat er een technologische ontwikkeling gaande is, steeds minder mensen nodig zijn. Er stromen mensen uit omdat ze met pensioen gaan maar het is niet zo dat die één op één vervangen worden. Voor ons een dilemma". (voedselproductiebedrijf)

Als oplossing voor het tekort op de arbeidsmarkt wordt door een deel van de respondenten genoemd dat technische beroepen bij middelbare scholieren en studenten bekend gemaakt moeten worden, zodat beroepsopleidingen voor deze functies gewilder worden en de arbeidsvraag kan worden ingevuld door het arbeidsaanbod uit Ede.

"Er loopt een campagne van de Federatie Nederlandse Levensmiddelen Industrie om te laten zien wat er in de fabrieken gebeurt: 'Hoe maak je het' Er is bij MBO-studenten een totale onzichtbaarheid van de functies in de fabrieken. Ze denken dat het vakkenvullen is bij de Albert Heijn". (kennisinstelling)

5.2.4. VACATURES (EXTRA)REGIONAAL

De respondenten zijn in het kader van het gebruik van het arbeidsaanbod uit Ede gevraagd naar de manier waarop zij vacatures in hun bedrijf of organisatie vervullen. Werven zij hun personeel lokaal (in Ede), regionaal of nationaal, en waarom?

Alle geïnterviewden geven aan dat ondersteunende en verzorgende beroepen lokaal of regionaal verworven worden en specialistische functies op nationale schaal. Dit wordt deels veroorzaakt doordat laagopgeleiden, die vaak in ondersteunende functies terecht komen, ruimtelijk minder mobiel zijn dan hoogopgeleiden. Laagopgeleiden zijn vaak gebonden aan de regio waar ze zijn opgegroeid en een opleiding gevolgd hebben. Hoogopgeleiden hebben volgens de respondenten een groter geografisch bereik in hun zoektocht naar een baan, in tegenstelling tot laagopgeleiden.

"ROC/AOC (MBO) is bijna stedelijk. HBO is meer regionaal, vooral direct na het afstuderen. WO Master is vooral nationaal en Ph.D, promoveren, per definitie internationaal". (kennisinstelling)

Het verzorgend en ondersteunend personeel is volgens de bedrijven in de regio Food Valley voldoende beschikbaar en solliciteert logischerwijs op functies die in hun nabije omgeving vrijkomen. Specialisten zijn echter weinig aanwezig in de regio rondom Ede. Wageningen is met haar universiteit een uitzondering en levert bijvoorbeeld veel voedingsmiddelentechnologen, die bovendien een grotere affiniteit lijken te hebben met voeding en gezondheid dan afgestudeerden in beroepsopleidingen.

"Wageningen is als klant voor de Kenniscampus een moeilijke omdat zij voornamelijk mensen zoeken op HBO++ niveau. Het HBO in Ede heeft weinig aansluiting met Food". (kennisinstelling)

Enkele bedrijven geven aan dat zij alleen werknemers aannemen vanuit de regio, vanwege de regionale binding maar ook vanwege het gebrek aan lang woon- en werkverkeer.

De gemeente noemt in het interview dat de Edese bevolking een lager opleidingsniveau heeft dan gemiddeld in Nederland. De gemeente noemt dat Ede dit moet omarmen en niet enkel moet streven naar het aantrekken van hoogopgeleiden. Ook noemen zij werkenden (hoogopgeleiden) verder in hun loopbaan, vaak met gezin, ruimtelijk minder flexibel.

"Er zijn minder banen voor hen dus zoeken zij het buiten de regio. Ook vinden hoogopgeleiden het vaak minder erg om een bepaalde woon-werk afstand te overbruggen. ... Er zijn in Ede minder hoogopgeleiden vanwege het ontbreken van een universiteit. Ik zou zeggen maak gebruik van wat er hier is en stimuleer het arbeidsmarktperspectief wat er al zit. Als je voor deze mensen, HBO maar vooral MBO, genoeg banen schept lijkt me dat gunstig voor je regio". (gemeente)

5.2.5. WOONPLAATSKEUZE VAN AFGESTUDEERDEN

Het algemene beeld met betrekking tot de woonplaatskeuze van afgestudeerden uit Ede is dat de meerderheid van de afgestudeerden voor een baan vertrekt naar de Randstad. Volgens de respondenten is het gebrek aan stedelijkheid en voldoende gevarieerde werkgelegenheid in Ede de oorzaak hiervan. Bovendien heeft Ede volgens hen weinig voorzieningen en faciliteiten die jongeren, net afgestudeerden, aanspreken. Veelgenoemd is dat Ede niet in staat is te concurreren met studentensteden in de Randstad, waar voor afgestudeerden een beter baanperspectief is.

“Kijk naar Wageningen en Nijmegen, studentensteden. Daar gaan jonge mensen graag naar toe. Daar kan je als Ede nooit mee concurreren”. (gemeente)

“We merken dat we meer studenten verliezen aan de Randstad in de masterfase dan andersom, dat Leidenaren of Delftenaren hier komen. Het probleem is, waar je stage loopt en afstudeert, daar begin je je carrièrestappen. Als je je master doet in Delft, een leuke stage en baan vindt daar, zal je daar eerder naar toe verhuizen en een deel van je carrière doorbrengen. Dan zijn wij ze kwijt voor de regio, we leiden ze wel op”. (kennisinstelling)

“Kunst, cultuur en sfeer heb je hier niet. Ga hier een keer stappen. Zelf denk ik dat een bepaald percentage blijft hangen omdat ze hier iemand tegen komen en besluiten te blijven hangen om een baan. Het is geen bruisende stadsgemeente. ... Je ziet dat mensen uit het hele land naar de CHE komen. Niet omdat ze Ede zo mooi vinden, maar omdat ze naar een christelijke school gaan. Ik wilde niet voor niets liever een kamer in Utrecht dan in Ede. Ik vind Utrecht echt een stad” (startend ondernemer)

De respondenten die bekend zijn met de onderwijsinstellingen op de Kenniscampus en veel met hen samenwerken noemen dat de Christelijke Hogeschool Ede (CHE) aantrekkingskracht uitoefent op christelijke studenten uit geheel Nederland. Vaak lopen deze studenten stage in hun eigen woonplaats, buiten Ede, en gaan na het afronden van hun opleiding in dezelfde plaats werken en wonen. Afgestudeerden die voor het christelijk onderwijs naar Ede zijn gekomen, keren na het afronden van hun opleiding dus terug naar hun eigen woonplaats. Een startend ondernemer op de Kenniscampus noemt dat afgestudeerden vaak terug gaan naar de plaats waar ze opgegroeid zijn, ongeacht van hoe ze Ede ervaren.

Alle respondenten wijzen er echter op dat je afgestudeerden kan behouden door een goed arbeidsmarktperspectief in de regio. De kennisinstellingen onderstrepen het belang van het creëren van werkgelegenheid in een regio, door een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor bedrijven:

“Bedrijven aantrekken en behouden is de grondvoorwaarde voor werkgelegenheid. Dan moet je kijken naar de grond- en huurprijzen. De Kikkomanfabriek voor Europa staat in Noord-Groningen, die hebben zo'n beetje een compleet bedrijventerrein cadeau gekregen. Als die werkgelegenheid maar kwam”. (kennisinstelling)

“Beginnen bij het vestigingsklimaat, zeker als het gaat om kennisgerelateerde high-tech bedrijven. Meer kantoor- en bedrijfsruimte. Wanneer komen bedrijven ergens naartoe? Op het moment dat ze ergens op kunnen besparen en dat het het een of ander oplevert”. (kennisinstelling)

De kennisinstellingen zijn van mening dat het MBO en HBO een regionale functie hebben, in verbinding met het Midden- en Kleinbedrijf (MKB), en dat je die band moet versterken. In Ede zou volgens alle respondenten een uitstekende 'kwaliteit van leven' moeten zijn: een voldoende en betaalbaar woningaanbod, sociale voorzieningen en uitstekende bereikbaarheid. Een medewerker van een kennisinstelling antwoordt op de vraag waar afgestudeerden uit Ede terecht komen qua wonen en werken:

“In de Betuwe, daar zitten echte productiebedrijven. ROC A-12 stroomt door naar Arnhem – Nijmegen”, en “Volgens mij keren er heel veel terug naar hun eigen woonplaats. Ze zoeken de onderwijsinstellingen in Ede op omdat dat het dichtstbijzijnde onderwijs is”.

Wat betreft afgestudeerden in de zorg ontstaat een ander beeld. Er is in de zorgsector voldoende werkgelegenheid in de regio rondom Ede en afgestudeerden in de zorg komen hier vaak terecht voor een baan. Volgens de respondenten is het opleidingstype van studenten van belang bij de woonplaatskeuze. Afgestudeerden in de zorg vinden dus vaker een baan in de regio dan afgestudeerden in overige richtingen. Volgens de respondenten wonen afgestudeerden in de zorg dan ook vaker in Ede dan afgestudeerden in andere sectoren.

“Er is genoeg werkgelegenheid in de regio. Wij kunnen ze niet allemaal aan een baan helpen maar Vilente en Opella zitten te springen. Ik heb niet het gevoel dat wij hier opleiden voor mensen in Amsterdam”. (ziekenhuis)

5.2.6. ONDERWIJSINSTELLINGEN EN HET BEDRIJFSLEVEN

Er ontstaat uit de interviews geen eenduidig beeld over de verhouding tussen de onderwijsinstellingen en het regionale bedrijfsleven. Door geïnterviewde ondernemers wordt gewezen op de intern gerichte houding van onderwijsinstellingen, die het bedrijfsleven ervan weerhoudt inspraak te geven in het onderwijs. Ongeveer de helft van de geïnterviewden noemt de houding van onderwijsinstellingen in Ede wat stroperig en intern gericht bij de samenwerkingsverbanden die zij met hen aan (willen) gaan. Stroperigheid is volgens de bedrijven weinig flexibel, star en conservatief. Meer dan de helft van de geïnterviewden wijst erop dat het waardevol kan zijn voor onderwijsinstellingen om ervaringen van buitenaf te gebruiken in hun onderwijsprogramma en vraaggericht te beredeneren.

“Ik kreeg in 2011 het vak personeelsmanagement. Van tevoren wordt er gevraagd waar je college over wilt krijgen. Mijn voorstel was het nieuwe werken, flexwerken. Dit werd niet opgepikt. De intentie is er wel, maar wordt niet uitgevoerd. ... Als opleidingsmanager vind ik dat je moet kijken wat de markt doet”. Ook noemt hij: “Je moet als instelling weten wat er leeft in het bedrijfsleven. Ik word opgeleid om te participeren in het bedrijfsleven dus dit moet dicht bij elkaar staan”. (startend ondernemer)

De geïnterviewde werknemers van de kleine kennisinstellingen, gevestigd in Wageningen, wijzen erop dat de onderwijsinstellingen niet de link met het bedrijfsleven kunnen maken door hun huidige bekostigingsmodel en de wet- en regelgeving rondom onderwijs. Door beperkte financiële middelen voor activiteiten buiten het onderwijzen en beperkende regelgeving zijn scholen als het ware genoodzaakt zich te focussen op hun hoofdactiviteit, onderwijzen. Zij kennen hierdoor weinig mogelijkheden hiervan af te wijken, door bijvoorbeeld samen te werken of kennis uit te wisselen met het bedrijfsleven. Vier respondenten, de kennisinstellingen, noemen dat er vanuit het bedrijfsleven teveel wordt gevraagd aan de onderwijsinstellingen betreffende het aanpassen van het curriculum aan de markt.

“Onderwijsinstellingen worden afgerekend op aantallen studenten en diploma’s. Op het moment dat je geen geld hebt voor andere, niet-onderwijsgerelateerde activiteiten loop je klem. Het is veel geprobeerd met aparte kennisovernamebureaus maar het past niet in hun core business. Ze worden terug gefloten wanneer zij wel naar buiten treden zoals InHolland of Windesheim. De HBO-raad staat dan op hun stoep. Bied goed onderwijs aan en wordt niet te avontuurlijk, zeggen zij”. (kennisinstelling)

“... de geboden opleidingen waar vanuit het bedrijfsleven vraag naar is, zijn niet populair bij studenten. Het zit in een vicieuze cirkel. Je hebt maar vier studenten veeteelt, dus wat probeer je, diermanagement. Dat klinkt gaaf. Levensmiddelentechnologie heet nu food design. Er wordt vanuit de overheid geen incentive gegeven om aan vernieuwing van onderwijs te doen”. (kennisinstelling)

Door meer dan de helft van de respondenten wordt genoemd dat het moeilijk is voor onderwijsinstellingen om zo snel te gaan als het bedrijfsleven, maar dat het de taak is van onderwijsinstellingen om de ontwikkelingen in het bedrijfsleven tenminste op de voet te volgen. Waar het bedrijfsleven een winstoogpunt heeft, heeft het onderwijs didactische doelstellingen en een maatschappelijke functie. Volgens de respondenten is het lastig deze andersoortige belangen te verbinden. Deze verbinding met de praktijk, waar de afgestudeerden uiteindelijk komen te werken, is echter van groot belang, aldus de respondenten.

“Wat we merken met stagiaires die een afstudeeronderzoek doen is dat de vraag gericht is vanuit didactische overwegingen maar dat er soms weinig feeling is vanuit docenten waar de behoefte vanuit het bedrijfsleven zit”. (voedselproductiebedrijf)

“Je moet altijd zorgen bij beroepsopleidingen dat je voeding houdt met de praktijk”. (gemeente)

Het merendeel van de respondenten is van mening dat het positief is als er een discussie tussen onderwijsinstellingen en het bedrijfsleven op gang komt wat betreft de aansluiting van onderwijs op de arbeidsvraag. De geïnterviewden erkennen de rol van het bedrijfsleven hierin, wat nog weinig haar verantwoordelijkheid voelt betreffende het onderwijs:

“... Ze denken, we zien het wel als mensen afgestudeerd zijn en daar pikken we de beste uit. Dat is je kop in het zand steken. Als er een tekort is heb je die mensen nodig”. (voedselproductiebedrijf)

De inspraak van bedrijven in onderwijs wordt door de respondenten onderkend als positief, mits de vragen of eisen die de bedrijven stellen concreet zijn en onderdeel zijn van een langetermijnvisie. Contact tussen onderwijsinstellingen en het bedrijfsleven is volgens respondenten van cruciaal belang bij een goede aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt. Het onderwijsprogramma dient volgens de respondenten constant te zijn, en zich niet steeds aan te passen aan nieuwe ontwikkelingen op de markt. Een goede manier voor onderwijsinstellingen om voeling te houden met het bedrijfsleven en de markt is, volgens de respondenten, het onderhouden van contact met alumni door hen bijvoorbeeld gastcolleges te laten geven over hun ervaringen in het bedrijfsleven.

5.3. Regionale samenwerkingsverbanden

In deze paragraaf is aan de hand van verschillende thema's antwoord gegeven op het tweede gedeelte van deelvraag twee: *"In hoeverre bestaat er samenwerking tussen het bedrijfsleven en de Kenniscampus?"*. Hierbij wordt ingegaan op kennisuitwisseling, samenwerkingsverbanden tussen bedrijfsleven, onderwijs en overheid en ontwikkelingen op de campus in Ede.

5.3.1. KENNISUITWISSELING EN SAMENWERKING

De organisaties en bedrijven die wél gebruik maken van het arbeidsaanbod uit Ede, onderhouden nauwe en structurele samenwerkingsrelaties met de MBO en HBO onderwijsinstellingen op de Kenniscampus. De kennisuitwisseling verloopt met name via afstudeer- en meeloopstages maar ook via duale opleidingen en opdrachten vanuit het bedrijfsleven, uitgezet bij studenten. De bedrijven denken hiermee te profiteren van een goed opgeleid en relatief goedkoop arbeidsaanbod.

Vooraf de grote bedrijven en instellingen, zoals het ziekenhuis en de gemeente, onderhouden intensieve samenwerkingsrelaties met de onderwijsinstellingen op de campus. De kleinere foodbedrijven, die geen gebruik maken van het arbeidsaanbod, wisselen geen kennis uit met de onderwijsinstellingen in Ede. De kennisgerelateerde, kleine bedrijven wisselen ook weinig tot geen kennis uit met de onderwijsinstellingen. De samenwerking die er bestaat is op projectbasis.

Alle bedrijven en organisaties zeggen ook gebruik te maken van het arbeidsaanbod vanuit andere onderwijsinstellingen, zoals de hogeschool Arnhem en Nijmegen (HAN) en de hogeschool Rotterdam en universiteiten in Utrecht, Nijmegen, Rotterdam. De samenwerking en kennisuitwisseling beperkt zich dus niet alleen tot de Kenniscampus Ede.

Ondernemers zijn gevraagd naar motieven voor regionale kennisuitwisseling en samenwerking met onderwijsinstellingen. Het algemene beeld dat hieruit ontstaat is de wederzijdse betekenis die partijen voor elkaar kunnen hebben: bedrijven profiteren van goed opgeleid personeel en de Kenniscampus versterkt de link met het regionale bedrijfsleven. De studenten doen relevante werkervaring op en blijven in veel gevallen werkzaam bij het stagebedrijf. Daarnaast wordt door de respondenten het belang aangegeven van een verbinding met regionale of lokale instellingen of partners.

"We werken local for local. We houden het graag in de regio en kennen onze partners. We hebben dezelfde motivatie en drive". (kennisinstelling)

5.3.2. KNELPUNTEN BIJ SAMENWERKING

Opvallend is dat alle geïnterviewde bedrijven en organisaties relatief veel en verschillende knelpunten aangeven in de samenwerking met de onderwijsinstellingen. Ondernemers geven echter wel aan dat bij samenwerkingsverbanden zowel de onderwijsinstellingen als zichzelf daarvoor verantwoordelijk zijn. Veelgenoemde knelpunten bij samenwerking zijn:

- bezuinigingen
- verschillende kennisbasis
- onbekendheid van partijen
- verschillende belangen en agenda's
- gebrek aan langetermijnvisie
- moeilijke toegang tot onderwijsinstellingen en contactpersonen

Het knelpunt bezuinigingen is een extern knelpunt, de partijen hebben hier geen invloed op en alle partijen worden ermee geconfronteerd. Andere knelpunten, zoals onbekendheid en andere belangen en kennisbasis, zijn verworteld in de eigenschappen van verschillende instellingen. Deze knelpunten kunnen worden verbeterd wanneer de partijen er op anticiperen. Zo worden de aard en belangen van onderwijsinstellingen ten opzichte van bedrijven als knelpunt gezien door alle respondenten, dit geeft wrijving in de samenwerking. Vaakgenoemd is dat partijen alleen samenwerken wanneer men elkaar nodig heeft. Samenwerking verloopt vaak het vlotst wanneer verschillende partijen samenwerken binnen een nauwe problematiek of een

(sub)thema, waarbij ze elkaar nodig hebben. Door een startend ondernemer op de campus wordt gewezen op een essentieel knelpunt bij samenwerking, de verschillende aard en eigenschappen van kennis- en onderwijsinstellingen en bedrijven:

“De snelheid waarmee het bedrijfsleven zich ontwikkelt en de traagheid van een bureaucratische instelling als een kennisinstituut”.

Onderwijsinstellingen en gemeenten zijn non-profit instellingen, in tegenstelling tot bedrijven die als voornaamste doelstelling hebben winstgevend zijn. Deze doelstellingen zijn fundamenteel anders, waardoor kennisuitwisseling wordt bemoeilijkt.

“Stel ik ben een MKB'er en ik heb een probleem, een suboptimale proceslijn. Ik weet dat ik dat kan oplossen met wat studenten, maar ik krijg te horen dat er over een half jaar weer pas stagiaires zijn, dan ben je weg. Hetzelfde als die MKB'er bij de overheid aanklopt en hij moet zes maanden wachten op subsidie”. (kennisinstelling)

De kleine, kennisgerelateerde bedrijven beredeneren de vraag naar knelpunten in de samenwerking oplossingsgericht. Oplossing voor diverse knelpunten is volgens hen het inpassen van de samenwerking binnen een nauw thema, zodat partijen een gedeeld belang hebben. De Kenniscampus kan hier volgens de respondenten op inspelen door op een specifieke inhoud of thema partijen te verbinden. Het gebrek aan een langetermijnvisie bij, met name, bedrijven houdt verband met het toekomstig arbeidstekort wat de geïnterviewden eerder aangaven. Het formuleren van een langetermijnvisie is noodzakelijk bij het anticiperen op toekomstige ontwikkelingen in de arbeidsvraag. Bovendien is het volgens de grotere foodbedrijven van belang dat zij weten wat de meerwaarde is van een samenwerkingsverband of kennisuitwisseling voordat zij hier tijd, geld en moeite aan besteden.

“Het gebrek bij bedrijven om een langetermijnvisie te formuleren wat betreft hun arbeidsvraag in de toekomst. Bedrijven willen op korte termijn rendement behalen en denken daar misschien minder over na. ... Er komt een enorme krapte aan op de arbeidsmarkt waarvoor je als bedrijf plannen moet maken. Wij zien samenwerking met scholen dan ook als een belangrijke pijler in ons arbeidsmarktbeleid”. (foodservicebedrijf)

Ook de toegang tot onderwijsinstellingen en het vinden van de juiste contactpersoon wordt vanuit de bedrijven als een belangrijk knelpunt gezien, waardoor zij samenwerking uit de weg gaan. Er is behoefte aan één centraal punt wat stuurt en richting geeft aan bedrijven en organisaties die op een of andere manier contact zoeken met studenten of afgestudeerden aan bepaalde onderwijsinstellingen:

“Er is niet één ingang in de school waar je met al je vragen terecht kan en die het coördineert. ... De contacten zijn versnipperd. Hoe ingewikkelder het wordt voor een organisatie of bedrijf om een ingang te vinden, hoe sneller je het gaat mijden” (gemeente)

De respondenten vinden bij samenwerking belangrijk te weten wat de andere partij doet. Onbekendheid is dan ook een vaakgenoemd struikelblok bij samenwerkingsverbanden tussen bedrijven en onderwijsinstellingen.

“Je kan nog zo dicht bij elkaar zitten, maar het gaat niet vanzelf. ... Als je kennis wil opbouwen moet je de tijd nemen met anderen te praten, kennis te delen, ideeën op te doen. ... Wij beseffen misschien nog niet goed welk belang wij er bij kunnen hebben”. (middelgrote kennisinstelling)

Opvallend is dat de non-profit instellingen wijzen op wederzijdse onbekendheid en onuitgesproken verwachtingen bij samenwerkingsverbanden:

“Verwachtingenmanagement is een knelpunt. Wat verwachten bedrijven en organisaties van onderwijsinstellingen? Dat wordt, volgens mij, onvoldoende uitgesproken. Daardoor lopen processen niet en maakt men niet optimaal gebruik van elkaar”. (gemeente)

De rol voor de Kenniscampus is volgens de kennisinstellingen een actieve rol. De Kenniscampus Ede kan als verbindende factor optreden tussen andersoortige partijen, publiek en privaot.

“Je kunt de belangen inpassen op een specifiek onderwerp. Daar hoort echt regie op te zitten. Het gaat niet vanzelf. En het moet gesubsidieerd worden”. ... “Je moet de lange, middellange en, korte termijn belangen goed in kaart brengen. Managing expectations. Daar is een rol voor de Kenniscampus, het kan een verbindende factor zijn tussen drie pijlers. Het kan zich verplaatsen in alle drie partijen, er zijn weinig partijen die dat kunnen”. (kennisinstelling)

5.3.3. LOKET OP DE CAMPUS

Zoals genoemd bij knelpunten in de samenwerking is de toegang van bedrijven en organisaties tot onderwijsinstellingen een probleem. Ongeveer de helft van de respondenten is positief over de komst van een loket op de Kenniscampus die bedrijven de goede weg wijst binnen de onderwijsinstellingen, opdrachten uitzet en als intermediair optreedt. De respondenten zijn van mening dat dit loket als schakel tussen onderwijsinstellingen en bedrijven moet optreden en de kans op een match voor beide partijen vergroot. Het is één punt waar bedrijven terecht kunnen met vragen en opdrachten, dat regisseert en coördineert. Het gebruik van *social media* zoals LinkedIn en Facebook bij een online loket wordt door de respondenten als positief beschouwd.

“In Den Bosch gaat dat goed, er is één persoon met een mobiele telefoon die je kan bellen en alles voor je regelt. Een iemand die dus logischerwijs organisaties kent, buitengewoon handig. Laat die persoon schakelen met de gemeente. Hij moet bereikbaar zijn en weten wie hij moet hebben”. (kennisinstelling)

De andere helft van de respondenten ziet de komst van een loket echter somber in. Zij kennen de weg vaak al binnen de onderwijsinstellingen en zien het als een extra, onnodige schijf tussen de instellingen. Alle respondenten zijn van mening dat de komst van een loket zowel positief als negatief kan zijn, afhankelijk van de behoefte van de bedrijven en organisaties. Bovendien vinden zij het onduidelijk welke partij het voortouw dient te nemen bij runnen van een loket.

“... Je moet niet denken dat omdat er een loket is de bedrijven dan wel komen. Als ze nu niet naar de onderwijsinstellingen komen, komen ze ook niet naar het loket. Je zal het heel goed en actief moeten verkopen”. (middelgrote kennisinstelling)

“Een loket moet het makkelijker maken maar vaak zie je dat het alleen maar ingewikkelder wordt. Vaak zie je dat een loket multifunctioneel is, met verschillende invalshoeken. Hoe ga je dat insteken? Hoe ga je de contacten met werkgevers onderhouden? Waar ligt die verantwoordelijkheid en welke ruimte krijg je daarin?”. (gemeente)

Een loket lijkt vooral waardevol voor nieuwe, kleine en middelgrote bedrijven die een verbinding zoeken met de campus of met studenten.

5.3.4. ONTWIKKELINGEN OP DE KENNISCAMPUS EDE

De respondenten zijn gevraagd naar hun visie op de ontwikkeling van een Kenniscampus in Ede. Het merendeel van de respondenten is positief over de Kenniscampus. Bedrijven en organisaties kunnen er kwalitatief goede studenten vandaan halen, de populatie studenten kan omzet genereren, faciliteiten kunnen worden gedeeld met het bedrijfsleven. De Kenniscampus Ede kan volgens het merendeel van de respondenten slagen, mits er een inhoudelijke verbinding in gang wordt gezet tussen de onderwijsinstellingen die er gevestigd zijn.

Opvallend is dat ongeveer de helft van de respondenten kritisch is op de ontwikkeling van de Kenniscampus in Ede. Volgens hen zit de campus in de opstartfase en oefent het nog weinig extra aantrekkingskracht uit op studenten en bedrijven. Bovendien schiet de profilering van de campus, maar vooral het inhoudelijke programma, volgens de bedrijven tekort. Het merendeel van de respondenten weet bovendien niet precies welke ontwikkelingen er gaande zijn.

Het ziekenhuis ziet kansen op de Kenniscampus wat betreft gedeelde onderzoeksfaciliteiten. Deze *facility sharing* kan dienen voor vaardigheidsonderwijs voor verpleegkundigen en zorgt ervoor dat het ROC A-12, de CHE en het ziekenhuis gezamenlijk gebruik van kunnen maken van onderzoeksfaciliteiten. Ook sportfaciliteiten zien de respondenten graag gebundeld op de Kenniscampus Ede, mogelijk in de vorm van een bedrijfsfitness. Deze sportactiviteiten worden vooral door non-profit instellingen als belangrijk aangegeven. Alle bedrijven en instellingen hebben te maken met sport en beweging en wijzen dan ook op het belang van een sportieve uitstraling van de Kenniscampus. Bovendien hopen zij hier kwalitatief goede studenten vandaan te halen. De bedrijven denken dat de campus mede aantrekkelijk is voor bedrijven

vanwege de omzet die ze kunnen genereren bij de 14.000 studenten die de campus moet gaan aantrekken, zoals in de vorm van een supermarkt of studentenrestaurant.

De campusontwikkeling in Ede dient volgens de respondenten, met name kennisgerelateerde bedrijven, aan te sluiten op de campusontwikkeling in Wageningen, dichtbij de universiteit. Daarbij voorop staat inhoudelijke ontwikkeling en verbinding, onderwijsinstellingen die met elkaar samenwerken zodat studenten op deze locatie kunnen doorstromen en kwalitatief hoogwaardig onderwijs volgen. Doelstelling is dan expliciet het ontwikkelen van een onderwijscampus in Ede, en niet een bedrijvencampus. De kleine kennisinstellingen zijn positief over de campusontwikkeling in Ede. Zij zijn van mening dat de Kenniscampus Ede de MBO/HBO variant van de Wageningen campus kan worden, die bovendien de link met het MKB goed kan maken.

[aanpassing door EvE] *“Concentraties in het hart van de Food Valley zijn complementair. Het kan een reden zijn voor een bedrijf om zich te vestigen op de Wageningen campus en zo van Ede te profiteren of andersom. Als geheel word je toch aantrekkelijker”. (kennisinstelling)*

“Ik wens vooruitstrevendheid, innovatie en actualiteit. Het moet niet suf zijn. Meer bedrijvigheid op de campus en uitgroeien tot cluster. Wisselwerking tussen profit en non-profit organisaties”. (startend ondernemer)

Verschillende ondernemers zetten vraagtekens bij het succes van campusontwikkeling in Ede. Zo wordt het idee van clustering en agglomeratie op een campus bekritiseerd wegens het grensoverschrijdende karakter van kennis:

[aanpassing door EvE] *“Is er nu al een Kenniscampus dan? Ik denk niet dat Ede zich als Kenniscampus profileert. Het is nu niet aantrekkelijk voor bedrijven door een slechte bereikbaarheid, weinig voorzieningen en gebrek aan grote bedrijven. ... Er is veel kennis om een Kenniscampus te zijn, maar deze is nog niet gebundeld. ... Bovendien is kennis makkelijk in te vliegen”. (startend ondernemer)*

“Ik denk zelf dat het hele idee van clustering niet meer werkt. ... Omdat je in het informatietijdperk zit, er ongelofelijk veel digitaal beschikbaar is. ... Als de onderwijsinstellingen die er al zitten onderling beter gaan samenwerken, bijvoorbeeld door afstemmen van curricula zodat iemand van Groenhorst kan doorstromen naar CHE, dan is het een zeer nobel streven”. Ook noemt hij: “Wat ik graag zou willen zien op de Kenniscampus in Ede is inhoudelijke verbetering, een inhoudelijk programma. Voorop staat onderwijs, samenwerking daartussen, uitwisseling en doorstroming verbeteren”. (kennisinstelling)

De Kenniscampus Ede dient volgens de respondenten in te zetten op kwalitatief hoogwaardig onderwijs, in verbinding met het regionale bedrijfsleven. Dit geeft een stimulans aan de doorstroom van het onderwijs aan de campus in Ede en de doorstroom naar de arbeidsmarkt. Samenwerking tussen MBO en HBO instellingen is hierbij belangrijk, waardoor de drempel om door te stromen van MBO naar HBO lager wordt.

“Men moet goed aanhaken zodat nieuwe partijen en het bestaande bedrijfsleven geprikkeld worden om de samenwerking aan te gaan. Daar slaagt of valt de Kenniscampus mee, als mensen worden opgeleid om niet aan het werk te komen gaat er iets mis”. (voedselproductiebedrijf)

5.3.5. FOCUS OP FOOD

De bedrijven en organisaties zijn gevraagd naar hun mening over de profilering van een regio op één thema. In de regio Food Valley worden de thema's 'food' en gezondheid aangewezen als de voorname thema's. Het merendeel van de geïnterviewden noemt het profileren op een thema onderscheidend, voordelig voor de regio en bedrijfsvoering. Bovendien zorgt profilering op één specifiek en nauw thema er volgens de meerderheid van de respondenten voor dat samenwerking tussen verschillende partijen vlot verloopt en een duidelijke focus wordt aangebracht in de samenwerkingsverbanden. Bovendien leidt gedeelde problematiek ertoe dat partijen gedwongen worden om samen te werken en kan er zo een verbinding tussen partijen tot stand komen.

“Alle kennisinstellingen, en ook regio's, zie je zoeken naar affiches. Wij gaan dit doen, waar kan ik mijn naam aan ophangen? Je moet een niche vinden waarin je je kan onderscheiden”. (kennisinstelling)

“Mensen in dit vakgebied moeten weten in welke regio ze terecht kunnen, dat kan helpen om de Kenniscampus te laten floreren”. (voedselproductiebedrijf)

“Je zit in hetzelfde grondgebied, dicht bij elkaar. Een gedeelde, gelijkgestemde problematiek. Geografisch is die binding bepaald. Er gebeurt hier veel om die binding te stimuleren”. (gemeente)

De kleine en relatief jonge, kennisgerelateerde ondernemingen plaatsen kanttekeningen bij de noemer ‘food’ in de regio. Zij zijn van mening dat maar een klein deel van de bedrijvigheid in de regio rondom Ede iets te maken heeft met ‘food’ en gezondheid. Zij wijzen op het risico dat bedrijvigheid in andere sectoren onderbelicht wordt door de focus op ‘food’.

“Bij Lukkien in Ede wordt the Voice of Holland opgenomen. Een megabedrijf bij de A-12, heeft niets te maken met food. Je kan wel alles onder de noemer food zetten, maar wat moet er dan gebeuren met non-food?”. (startend ondernemer)

5.3.6. VALORISATIE

De valorisatie van kennis in de regio Food Valley schiet volgens het merendeel van de respondenten tekort. Met valorisatie wordt het commercieel toepassen en in praktijk brengen van kennis door bedrijven of onderwijs- en kennisinstellingen bedoeld. In de regio Food Valley wordt volgens de respondenten veel kennis gegenereerd, met name door de Universiteit Wageningen, maar deze wordt volgens de respondenten nog te weinig omgezet in praktische en bruikbare kennis. Directeur van een kennisgerelateerde onderneming, over de moeizame overgang van kennis naar een toepassing in de markt:

“Binnen food is bij elke €1 investering in onderzoek, om fundamenteel onderzoek in het schap te krijgen, €7 nodig voor distributie en verpakking. Als het succesvol is wordt er €70 besteed aan marketing en reclame. Producenten geven 10 keer zoveel uit aan reclame dan aan het product zelf. Er worden weinig producten succesvol op de markt gebracht. ... 90 procent van het geïnvesteerde geld in onderzoek verdwijnt in de boekenkast. In 1936 werd het patent aangevraagd voor de magnetron en 40 jaar later kwam het pas op de markt”.

Onderwijsinstellingen streven volgens de respondenten naar valorisatie en innovatie. Zo heeft de Christelijke Hogeschool Ede een lectoraat, wat innovatie en *best practice* als doelstellingen heeft. Zij streven ernaar te innoveren en kennis toe te passen in het regionale bedrijfsleven. De respondenten noemen HBO-instellingen geschikt voor kennisvalorisatie doordat zij toegepast onderzoek doen. Voorbeelden van toegepast onderzoek zijn bedrijfskundige vraagstukken zoals marktonderzoeken. In het wetenschappelijk onderzoek wordt andersoortige kennis geproduceerd die minder gemakkelijk en snel toepasbaar is door het regionale bedrijfsleven.

[aanpassing door EvE] *“Kennisvalorisatie wordt binnen het HBO steeds meer als taak gezien, onderwijs- en kennisinstellingen worden afgerekend op bruikbare kennis”. (kennisinstelling)*

“HBO stagiaires voeren praktisch onderzoek uit wat wij uitvoeren en toepassen. Dus wij valoriseren die kennis”. (foodservicebedrijf)

5.3.7. DE ROL VAN DE GEMEENTE EDE

De faciliterende en coördinerende rol van de gemeente Ede is volgens de respondenten van groot belang bij de ontwikkeling van een campus in Ede. De gemeente Ede dient echter volgens hen vooral te zorgen voor uitstekende basisvoorzieningen, zoals infrastructuur en basisregistratie. Vaakgenoemd is dat de gemeente ontmoetingen kan faciliteren tussen verschillende partijen, zo wordt door de respondenten vaak het woord ‘verbinden’ genoemd. De ondernemers wijzen opvallend vaak op de negatieve uitwerking van regelgeving en administratieve lasten op ondernemerschap in de regio. De ondernemers zijn van mening dat de kerntaken van de gemeente Ede zouden moeten zijn het behoud of aantrekken van een hoogopgeleide bevolking en het verzekeren van een goede *quality of life*. Dit wordt volgens hen bereikt door het creëren van aantrekkelijke voorzieningen, een gunstig vestigingsklimaat, voor zowel ondernemers als hoogopgeleiden, en woningvoorraad.

“Kijk waarom een bedrijf zich hier wil vestigen en waarom niet. Wanneer je bedrijven aantrekt, trekt dat vervolgens andere bedrijven aan. Dan krijg je dat domino-effect. ... Als je het bedrijfsleven stimuleert heb je daar als gemeente zijnde een gigantisch voordeel bij. Meer bedrijvigheid, meer werkgelegenheid, meer draagvlak voor voorzieningen”. (koffieleverancier)

5.4. Conclusies: ondernemers aan het woord

Deze paragraaf geeft aan de hand van de onderzoeksresultaten antwoord op deelvraag twee:

“In hoeverre wordt in het regionale bedrijfsleven in de regio Food Valley gebruik gemaakt van (ex)studenten van de Kenniscampus Ede en in hoeverre bestaat er samenwerking tussen het bedrijfsleven en de Kenniscampus?”.

Het regionale bedrijfsleven in de Food Valley maakt beperkt gebruik van studenten en afgestudeerden van de Kenniscampus Ede aan de MBO en HBO instellingen. De geïnterviewde bedrijven zijn vooral afnemer van de Christelijke Hogeschool Ede. Echter, de mate waarin de bedrijven gebruik maken van het arbeidsaanbod verschilt naar type organisatie of bedrijf. Kleine, foodgerelateerde ondernemingen en kennisintensieve bedrijven maken geen tot weinig gebruik van het arbeidsaanbod van de Kenniscampus Ede. De geïnterviewde grotere bedrijven maken redelijk frequent gebruik van stagiaires en afgestudeerden maar bedrijven werken vaak meer samen met de hogescholen in Arnhem en Nijmegen en universiteiten elders in Nederland. Zij voelen zich niet bijzonder aangetrokken tot de campus in Ede. Concluderend kan worden gesteld dat de Kenniscampus Ede geen bedrijncampus is, maar een onderwijscampus. Bedrijven treden vaak toe tot een cluster van technologisch gerelateerde bedrijven (Neffke et al., 2009). Bovendien zitten veel bedrijven op een bepaalde plek doordat dit historisch gezien de plaats van vestiging was. Deze padafhankelijkheid leidt ertoe dat vaak niet verplaatst wordt naar de omgeving van een onderwijscampus, door het onduidelijke rendement wat bedrijven van vestiging op de campus kunnen behalen. Echter, voor nieuwe en kleine ondernemingen is vestiging op een Kenniscampus meer geschikt. Zij kunnen profiteren van aanwezige kennis spill-overs en kennisgeneratie in de campusomgeving. Met name voor perifere regio's met een jonge, vertrekkende bevolking is regionale specialisatie van belang (Rosenfeld, 2002). Een campusconcept kan hieraan bijdragen en dient deze hoofdsector te omarmen en uit te dragen. Met name de kleine ondernemingen spreken over onbenut arbeidsaanbod uit Ede wegens onderlinge onbekendheid van de organisaties.

Daarnaast komt bij het merendeel van de bedrijven sterk naar voren dat er in Ede een tekort op de arbeidsmarkt dreigt in de technische sectoren, verwant aan 'food', en in de zorg. Bedrijven in de regio Food Valley drukken hun zorgen uit over dit arbeidsmarkttekort en zoeken creatief naar toekomstige oplossingen. Het dreigende arbeidsmarkttekort in de zorg en techniek kan voor de Kenniscampus Ede van belang zijn wat betreft de profilering op het gebied van 'food' en de link met bedrijven die actief zijn in de sectoren voeding en gezondheid. De Kenniscampus en de onderwijsinstellingen kunnen inhoudelijk samenwerken, proberen het opleidingsaanbod te sturen en in te zetten op veelgevraagde studierichtingen. Tevens wijzen bedrijven erop dat technisch fabriekswerk bekend moet worden gemaakt bij studenten, bijvoorbeeld door bedrijfsbezoeken en gastcolleges. Gezien het verwachte tekort op de arbeidsmarkt in de technische en zorgberoepen en de aansluiting hiervan op 'food' en gezondheid (hoofdspecialisatie van de regio Food Valley) is het inzetten van de Kenniscampus op deze hoofdthema's een kans voor Ede. Daarnaast worden studenten zich zo bewust van de aanwezigheid van een uniek onderwijscluster middenin de Food Valley. De Kenniscampus Ede kan volgens de geïnterviewden een betere aansluiting zoeken met bedrijven in de regio Food Valley en een duurzame relatie met de bedrijven stimuleren. Enkele respondenten zijn echter van mening dat maar een klein deel van de aanwezige bedrijvigheid in Ede werkelijk verwant is aan 'food' en gezondheid en dat de bedrijvigheid in overige sectoren niet buiten beschouwing moet worden gelaten.

De houding van bedrijven tegenover ontwikkeling van de Kenniscampus Ede kan worden omschreven als zeer afwachtend. Ondernemers twifelen aan het succes van de campus, die een magneetwerking moet uitoefenen op 14.000 studenten. Een groot deel van de geïnterviewden, met name kleine kennisgerelateerde ondernemers, is nauwelijks op de hoogte van de ontwikkelingen op de campus en een aantal bedrijven twijfelt over de meerwaarde van een campus voor de bedrijvigheid in de regio Food Valley. Zij zijn van mening dat uitgangspunt bij de campusontwikkeling in Ede inhoudelijke verbinding moet zijn, zodat onderwijsinstellingen nauw samenwerken en studenten gemakkelijk kunnen doorstromen van MBO naar HBO. Een aantal grote foodproductie en foodservice bedrijven denkt kwalitatief goede studenten van de campus te halen en wijst op de omzetgeneratie die kan worden behaald bij de grote populatie studenten. Er is echter geen algeheel draagvlak te herkennen voor een intensiever gebruik van het arbeidsaanbod uit Ede naar aanleiding van de interviews met bedrijven. Wel zijn er mogelijkheden voor bedrijven en organisaties op de campus als het gaat om gedeelde onderzoeksfaciliteiten of sportvoorzieningen, zoals een bedrijfsfitness. De aansluiting van de Kenniscampus Ede op het thema 'food', aansluitend bij de regio Food Valley, is volgens de respondenten nog minimaal. Zij vinden dat de campus, de betrokken partijen, dit uit dienen te dragen in het inhoudelijke programma en de profilering, met name als het gaat om samenwerking met bedrijven.

De Kenniscampus in Ede is geen cluster maar een regionaal innovatie systeem (RIS): andersoortige (publieke en private) partijen werken samen om kennis te produceren, toe te passen en te exploiteren. De rol van bedrijven binnen het RIS is echter nog zeer beperkt, voornamelijk kennis- en onderwijsinstellingen hebben relaties en netwerken waarbij gelijke belangen worden nagestreefd. Een campusomgeving draagt bij aan een regionale kenniscirculatie in een regio. De valorisatie van kennis in de regio Food Valley is volgens de geïnterviewden in de regio Food Valley echter nog minimaal. Er is veel kennis aanwezig, op de Kenniscampus Ede en in verbinding met de Wageningen campus, maar deze wordt volgens de ondernemers weinig toegepast in commercieel bruikbare kennis. Bovendien heeft Ede van oudsher meer maakindustrie in plaats van kennisgerichte bedrijvigheid, wat de uitwisseling en valorisatie van kennis bemoeilijkt.

Bij samenwerkingsverbanden van de organisaties en bedrijven met de onderwijsinstellingen stuiten de respondenten echter op een stroperige en intern gerichte houding van de onderwijsinstellingen. Bedrijven noemen het waardevol als onderwijsinstellingen ervaringen van buitenaf te gebruiken in hun onderwijsprogramma, vraaggericht beredeneren. De geïnterviewde, kleine kennisinstellingen zijn echter van mening dat de onderwijsinstellingen niet naar buiten kunnen treden met hun huidige bekostigingsmodel. Dit bekostigingsmodel en andere beperkende wet- en regelgeving dwingt onderwijsinstellingen zich bezig te houden met hun kernactiviteit, onderwijzen, en stelt hun niet in staat hiervan af te wijken door zich bijvoorbeeld bezig te houden met ondernemerschap. Opvallend is dat alle geïnterviewden relatief veel verschillende knelpunten aangeven in de samenwerking met de onderwijsinstellingen, zoals bezuinigingen, een verschillende kennisbasis, onderlinge onbekendheid, verschillende belangen en agenda's en een gebrek aan langetermijnvisie bij bedrijven. De focus als campus op één specifiek onderwerp kan helpen bij het verzoenen van verschillende belangen men maakt de campus tevens exclusief. Daarnaast kan de campus een verbindende rol vervullen tussen overheden en het bedrijfsleven en hen aanspreken op het belang van de campus en de aanwezige kennis. De komst van een loket of '*portal*' kan passen in de verbindende functie die de campus nastreeft. Alle respondenten zijn echter van mening dat de komst van een loket zowel positief als negatief kan zijn, afhankelijk van de behoefte van de bedrijven en organisaties. Het kan als extra, bureaucratisch orgaan een last zijn voor de betrokken organisaties, maar het kan ook positief uitwerken wanneer de verbinding met de onderwijsinstellingen beter wordt omdat het loket toegang heeft tot de gegevens van studenten van de onderwijsinstellingen enerzijds en de concrete vraag vanuit het bedrijfsleven anderzijds.

Wat betreft de woonplaatskeuze van afgestudeerden hebben ondernemers sterk het idee dat de meerderheid van de afgestudeerden voor een baan vertrekt naar de Randstad. Genoemde oorzaken van dit vertrek zijn het gebrek aan stedelijkheid en voldoende gevarieerde werkgelegenheid in en rondom Ede. Bovendien heeft Ede (te) weinig aantrekkelijke (culturele) voorzieningen en faciliteiten die jonge afgestudeerden aanspreken en is de stad commercieel gezien weinig aantrekkelijk ten opzichte van de Randstad. Op de woonplaatskeuze en verankering van afgestudeerden in Ede gaat hoofdstuk zes dieper in. De woonplaatskeuze is in hoofdstuk zes bekeken aan de hand van enquêtegegevens van afgestudeerden. Hierin wordt behandeld in hoeverre studenten na het afronden van hun opleiding in Ede blijven wonen, waar ze al dan niet naar toe verhuizen en welke factoren hiervan op invloed zijn.

6. VERANKERING VAN AFGESTUDEERDEN: EMPIRISCHE BEVINDINGEN IN DE REGIO EDE

6.1. Inleiding

In het vorige hoofdstuk waren de ondernemers aan het woord, over hun gebruik van het arbeidsaanbod uit Ede en deelname aan regionale samenwerkingsrelaties. Daarnaast gaven ondernemers hun visie op Ede als kenniscluster. Dit hoofdstuk gaat ook in op Ede als kenniscluster, maar gaat in op in hoeverre Ede er in slaagt om studenten en afgestudeerden te verankeren in de gemeente. Hoofdstuk zes gaat dan ook over de woonplaatskeuze van afgestudeerden aan de Kenniscampus Ede, en beantwoordt hiermee deelvraag drie:

“In hoeverre kiezen afgestudeerden voor Ede of de regio rond Ede als werk- en woonlocatie, en in hoeverre wordt deze keuze verklaard door persoonskenmerken, (vorige) woonlocatie, opleidingsachtergrond of kenmerken van de arbeidssituatie?”

De vragenlijst over de woonplaatskeuze is door 355 afgestudeerden aan de Kenniscampus Ede ingevuld. Om deelvraag drie en vier te beantwoorden worden in de onderstaande paragrafen zeven hypothesen getoetst die de verwachte relaties, op basis van de literatuuranalyse, weergeven. Zoals in hoofdstuk 4.3 is aangegeven wordt de woonlocatie na het afstuderen hier als huidige woonplaats beschouwd. De huidige woonplaats wordt hierbij opeenvolgend afgezet tegen de woonplaats tijdens het laatste opleidingsjaar, de stageplaats en sector, de werklocatie en sector, het opleidingsniveau en de waardering van Ede. Het hoofdstuk sluit af met een multivariate analyse om te achterhalen welke factor de belangrijkste is in de verklaring van de woonplaatskeuze. De eerste vier hypothesen worden met behulp van bivariate én multivariate analyse getoetst (waardoor ook kan worden gecontroleerd voor effecten van andere variabelen), waarna ze worden aangenomen of juist verworpen. De laatste drie hypothesen worden getoetst met behulp van bivariate analyse. Het hoofdstuk sluit af met een conclusie.

6.2. Woonplaatskeuze afgestudeerden

Voordat de huidige woonplaats van respondenten in kaart wordt gebracht is gekeken of er een verband bestaat tussen de woonplaats van respondenten tijdens hun jeugd en hun woonlocatie tijdens het laatste opleidingsjaar. Van de respondenten woonde vóór de aanvang van de opleiding 9 procent in Ede, ook hun plaats van opgroeien (ook te zien in tabel 4.3). Van de respondenten woonde 13 procent voor aanvang van de opleiding in een andere gemeente van de regio Food Valley, 40 procent is opgegroeid in de Randstad en volgde daarna de opleiding in Ede en 38 procent is een andere plaats opgegroeid. Relatief veel afgestudeerden komen dus oorspronkelijk niet uit Ede.

Tabel 6.1 beschrijft de samenhang tussen de plaats van opgroeien van afgestudeerden en hun woonlocatie tijdens het laatste opleidingsjaar. Deze samenhang is opvallend voor de regio Food Valley en Ede, met hoge percentages van afgestudeerden die het laatste opleidingsjaar nog steeds wonen in de plaats waar zij zijn opgegroeid. Een mogelijke reden van waarom zij tijdens het laatste opleidingsjaar blijven wonen in de plaats waar ze zijn opgegroeid is dat de afstand naar de onderwijsinstelling (in Ede) vanaf hun ouderlijk huis goed bereikbaar is, en een verhuizing dus niet nodig is.

Het verband tussen de woonplaats tijdens de jeugd en de woonlocatie tijdens het laatste opleidingsjaar van afgestudeerden is vrij sterk (Cramer's V is 0,467). Van de respondenten die in de Randstad zijn opgegroeid woont slechts 44 procent daar nog tijdens het laatste opleidingsjaar. 46 procent van de respondenten in de Randstad opgegroeid, woont het laatste opleidingsjaar in Ede, en volgt daar een opleiding. Studenten uit de Randstad en andere plaatsen (niet uit Ede) wonen relatief vaak in Ede tijdens het laatste opleidingsjaar, samen 42 procent.

Tabel 6.1: Woonplaats laatste opleidingsjaar naar plaats opgegroeid (%)

Woonplaats laatste opleidingsjaar (N=354)						
Plaats opgegroeid	Regio Food Valley excl. Ede	Ede	Randstad	Overig	Totaal	
Regio Food Valley excl. Ede	70	19	11	0	100	(n=47)
Ede	7	84	10	0	100	(n=31)
Randstad	9	46	44	1	100	(n=133)
Overig	5	55	10	31	100	(n=143)
Totaal	15	49	24	12	100	(N=354)

$\chi^2 = 232,000^a$ $p = 0,000$ Cramer's $V = 0,467$

6.2.1. WOONLOCATIE LAATSTE OPLEIDINGSJAAR EN WOONPLAATSKEUZE AFGESTUDEERDEN

De eerste hypothese richt zich op de vraag in hoeverre Ede functioneert als roltrapregio waar studenten een opleiding volgen en na het afronden daarvan weer uit de opleidingsplaats wegtrekken. De verwachting is dat Ede als roltrapregio functioneert (zie ook Fielding, 1992).

Hypothese 1 is: *afgestudeerden met Ede als woonlocatie tijdens hun opleiding, zijn daarna vaker uit Ede vertrokken dan afgestudeerden tijdens hun opleiding woonachtig buiten Ede uit hun woongemeente zijn vertrokken.*

Om te onderzoeken of Ede functioneert als roltrapregio, dus dat afgestudeerden vaker verhuizen uit Ede dan afgestudeerden verhuizen uit een andere woonplaats, is de woonlocatie van respondenten tijdens de opleiding afgezet tegen het verhuisgedrag, zie tabel 6.2. Verhuizen afgestudeerden die tijdens het laatste opleidingsjaar in Ede wonen vaker dan mensen uit andere plaatsen?

Meer dan de helft van de respondenten (55 procent) is woonachtig in dezelfde woongemeente als tijdens het laatste opleidingsjaar en is dus niet verhuisd. Om te weten waar de respondenten die wel verhuisd zijn naartoe zijn gegaan is de huidige woonlocatie in kaart gebracht, ofwel de eerste woonlocatie na het afronden van de opleiding. 54 procent van de verhuisde respondenten is verhuisd naar of binnen de Randstad, 12 procent is verhuisd naar de regio Food Valley (inclusief Ede) en 34 procent is verhuisd naar een andere plaats. Om hypothese één te kunnen toetsen zijn de woonplaats tijdens het laatste opleidingsjaar en de huidige woonplaats van de respondent tegen elkaar afgezet.

Uit tabel 6.2 is af te lezen dat er een significant maar vrij zwak (Cramer's $V=0,283$) verband bestaat tussen de woonplaats van afgestudeerden tijdens het laatste opleidingsjaar en verhuizen. Opvallend is dat respondenten die tijdens hun laatste opleidingsjaar in Ede woonden, in vergelijking met degenen die niet in Ede woonden, vaker uit Ede vertrokken zijn. 59 procent van de respondenten die tijdens het laatste opleidingsjaar in Ede woonden is verhuisd. Van de afgestudeerden die tijdens hun opleiding in de Randstad woonden is 26 procent verhuisd naar een andere woonplaats en 74 procent woont nog in de Randstad. Van de afgestudeerden die in de regio Food Valley of overige plaatsen woonden tijdens hun opleiding, is een kleiner deel verhuisd dan van de respondenten die in Ede woonden. Uit de onderstaande tabel, 6.2, is echter nog niet af te lezen waar afgestudeerden naar toe verhuisd zijn.

Tabel 6.2: Verhuizing naar woonplaats laatste opleidingsjaar (%)

Verhuisd (N=355)				
Woonplaats opleidingsjaar	laatste		Totaal	
	Nee	Ja		
Regio Food Valley excl. Ede	65	35	100	(n=54)
Ede	41	59	100	(n=175)
Randstad	74	26	100	(n=84)
Overig	62	38	100	(n=42)
Totaal	55	45	100	(N=355)

$\chi^2 = 28,487^a$ $p = 0.000$ Cramer's $V = 0.283$

In tabel 6.3 zijn de woonplaats in het laatste opleidingsjaar en de huidige woonplaats tegen elkaar afgezet. Ook het verband tussen deze twee variabelen is significant, wat betekent dat de woonplaats in het laatste opleidingsjaar mede de oorzaak is van de huidige woonplaats, het gevolg. Het verband tussen woonplaats tijdens het laatste opleidingsjaar en de huidige woonplaats is zeer sterk (Cramer's V is 0,587). Van de afgestudeerden die tijdens het laatste opleidingsjaar in Ede woonden is 43 procent daar gebleven en een derde naar de Randstad verhuisd. 21 procent van hen is verhuisd naar een plaats buiten de Randstad, Ede en de Food Valley regio. Opvallend is dat de respondenten die tijdens het laatste jaar van hun opleiding niet in Ede woonden, in deze plaats vaker zijn blijven wonen (70, 89 en 83 procent) dan respondenten in Ede zijn blijven wonen (43 procent). 89 procent van de afgestudeerden die het laatste opleidingsjaar in de Randstad woont, woont daar na het afronden van de opleiding nog of is binnen de Randstad verhuisd. Dit duidt op de sterke aantrekkingskracht van de Randstad op studenten en recentelijk afgestudeerden en de Randstad als aantrekkelijke woonplaats, waar mensen graag blijven wonen.

Uit tabel 6.3 kan worden afgelezen dat afgestudeerden met Ede als woonlocatie tijdens hun opleiding, vaker uit Ede zijn vertrokken dan afgestudeerden tijdens hun opleiding woonachtig buiten Ede uit hun woongemeente zijn vertrokken, hypothese 1 wordt dus aangenomen.

Tabel 6.3: Huidige woonplaats naar woonplaats laatste opleidingsjaar (%)

Huidige woonplaats (N=355)						
Woonplaats laatste opleidingsjaar	Regio Food Valley excl. Ede	Ede	Randstad	Overig	Totaal	
Regio Food Valley excl. Ede	70	4	22	4	100	(n=54)
Ede	5	43	31	21	100	(n=175)
Randstad	1	1	89	8	100	(n=84)
Overig	2	0	14	83	100	(n=42)
Totaal	14	22	41	23	100	(N=355)

$X^2=366,723^a$ $p=0.000$ Cramer's $V=0.587$

Motieven bij verhuizing

Welke motieven zijn volgens de afgestudeerden van belang geweest bij de keuze van de woonplaats tijdens het laatste opleidingsjaar en bij de verhuizing van afgestudeerden ná het afronden van hun opleiding? Tijdens het laatste opleidingsjaar verschillen de motieven van de woonplaatskeuze tussen studenten die dan in Ede wonen en studenten die niet in Ede wonen (zie figuur 6.4). Van de studenten die tijdens het laatste opleidingsjaar in Ede woont, is de nabijheid tot de onderwijsinstelling van groot belang bij het wonen in Ede. Ook zelfstandig wonen is voor hen een belangrijk motief, blijkbaar woont een deel van de studentenpopulatie tijdens de opleiding in Ede, zelfstandig op kamers bijvoorbeeld. Het grote belang van de nabijheid tot de onderwijsinstelling en zelfstandig wonen voor studenten die tijdens hun opleiding in Ede wonen duidt erop dat studenten uit de Randstad en andere plaatsen in Nederland geneigd zijn om naar Ede te verhuizen door een grote afstand tussen hun woonplaats en de opleidingsplaats. Voor studenten die tijdens hun opleiding niet in Ede wonen is zelfstandig wonen veel minder van belang. Een deel van hen, 17 procent, ziet het wonen bij de ouders als het belangrijkste motief voor de woonlocatie tijdens het laatste opleidingsjaar. Mensen die tijdens opleiding buiten Ede woonden, woonden daar vooral omdat ze bij hun ouders woonden, omdat ze in deze plaats zijn opgegroeid of bij vrienden of familie in de buurt wonen. Voor hen zijn vooral persoonlijke en sociale redenen van belang, gerelateerd aan familie en vrienden, huwelijk of samenwonen en binding aan de plaats van opgroeien.

Afgestudeerden vinden het voorzieningenniveau en de stadse sfeer van belang bij de woonplaatskeuze tijdens het laatste opleidingsjaar. Het voorzieningenniveau en wonen in een grote stad is echter belangrijker voor mensen die tijdens de opleiding buiten Ede wonen dan voor mensen die tijdens de opleiding in Ede wonen. Een ander motief van de woonplaats tijdens het laatste opleidingsjaar is de plaats waar respondenten stage lopen. Een deel van de afgestudeerden bepaalt zijn of haar woonplaats mede aan de hand van de plaats waar de stage instelling is gevestigd. Een baan is voor enkele respondenten van belang bij hun woonplaatskeuze tijdens het laatste opleidingsjaar.

Tabel 6.4: Motieven afgestudeerden voor de woonplaats in laatste opleidingsjaar

Motieven woonplaats Ede laatste opleidingsjaar	(%)	Motieven woonplaats buiten Ede laatste opleidingsjaar	(%)
Nabijheid onderwijsinstelling	36	Wonen bij ouders	17
Zelfstandig wonen	16	Sociaal (vrienden/familie)	16
Sociaal (vrienden/familie)	11	Binding plaats opgegroeid	15
Relatie (huwelijk/samenwonen)	8	Relatie (huwelijk/samenwonen)	14
Wonen grote stad (voorzieningen)	8	Wonen grote stad (voorzieningen)	13
Nabijheid stage	8	Nabijheid stage	12
Binding plaats opgegroeid	5	Baan	7
Wonen bij ouders	5	Zelfstandig wonen	3
Baan	3	Nabijheid onderwijsinstelling	3

Bij de verhuizing ná het afstuderen, van de woonplaats tijdens het laatste opleidingsjaar naar een andere woonplaats, spelen andere motieven een rol (zie figuur 6.5). De verschillen tussen afgestudeerden die na hun afstuderen in of buiten Ede wonen zijn minimaal. Het carrièrepad lijkt de woonplaatskeuze grotendeels te bepalen. Afgestudeerden bepalen hun woonplaats aan de hand van een baan in de omgeving of meer kans op werk. Relationele motieven zijn ook van belang bij de woonplaatskeuze; huwelijk, samenwonen of de woonplaats van de partner zijn belangrijke motieven bij verhuizing. Afgestudeerden bereiken na het afronden van hun opleiding een hogere leeftijd, waardoor werk en gezin doorgaans belangrijke determinanten worden in het bepalen van een woonplaats.

Ook het woon- en voorzieningenniveau in een stad speelt een rol bij de woonplaatskeuze van afgestudeerden. Wonen in een grotere stad blijkt een belangrijk motief bij verhuizing. Daarentegen keert een klein deel van de afgestudeerden terug naar de plaats waar hij of zij is opgegroeid, dichtbij ouders of verzorgers. Het wonen dichtbij vrienden en familie is een minder belangrijk motief in de woonplaatskeuze na het afronden van de opleiding dan tijdens de opleiding. De aanwezigheid van vrienden en familie is voor afgestudeerden buiten Ede een belangrijker motief dan voor afgestudeerden in Ede.

Tabel 6.5: Motieven afgestudeerden voor de woonplaats na afronden opleiding

Motieven woonplaats Ede na afronden opleiding	(%)	Motieven woonplaats buiten Ede na afronden opleiding	(%)
Arbeidscarrière	33	Arbeidscarrière	32
Relatie (huwelijk/samenwonen)	32	Relatie (huwelijk/samenwonen)	32
Wonen grote stad (voorzieningen)	14	Wonen grote stad (voorzieningen)	13
Zelfstandig wonen	9	Sociaal (vrienden/familie)	8
Sociaal (vrienden/familie)	4	Wonen bij ouders	7
Nabijheid onderwijsinstelling	4	Nabijheid onderwijsinstelling	5
Wonen bij ouders	2	Binding plaats opgegroeid	2
Binding plaats opgegroeid	2	Zelfstandig wonen	1

6.2.2. STAGEPLAATS EN WOONPLAATSKEUZE AFGESTUDEERDEN

Hypothese twee stelt dat de stageplaats (2a) en de stagesector (2b) verband houden met de huidige woonplaats van afgestudeerden aan de Kenniscampus Ede.

Hypothese 2a luidt: *Afgestudeerden die tijdens hun opleiding een stage hadden in Ede, wonen na hun afstuderen vaker in Ede dan afgestudeerden die niet in Ede stage hebben gelopen.*

Om hypothese 2a te toetsen is de plaats waar afgestudeerden stage hebben gelopen afgezet tegen de huidige woonplaats van de respondent. Elf respondenten hebben geen stage gelopen en zijn niet meegenomen in deze analyse.

Er is een significant verband tussen de stageplaats van afgestudeerden en de huidige woonplaats. Het verband is vrij sterk (Cramer's V is 0,307). Afgestudeerden die in Ede stage hebben gelopen wonen even vaak in Ede als in de Randstad (beide 32 procent). Zij wonen minder vaak in de regio Food Valley en overige plaatsen (beide 18 procent). Twee derde van de afgestudeerden die in Ede stage hebben gelopen is buiten Ede woonachtig. Voor studenten die een stageplaats hebben gehad in Ede lijkt deze stage dus niet per se bindende factor te zijn. Slechts een derde van deze studenten blijft na de stage in Ede hier wonen (zie tabel 6.6).

Een andere opvallende bevinding is dat afgestudeerden die een stage liepen in de regio Food Valley even vaak in Ede wonen als afgestudeerden met een stage in Ede. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat Ede een centrale plaats is in de Food Valley vanuit waar men omliggende plaatsen voor een stage goed kan bereiken.

De stageplaats lijkt voor de Randstad wel een bindende factor te zijn in het bepalen van de latere woonplaats, 59 procent van de afgestudeerden die in de Randstad stage heeft gelopen, is daar woonachtig.

Tabel 6.6: Huidige woonplaats naar stageplaats (%)

Stageplaats	Huidige woonplaats (N=344)				Totaal	
	Regio Food Valley excl. Ede	Ede	Randstad	Overig		
Regio Food Valley excl. Ede	39	32	17	12	100	(n=41)
Ede	18	32	32	18	100	(n=62)
Randstad	7	21	59	13	100	(n=165)
Overig	12	12	25	51	100	(n=76)
Totaal	14	22	42	22	100	(N=344)

$\chi^2=97,259^a$ $p=0.000$ Cramer's V=0.307

Hypothese 2b is: *Van de afgestudeerden die stage hebben gelopen bij een bedrijf dat foodgerelateerd is, is de huidige woonplaats vaker Ede, dan van afgestudeerden die stage hebben gelopen in de non-foodsector.*

De sector van de stage is bij het toetsen van hypothese 2b afgezet tegen de huidige woonplaats. Uit tabel 6.7 blijkt dat de afgestudeerden in stageplaatsen verwant aan 'food' niet vaker in de regio Food Valley of Ede wonen dan in de Randstad of overige plaatsen. Uit de Chi²-toets blijkt dat het verband tussen de sector van het stagebedrijf en de huidige woonplaats niet significant is. De huidige woonplaats en de sector van het stagebedrijf, 'non-food' of 'food', hebben dus geen verband met elkaar. Van de afgestudeerden die stage hebben gelopen bij een bedrijf dat foodgerelateerd is, is de huidige woonplaats niet vaker Ede, dan van afgestudeerden die stage hebben gelopen in de 'non-food' sector.

Opvallend in tabel 6.7 is dat respondenten die stageplekken hadden in de 'food' even vaak of vaker dan respondenten met een non-foodgerelateerde stage in de regio Food Valley of Ede wonen.

Het toetsen van hypothese 2 vindt plaats na de multivariate analyse in 6.3, waarbij ook gecontroleerd wordt voor andere variabelen.

Tabel 6.7: Huidige woonplaats naar sector stage (%)

Huidige woonplaats (N=344)							
Sector stage	Regio Food Valley excl. Ede				Overig	Totaal	
	Ede	Randstad					
Food	14	26	36	24	100	(n=116)	
Non-food	14	20	45	21	100	(n=228)	
Totaal	14	22	42	22	100	(N=344)	

$X^2=2,616^a$ $p=0.455$

Bij tabel 6.7 moet worden vermeld dat zeer weinig respondenten van het Groenhorst college in de analyse zijn meegenomen, die per definitie een foodgerelateerde opleiding hebben gevolgd. De resultaten die volgen uit deze toets kunnen de werkelijkheid dus vertekenen. De stagesector is hierom nogmaals afgezet tegen de huidige woonplaats, alleen voor afgestudeerden aan de CHE, zie figuur 6.8. De resultaten in tabel 6.8 verschillen weinig van de uitkomsten in tabel 6.7, en er is wederom geen verband gevonden tussen de sector van de stageplaats en de huidige woonplaats.

Tabel 6.8: Huidige woonplaats naar sector stage (%)

Huidige woonplaats (N=330)							
Sector stage	Regio Food Valley excl. Ede				Overig	Totaal	
	Ede	Randstad					
Food	11	28	36	25	100	(n=105)	
Non-food	14	20	45	21	100	(n=225)	
Totaal	13	23	42	22	100	(N=330)	

$X^2=4,544^a$ $p=0.208$

6.2.3. OPLEIDING EN WOONPLAATSKEUZE AFGESTUDEERDEN

Hypothese 3 luidt als volgt: *Afgestudeerden die een opleiding hebben gevolgd gerelateerd aan food en zorg, wonen vaker in Ede dan afgestudeerden in economie, management en communicatie.*

Hypothese drie is getoetst door opleidingscategorieën ('food' en 'non-food') af te zetten tegen huidige woonplaats. Foodgerelateerde opleidingen aan de Christelijke Hogeschool Ede zijn verpleegkunde en sociaal pedagogische hulpverlening. Aan het Groenhorst college zijn dit de opleidingen assistent voeding/voedingsindustrie, medewerker food en catering, allround voedingsoperator, kwaliteitscoördinator voeding, manager voeding en voedingspecialist.

Uit tabel 6.9 blijkt dat afgestudeerden met een foodgerelateerde opleiding, 'food' en zorg, niet vaker in Ede wonen dan afgestudeerden in economie, management en communicatie. Het verband tussen opleiding ('food' of 'non-food') en huidige woonplaats is dan ook niet significant. Afgestudeerden die een opleiding hebben gevolgd gerelateerd aan 'food' en zorg, wonen niet vaker in Ede dan afgestudeerden in economie, management en communicatie.

Zoals te zien is in tabel 6.9 wonen minder afgestudeerden met een foodgerelateerde opleiding dan afgestudeerden met een 'non-food' gerelateerde opleiding in Ede of de regio Food Valley. Afgestudeerden met een foodgerelateerde opleiding lijken zelfs vaker in de Randstad of overige plaatsen te wonen dan in de regio Food Valley of Ede. In de Randstad wonen echter ongeveer evenveel afgestudeerden met een foodgerelateerde opleiding dan afgestudeerden met een 'non-food' gerelateerde opleiding, dus van een concentratie is hier ook geen sprake.

Tabel 6.9: Huidige woonplaats naar opleiding (%)

Huidige woonplaats (N=355)						
Categorieën opleiding	Regio Food Valley				Totaal	
	excl. Ede	Ede	Randstad	Overig		
Food	12	21	42	25	100	(n=137)
Non-food	15	23	41	21	100	(n=218)
Totaal	14	22	41	23	100	(N=355)

$X^2=1,748^a$ $p=0.626$

6.2.4. WERKLOCATIE EN WOONPLAATSKEUZE AFGESTUDEERDEN

Hypothese 4a luidt als volgt: *Afgestudeerden die in Ede werken, wonen vaker in Ede dan mensen die buiten Ede werken.*

Er is een sterk en significant verband waarneembaar tussen de werklocatie van afgestudeerden en hun huidige woonplaats (Cramer's V is 0,479). Afgestudeerden die in Ede werken, wonen vaker in Ede dan mensen die buiten Ede werken. Dit verband geldt niet alleen voor Ede, maar ook voor de Randstad, de Food Valley en overige plaatsen. Voor elke plaats geldt dat wanneer men daar werkzaam is, men daar ook relatief vaak woont. Voor de Randstad is dit verband het meest duidelijk zichtbaar (zie tabel 6.10), driekwart van de respondenten die daar werkt, woont daar ook.

Opvallend is dat een derde van de mensen die in de regio Food Valley werkzaam is, in Ede woont. Voor afgestudeerden die in de omringende gemeenten rond Ede werken, is Ede dus een vrij populaire woonplaats. Een kwart van de afgestudeerden die in een overige plaats werkzaam is, zelfs buiten de Food Valley, woont in Ede. Dit duidt op een mogelijke binding van afgestudeerden met de woonplaats Ede voor wonen, niet voor werken.

Tabel 6.10: Huidige woonplaats naar plaats werkzaam (%)

Huidige woonplaats (N=294)						
Plaats werkzaam	Regio Food Valley				Totaal	
	excl. Ede	Ede	Randstad	Overig		
Regio Food Valley excl. Ede	55	33	9	3	100	(n=33)
Ede	11	55	16	18	100	(n=44)
Randstad	6	12	75	8	100	(n=145)
Overig	13	25	8	54	100	(n=72)
Totaal	14	24	42	20	100	(N=294)

$X^2=202,356^a$ $p=0.000$ Cramer's V=0.479

Het verband tussen de huidige woon- en werklocatie is daarnaast getoetst voor alleen Ede en overige plaatsen in Nederland. Zoals blijkt uit tabel 6.11 is ook hier het verband significant. In andere plaatsen dan Ede werkt 82 procent van de respondenten in dezelfde plaats als de woonplaats, aanzienlijk meer dan in Ede het geval is (55 procent). Dit zou mogelijk een bevestiging kunnen zijn van Ede als woongemeente, en niet als woon- én werkgemeente.

Tabel 6.11: Huidige woonplaats naar plaats werkzaam (Ede/overig) (%)

Huidige woonplaats (N=294)				
Plaats werkzaam	Ede	Overig	Totaal	
Ede	55	45	100	(n=44)
Overig	18	82	100	(n=250)
Totaal	24	76	100	(N=294)

$\chi^2=26,946^a$ $p=0.000$ Cramer's $V=0.303$

Hypothese 4b luidt: *Afgestudeerden met een foodgerelateerde baan, wonen vaker in Ede dan afgestudeerden met een non-food functie.*

Hypothese 4b is getoetst door de baan van de respondenten in te delen in 'food' en 'non-food' en deze af te zetten tegen huidige woonplaats. De respondenten zonder baan (60 respondenten: 17 procent) zijn buiten beschouwing gelaten.

Het al dan niet hebben van een foodgerelateerde baan houdt geen significant verband met de huidige woonplaats. Er wonen dus niet meer afgestudeerden met een foodgerelateerde functie in Ede dan afgestudeerden met een 'non-food' functie. Opvallend in tabel 6.12 is echter dat in Ede en de regio Food Valley meer afgestudeerden werkzaam zijn in de sector 'food' dan in de 'non-food'. In de Randstad en overige plaatsen werken er juist meer mensen in de 'non-food' dan in de 'food'. Dit kan duiden op een lichte concentratie van afgestudeerden werkzaam in de sector 'food' in Ede en de regio Food Valley.

Met behulp van de multivariate analyse in 6.3 wordt hypothese 4 verworpen of aangenomen worden, omdat hierbij wordt gecontroleerd voor andere variabelen.

Tabel 6.12: Huidige woonplaats naar sector werkzaam (%)

Huidige woonplaats (N=295)							
Sector werk	Regio					Totaal	
	Food Valley excl. Ede	Ede	Randstad	Overig			
Food	19	29	38	14	100	(n=84)	
Non-food	11	22	44	23	100	(n=211)	
Totaal	14	24	42	20	100	(N=295)	

$\chi^2=6,148^a$ $p=0.105$

6.2.5. JAAR VAN AFSTUDEREN EN BEREIDHEID VERHUIZING NAAR EDE

Hypothese 5: Afgestudeerden die vóór 2004 zijn afgestudeerd, zijn vaker bereid naar Ede te verhuizen dan afgestudeerden vanaf 2004.

Naast een positieve perceptie op het werk- en woonklimaat in Ede (zoals getoetst in hypothese 7) kunnen andere factoren van invloed zijn op de verhuisbereidheid van afgestudeerden naar Ede. Verwacht wordt dat recenter afgestudeerden zich minder vaak aangetrokken voelen tot Ede dan degene die al langer zijn afgestudeerd. Deze verwachting komt voort uit de focus van recent afgestudeerden op de Randstad en hun gebruik van Ede als roltrapregio. Gekeken is of het jaar van afstuderen van afgestudeerden die buiten Ede wonen, verband houdt met de verhuisbereidheid naar Ede. 155 respondenten die al in Ede wonen zijn dus buiten beschouwing gelaten.

Uit tabel 6.13 blijkt dat het verband tussen de jaren van afstuderen en de verhuisbereidheid niet significant is. Hypothese 5 wordt dan ook verworpen. Opvallend is dat over alle jaren van afstuderen men weinig bereid is naar Ede te verhuizen. Dit bevestigt het beeld van Ede als roltrapregio, waar mensen zich ontwikkelen door een opleiding te volgen, maar daarna uit de plaats vertrekken.

In tegenstelling tot de verwachting in de hypothese laat de tabel zien dat recenter afgestudeerden vaker bereid zijn naar Ede te verhuizen dan degene die al langer zijn afgestudeerd. In de categorie afgestudeerd tussen 1983 en 2004 wil 79 procent niet naar Ede verhuizen, terwijl van de respondenten die zijn afgestudeerd tussen 2010 en 2012 maar 64 procent per definitie niet naar Ede wil verhuizen. Van deze laatste groep is 36 procent misschien of wel bereid om naar Ede te verhuizen. De meest recent afgestudeerden lijken het meest bereid om naar Ede te verhuizen.

Tabel 6.13: Verhuisbereidheid naar jaren van afstuderen (%)

Verhuisbereidheid Ede (N=200)					
Jaren afstuderen	Nee	Misschien	Ja	Totaal	
1983-2004	79	7	14	100	(n=14)
2005-2009	66	22	13	100	(n=55)
2010-2012	64	21	15	100	(n=131)
Totaal	66	20	14	100	(N=200)

$X^2=1,805^a$ $p=0.772$

Om te toetsen of de jaren van afstuderen invloed hebben op de perceptie van het werk- en woonklimaat in Ede is een niet-parametrische toets uitgevoerd, de Kruskal-Wallis toets. Hiermee wordt getoetst of de verdelingen in afgestudeerde jaren hetzelfde zijn of van elkaar verschillen. Het algemeen oordeel van de respondenten over Ede als werk- en woongemeente is afgezet tegen de jaren van afstuderen.

Het model is niet significant ($p=0,578$), zie tabel 6.14. De nulhypothese, dat de verdelingen identiek zijn, wordt niet verworpen. Het algemeen oordeel van Ede als werk- en woongemeente is voor de afgestudeerden, uit verschillende jaren, aan elkaar gelijk. Dit betekent dat de jongste groep afgestudeerden niet vaker een hogere waardering geeft aan Ede als werk- en woongemeente dan de oudste groep afgestudeerden.

Hypothese 7 toetst of een positieve perceptie van Ede de verhuisbereidheid bevordert. Er bestaat tussen de verschillende groepen afgestudeerden (in jaren) geen verschil in perceptie (algemeen oordeel Ede als werk- en woongemeente). Er bestaat dus ook geen significant verband tussen de jaren van afstuderen en de verhuisbereidheid. De vraag is waar de wat grotere bereidheid van recent afgestudeerden om naar Ede te verhuizen dan wel door wordt veroorzaakt.

Tabel 6.14: Aantal waarnemingen, gemiddelde rangscore en teststatistieken (Kruskal-Wallis)

	Jaar afstuderen categorie	N	Gem.rangscore
	1983-2004	19	130,61
Algemeen oordeel Ede als	2005-2009	89	149,62
werk- en woongemeente	2010-2012	178	141,81
	Totaal	286	

$X^2=1,095$ $p=0.578$ $df=2$

6.2.6. OPLEIDINGSNIVEAU EN WOONPLAATSKEUZE AFGESTUDEERDEN

Hypothese 6: Hooggeschoolden (HBO) zijn vaker naar de Randstad verhuisd na het afronden van hun opleiding dan laaggeschoolden (MBO).

Hypothese 6 is getoetst door het opleidingsniveau van afgestudeerden van de Kenniscampus Ede af te zetten tegen hun huidige woonplaats. Deze Chi^2 toets is echter niet bruikbaar omdat er te weinig gegevens zijn van MBO afgestudeerden aan het Groenhorst college, namelijk 14 respondenten ten opzichte van 341 respondenten van de Christelijke Hogeschool Ede. Daarmee is deze toets niet betrouwbaar en kan hypothese zes niet worden getoetst. Om dezelfde reden wordt de factor opleidingsniveau tevens niet meegenomen in het logistisch regressiemodel (zie paragraaf 6.3). De gegevens over het opleidingsniveau en de woonplaats van afgestudeerden worden wel in een tabel weergegeven om een indicatie te geven van een mogelijk verband.

Hoewel het verband tussen opleidingsniveau en woonplaats niet betrouwbaar is zijn er een aantal opvallende verhoudingen zichtbaar in tabel 6.15. HBO'ers blijven in grotere mate in de Randstad wonen of verhuizen na hun opleiding naar de Randstad, 42 procent woont daar ten opzichte van 29 procent MBO'ers. Er wonen daarnaast relatief weinig hoogopgeleiden in de regio Food Valley ten opzichte van laagopgeleiden; 36 procent van de MBO'ers aan het Groenhorst college woont in de regio Food Valley, ten opzichte van 13 procent HBO'ers. In Ede wonen echter meer HBO'ers (23 procent) dan MBO'ers (14 procent).

Tabel 6.15: Huidige woonplaats naar opleidingsniveau (%)

Huidige woonplaats (N=355)						
Opleidingsniveau	Regio				Totaal	
	Food Valley excl. Ede	Ede	Randstad	Overig		
HBO	13	23	42	22	100	(n=341)
MBO	36	14	29	21	100	(n=14)
Totaal	14	22	41	23	100	(N=355)

6.2.7. PERCEPTIE EN BEREIDHEID VERHUIZING NAAR EDE

Hypothese 7: Afgestudeerden met een positieve perceptie van het werk- en woonklimaat en de voorzieningen en faciliteiten in Ede, zijn vaker bereid naar Ede te verhuizen dan afgestudeerden met een negatieve perceptie van Ede.

Om het verband tussen perceptie van het werk- en woonklimaat in Ede en de verhuisbereidheid naar Ede te toetsen worden hoge en lage rapportcijfers, gegeven voor het werk- en woonklimaat in Ede, afgezet tegen verhuisbereidheid. Er ontbreken 199 respondenten in deze analyse, enerzijds omdat Edenaren die de vraag naar verhuisbereidheid naar Ede hebben ingevuld buiten beschouwing zijn gelaten en omdat de antwoordcategorie 'weet ik niet' van de vraag naar de verhuisbereidheid buiten beschouwing is gelaten. Daarnaast wordt dit veroorzaakt doordat mensen die niet van plan zijn te verhuizen de vraag naar verhuisbereidheid ook niet hebben gekregen.

Het merendeel van de respondenten, woonachtig buiten Ede, die lage rapportcijfers toekenden aan het werk- en woonklimaat in Ede is niet bereid naar Ede te verhuizen (92 procent). Opvallend is dat meer dan de helft van de respondenten die het werk- en woonklimaat in Ede een hoog cijfer toekennen, ook niet bereid is om naar Ede te verhuizen. Een positieve perceptie van het werk- en woonklimaat in Ede is dus niet voldoende om te willen verhuizen naar Ede. Er spelen waarschijnlijk andere factoren mee. 24 procent van de respondenten die een hoog rapportcijfer toekennen aan het werk- en woonklimaat in Ede twijfelt over haar verhuisbereidheid. Van de respondenten die een laag rapportcijfer geven, twijfelt slechts 4 procent over verhuizing.

Het verband tussen een positieve of negatieve beoordeling van Ede en de verhuisbereidheid naar Ede is volgens de Chi² toets significant (zie tabel 6.16). Cramer's V is 0,269, een matig sterk verband. Hypothese 7 wordt aangenomen: degenen die het werk- en woonklimaat als positief waarderen zijn vaker bereid naar Ede te verhuizen dan degenen die het als negatief waarderen (rapportcijfer 5 of lager).

Tabel 6.16: Verhuisbereidheid naar beoordeling Ede als werk- en woongemeente (%)

Verhuisbereidheid Ede (N=156)					
Rapportcijfer Ede werk- en woonklimaat	Verhuisbereidheid			Totaal	
	Nee	Misschien	Ja		
Laag (2 t/m 5)	92	4	4	100	(n=25)
Hoog (6 t/m 9)	56	24	20	100	(n=131)
Totaal	62	21	17	100	(N=156)

$X^2 = 11,261^a$ $p = 0.004$ Cramer's $V = 0.269$

Om te toetsen of er een samenhang bestaat tussen de waardering van Ede (in rapportcijfers) en de verhuisbereidheid, is een Spearman's rangcorrelatie uitgevoerd (zie tabel 6.17). Hiervoor is gekozen omdat de verhuisbereidheid een ordinale variabele is, waarbij de gerangschikte categorieën een hoge, gemiddelde en lage verhuisbereidheid zijn. De niet-afgeronde rapportcijfers van het werk- en woonklimaat is een interval-ratio variabele.

Er bestaat een statistisch significante samenhang tussen de waardering van Ede (in rapportcijfers) en de verhuisbereidheid (Sig. = 0,000). Het verband is sterk en positief: hoe hoger de rapportcijfers voor het werk- en woonklimaat in Ede, hoe groter de verhuisbereidheid van afgestudeerden naar Ede. Deze uitkomst bevestigt de uitkomst van de Chi² toets hierboven uitgevoerd (zie tabel 6.16) en vult deze aan.

Tabel 6.17: Correlatiematrix rapportcijfers Ede en verhuisbereidheid (Spearman's rangcorrelatie)

	Verhuisbereidheid	Rapportcijfers woonklimaat Ede
Verhuisbereidheid	1 (n=200)	0,431** (n=156)
Rapportcijfers woonklimaat Ede		1 (n=209)

**correlatie is significant bij $\alpha=0,01$

Motieven verhuisbereidheid naar Ede

Van de afgestudeerden die buiten Ede wonen is 38 procent misschien of wel bereid om naar Ede te verhuizen. Hen is gevraagd een motivatie te geven voor deze verhuisbereidheid. Wat zijn redenen van afgestudeerden om naar Ede te verhuizen? Deze redenen lopen zeer uiteen. Om veelgenoemde motieven te achterhalen is een *wordle* (wordle.net) gemaakt van woorden die het meest voorkomen in de antwoorden van de respondenten die verhuisbereid zijn. Hoe groter of dikker de woorden, hoe vaker deze genoemd zijn.

Respondenten wijzen op de mooie omgeving en het prettige leefklimaat in Ede (zie figuur 6.1). Ede wordt volgens hen gekenmerkt door een landelijk karakter en is omgeven door natuur. Daarnaast zijn voor de afgestudeerden een baan en werk in de omgeving rond Ede veelgenoemde motieven om naar Ede te verhuizen. Ook de nabijheid tot vrienden en familie in Ede is een belangrijke factor in de verhuisbereidheid van afgestudeerden. De gunstige huizenprijs in Ede blijkt voor recentelijk afgestudeerden een grote rol te spelen in hun voorkeur voor Ede. De gunstige huizenprijs maakt dat afgestudeerden aan het begin van hun loopbaan tegen een relatief lage prijs en in een aangename woonomgeving kunnen leven. De Randstad wordt doorgaans gekenmerkt door relatief hoge huizenprijzen en een beperkt aanbod aan huur- en koopwoningen.

Figuur 6.1: Motieven verhuizen naar Ede

Bron: eigen bewerking (Wordle.net)

De 62 procent van de afgestudeerden die niet naar Ede wil verhuizen noemt als reden om dit niet te doen het dorpse karakter van Ede en het gebrek aan familie en vrienden in de omgeving rond Ede. Het merendeel van de afgestudeerden heeft geen binding met de stad Ede. De Randstad is Ede's tegenhanger en biedt wellicht meer kansen wat betreft werk en is levendiger. Ede wordt dan ook een aantal keer als 'dorp', 'saai', en 'ver weg' bestempeld. Aan de respondenten is tevens gevraagd welke activiteiten of voorzieningen ze in Ede missen. De meest genoemde activiteiten of voorzieningen zijn in de onderstaande *wordle* (figuur 6.2) weergegeven, samengevoegd met motieven om niet naar Ede te verhuizen. Dit zijn onder andere winkels, activiteiten, gezelligheid, sfeer, cultuur, een aantrekkelijk centrum en evenementen. Het winkelaanbod in een sfeervol centrum is voor de respondenten van groot belang in de woonplaats. Daarnaast ontbreekt het aan goed openbaar vervoer.

Figuur 6.2: Motieven niet verhuizen naar Ede

Bron: eigen bewerking (Worlde.net)

Ede is door afgestudeerden aan de Kenniscampus Ede ook beoordeeld op verschillende aspecten als werk- en woongemeente. Naast een algemeen cijfer voor Ede als werk- en woongemeente zijn verschillende aspecten beoordeeld. De respondenten hebben rapportcijfers toegekend aan verschillende kenmerken en voorzieningen in Ede, zie tabel 6.18. Een hoge waardering wordt toegekend aan de aanwezigheid van groen in Ede, gemiddeld een 7,8. Dit komt overeen met motivaties van respondenten die bereid zijn te verhuizen naar Ede; vooral de aangename, groene omgeving spreekt hen aan. De bereikbaarheid per auto en openbaar vervoer worden ook positief gewaardeerd, net zoals de bioscoop in Ede. Het gemiddeld oordeel van de respondenten over Ede als werk- en woongemeente is een 6,7, vrij positief. Lage cijfers (rond de 5,5) krijgen de werkgelegenheid, woningaanbod, stedelijkheid, evenementen en podiumkunst. Dit komt tevens overeen met de gemiste voorzieningen en faciliteiten in Ede volgens de respondenten. Ede wordt door de respondenten niet gezien als levendige stad met een actief cultureel uitgaansleven. Bovendien ontstaat er het beeld dat er niet voldoende werkgelegenheid is in Ede.

Tabel 6.18: Beoordeling aspecten van werk- en woonklimaat in Ede

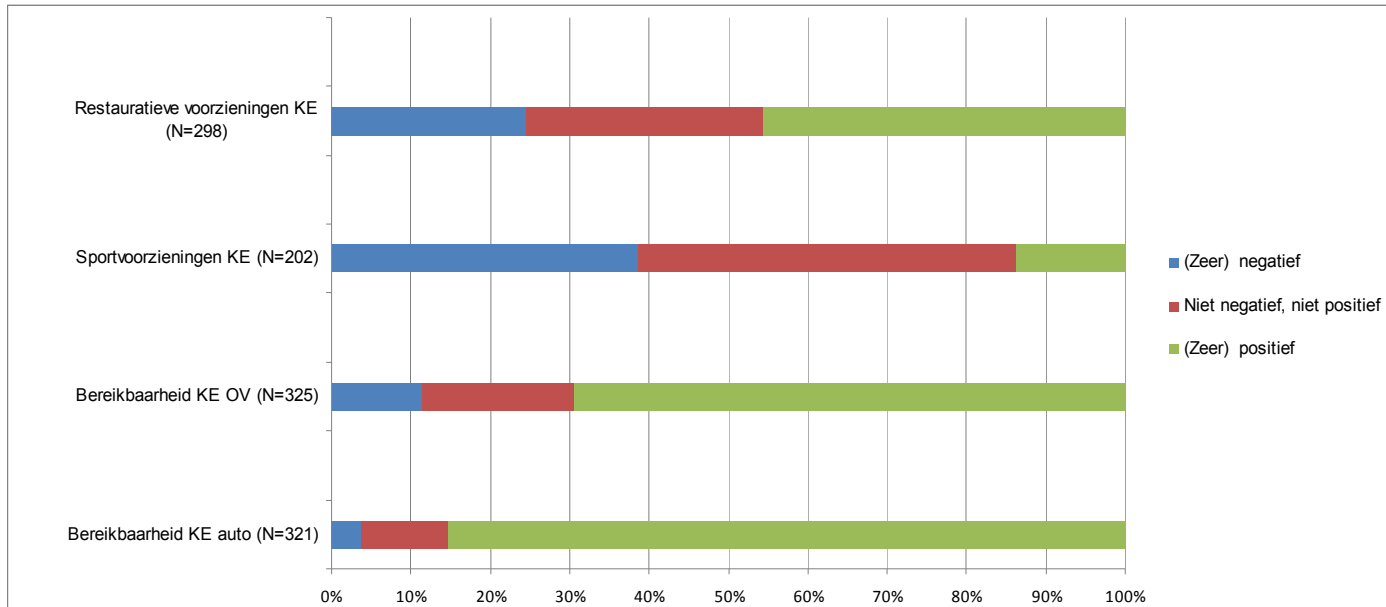
Aspecten werk- en woonklimaat Ede	N	Gemiddeld cijfer
Bioscoop	270	8,0
Aanwezigheid groen	310	7,8
Bereikbaarheid auto	310	7,6
Bereikbaarheid OV	324	7,3
Winkelvoorzieningen	315	6,9
Leefomgeving	292	6,9
Parkeergelegenheid	216	6,4
Recreatieve voorzieningen	186	6,3
Restaurants/café's	253	6,2
Sfeer	306	6,1
Woningaanbod	184	5,8
Evenementen	184	5,6
Werkgelegenheid	180	5,6
Podiumkunst	145	5,6
Stedelijkheid	262	5,5
Oordeel Ede werk- en woongemeente	286	6,7

Afgestudeerden zijn niet alleen gevraagd Ede te beoordelen als werk- en woongemeente, op verschillende aspecten, maar ook om aan te geven in hoeverre zij deze aspecten belangrijk vinden in een potentiële woongemeente. Volgens de afgestudeerden zijn de werkgelegenheid, sfeer en gezelligheid, nabijheid tot de natuur en bereikbaarheid per auto en openbaar vervoer belangrijke kenmerken in een woongemeente. Onbelangrijk in een woongemeente vinden zij cafés, podiumkunsten, musea en de aanwezigheid van een HBO of universiteit. De aspecten die Ede mist, zoals hierboven genoemd, stedelijkheid en culturele uitgaansgelegenheden, lijken voor de respondenten minder van belang dan wonen in het groen en een goede bereikbaarheid (voor overzicht belang verschillende aspecten in potentiële woongemeente zie bijlage 6 (1)).

Waardering Kenniscampus Ede

Om te achterhalen in hoeverre afgestudeerden positief zijn over de Kenniscampus Ede, hebben zij een waardeoordeel toegekend aan verschillende aspecten of voorzieningen op de Kenniscampus Ede (KE), zie figuur 6.3. Gevraagd is naar hun waardering van de restauratieve voorzieningen (eten en drinken), sportgelegenheden en bereikbaarheid (per openbaar vervoer en auto) van de Kenniscampus Ede.

Figuur 6.3: Waardering afgestudeerden aspecten Kenniscampus Ede

De restauratieve voorzieningen in en rondom de onderwijsinstellingen op de Kenniscampus Ede worden door de afgestudeerden middelmatig beoordeeld; een kwart van hen is negatief, 30 procent is neutraal en 45 procent is positief. De waardering van sportvoorzieningen aan de campus is vrij negatief, 39 procent is negatief tot zeer negatief. De helft van de respondenten, 48 procent, is neutraal over de aanwezigheid van sportvoorzieningen op de campus, en maar 13 procent is positief. De bereikbaarheid van de onderwijsinstelling aan de Kenniscampus Ede per auto ontvangt een positieve waardering van de respondenten (85 procent). Over de bereikbaarheid van de campus per openbaar vervoer is men ook positief, maar in een wat mindere mate (70 procent).

Afgestudeerden geven aan op de campus vooral geschikte sportgelegenheden te missen, die volgens hen onderdeel moeten zijn van een campus. Daarnaast missen veel afgestudeerden een supermarkt, horeca en eetgelegenheden zoals restaurants tijdens hun opleiding op de campus in Ede. Ze geven aan dat er geen supermarkt beschikbaar is in nabijheid van de campus. Daarnaast is volgens de afgestudeerden de aanwezigheid van voldoende parkeergelegenheid en een frequente busverbinding tussen de campus en station Ede-Wageningen belangrijk. Een kleiner aantal afgestudeerden is van mening dat er te weinig werkplekken beschikbaar zijn voor studenten, en ook een grote bibliotheek ontbreekt, zie figuur 6.4.

Figuur 6.4: Voorzieningen gemist op de Kenniscampus Ede

Bron: eigen bewerking (Wordle.net)

6.3. Wat beïnvloedt de woonplaatskeuze van afgestudeerden?

Eerder in hoofdstuk zes is aan de hand van bivariate analyse bepaald welke factoren belangrijk zijn in de uitleg van de woonplaatskeuze van afgestudeerden. In deze paragraaf wordt aan de hand van een multivariate analyse bepaald welke van de eerdergenoemde factoren de belangrijkste is in het verklaren van de woonplaatskeuze. In plaats van het toetsen van de samenhang met één variabele, bivariaat, worden dus meerdere variabelen tegelijkertijd opgenomen in het toetsingsmodel. Hiermee kan dus de invloed van een factor bepaald worden op de woonplaats na het afstuderen, gecontroleerd voor andere factoren. Na het uitvoeren van de regressie kan dus worden geconcludeerd of de eerste vier hypothesen moeten worden verworpen of niet.

Deze multiple logistische regressie analyse is twee keer gedaan, één keer voor de kans op een woonplaats in Ede, en één keer voor de kans op een woonplaats in de regio rondom Ede: de Food Valley. De factoren, waarvan in paragraaf 6.2 is getoetst of ze samenhangen met de woonplaatskeuze, zijn opgenomen in het regressiemodel. Door middel van een regressie is bepaald hoe groot de invloed is van afzonderlijke variabelen op de woonplaatskeuze maar ook in hoeverre zij deze afhankelijke variabele samen beïnvloeden. Omdat de te verklaren variabele, de woonlocatie na het afstuderen, twee mogelijkheden kent (gemeente Ede en overig) is een logistische regressie uitgevoerd. Uiteindelijk is een formule opgesteld waarmee de kans op wonen in Ede berekend kan worden. Vervolgens wordt deze formule ingevuld voor twee denkbeeldige afgestudeerden met exact dezelfde kenmerken en eigenschappen, behalve één. Op die manier wordt de invloed van één factor in beeld gebracht, hier de woonlocatie in het laatste opleidingsjaar.

Zoals eerder genoemd zijn twee logistische regressieanalyses uitgevoerd: één voor de kans op een woonlocatie in Ede en één die de kans berekent op een woonlocatie in de regio Food Valley. In tabel 6.19 zijn daarom twee afhankelijke variabelen opgenomen. Daarnaast zijn in tabel 6.19 alle onafhankelijke variabelen en hun meetschalen opgenomen.

Tabel 6.19: Variabelen in het logistische regressiemodel

	Variabelen	Meetschaal
<i>Afhankelijke variabelen:</i>	Woonlocatie na afstuderen: gemeente Ede	Dummy 0-1 (Overig – Ede)
	Woonlocatie na afstuderen: regio Food Valley	Dummy 0-1 (Overig – Food Valley incl. Ede)
<i>Onafhankelijke variabelen:</i>	Geslacht	Dummy 0-1 (Man – Vrouw)
	Leeftijd	Interval/Ratio (21-55)
	Huishoudenssamenstelling	Dummy 0-1 (Geen gezin/Gezin)
	Jaar van afstuderen	Interval/Ratio (1983-2012)
	Beoordeling Ede als werk- en woongemeente	Dummy 0-1 (Hoog – Laag)
	Woonplaats laatste opleidingsjaar Ede	Dummy 0-1 (Overig – Ede)
	Woonplaats laatste opleidingsjaar FV	Dummy 0-1 (Overig- Food Valley)
	Plaats werkzaam Ede	Dummy 0-1 (Overig – Ede)
	Plaats werkzaam FV	Dummy 0-1 (Overig- Food Valley)
	Sector werk	Dummy 0-1 (Non-food – Food)
	Stageplaats Ede	Dummy 0-1 (Overig – Ede)
	Stageplaats FV	Dummy 0-1 (Overig- Food Valley)
	Sector stage	Dummy 0-1 (Non-food – Food)
	Opleidingstype	Dummy 0-1 (Non-food - Food)

6.3.1. WAT BEPAALT DE KANS OP WONEN IN EDE NA HET AFSTUDEREN?

Welke factoren zijn het belangrijkste in de verklaring van de woonlocatie na het afstuderen? Dit model toetst de invloed van factoren op de kans op wonen in Ede. Het regressiemodel als geheel is significant ($p=0,000$), zie tabel 6.20. In totaal hebben 226 respondenten alle enquêtevragen ingevuld waarop dit model is gebaseerd (de onafhankelijke variabelen), de onvolledige uitkomsten van 129 respondenten zijn niet meegenomen in de analyse. De standaardfout van het model is redelijk hoog, namelijk 0,147. De standaardfout geeft de afwijking van het gemiddelde weer, ofwel de spreiding van de uitkomst van het model. De Nagelkerke R^2 is 0,440, wat wijst op een vrij hoge kwaliteit van het logistisch regressiemodel.

Tabel 6.20: Coëfficiënten logistische regressieanalyse (Ede/Overig)

Afhankelijke variabele			
Woonlocatie na afstuderen: gemeente Ede of overig (N=226)			
Onafhankelijke variabelen	B	Wald	P (sig.)
(Constant)	-248.390	-	-
Geslacht	-.442	.775	.379
Leeftijd	-.004	.007	.934
Huishoudenssamenstelling	.335	.462	.497
Jaar van afstuderen	.122	2.308	.129
Beoordeling Ede als werk- en woongemeente	.019	.001	.975
Woonplaats laatste opleidingsjaar Ede	3.929	14.132	.000*
Woonplaats laatste opleidingsjaar FV	.772	.351	.554
Plaats werkzaam Ede	1.328	7.986	.005*
Plaats werkzaam FV	1.226	4.125	.042*
Sector werk	-.102	.052	.820
Stageplaats Ede	-.039	.007	.935
Stageplaats FV	1.010	2.787	.095**
Sector stage	.232	.266	.606
Opleidingstype	-.069	.026	.871

Model: $p=0.000$; $df=14$; Nagelkerke $R^2=0,440$; *sig. $\alpha < 0,05$ ** $\alpha < 0,10$

De factoren die invloed hebben op de woonlocatie na het afstuderen zijn (met een zekerheid van 95 procent) de woonlocatie in het laatste opleidingsjaar en de werklocatie. Een stageplaats in de Food Valley regio is ook van invloed op de woonlocatie na het afstuderen (met een zekerheid van 90 procent). Het wonen in Ede tijdens het laatste opleidingsjaar verklaart voor een groot deel de woonlocatie na het afstuderen. De Wald (14,132) van het wonen in Ede tijdens het laatste opleidingsjaar is het hoogste, dus deze factor is het meest belangrijk in de verklaring van de woonlocatie na het afstuderen. De woonlocatie tijdens de opleiding is dus zeer bepalend voor de woonlocatie na het afstuderen (43 procent blijft in Ede). In paragraaf 6.2.1, waar hypothese 1 werd aangenomen, werd echter geconstateerd dat ook 57 procent van de studenten vertrekt uit Ede na het afronden van de opleiding.

Hypothese 2a luidt: 'afgestudeerden die tijdens hun opleiding een stage hadden in Ede, wonen na hun afstuderen vaker in Ede dan afgestudeerden die niet in Ede stage hebben gelopen'. In paragraaf 6.2.2 werd al geconcludeerd dat de stageplaats geen bindende factor is voor het wonen in Ede, twee derde van de respondenten die in Ede stage liep, woont buiten Ede. Ook aan de hand van de multivariate analyse kan geconcludeerd worden dat stage lopen in Ede geen significante invloed uitoefent op en daarmee geen verklaring vormt voor de woonlocatie na het afstuderen. Hypothese 2a wordt dus verworpen. In de multivariate analyse is echter ook getoetst of een stageplaats in de Food Valley regio van invloed is op de woonlocatie na het afstuderen. Met een zekerheid van 90 procent is een stageplaats in de Food Valley regio van invloed op de woonlocatie na het afstuderen.

Hypothese 2b, 'van de afgestudeerden die stage hebben gelopen bij een bedrijf dat foodgerelateerd is, is de huidige woonplaats vaker Ede, dan van afgestudeerden die stage hebben gelopen in de 'non-food' sector', wordt aan de hand van de multivariate analyse ook verworpen. De sector van het stagebedrijf vormt geen verklaring voor de woonlocatie na het afstuderen, zoals ook al in paragraaf 6.2.2 geconcludeerd werd.

Hypothese 3, 'afgestudeerden die een opleiding hebben gevolgd gerelateerd aan food en zorg, wonen vaker in Ede dan afgestudeerden in economie, management en communicatie', wordt verworpen. Volgens de multivariate analyse is het onderscheid naar opleidingstype niet van significante invloed op de woonlocatie na het afstuderen. Het type opleiding is dus niet bepalend voor de woonplaats van afgestudeerden. Afgestudeerden met een foodgerelateerde opleiding lijken zelfs vaker in de Randstad te wonen dan in Ede of de Food Valley regio (zie paragraaf 6.2.3).

Hypothese 4a, 'afgestudeerden die in Ede werken, wonen vaker in Ede dan mensen die buiten Ede werken', wordt aan de hand van de bivariate analyse aangenomen (zie 6.2.4). De bivariate analyse toonde een verband tussen de werklocatie en de woonlocatie na het afstuderen, waarbij 55 procent van de respondenten die in Ede werkt, ook in Ede woont. Ook de multivariate analyse wijst uit dat het werken in Ede van significante invloed is op het wonen in Ede na het afstuderen. Het werken in de Food Valley regio verklaart tevens de woonlocatie na het afstuderen (Wald=4,125), maar in mindere mate dan werken in Ede (Wald=7,986). Werken in de plaats Ede is het belangrijkste in het verklaren van de woonlocatie na het afstuderen. Als afgestudeerden werken in Ede of de Food Valley regio is de kans dus ook groter dat ze in Ede wonen na het afstuderen. Hypothese 4a wordt daarom definitief aangenomen.

Hypothese 4b, 'afgestudeerden met een foodgerelateerde baan, wonen vaker in Ede dan afgestudeerden met een non-food functie', wordt aan de hand van de multivariate analyse verworpen. De sector van de baan is dus geen verklarende factor voor de woonlocatie na het afstuderen.

De conclusie die uit het logistisch regressiemodel volgt is dat de kans op wonen in Ede groter is voor afgestudeerden die tijdens het laatste jaar van hun opleiding in Ede woonden, in Ede of de Food Valley werken en/of in de Food Valley stage liepen, ten opzichte van afgestudeerden die in een andere plaats woonden, werken en stage liepen. Andere controlevariabelen, zoals geslacht en opleidingsniveau, zijn niet belangrijk in de uitleg van de woonlocatie na het afstuderen.

De regressievergelijking die uit de logistische regressieanalyse komt luidt:

$$\text{[Woonlocatie na afstuderen]} = - 248,390 - 0,442 * \text{[geslacht]} - 0,004 * \text{[leeftijd]} + 0,335 * \text{[huishoudenssamenstelling]} + 0,122 * \text{[jaar van afstuderen]} + 0,019 * \text{[beoordeling Ede]} + 3,929 * \text{[wonen Ede laatste opleidingsjaar]} + 0,772 * \text{[wonen FV laatste opleidingsjaar]} + 1,328 * \text{[werk Ede]} + 1,226 * \text{[werk FV]} - 0,102 * \text{[sector werk]} - 0,039 * \text{[stage Ede]} + 1,010 * \text{[stage FV]} + 0,232 * \text{[sector stage]} - 0,069 * \text{[opleidingstype]}.$$

Met behulp van deze logistische regressievergelijking kan voorspeld worden hoe groot de kans is dat iemand die in Ede heeft gewoond en gestudeerd en in de Food Valley (of Ede) werkt, ook in Ede woont na het afstuderen. Wanneer iemand tijdens het laatste opleidingsjaar bijvoorbeeld niet in Ede heeft gewoond kan worden uitgerekend hoe groot het verschil in kans op wonen in Ede is met iemand die wel in Ede woonde tijdens de opleiding, maar op alle andere kenmerken niet verschilt van die eerste persoon (ceteris paribus). Zo kan bepaald worden wat het belang is van de woonplaats tijdens de opleiding. Als het verschil groot is blijkt het wonen in Ede tijdens de opleiding van groot belang in de latere woonplaatskeuze. Hieronder is een dergelijke berekening gemaakt van de kans op het wonen in Ede voor twee denkbeeldige afgestudeerden:

Profiel afgestudeerde 1:

Een vrouw van 25 jaar oud, met een gezin, die in 2009 is afgestudeerd. Zij heeft een hoge waardering voor Ede en woonde daar ook in haar laatste opleidingsjaar. Tevens werkt zij in Ede en heeft ze hier stage gelopen, een foodgerelateerde stage. Zij heeft een foodgerelateerde opleiding gedaan. Ook had zij een baan in de 'food'-sector. De kans dat deze afgestudeerde na het afstuderen in Ede woont is 0,856, ofwel 86 procent.¹

Profiel afgestudeerde 2:

Afgestudeerde 2 heeft hetzelfde profiel als afgestudeerde 1, met als enige verschil de woonplaats tijdens het laatste opleidingsjaar, namelijk niet Ede. Hiermee kan de invloed van de woonplaats tijdens het laatste opleidingsjaar op de kans dat iemand in Ede woont gezien worden. De kans dat deze afgestudeerde in Ede woont, is 0,104, ofwel 10 procent.² Dezelfde persoon als afgestudeerde 1, die het laatste jaar van haar opleiding ergens anders woonde dan in Ede, heeft dus een veel lagere kans om later in Ede te wonen dan dat ze daar tijdens haar opleiding wél had gewoond. De woonplaats tijdens de opleiding bepaalt dus in grote mate de latere woonplaats van afgestudeerden.

6.3.2. WAT BEPAALT DE KANS OP WONEN IN DE FOOD VALLEY NA HET AFSTUDEREN?

De kans op wonen in de regio Food Valley (inclusief Ede) wordt hier behandeld, Ede wordt dus als onderdeel van de Food Valley regio gezien. Hierbij zijn de woonplaatsen Ede en regio Food Valley samengevoegd en de Randstad en overige plaatsen tot overig gerekend. Daarna is aan de hand van dezelfde factoren als in 6.3.1 de kans bepaald op wonen in de regio Food Valley.

De Nagelkerke R² van het logistisch regressiemodel is 0,474, wat betekent dat het logistisch regressiemodel van hoge kwaliteit is (zie figuur 6.21). De Wald statistiek is voor de significante factor wonen in de Food Valley tijdens het laatste opleidingsjaar het grootst (Wald=22,534). Dit betekent dat als een afgestudeerde tijdens zijn of haar laatste opleidingsjaar in de Food Valley woonde, de kans groot is dat zijn of haar woonlocatie na het afstuderen tevens Food Valley is. Dit is niet heel verrassend, ook in het eerdere regressiemodel was de woonplaats tijdens het laatste opleidingsjaar de belangrijkste verklarende factor. Wanneer een afgestudeerde daarnaast werkt in de Food Valley is de kans op wonen in de Food Valley na het afstuderen groter dan wanneer hij of zij niet in de Food Valley werkt.

Concluderend kan worden gezegd dat de kans op wonen in de regio Food Valley groter is voor mensen die tijdens het laatste opleidingsjaar in Ede of de Food Valley woonden en/of in Ede of de Food Valley werken, ten opzichte van mensen die in een andere plaats woonden en werken. Andere controlerende

¹ Invullen regressievergelijking geeft 1,78. Kans is berekend met formule: $(e^{1,78}) / ((e^{1,78}) + 1) = 0,856$ ofwel 86 procent kans op wonen in Ede.

² Invullen regressievergelijking geeft -2,149. Kans is berekend met formule: $(e^{-2,149}) / ((e^{-2,149}) + 1) = 0,104$ ofwel 10 procent kans op wonen in Ede.

factoren, zoals leeftijd en huishoudenssamenstelling, zijn wederom geen verklaring voor de woonlocatie na het afstuderen.

Tabel 6.21: Coëfficiënten logistische regressieanalyse (Food Valley/Overig)

Afhankelijke variabele			
Woonlocatie na afstuderen: regio Food Valley of overig (N=226)			
Onafhankelijke variabelen	B	Wald	P (sig.)
(Constant)	-227.165	-	-
Geslacht	-.635	1.928	.165
Leeftijd	-.013	.069	.792
Huishoudenssamenstelling	.352	.597	.440
Jaar van afstuderen	.112	2.270	.132
Beoordeling Ede als werk- en woongemeente	-.037	.005	.945
Woonplaats laatste opleidingsjaar FV (incl. Ede)	3.083	22.534	.000*
Plaats werkzaam FV (incl. Ede)	1.732	17.407	.000*
Sector werk	.467	1.103	.294
Stageplaats FV (incl. Ede)	.622	2.486	.115
Sector stage	-.094	.047	.829
Opleidingstype	-.053	.018	.893
<i>Model: p=0.017; df=11; Nagelkerke R²=0,474; sig. *α <0,05</i>			

De regressievergelijking die uit de logistische regressieanalyse komt is:

$$[\text{Woonlocatie na afstuderen}] = -227,165 - 0,635 * [\text{geslacht}] - 0,013 * [\text{leeftijd}] + 0,352 * [\text{huishoudenssamenstelling}] + 0,112 * [\text{jaar van afstuderen}] - 0,037 * [\text{beoordeling Ede}] + 3,083 * [\text{wonen FV laatste opleidingsjaar}] + 1,732 * [\text{werk FV}] + 0,467 * [\text{sector werk}] + 0,622 * [\text{stage FV}] - 0,094 * [\text{sector stage}] - 0,053 * [\text{opleidingstype}].$$

Ook bij deze regressievergelijking is aan de hand van een voorbeeld bepaald hoe groot de kans is dat iemand die in de regio Food Valley (inclusief Ede) woonde tijdens de opleiding, hier stage liep en in de Food Valley werkt, ook daar woont ná het afronden van de opleiding. Ongeveer hetzelfde voorbeeld als in paragraaf 6.3.1 is gebruikt om het relatieve belang te kunnen duiden van de woonlocatie tijdens de opleiding.

Profiel afgestudeerde 1:

Een vrouw van 25 jaar oud, met een gezin, die in 2009 is afgestudeerd. Zij heeft een hoge waardering voor Ede en woonde in de Food Valley tijdens haar laatste opleidingsjaar. Tevens werkt zij in de Food Valley en heeft ze hier stage gelopen, een foodgerelateerde stage. Zij heeft een opleiding gedaan in de 'food'-sector en ook haar baan is in de 'food'-sector. De kans dat deze vrouw in de Food Valley woont is 0,952, ofwel 95 procent³.

Profiel afgestudeerde 2:

Afgestudeerde 2 heeft exact een gelijk profiel als afgestudeerde 1, met als enige verschil de woonplaats tijdens het laatste opleidingsjaar, namelijk niet in de Food Valley regio. Hiermee kan de invloed van de woonplaats tijdens het laatste opleidingsjaar op de kans dat iemand in de Food Valley woont na het afstuderen bekeken worden. De kans dat deze afgestudeerde in Ede woont is 0,477, ofwel 48 procent⁴. Iemand die in Ede een opleiding volgde, in de regio Food Valley stage liep en hier werkt, maar hier niet woonde tijdens haar opleiding heeft dus een veel lagere kans om na het afstuderen in de Food Valley te wonen dan dat ze daar tijdens haar opleiding wél had gewoond. De woonplaats tijdens de opleiding bepaalt dus in grote mate de latere woonplaats van afgestudeerden. De invloed van de woonlocatie tijdens het laatste opleidingsjaar is echter in het voorbeeld van 6.3.1 groter dan in dit voorbeeld van de Food Valley. Dit kan duiden op een grotere mate van verankering van afgestudeerden in Ede dan in de Food Valley regio in haar geheel, wanneer afgestudeerden hier tijdens hun studie woonden.

³ Invullen regressievergelijking geeft 2,99. Kans is berekend met formule: $(e^{2,99}) / ((e^{2,99}) + 1) = 0,952$ ofwel 95 procent kans op wonen in de Food Valley.

⁴ Invullen regressievergelijking geeft -0,09. Kans is berekend met formule: $(e^{-0,09}) / ((e^{-0,09}) + 1) = 0,477$ ofwel 48 procent kans op wonen in de Food Valley.

6.4. Conclusies: verankering afgestudeerden in de regio

In hoeverre blijven afgestudeerden na het afronden van hun opleiding wonen in hun opleidingsplaats en blijft de kennis aanwezig in de regio rond Ede? Worden afgestudeerden gebonden aan Ede en welke factoren hebben invloed op deze verankering? Paragraaf 6.4 geeft aan de hand van de empirische bevindingen in hoofdstuk 6 antwoord op onderzoeksvraag drie:

“In hoeverre kiezen afgestudeerden voor Ede of de regio rond Ede als werk- en woonlocatie, en in hoeverre wordt deze keuze verklaard door persoonskenmerken, (vorige) woonlocatie, opleidingsachtergrond of kenmerken van de arbeidssituatie?”

Afgestudeerden die in de regio Food Valley (inclusief Ede) zijn opgegroeid wonen tijdens hun opleiding vaker in Ede en de regio Food Valley dan afgestudeerden die in een andere plaats zijn opgegroeid. Het verband tussen de plaats waarin mensen zijn opgegroeid en de woonplaats tijdens het laatste opleidingsjaar geldt ook voor de Randstad en overige plaatsen. Het lijkt echter of minder mensen die daar vandaan komen, daar blijven wonen tijdens het laatste opleidingsjaar dan in Ede en de regio Food Valley. Mensen die in de regio Food Valley zijn opgegroeid volgen logischerwijs vaak een opleiding in Ede en blijven dan ook vaak in de Food Valley regio wonen. Zij ervaren een emotionele en ruimtelijke binding aan de plaats van opgroeien (Venhorst et al., 2011a; Coenen et al., 2009). Dit verband wordt veroorzaakt door cumulatieve inertie, de binding aan de plaats van opgroeien door de aanwezigheid van een netwerk, vrienden en familie (Haapanen & Tervo, 2011). Studenten uit de Randstad en overige plaatsen trekken tijdens hun opleiding naar Ede voor wonen en opleiding (42 procent). Ede trekt dus veel studenten aan die zich tijdens hun opleiding in Ede (willen) huisvesten. Blijven deze mensen echter na hun afstuderen ook nog in Ede wonen?

Ede weet afgestudeerden niet vast te houden. Hypothese 1 wordt dan ook aangenomen: afgestudeerden met Ede als woonlocatie tijdens hun opleiding, zijn daarna vaker uit Ede vertrokken dan afgestudeerden tijdens hun opleiding woonachtig buiten Ede uit hun woongemeente zijn vertrokken. Bijna 60 procent van de afgestudeerden die tijdens de opleiding in Ede woonden zijn uit Ede vertrokken. Als afgestudeerden uit Ede vertrekken na het afronden van hun opleiding, gaat 30 procent naar de Randstad. Het concept van de roltrapregio lijkt op Ede van toepassing. Er is wél een significant verband tussen de woonplaats tijdens het laatste opleidingsjaar en de huidige woonplaats. Volgens de multivariate analyse is het wonen in Ede tijdens de opleiding de belangrijkste verklarende factor voor het wonen in Ede na het afstuderen. In andere plaatsen dan Ede blijven afgestudeerden na het afronden van hun opleiding echter vaker wonen.

Volgens de behandelde theorie zou het vertrek uit Ede kunnen worden veroorzaakt door een toename van de cumulatieve stress onder afgestudeerden (Haapanen & Tervo, 2011). De druk van het vinden van een baan en het afstuderen overschaduwde de cumulatieve inertie, de binding met de plaats van opgroeien. Ook functioneert Ede in dit geval als roltrapregio (Fielding, 1992), waarbij afgestudeerden na het afronden van hun opleiding de opleidingsplaats verlaten. De motieven om te verhuizen zijn vooral carrièrereguleerd. Een goed arbeidsmarktperspectief lijkt voor recent afgestudeerden een bindende factor, zoals Sjaastad (1962) en Venhorst (2012) reeds constateerden. Bovendien ervaren de afgestudeerden na hun opleiding de vraag naar een hoger woon- en voorzieningenniveau, wat vaak in de Randstad gevonden wordt. Meer dan de helft van alle afgestudeerden die na hun afstuderen zijn verhuisd is naar de Randstad verhuisd. Dit komt overeen met de bevinding van Venhorst in zijn proefschrift (2012) dat afgestudeerden een sterke focus hebben op de Randstad. Dit betekent een *brain drain* voor perifere en intermediaire regio's die de studenten na het behalen van hun diploma zien vertrekken naar de Randstad. Deze *brain drain* kan genuanceerd worden door het feit dat Ede als opleidingsplaats veel studenten heeft aangetrokken van buiten Ede, waardoor niet haar oorspronkelijke inwoners wegtrekken. Dit kan een *post-studie brain drain* worden genoemd.

Een andere mogelijke bindende factor is de stage die afgestudeerden liepen tijdens hun opleiding. Hypothese 2a wordt echter verworpen: afgestudeerden die tijdens hun opleiding een stage hadden in Ede, wonen na hun afstuderen niet vaker in Ede, dan afgestudeerden die niet in Ede stage hebben gelopen. Afgestudeerden die in de Food Valley regio stage hebben gelopen, wonen wel vaker in de Ede na het afstuderen, zoals blijkt uit de multivariate analyse. Afgestudeerden die in Ede stage hebben gelopen lijken niet gebonden aan deze plaats louter op basis van hun stageplaats. Een derde van de afgestudeerden die stage hebben gelopen in Ede woont daar nu, en een derde van hen is vertrokken naar de Randstad. Er bestaat dan ook geen significant verband tussen de stagelocatie en de woonlocatie na het afstuderen. Een goede aansluiting van het onderwijs op het bedrijfsleven wat betreft stages heeft dus niet direct een bindend effect op afgestudeerden. Wat betreft binding van afgestudeerden aan de regio moet je het van stages niet hebben.

Ook hypothese 2b wordt verworpen: van de afgestudeerden die stage hebben gelopen bij bedrijf dat foodgerelateerd is, is de huidige woonplaats niet vaker Ede, dan van afgestudeerden die stage hebben

gelopen in de 'non-food' sector. Er is geen significant verband tussen de sector van het stagebedrijf en de woonlocatie na het afstuderen. Afgestudeerden die stage hebben gelopen bij een bedrijf in de 'non-food' sector wonen zelfs vaker in Ede en de regio Food Valley dan afgestudeerden met een stage in de foodsector. Deze bevinding is opvallend, aangezien Ede deel uitmaakt van de Food Valley regio, waarin de ambitie is hét agrofoodcentrum van Europa te worden waarin bedrijvigheid en werkgelegenheid in agrofood agglomereren.

Ook hypothese 3 wordt verworpen: afgestudeerden die een opleiding hebben gevolgd gerelateerd aan 'food' en zorg, wonen niet vaker in Ede dan afgestudeerden in economie, management en communicatie. Het type opleiding speelt dus geen rol in de woonplaatskeuze van afgestudeerden en hier is dus geen significant verband tussen. Uit de interviews en literatuur (Venhorst et al., 2010) volgt dat afgestudeerden in de zorg gekenmerkt worden door een lagere ruimtelijke mobiliteit en plaatsgebondenheid, waardoor zij dus vaker in Ede wonen dan dat ze weg gaan. Deze verwachting wordt echter niet door de uitkomsten van de vragenlijst bevestigd.

De werklocatie blijkt een belangrijke factor in de verankering van afgestudeerden in Ede. Hypothese 4a wordt dus aangenomen: afgestudeerden die in Ede werken, wonen vaker in Ede dan mensen die buiten Ede werken (55 procent). Hetzelfde geldt voor de Randstad: 75 procent van de afgestudeerden die in de Randstad werkt, woont daar ook. Er is een significant verband gevonden tussen de werklocatie en de woonlocatie na het afstuderen. De plaats waar de afgestudeerden werken is dus ook vaak de plaats waar ze wonen, zoals eerder geconcludeerd in de literatuur door Gottlieb & Joseph (2006). De werklocatie is dus een belangrijke determinant in de woonplaatskeuze van afgestudeerden, zij zijn bereid ruimtelijk mobiel te zijn of te verhuizen voor een baan (Venhorst et al., 2011b).

De sector van de baan blijkt niet van belang. Hypothese 4b wordt verworpen: afgestudeerden met een foodgerelateerde baan, wonen niet vaker in Ede dan afgestudeerden met een non-food functie. Er is geen concentratie waarneembaar van afgestudeerden in Ede die een foodgerelateerde baan hebben. Dit komt overeen met de bevinding in hoofdstuk 3 dat de sector 'food' niet oververtegenwoordigd is in Ede qua arbeidsplaatsen. In Ede is geen concentratie waarneembaar van banen in de food ten opzichte van banen in de 'non-food', de sector van de baan houdt dan ook geen (significant) verband met een woonplaats in Ede.

De verwachting dat al langer afgestudeerden vaker bereid zijn naar Ede te verhuizen (hypothese 5) wordt eveneens verworpen: afgestudeerden die vóór 2004 zijn afgestudeerd, zijn niet vaker bereid naar Ede te verhuizen dan afgestudeerden vanaf 2004. De jaren van afstuderen houden geen verband met de woonlocatie na het afstuderen. Het lijkt er op dat recenter afgestudeerden juist meer bereid zijn om naar Ede te verhuizen dan eerder afgestudeerden. Recenter afgestudeerden zijn flexibel(er) in hun woonplaatskeuze en vaker bereid naar Ede te verhuizen. Omdat zij aan het begin staan van hun wooncarrière hebben zij waarschijnlijk weinig voorkeur voor een bepaalde woonplaats. Zoals al eerder aangegeven bepaalt de werklocatie in grote mate de latere woonplaats en is een divers aanbod van banen voor hoogopgeleiden dus van belang bij het binden van afgestudeerden aan Ede. Volgens de literatuur kennen al langer afgestudeerden daarentegen een bindingseffect met de studielocatie (Venhorst et al., 2011a), waarbij de studielocatie voor recent afgestudeerden meer als roltrapregio functioneert (Fielding, 1992). Deze verwachtingen uit de literatuur worden niet bevestigd aan de hand van de uitkomsten van de vragenlijst.

Hypothese 6 kan niet worden getoetst vanwege een te lage respons van laaggeschoolden. Desondanks, wijzen de uitkomsten wel op een mogelijk verband: hooggeschoolden (HBO) zijn vaker naar de Randstad verhuisd na het afronden van hun opleiding dan laaggeschoolden (MBO). Van de hooggeschoolden (HBO) woont 42 procent in de Randstad ten opzichte van 29 procent van de laaggeschoolden (MBO). Van de laaggeschoolden woont 50 procent in de regio Food Valley (inclusief Ede). Van de hooggeschoolden is dit maar 36 procent. Hooggeschoolden verlaten de regio Food Valley en Ede vaker dan laaggeschoolden en vertrekken meestal naar de Randstad. Hogeropgeleiden in Ede en de Food Valley zijn dus inderdaad meer verhuisbereid dan lageropgeleiden. Verklarende mechanismen voor de hogere verhuisbereidheid zijn de ruimtelijke concentratie banen voor hoogopgeleiden in de Randstad en het relatief hoge inkomen van deze groep (Van Ham, 2002; Coenen et al., 2009). Bovendien kennen hoogopgeleiden een sterkere focus op de Randstad dan laagopgeleiden (Venhorst, 2012).

Een subjectieve graadmeter is de perceptie van afgestudeerden op het werk- en woonklimaat in Ede, van invloed op de woonlocatie na het afstuderen. Hypothese 7 wordt aangenomen: afgestudeerden met een positieve perceptie van het werk- en woonklimaat in Ede, zijn vaker bereid naar Ede te verhuizen dan afgestudeerden met een negatieve perceptie van Ede. Er is een significant verband tussen de perceptie van het woon- en werkklimaat en de verhuisbereidheid naar Ede. Redenen om graag in Ede te wonen zijn de prettige, groene leefomgeving, de nabijheid van familie en vrienden en betaalbare huizenprijzen. Dat een

goede kwaliteit van leven een belangrijke factor is voor het behouden van een goed gekwalificeerd arbeidsaanbod in een regio, toonde Gertler (2005) ook al aan. Er zijn echter ook redenen om niet naar Ede te verhuizen, namelijk het gebrek aan sfeer en culturele voorzieningen, het kleinschalige, dorpse karakter van Ede, een weinig frequent openbaar vervoer en gebrek aan stedelijke sfeer en voorzieningen. Veel afgestudeerden geven aan geen binding te ervaren met Ede. Interessant is dat de eigenschap waarop Ede relatief gezien hoog scoort, tevens de factor is die afgestudeerden het belangrijkste vinden in een woongemeente, namelijk de nabijheid tot de natuur en een goede bereikbaarheid. Culturele voorzieningen worden minder belangrijk geacht in een woongemeente. Ondanks het feit dat de culturele voorzieningen in Ede laag gewaardeerd worden, is dit dus relatief gezien minder van belang voor de binding van afgestudeerden aan de regio ten opzichte van andere factoren, waarop Ede goed scoort.

Op de Kenniscampus Ede ontbreken volgens de afgestudeerden sportgelegenheden, een supermarkt en horecavoorzieningen. De bereikbaarheid van de Kenniscampus Ede, zoals voldoende parkeergelegenheden en een frequent openbaar vervoer, is voor zowel afgestudeerden als gevestigde bedrijven of klanten waardevol.

In dit hoofdstuk is voor verschillende factoren getoetst of ze de woonlocatie van afgestudeerden beïnvloeden. De woonlocatie tijdens de opleiding en de werklocatie blijken verankerende factoren voor een woonlocatie in Ede. Het volgende hoofdstuk beantwoordt de hoofdvraag van het onderzoek, gaat in op Ede's poging om kennis in de regio te behouden en formuleert aan de hand van de belangrijkste onderzoeksresultaten beleidsaanbevelingen.

7. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

7.1. Inleiding

In hoeverre functioneert Ede als kenniscluster, waarbij samenwerkingsrelaties bestaan tussen bedrijven, onderwijsinstellingen en overheden? En in hoeverre draagt dit bij aan de verankering van het hoogopgeleide arbeidsaanbod in de regio? Dit slothoofdstuk beantwoordt de hoofdvraag van dit onderzoek:

“In hoeverre bestaan er tussen het regionale bedrijfsleven in de Food Valley en de Kenniscampus Ede relaties in de vorm van samenwerking en kennisuitwisseling via het arbeidsaanbod van (ex)studenten, en waarvan is de woonplaatskeuze van afgestudeerden afhankelijk?”

Paragraaf 7.2 geeft een antwoord op het eerste deel van de hoofdvraag en gaat in op regionale samenwerkingsverbanden waarna 7.3 ingaat op het tweede gedeelte van de hoofdvraag, over de verankering van afgestudeerden. In paragraaf 7.4 volgen aanbevelingen voor beleid. Ten slotte in paragraaf 7.5 de onderzoeksaanbevelingen, reflectie op de inhoud, het proces en suggesties voor toekomstig onderzoek.

7.2. Regionale samenwerkingsverbanden en gebruik van het arbeidsaanbod aan de Kenniscampus

De hoofdvraag van het onderzoek is tweeledig. Deze paragraaf gaat in op het eerste gedeelte van de hoofdvraag, dat zich richt op de relatie van het bedrijfsleven met onderwijsinstellingen op de Kenniscampus in Ede. Dit is het kwalitatieve deel van het onderzoek, waarbij de ondernemers aan het woord zijn. Het eerste deel van de hoofdvraag luidt als volgt:

“In hoeverre bestaan er tussen het regionale bedrijfsleven in de Food Valley en de Kenniscampus Ede relaties in de vorm van samenwerking en kennisuitwisseling via het arbeidsaanbod van (ex)studenten?”

Op basis van de literatuuranalyse en het empirisch onderzoek kan worden geconcludeerd dat de Kenniscampus functioneert als een regionaal innovatiesysteem, waarbinnen verschillende partijen, zowel publiek als privaat, samen werken om kennis te produceren en te verspreiden (Cooke, 2001; Boschma et al., 2002; Tödtling & Trippel, 2005). Deze verschillende partijen streven dezelfde belangen na: kennisontwikkeling en valorisatie. De Kenniscampus is geen cluster omdat er geen concurrentie plaatsvindt tussen de partijen (Porter, 1963). Uit dit onderzoek blijkt dat de valorisatie van kennis afkomstig van de Kenniscampus Ede, vaak in verbinding met de Wageningen Universiteit, nog minimaal is. Dit wordt mede veroorzaakt door het producerende (maakindustrie) in plaats van kennisgerichte karakter van de bedrijvigheid van Ede. Een regionale specialisatie is bij het realiseren van een campus van belang, vooral wanneer doel is om jonge studenten en afgestudeerden te behouden in de regio (Rosenfeld, 2002). Deze specialisatie is in het geval van Ede en Wageningen agrofood, in de Food Valley waar zij beide deel van uitmaken. Ook in regionale samenwerkingsverbanden is de regionale specialisatie van belang. Bedrijven stuiten bij bestaande samenwerkingsverbanden met Kenniscampus Ede op een gesloten houding van de onderwijsinstellingen. Dit wordt volgens hen mede veroorzaakt door een verschillende kennisbasis en andere belangen die moeilijk te verzoenen zijn.

Slechts beperkte samenwerkingsrelaties en gebruik van het arbeidsaanbod uit Ede

Uit de interviews volgt dat het regionale bedrijfsleven in de Food Valley beperkt gebruik maakt van studenten en afgestudeerden aan de Kenniscampus Ede, afkomstig van de MBO en HBO-instellingen. Dit komt mede door onbekendheid van beide partijen en het gebrek aan noodzaak tot samenwerking of kennisuitwisseling. De Kenniscampus Ede vervult niet de specifieke vraag van bedrijven in de regio Food Valley, die hun arbeidsvraag ook elders kwijt kunnen. Bedrijven reageren zeer afwachtend op het onderwijscluster in Ede en vinden de meerwaarde ervan beperkt. De Kenniscampus Ede is daarmee geen bedrijvencluster, maar een onderwijscampus. Volgens Wubben & Batterink (2011), Hulsink et al. (2010) en Buck Consultants (2009) is de aanwezigheid van één kennisdrager of kernorganisatie op een campus belangrijk bij het aangaan van samenwerkingsrelaties, stimuleren van bedrijvigheid en regionale kennisuitwisseling. Deze kennisdrager kan een hogeschool zijn die binnen het regionaal innovatie systeem een centrale rol inneemt. Op de Kenniscampus Ede kan de CHE worden aangewezen als kennisdrager, echter de kennisuitwisseling met het bedrijfsleven is nog beperkt. De meerwaarde van de campus voor bedrijven in de regio Food Valley wordt aan de hand van de interviews niet bevestigd.

7.3. Verankering van afgestudeerden in Ede

Het tweede deel van de hoofdvraag richt zich op de verankering van afgestudeerden in Ede, waarmee kennis in de regio behouden blijft. De woonplaatskeuze van afgestudeerden is onderzocht aan de hand van kwantitatief onderzoek. Paragraaf 7.3 geeft antwoord op het tweede deel van de hoofdvraag:

“Waarvan is de woonplaatskeuze van afgestudeerden afhankelijk?”

De woonplaatskeuze van afgestudeerden, afkomstig van de Kenniscampus Ede, is van diverse, uiteenlopende factoren afhankelijk. De belangrijkste determinanten van de woonplaatskeuze van een afgestudeerde zijn, zoals blijkt uit dit onderzoek, de plaats van opgroeien, de woonlocatie tijdens de opleiding en daarnaast het arbeidsmarktperspectief in de regio.

Aan de hand van de uitkomsten van de enquête zijn een aantal verankerende factoren geïdentificeerd die maken dat studenten na het afronden van hun opleiding vaker in Ede of omgeving wonen dan elders.

Opgroeien en studeren in Ede

Twee derde van de afgestudeerden is opgegroeid in de Randstad of andere plaatsen, niet in Ede. De plaats van opgroeien houdt verband met de woonlocatie tijdens de opleiding. Studenten die in Ede zijn geboren en getogen, blijven daar dus vaker wonen om te studeren dan dat zij elders een opleiding gaan volgen en gaan wonen. Voor de regio Food Valley en Ede geldt dat jongeren dus vaak in deze regio blijven om een studie te volgen. Deze binding aan de plaats van opgroeien is een vorm van ‘cumulatieve inertie’, de aanwezigheid van een netwerk, vrienden en familie (Haapanen & Tervo, 2011). Studenten die in andere plaatsen dan Ede zijn opgegroeid, zoals in de Randstad, gaan tijdens hun opleiding vaak in Ede wonen. Ede trekt dus veel studenten aan die zich tijdens hun opleiding in Ede willen vestigen. Dit is de eerste fase waarin mensen gebonden kunnen worden aan de regio. Voor steden die veel studenten van elders aantrekken en deze aan zich willen binden, zo ook Ede, is de aansluiting van het lokale opleidingsaanbod op de arbeidsmarkt belangrijk, volgens Venhorst et al. (2010).

Ede weet afgestudeerden na hun afstuderen niet vast te houden...

Uit het empirisch onderzoek volgt dat de meerderheid van de afgestudeerden (vaak voor een baan) vertrekt uit Ede of terugkeert naar de Randstad. Ede weet afgestudeerden dus niet vast te houden, 60 procent vertrekt uit Ede waarvan de helft naar de Randstad. Deze beweging, weg van de plaats van opleiding, is mede te wijten aan cumulatieve stress (Haapanen & Tervo, 2011). De druk van het vinden van een baan en het afstuderen overschaduwde de cumulatieve inertie, de binding met de woonplaats door het aanwezige netwerk. De meest belangrijke motieven om te verhuizen na het afronden van de opleiding zijn carrièregerelateerd: hebben vaak te maken met een baan of kans op werk, zoals ook al uit de literatuurstudie bleek (Sjaastad, 1962; Venhorst, 2012). Bovendien oefenen studenten na het afronden van hun opleiding vraag uit naar een hoger woon- en voorzieningenniveau in hun woonomgeving, dat bijvoorbeeld in de Randstad gevonden wordt. Redenen voor het vertrek uit Ede zijn dan ook het gebrek aan stedelijkheid en voldoende gevarieerde werkgelegenheid in en rondom Ede. Ede heeft volgens de afgestudeerden bovendien een gebrek aan aantrekkelijke voorzieningen en faciliteiten die jonge (ex)studenten aanspreken. Commercieel, bijvoorbeeld het aanbod van werkgelegenheid, is Ede weinig aantrekkelijk ten opzichte van de Randstad, de magneet voor jonge afgestudeerden. Dit komt overeen met de bevinding van Venhorst in zijn proefschrift (2012) dat afgestudeerden een sterke focus hebben op de Randstad. Dit betekent een *brain drain* voor perifere en intermediaire regio's die de studenten na het behalen van hun diploma zien vertrekken naar de Randstad. Deze *brain drain* kan genuanceerd worden door het feit dat Ede als opleidingsplaats veel studenten heeft aangetrokken van buiten Ede, waardoor niet haar oorspronkelijke inwoners wegtrekken.

Uit de interviews blijkt dat grote foodbedrijven in Ede graag het imago van de Food Valley regio omarmen, en zo hopen studenten en afgestudeerden aan te trekken die een studie of baan hebben in de foodsector. Om afgestudeerden aan de regio te binden is naast een gunstig arbeidsmarktperspectief de kwaliteit van leven van belang (Gertler, 2005). Met betrekking tot Ede uit dit zich in het belang van een groene, veilige en prettige woonomgeving met voldoende gevarieerde voorzieningen en zowel koop als huurwoningen, voor starters en studenten.

Stages zijn géén bindende factor voor wonen in Ede

Afgestudeerden die tijdens hun opleiding een stage hadden in Ede, wonen niet vaker na hun afstuderen in Ede dan afgestudeerden die geen stage hebben gelopen in Ede. Afgestudeerden die in Ede stage hebben gelopen lijken dus niet gebonden aan deze plaats door hun stageplaats. Zij gaan waarschijnlijk niet werken bij hun stageplek, maar vinden elders een baan. Dit kan duiden op een frictie tussen het onderwijs en het

bedrijfsleven/arbeidsmarkt, die wellicht niet voldoende op elkaar aansluiten. Een andere mogelijkheid is dat Ede voor veel afgestudeerden niet aantrekkelijk genoeg is als woonplaats. Afgestudeerden die stage hebben gelopen bij een bedrijf dat foodgerelateerd is, wonen niet vaker in Ede dan afgestudeerden die stage hebben gelopen bij bedrijven in non-foodsectoren. De sector van het stagebedrijf ('food' of 'non-food') helpt dus niet bij het binden van afgestudeerden aan Ede of omgeving. Het verankeren van afgestudeerden in Ede gebeurt dus niet door het aanbieden van foodgerelateerde stages. De focus op de sector 'food' kan echter wel helpen bij het aangaan van samenwerkingsverbanden tussen bedrijven en bijvoorbeeld kennisinstellingen, zoals blijkt uit de interviews.

Daarnaast hangen de jaren van afstuderen niet samen met de woonplaatskeuze. Degenen die al langer zijn afgestudeerd wonen niet vaker in Ede dan recent afgestudeerden. Het tegenovergestelde is waar: jonge mensen van buiten Ede zijn vaker bereid om naar Ede te verhuizen en zijn daarmee flexibeler in hun woonplaatskeuze dan al eerder afgestudeerden.

Het opleidingstype draagt niet bij aan verankering afgestudeerden in Ede

Afgestudeerden die een opleiding hebben gevolgd gerelateerd aan 'food' en zorg, wonen niet vaker in Ede dan afgestudeerden in economie, management en communicatie. Het soort opleiding speelt dus geen rol in de woonplaatskeuze van afgestudeerden en is hiermee geen bindende factor voor de woonplaatskeuze in de regio rondom Ede. Er is aan de hand van de enquêteresultaten geen concentratie waarneembaar van afgestudeerden in Ede die een foodgerelateerde opleiding volgden. De interviews wijzen uit dat afgestudeerden in de zorgsector daarentegen wel vaker in de regio rond Ede blijven wonen. De resultaten van de enquête geven echter geen concentratie van zorgstudenten in Ede of de Food Valley regio weer. Er is in de regio rondom Ede voldoende werkgelegenheid in de zorg en studenten in zorg zoeken een baan in een kleiner gebied. Dit zorgt er dan ook voor dat afgestudeerden vaker in Ede blijven wonen. Ede blijkt op het gebied van zorg aantrekkingskracht uit te oefenen op zowel studenten als afgestudeerden, zo blijkt uit de interviews.

De werklocatie is bepalend bij verankering van afgestudeerden

Afgestudeerden die in Ede werken, wonen vaker in Ede dan mensen die buiten Ede werken. De plaats waar de afgestudeerden werken is dus ook vaak de plaats waar ze wonen en bepaalt de latere woonplaats in grote mate. In de fase waarin afgestudeerden op zoek gaan naar een baan kunnen zij gebonden worden aan de regio rondom Ede, wanneer hier genoeg mogelijkheden zijn voor een baan. Afgestudeerden met een foodgerelateerde baan, wonen daarentegen niet vaker in Ede dan afgestudeerden met een 'non-food' functie. De sector waarin men werkzaam is lijkt niet uit te maken voor het al dan niet vestigen in Ede.

HBO afgestudeerden zijn vaker naar de Randstad verhuisd na het afronden van hun opleiding dan MBO afgestudeerden, die vaker in de regio Food Valley of Ede blijven wonen danwel gaan wonen. HBO afgestudeerden verlaten de regio Food Valley en Ede vaker dan MBO afgestudeerden, vaak naar de Randstad, zoals Venhorst (2012) ook al aan gaf.

Positieve perceptie van Ede draagt bij aan grote verhuisbereidheid naar Ede

Afgestudeerden met een positieve perceptie van het werk- en woonklimaat en de voorzieningen en faciliteiten in Ede, zijn vaker bereid naar Ede te verhuizen dan afgestudeerden met een negatieve perceptie van Ede. Met name de groenvoorzieningen in Ede en de bereikbaarheid worden door de afgestudeerde hoog gewaardeerd. Afgestudeerden zijn minder te spreken over de mate van stedelijkheid in Ede, wat zich uit in een matig voorzieningenniveau. Culturele voorzieningen in Ede, zoals podiumkunst of musea, worden laag gewaardeerd, maar de afgestudeerden blijken deze ook niet belangrijk te vinden in een woongemeente. Culturele voorzieningen zijn niet bepalend voor het behouden van afgestudeerden in de regio rond Ede.

Voorzieningen en faciliteiten op de campus

Wat betreft concrete voorzieningen en faciliteiten op de campus worden sportvoorzieningen zowel vanuit het bedrijfsleven (bedrijfsfitness) als vanuit afgestudeerden gemist. De afgestudeerden missen daarnaast een supermarkt en horecavoorzieningen op de campus. Daarnaast blijkt de bereikbaarheid van de campus, zowel per auto als openbaar vervoer, van essentieel belang voor studenten en bedrijven. Ook is er vanuit regionale zorgcentra vraag naar een gedeeld onderzoekscentrum, waar verschillende onderwijsinstellingen en zorgcentra gezamenlijk gebruik van kunnen maken.

Stop de roltrap

Concluderend kan worden gezegd dat Ede voor studenten dus direct na het afstuderen functioneert als een roltrapregio (*post-studie brain drain*). Het tijdens hun opleiding verankeren van studenten aan Ede of de regio Food Valley middels studentenhuisvesting blijkt van belang wanneer men streeft naar meer afgestudeerden en hoogopgeleiden in de gemeente. Ook het bieden van werkplekken draagt bij aan de verankering van afgestudeerden in de gemeente, en kan de roltrap stop zetten.

7.4. Beleidsaanbevelingen

Ede heeft de ambitie een succesvol kenniscluster te worden, aantrekkelijk voor jonge afgestudeerden en regionale bedrijvigheid. Enerzijds wil Ede intensieve samenwerkingsrelaties tussen overheid, bedrijfsleven en onderwijs en anderzijds wil Ede het afgestudeerde arbeidsaanbod in de regio verankeren en de kennis in de regio behouden. Er is echter een dun lijntje tussen bedrijven en onderwijsinstellingen als het gaat om samenwerking en ook afgestudeerden zijn middels een dunne lijn verbonden met de regio en het bedrijfsleven ofwel het arbeidsmarktperspectief. Volgens ondernemers en afgestudeerden is Ede geen magneet voor bedrijven en afgestudeerden en hiermee (nog) geen echte campus. Dit onderzoek vormt hiermee een benchmark, een nulmeting, waar tegenover toekomstige ontwikkelingen kunnen worden afgezet. Aan de hand van de belangrijkste bevindingen en conclusies zijn vijf beleidsaanbevelingen geformuleerd, die als basis kunnen dienen voor het toekomstige beleid rondom het kenniscluster in Ede. Deze beleidsaanbevelingen zijn bruikbaar voor de gemeente Ede in haar gemeentelijk beleid wat betreft de Kenniscampus, de verankering van afgestudeerden in Ede, de aansluiting onderwijs en arbeidsmarkt en haar relatie met het bedrijfsleven.

1. Verbeter de overgang van het onderwijs naar de arbeidsmarkt

Wegens een beperkt gebruik van het arbeidsaanbod door het regionale bedrijfsleven in de regio Food Valley en onderlinge onbekendheid tussen onderwijsinstellingen en bedrijven bestaat er frictie tussen de overgang van onderwijs naar de arbeidsmarkt in Ede. Het opleidingsaanbod sluit bovendien niet aan bij de arbeidsvraag uit de regio. De (toekomstige) regionale arbeidsvraag bestaat voornamelijk uit technische en zorgberoepen, terwijl er vooral bij de technische beroepen sprake is van een drastisch tekort aan studenten. Aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt kan bereikt worden door een intensiever contact en een betere informatie-uitwisseling tussen onderwijsinstellingen en het regionale bedrijfsleven waarin beide partijen een actieve rol vervullen. De onderwijsinstellingen gevestigd aan de campus dienen inhoudelijk samen te werken en het opleidingsaanbod te sturen, bijvoorbeeld door in te zetten op vanuit het bedrijfsleven veelgevraagde studierichtingen. Dit kan tevens worden bereikt door actieve campagnes voor de veelgevraagde, technische beroepen (zoals fabriekswerk) in de vorm van bedrijfsbezoeken en een actief alumni-beleid (contact houden met afgestudeerden die werken bij toekomstige werkgevers van studenten). De Kenniscampus Ede kan hiermee optreden als een verbindende partij, een bemiddelaar, die actief problemen omzet in kansen en hiermee aan de urgente vraag van de nabije foodbedrijven voldoet. De aanwezigheid van een uniek onderwijscluster middenin de Food Valley kan een aanzuigende werking uitoefenen op afgestudeerden, die zich vaker in of rondom Ede willen vestigen vanwege de aansluiting van de opleiding op de vraag vanuit het regionale bedrijfsleven. De verbinding met bedrijven is voor de Kenniscampus van groot belang: nauw contact en onderlinge problematiek kan gezamenlijk worden aangepakt. Deze verbinding kan bijvoorbeeld tot stand worden gebracht middels een portal of bedrijvenloket. De toegevoegde waarde van een loket moet echter wel bestaan uit het beschikken en benutten van de juiste gegevens, het snel kunnen schakelen en het kennen van de juiste partijen en personen, zowel offline als online.

Door een soepele overgang van onderwijs naar arbeidsmarkt wordt de *post studie brain drain* van afgestudeerden uit Ede beperkt doordat zij meer perspectief hebben op een baan. De woonplaats wordt in grote mate bepaald door de werklocatie, dus een gunstige arbeidsmarkt kan afgestudeerden binden aan de regio rondom Ede.

2. Creëer voldoende en betaalbare huisvestingsmogelijkheden in de stad Ede en op de campus voor zowel studenten als starters

Uit het statistische gedeelte van dit onderzoek blijkt dat wanneer afgestudeerden tijdens hun opleiding in Ede woonden, ze later ook vaker in Ede wonen. Zij bouwen hier een netwerk op en er ontstaat een vorm van 'cumulatieve inertie'. Wanneer er dus voor studenten tijdens hun opleiding in Ede voldoende aantrekkelijke huisvestingsmogelijkheden bestaan, worden zij aangemoedigd in hun opleidingsplaats te gaan wonen. Dit zijn zowel huur- als koopwoningen, voor studenten en starters op de woningmarkt. Op de Kenniscampus wordt al op diverse plekken studentenhuisvesting gerealiseerd. Dit aanbod moet worden uitgebreid en bekend worden gemaakt bij studenten. In het kader van leefbaarheid en aantrekkingskracht van de campus dient er een basisniveau aan voorzieningen op de campus gerealiseerd te worden, zoals een supermarkt, restaurant/café, sportvoorzieningen, een bedrijvenloket maar ook een optimale bereikbaarheid van de campus per auto en openbaar vervoer.

3. Zet in op specialisatie 'food' in relatie met het bedrijfsleven, maar niet op 'food' als tool tot verankering studenten in Ede

Er bestaat geen verband tussen foodgerelateerde opleidingen, stages, werk en de woonplaatskeuze van afgestudeerden in Ede. In Ede zijn studenten met een foodgerelateerde opleiding of stage niet oververtegenwoordigd. Terugkomend op de verbetering van de doorstroom van opleiding naar arbeidsmarkt kan worden gesteld dat de werkplekken van groot belang zijn in het binden van afgestudeerden aan Ede. Echter, deze werkplekken hoeven niet foodgerelateerd te zijn. Er is tevens geen concentratie van foodgerelateerde arbeidsplaatsen in Ede t.o.v. Nederland (afhankelijk van definitie 'food'). Het is de vraag of de ambitie om specifiek studenten aan te trekken tot de campus die iets met food willen daadwerkelijk bijdraagt aan de definitieve vestiging van studenten en afgestudeerden in de regio. Er liggen echter wel kansen voor de campus wat betreft relaties met het regionale bedrijfsleven: specialisatie in één hoofdactiviteit of -sector. De aansluiting van de Kenniscampus Ede op 'food', aansluitend bij ambitie van de regio Food Valley, is nog minimaal. De campus, de betrokken partijen, dienen het imago 'food' uit te dragen in het inhoudelijk onderwijsprogramma en de profilering. De focus als campus op één specifiek onderwerp (regionale specialisatie, zie: Rosenfeld, 2002) kan helpen bij het verzoenen van verschillende belangen en maakt de campus tevens exclusief. Het dreigende arbeidsmarkttekort in zorg en techniek kan voor de Kenniscampus Ede van belang zijn wat betreft de profilering van Ede op het gebied van 'food', gelegen middenin de regio Food Valley. Als de campus dit arbeidsmarkttekort de komende jaren weet te vervullen, kan de campus uitgroeien tot een campus van regionaal of nationaal belang: een kans.

4. Verbeter het imago van Ede door marketing en communicatieactiviteiten

Uit dit onderzoek volgt dat een positieve perceptie van de stad Ede bij afgestudeerden leidt tot een grotere verhuisbereidheid richting Ede. Door de perceptie van afgestudeerden uit Ede te beïnvloeden, door middel van betere faciliteiten en voorzieningen aan de hand van hun specifieke behoeften, kunnen afgestudeerden gebonden worden aan de regio rondom Ede. Door middel van onderzoeks-, marketing- en communicatieactiviteiten kunnen bepaalde, voor woonplaatskeuze belangrijke, elementen in de gemeente Ede verbeterd worden of centraal worden gesteld. Dit zijn bijvoorbeeld de bereikbaarheid van Ede per auto en openbaar vervoer. Positief gewaardeerde eigenschappen van Ede zoals de aanwezigheid van groen en de huisvestingsmogelijkheden voor starters kunnen verder worden uitgebouwd. Door middel van het benadrukken van de positieve eigenschappen van Ede verbetert het imago en zo de perceptie van afgestudeerden. Ede wordt door afgestudeerden niet bestempeld als een bruisende studentenstad zoals Amsterdam, Utrecht en Nijmegen. Het kent volgens de populatie afgestudeerden weinig sfeer, culturele voorzieningen en geen op studenten aangepast evenementenaanbod. Afgestudeerden geven echter aan dat ze culturele voorzieningen in een potentiële woongemeente niet erg belangrijk vinden. Ze zeggen meer waarde te hechten aan een goede bereikbaarheid en een groene, dorpse leefomgeving. Dit indiceert dat Ede geen levendige studentenstad hoeft te worden, de populatie studenten is hier niet naar op zoek. Hier hoeft dus niet op te worden ingezet wanneer men streeft naar het behouden van afgestudeerden in Ede. Bij inrichting van de Kenniscampus en de stad Ede dient rekening te worden gehouden met de wensen van de huidige studentenpopulatie uit Ede, die wellicht verschillen van die van studenten uit een grote studentenstad. Wellicht kan het cultureel aanbod in een groter gebied, zoals de Food Valley als geheel, worden gezien. Mensen zijn waarschijnlijk bereid om een kleine afstand te overbruggen voor een avond theater waardoor niet elke gemeente hetzelfde voorzieningenaanbod hoeft te kennen. Wel kan Ede zich profileren met haar unieke karakter als groene, rustige gemeente met een hoog kwalitatief onderwijsaanbod en voldoende, betaalbare huisvestingsmogelijkheden, dit in tegenstelling tot de Randstad waar dit aanbod zeer beperkt is.

5. Zet in op kwalitatief hoogwaardig onderwijs en passende voorzieningen op de campus en zoek inhoudelijke verbinding tussen onderwijsinstellingen

Uit dit onderzoek volgt dat de Kenniscampus Ede een onderwijscampus is, maar géén bedrijvencampus. De campus behoudt zijn aantrekkingskracht door het excelleren op het gebied van kwalitatief hoogwaardig onderwijs, waarbij de verbindingen tussen de onderwijsinstellingen gevestigd aan de campus optimaal zijn. Zo moet een afgestudeerd MBO'er bijvoorbeeld gemakkelijk kunnen doorstromen naar het HBO en worden gezamenlijke onderwijsprojecten gerealiseerd. De gewenste studentenpopulatie van 14.000 brengt vraag naar voorzieningen met zich mee. Uit dit onderzoek blijkt dat er zowel bij bedrijven (bedrijfsfitness) als bij studenten vraag is naar sportgelegenheden op de campus. Sportvoorzieningen trekken studenten en werknemers in grotere getale aan tot de campus, bovendien buiten de reguliere werkdagen en tijden, waardoor de campus leefbaarder en minder desolaat wordt. Ook is er vraag naar een supermarkt of eenvoudig restaurant/café dat voor iedereen

toegankelijk is. Deze voorzieningen maken de campus aantrekkelijker, ook buiten onderwijstijden. Hiermee kan Ede tevens haar aantrekkelijkheid als woonlocatie verder vergroten.

7.5. Onderzoeksaanbevelingen: reflectie op het onderzoeksproces

In deze paragraaf wordt middels onderzoeksaanbevelingen gereflecteerd op het onderzoek en de onderzoeksaanpak. In de onderzoeksaanbevelingen zijn tekortkomingen van het onderzoek wat betreft de inhoud en het proces van het onderzoek gesignaleerd en aan de hand van deze tekortkomingen adviezen geformuleerd ten behoeve van toekomstig, vergelijkbaar onderzoek.

1. Vervolgonderzoek: toekomstige ontwikkeling van Kenniscampus afzetten tegen nulmeting

Dit onderzoek heeft het huidige functioneren van de Kenniscampus, regionale samenwerkingsrelaties en verankering van afgestudeerden in en rondom Ede in kaart gebracht. Een toekomstig onderzoek, bijvoorbeeld over vijf jaar, zal moeten uitwijzen in hoeverre (door gemeentelijk beleid) de Kenniscampus zich heeft ontwikkeld, welke relaties er tussen bedrijfsleven en onderwijs zijn en in hoeverre studenten en afgestudeerden zich aangetrokken voelen tot de regio rondom Ede. Kan de Kenniscampus meer en meer studenten aantrekken, hen hoogwaardig onderwijs en huisvesting bieden en binden aan de regio rondom Ede? In hoeverre gebruikt het regionale bedrijfsleven het arbeidsaanbod afkomstig van de Kenniscampus en zijn er samenwerkingsrelaties tot stand gekomen? Weet Ede de roltrapfunctie na het afstuderen te doorbreken en afgestudeerden juist na het afstuderen aan de woonplaats te binden? In hoeverre is een studie, stage of baan in de sector 'food' belangrijk voor Ede als woonplaats en verankering van afgestudeerden? Deze vragen en anderen kunnen worden beantwoord met behulp van een tweede meting, een vervolgonderzoek. Een vervolgonderzoek zal moeten uitwijzen in hoeverre inspanningen met betrekking tot de Kenniscampus in Ede hebben bijgedragen aan een succesvolle campusomgeving en een soepele overgang van onderwijs naar arbeidsmarkt. Het verdient aanbeveling om bij vervolgonderzoek dezelfde onderzoeksopzet en gegevensverzameling te hanteren dan bij dit onderzoek, zodat uitkomsten tegen elkaar kunnen worden afgezet.

2. Ga bij vergelijkbaar onderzoek voor de gegevensverzameling na welke informatie nodig en beschikbaar is en wie contactpersonen hiervoor zijn: maak heldere afspraken

In de fase van dit onderzoek voorafgaand aan de gegevensverzameling wist de onderzoeker te laat dat door privacywetgeving bij het ROC geen enquête kon worden afgenomen onder afgestudeerden. Het uitzoekwerk wat hiervoor was gedaan kostte veel tijd in de beginfase van het onderzoek en leverde niets op. Wellicht had de opdrachtgever bij de gemeente Ede eerder kunnen uitzoeken in hoeverre het überhaupt mogelijk was het ROC in dit onderzoek te betrekken. Daarnaast is door de onderzoeker veel tijd besteed aan het zoeken naar de juiste mensen en contacten binnen de onderwijsinstellingen. Dit werk had ook bespaard kunnen blijven wanneer er vooraf duidelijk werd gemaakt wie te benaderen bij welke onderwijsinstelling betreffende alumnigegevens. Bestaande alumnigegevens bleken uiteindelijk voor het ROC voldoende maar voor de CHE en Groenhorst onvoldoende. Bij het ROC kon geen vragenlijst worden afgenomen onder afgestudeerden en bij CHE en Groenhorst wel. Met dergelijke ongelijke data kan geen betrouwbaar wetenschappelijk onderzoek worden gedaan. Wanneer het thema onderwijs-arbeidsmarkt een belangrijk onderwerp van onderzoek is, is een up-to-date en consequent bijgehouden alumnisysteem nodig. Hierin staan de persoonsgegevens, zoals geslacht, opleiding, woonplaatsen, etc., maar ook de huidige (locatie en sector van de) baan. Het is de taak van onderwijsinstellingen om na te streven alumnibestanden nauwkeurig bij te houden en contact met afgestudeerden na te streven. Het voornaamste advies aan onderzoekers betrokken in onderwijs-arbeidsmarkt onderzoeken is dan ook om vooraf na te gaan welke personen binnen welke instelling je nodig hebt (via de stageorganisatie of leidinggevende), welke informatie precies nodig is, of hier toegang tot is en duidelijke afspraken te maken hierover met de stageorganisatie. Dit bespaart veel tijd en moeite.

Een tekortkoming in dit onderzoek is dat de respons niet representatief is voor de populatie. Er bestaat een afwijking op opleidingstype en geslacht door het vergelijken van verschillende groepen, studenten en afgestudeerden. Dit heeft niet geleid tot verkeerde analyse van de data doordat het opleidingstype en geslacht niet significant samenhangen met de woonplaatskeuze en wel als controlevariabelen zijn meegenomen in de multivariate analyse. Echter, bij vervolgonderzoek is een grotere respons nodig voor een representatief beeld van de populatie zodat de uitkomsten van het onderzoek betrouwbaar zijn.

3. Vraag bij het achterhalen van de woonplaats van respondenten niet naar privacygevoelige informatie zoals de postcode

Doel van dit onderzoek was om de huidige woonplaats van afgestudeerden te verklaren aan de hand van de woonlocatie tijdens de opleiding, stageplek, plaats werkzaam en andere factoren. De huidige woonplaats was in de enquête opgenomen als postcode. Met de cijfers van de postcode kon de huidige woonplaats van de respondent achterhaald worden. Van de 355 respondenten vulden slechts 210 respondenten hun postcode in. De woonlocatie na het afstuderen was wel van alle 355 respondenten bekend. De woonlocatie na het afstuderen is in dit onderzoek dan ook vaak genoemd als de huidige woonplaats. Deze onvolledigheid had voorkomen kunnen worden door niet naar de postcode te vragen, wat mensen privacygevoelige informatie vinden, maar naar de huidige woonplaats.

4. Interview behalve ondernemers ook andere belanghebbenden in dit onderzoek, zoals de onderwijsinstellingen

Het kwalitatieve gedeelte van dit onderzoek is gebaseerd op interviews met medewerkers of de directie van bedrijven of organisaties met een hoofdactiviteit verwant aan 'food' en gezondheid. Het ging in de interviews vooral over regionale samenwerkingsrelaties en gebruik van het arbeidsaanbod door bedrijven. De samenwerkingsrelaties betroffen vaak die met de onderwijsinstellingen, aan de Kenniscampus. De kwalitatieve dataverzameling was vollediger geweest wanneer ook onderwijsinstellingen betrokken zouden zijn in dit onderzoek en hun visie konden geven op samenwerkingsverbanden in de regio en ontwikkeling van de campus.

SAMENVATTING

Hoogopgeleide afgestudeerden hebben gunstige effecten op de economische ontwikkeling van een regio (Venhorst et al., 2011; Tödtling & Trippl, 2005; Ossebaard & Hekkert, 2010; Alsté & Van Der Sijde, 1998; Delfmann et al., 2011). Lokale beleidsmakers uiten hun zorgen over de grote aantallen afgestudeerden die de stad verlaten na het behalen van een diploma (Venhorst et al., 2011). Het is een relevante vraag voor steden hoe de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt is en hoe binding kan worden gecreëerd met de regio. In hoeverre functioneert Ede als 'roltrapregio' (Fielding, 1992) waarbij studenten na het afronden van hun opleiding voor een baan of gezin vertrekken naar elders?

Ede profileert zich als een kennisstad met een grote interactie tussen het bedrijfsleven en het onderwijs. De huidige onderwijsconcentratie van VMBO, MBO- en HBO instellingen aan de Zandlaan in Ede presenteert zich als kenniscampus. Ede hoopt met het uitgroeien van de onderwijsconcentratie tot een cluster of campus en het produceren van toepassingsgericht onderzoek en onderwijs een impuls te geven aan de regionale economie (Gemeente Ede, 2011a).

Dit onderzoek geeft inzicht in de huidige betekenis van het (beroeps)onderwijs aan de Kenniscampus Ede voor bedrijven in de regio Food Valley. Daarnaast wordt een beeld geschetst van de regionale samenwerking tussen onderwijsinstellingen en bedrijven. Het andere gedeelte van het onderzoek betreft een inventarisatie van patronen in het ruimtelijk gedrag van (ex)studenten qua opleiding, stage, woon- en werklocatie. In welke mate en waardoor worden afgestudeerden verankerd in de regio rond Ede? Welke factoren bepalen de woonlocatie van studenten na het afronden van de opleiding?

De centrale vraag in dit onderzoek is: *"In hoeverre bestaan er tussen het regionale bedrijfsleven in de Food Valley en de Kenniscampus Ede relaties in de vorm van samenwerking en kennisuitwisseling via het arbeidsaanbod van (ex)studenten, en waarvan is de woonplaatskeuze van afgestudeerden afhankelijk?"*

Hierbij zijn drie deelvragen geformuleerd:

1. *Wat zegt de economisch-geografische literatuur over de aansluiting tussen vraag naar en aanbod van arbeid in (onderwijs)clusters, samenwerking tussen kennisinstellingen en bedrijfsleven en motieven van afgestudeerden om in de regio van opleiding te blijven?*
2. *In hoeverre wordt in het regionale bedrijfsleven in de regio Food Valley gebruik gemaakt van (ex)studenten van de Kenniscampus Ede en in hoeverre bestaat er samenwerking tussen het bedrijfsleven en de Kenniscampus?*
3. *In hoeverre kiezen afgestudeerden voor Ede of de regio rond Ede als werk- en woonlocatie, en in hoeverre wordt deze keuze verklaard door persoonskenmerken, (vorige) woonlocatie, opleidingsachtergrond of kenmerken van de arbeidssituatie?*

Het onderzoek bestaat naast een literatuurdeel, een contextstudie en een methodisch hoofdstuk uit empirisch onderzoek. Het kwalitatieve gedeelte betreft tien (diepte-) interviews met ondernemers uit de regio Food Valley in de sectoren *food* en *gezondheid*, geanalyseerd met het kwalitatieve analyseprogramma NVivo. Het kwantitatieve deel is vormgegeven door een online vragenlijst onder 355 afgestudeerden aan de Kenniscampus. Deze respons is niet representatief voor de populatie op de kenmerken geslacht en opleidingstype, maar aangezien deze factoren niet significant samenhangen met de woonplaatskeuze en zijn meegenomen in de multivariate analyse, vormt dit geen belemmering voor het onderzoek.

Slechts beperkte samenwerkingsrelaties en gebruik van het arbeidsaanbod uit Ede

Op basis van de literatuuranalyse en empirisch onderzoek kan worden geconcludeerd dat de Kenniscampus functioneert als een regionaal innovatiesysteem, waarbinnen zowel publieke als private partijen samenwerken om kennis te produceren en te verspreiden (Cooke, 2001; Boschma et al., 2002; Tödtling & Trippl, 2005). Uit dit onderzoek blijkt dat de valorisatie van kennis afkomstig van de Kenniscampus, vaak in verbinding met Wageningen, nog minimaal is. Dit wordt mede veroorzaakt door het producerende in plaats van kennisgerichte karakter van de bedrijvigheid van Ede. Regionale specialisatie is bij het realiseren van een campus van belang, vooral wanneer doel is om jonge (ex)studenten te behouden in de regio (Rosenfeld, 2002). Deze specialisatie is in het geval van Ede en Wageningen (als onderdeel van de Food Valley) agrofood. Bedrijven stuiten bij bestaande samenwerkingsverbanden met Kenniscampus op een gesloten houding van onderwijsinstellingen, volgens hen mede veroorzaakt door een verschillende kennisbasis en belangen die moeilijk te verzoenen zijn.

Uit het onderzoek volgt dat het regionale bedrijfsleven in de Food Valley beperkt gebruik maakt van (ex)studenten aan de Kenniscampus Ede. Dit komt mede door onbekendheid van beide partijen en het gebrek aan noodzaak tot samenwerking. De Kenniscampus vervult niet de specifieke vraag van de bedrijven, die hun arbeidsvraag elders kwijt kunnen. Bedrijven reageren afwachtend op het onderwijscluster en twijfelen aan de meerwaarde hiervan. De Kenniscampus is daarmee géén bedrijvencluster, maar een onderwijscampus.

De belangrijkste determinanten van de woonplaatskeuze van een afgestudeerde zijn de plaats van opgroeien, de woonlocatie tijdens de opleiding, de werklocatie en daarnaast het arbeidsmarktperspectief in de regio.

Opgroeien en studeren in Ede

Twee derde van de afgestudeerden is in een plaats buiten Ede opgegroeid. Mensen die in Ede of de Food Valley zijn geboren en getogen blijven daar vaker wonen om te studeren dan dat zij elders een opleiding gaan volgen en tevens verhuizen. Deze binding aan de plaats van opgroeien is een vorm van cumulatieve inertie, de aanwezigheid van een netwerk, vrienden en familie (Haapanen & Tervo, 2011). Studenten uit andere plaatsen dan Ede, zoals de Randstad, gaan tijdens hun opleiding vaak in Ede wonen. Ede trekt dus veel studenten aan die zich tijdens hun opleiding in Ede vestigen: de eerste fase waarin (ex)studenten gebonden kunnen worden aan de regio.

Ede weet afgestudeerden na hun afstuderen niet vast te houden...

De meerderheid van de afgestudeerden vertrekt (vaak voor een baan) uit Ede en keert terug naar de eerdere woonplaats of gaat naar de Randstad, de magneet voor jonge afgestudeerden. Het concept roltrapregio lijkt van toepassing op Ede: 60% van de afgestudeerden vertrekt uit Ede, waarvan de helft naar de Randstad. Deze beweging, weg van de opleidingsplaats, is mede te wijten aan cumulatieve stress (Haapanen & Tervo, 2011). De meest belangrijke motieven om te verhuizen zijn carrièregerelateerd (een baan of kans op werk) zoals ook uit de literatuurstudie bleek (Sjaastad, 1962; Venhorst, 2012). Andere motieven zijn het gebrek aan stedelijkheid en voldoende gevarieerde werkgelegenheid in en rondom Ede. Bovendien oefenen afgestudeerden vraag uit naar een hoog woon- en voorzieningenniveau in hun woonomgeving, wat in de Randstad gevonden wordt (Venhorst, 2012). Ede heeft volgens de afgestudeerden een gebrek aan aantrekkelijke voorzieningen en faciliteiten die jonge (ex)studenten aanspreken. Dit betekent een *brain drain* voor perifere en intermediaire regio's die studenten na het behalen van hun diploma zien vertrekken naar de Randstad. Deze *brain drain* kan genuanceerd worden door het feit dat Ede als opleidingsplaats veel studenten heeft aantrekt van buiten Ede, waardoor niet haar oorspronkelijke inwoners wegtrekken, ook wel *post-studie brain drain* genoemd.

Uit de interviews blijkt dat grote foodbedrijven in Ede graag het imago van de Food Valley regio omarmen, en zo hopen studenten en afgestudeerden aan te trekken die een studie of baan hebben in de foodsector. Om afgestudeerden in de regio te verankeren is naast een goed arbeidsmarktperspectief de kwaliteit van leven belangrijk (Gertler, 2005). Met betrekking tot Ede uit dit zich in het belang van een groene, veilige en prettige woonomgeving met voldoende gevarieerde voorzieningen en zowel koop als huurwoningen, voor starters en studenten.

Stages zijn géén bindende factor voor wonen in Ede

Afgestudeerden die in Ede stage liepen lijken niet gebonden aan Ede door hun stageplaats. Ook de sector van het stagebedrijf (*food* of *non-food*) maakt geen verschil bij het verankeren van afgestudeerden in Ede. Daarnaast wonen al langer afgestudeerden niet vaker in Ede dan recent afgestudeerden. Eerder het tegenovergestelde is waar, jonge mensen zijn vaker bereid om naar Ede te verhuizen en zijn daarmee flexibeler in hun woonplaatskeuze.

Opleidingstype draagt niet bij aan verankering afgestudeerden in Ede

Afgestudeerden die een opleiding hebben gevolgd gerelateerd aan *food* en zorg, wonen niet vaker in Ede dan afgestudeerden in economie, management en communicatie. Het opleidingstype speelt geen rol in de woonplaatskeuze van afgestudeerden en is geen bindende factor het wonen in Ede. De interviews wijzen uit dat afgestudeerden in de zorgsector wel vaker in de regio rond Ede blijven wonen. De enquêteresultaten geven echter geen concentratie van zorgstudenten in Ede of de Food Valley weer.

De werklocatie is wél bepalend bij verankering van afgestudeerden

De werklocatie van afgestudeerden bepaalt in grote mate de latere woonplaats. In de fase waarin afgestudeerden op zoek gaan naar een baan kunnen zij gebonden worden aan de regio rond Ede, wanneer hier mogelijkheden zijn voor een baan. Afgestudeerden met een baan in de *foodsector*, vestigen zich niet vaker in Ede dan afgestudeerden met een *non-food* functie. Daarnaast verlaten HBO afgestudeerden de regio Food Valley en Ede vaker dan MBO afgestudeerden, vaak naar de Randstad.

Positieve perceptie van Ede draagt bij aan grote verhuysbereidheid

Afgestudeerden met een positieve perceptie van het werk- en woonklimaat in Ede, zijn vaker bereid naar Ede te verhuizen dan afgestudeerden met een negatieve perceptie. De groenvoorzieningen en bereikbaarheid worden door de afgestudeerden hoog gewaardeerd. Afgestudeerden zijn minder te spreken over de stedelijkheid in Ede en het matige voorzieningenniveau. Culturele voorzieningen in Ede, zoals podiumkunst of musea, worden laag gewaardeerd, maar afgestudeerden vinden deze niet belangrijk in hun woongemeente. Culturele voorzieningen zijn dus niet bepalend bij het verankeren van afgestudeerden in Ede.

Voorzieningen en faciliteiten op de campus

Op de campus worden sportvoorzieningen zowel vanuit het bedrijfsleven als vanuit afgestudeerden gemist. Afgestudeerden missen ook een supermarkt en horecavoorzieningen. Daarnaast blijkt de bereikbaarheid van de campus, zowel per auto als openbaar vervoer, van essentieel belang voor studenten en bedrijven. Vanuit regionale zorgcentra is vraag naar een gedeeld onderzoekscentrum, voor onderwijsinstellingen en zorgcentra.

Concluderend kan worden gesteld dat Ede voor studenten dus direct na het afstuderen functioneert als een roltrapregio. Het tijdens de opleiding verankeren van studenten aan Ede middels studentenhuisvesting blijkt van belang wanneer men streeft naar meer afgestudeerden en hoogopgeleiden in de gemeente. Ook het bieden van werkplekken draagt bij aan de verankering van afgestudeerden in de gemeente, en kan de roltrap stop zetten.

Door de volgende beleidsaanbevelingen op te volgen kan de gemeente Ede de roltrap stop zetten:

1. Verbeter de overgang van het onderwijs naar de arbeidsmarkt.
2. Creëer voldoende en betaalbare huisvestingsmogelijkheden in de stad Ede en op de campus voor zowel studenten als starters.
3. Zet in op specialisatie *food* in relatie met bedrijfsleven, maar niet op *food* als tool tot verankering studenten in Ede.
4. Verbeter het imago van Ede door marketing en communicatieactiviteiten.
5. Zet in op kwalitatief hoogwaardig onderwijs en passende voorzieningen op de campus en zoek inhoudelijke verbinding tussen onderwijsinstellingen.

LITERATUUR

- Agentschap NL: Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie (2011), Pieken in de Delta (PID). [Online] <http://www.agentschapnl.nl/programmas-regelingen/pieken-de-delta-pid> [Geciteerd op 01-05-2012].
- Alsté, J. van (1998), *The role of the university in regional development: the University of Twente*. Twente University Press.
- Arnoldus, M., J. van Eijnden, H. de Groot & F. Nauta (2009), *Antwerpen, een modieus innovatiesysteem*. Lectoraat Innovatie Publieke Sector, Hogeschool van Arnhem en Nijmegen, pp. 1-29.
- Asheim, B.T. & L. Coenen (2005), Knowledge bases and regional innovation systems. Comparing Nordic clusters. *Research Policy* 34, pp. 1173-1190.
- Atzema, O., J. Lambooy, T. van Rietbergen & E. Wever (2002), *Ruimtelijke economische dynamiek. Kijk op bedrijfslocatie en regionale ontwikkeling*. Couthino, Bussum.
- Autio, E. (1998), Evaluation of RTD in regional systems of innovation. *European Planning Studies*, 6, pp. 131-140.
- Barro, R.J. & X. Sala-i-Martin (1990), *Economic Growth and Convergence Across the United States*. NBER Working Paper Series, Cambridge, MA.
- Becker, G. (1964), *Human Capital*. Columbia University Press: New York.
- Berenschot (2010), MBO en economie, *Impuls Economische Agenda vanuit Economie*. Mei 2010.
- Boschma, R., K. Frenken & J. Lambooy (2002), *Evolutionaire economie, een inleiding*. Uitgeverij Coutinho: Bussum.
- Boschma, R. & R. Wenting (2007), The spatial evolution of the British automobile industry: Does location matter? *Industrial and Corporate Change*, Vol. 16, No. 2, pp. 213-238.
- Breschi, S. & F. Lissoni (2001), Knowledge spillovers and local innovation systems: a critical survey. *Liuc Papers* n. 84, Serie *Economia e Impresa*, 27.
- Bryman, A. (2008), *Social Research Methods*. Third Edition. Oxford University Press Inc.: New York.
- Buck Consultants International (2009), *Fysieke investeringsopgaven voor campussen van nationaal belang*. Den Haag: Buck Consultants International.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2012a), *Leerlingen en studenten naar woongemeente*. Den Haag/Heerlen.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2012b), *Grote verschillen in gemiddelde huishoudensgrootte per buurt in de vier grote steden*. Den Haag/Heerlen.
- Christelijke Hogeschool Ede (2010), *Jaarverslag 2010*: Christelijke Hogeschool Ede.
- Christelijke Hogeschool Ede (2012), *CHE Nieuws*. [Online] <http://content.che.nl/chenieuws/CHE%20nieuws/2012/CHE%20nieuws%202012%20week%207.html> [Geciteerd op 15-06-2012].
- Coenen, J., F. Cörvers, D. Fouarge, C. Meng & A. Nelen (2009), *Onderbenutting van MBO'ers nuttig op de arbeidsmarkt? TPEdigitaal*, jaargang 3, No. 3, pp. 103-123.
- Cooke, P. (2001), Regional Innovation Systems, Clusters and the Knowledge Economy. *Industrial and Corporate Change*, 10, no. 4.
- Cooke, P. (1992), 'Regional Innovation Systems: Competitive Regulation in the New Europe. *Geoforum*, 23, pp. 365-382.
- Cörvers, F. & G. Ramaekers (2006), *De regionale betekenis van hogescholen*. Monitor TVHO: Jaargang 24, 3.
- Delfmann, H., S. Koster & P. Pellenbarg (2009), *Kenniscirculatie in de regio: de rol van het hbo. Relaties met het bedrijfsleven en ondernemerschap*. Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen / Nicis Institute.
- Delfmann, H., S. Koster & P. Pellenbarg (2011), *Belang van het hbo voor de regionale economie*. Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen / Nicis Institute.
- Edquist, C. (1997), *Systems of Innovation: Technologies, Institutions and Organisations*, Pinter, London.
- Etzkowitz, H. & L. Leydesdorff (2000), The dynamics of innovation: from National Systems and "Mode2" to a Triple Helix of university-industry-government relations. *Research Policy*, No. 29, pp. 109-123.
- Faggian, A. & P. McCann (2008), Universities, Agglomerations and Graduate Human Capital Mobility. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, Vol. 100, No. 2, pp. 210-223.
- Fielding A.J., (1992), Migration and social mobility: South East England as an escalator region. *Regional Studies* 26(1), pp. 1-15.
- Gemeente Ede (2011a), *Beeldkwaliteitplan*. April, Ede. [Online] http://ro-online.ede.nl/9326EB32-E08B-4242-BCB3-9829B85677C8/tb_NL.IMRO.0228.BP2010ZNDL0001-0301_002.pdf [Geciteerd op 26-03-2012].

- Gemeente Ede (2011b), Wonen in Ede, een onderzoek naar de Edese en (boven)regionale woningbehoefte. Gemeente Ede COA, Afdeling Strategie & Onderzoek, pp. 1-44.
- Gemeente Ede (2011c), Kerncijfers 2011. Afdeling Strategie & Onderzoek, Media Producties Gemeente Ede [Online] <http://ede.buurtmonitor.nl/report/kerncijfers2011.pdf> [Geciteerd op 07-05-2012].
- Gemeente Ede (2011d), Wijk-/buurtprofielen Ede 2011: Het sociale en fysieke leefklimaat per wijk en tien buurten. Afdeling Educatie Welzijn en Zorg en Ontwikkeling & Ondersteuning. [Online] http://www.ede.nl/fileadmin/bestanden/documenten/2012/Ede_wijkprofielen_2011_volledig.pdf [Geciteerd op 07-05-2012].
- Gemeente Ede (2012a), Visie Ede 2025: Ede kiest voor Food. Afdeling Communicatie, januari 2012.
- Gemeente Ede (2012b), Economische Monitor 2012, 1. Strategie & Onderzoek, maart 2012.
- Gemeente Ede (2012c), Kerncijfers 2012. Afdeling Strategie & Onderzoek, Media Producties Gemeente Ede [Online] <http://ede.buurtmonitor.nl/report/kerncijfers2012.pdf> [Geciteerd op 01-10-2012].
- Gertler, M. (2005), Spaces of knowledge flows: clusters in a global context. University of Toronto.
- Gottlieb, P. & Joseph, G. (2006), College to work migration of technology graduates and holders of doctorates within the United States. *Journal of Regional Science*, 46(4), pp. 627-659.
- Haapanen, M. & H. Tervo (2011), Migration of the Highly Educated: Evidence from Residence Spells of University Graduates. *Journal of Regional Science*, Vol. 51, No. 5, pp. 1-19.
- Ham, M. van & P. Hooimeijer (2008), Regional Differences in Spatial Flexibility: Long Commutes and Job Related Migrations Intentions in the Netherlands. *Applied Spatial Analysis and Policy*. Vol. 2, No. 2, pp. 129-146.
- Ham, M. van (2005), Job-related migration in the Netherlands. The role of geographical access to employment in a polynucleated urban region. *Journal of Housing and the Built Environment*. Vol. 20, No. 2, pp. 107-127.
- Ham, M. van (2002), Job access, workplace mobility and occupational achievement. Proefschrift, Universiteit van Utrecht.
- Hekkert, M. (2008), Naar een duurzaam innovatieklimaat. Universiteit Utrecht, Faculteit Geowetenschappen.
- Hensen, M., R. de Vries & F. Cörvers (2009), The Role of geographic mobility in reducing education-job mismatches in The Netherlands, *Papers in Regional Science*, 88(3), pp. 667-683.
- Hulsink, W., F. Jaspers & A. Weterings (2010), Kenniscampus als compensatie. *Economische Statistische Berichten*, 95 (4596).
- Jacobs, J. (1969), *The Economy of Cities*. Random House: New York.
- Jaffe, A., M. Trajtenberg & R. Henderson (1993), Geographic localization of knowledge, spillovers as evidenced by patent citations. *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 108, No. 3, pp. 577-598.
- Kadaster (2011), Basisregistratie Topografie. [Online] <http://www.kadaster.nl/> [Geciteerd op 04-06-2012].
- Kain, J. (1968) Housing Segregation, Negro Employment, and Metropolitan Decentralization, *Quarterly Journal of Economics*, 82, pp. 175-197.
- Katwijk, J. van (2005), Kenniseconomie & de stad: naar een dynamische kennissamenleving in 2010. Kenniscentrum Grote Steden.
- Kenniscampus Ede (2011), Brochure Kenniscampus Ede. [Online] http://www.ede.nl/fileadmin/bestanden/media/2010/Brochure_Kenniscampus_Ede_2011-2014.pdf [Geciteerd op 02-04-2012].
- Klepper, S. (2007), Disagreements, Spinoffs, and the Evolution of Detroit as the Capital of the U.S. Automobile Industry. *Management Science*, Vol. 53, No. 4, pp. 616-631.
- Knight, R. (1995), Knowledge-based Development: Policy and Planning Implications for Cities. *Urban Studies*, 32, 225.
- Kraak, F. & F. Oevering (2003), *Food Valley. Van agglomeratie naar cluster*. Utrecht: Rabobank Nederland.
- Leeuw, S. de & S. Ronsse (2011), *Een analyse van wetenschapsparken in België*. Universiteit Gent: Faculteit Economie en Bedrijfskunde.
- LISA (2010), Overzicht LISA-data op landsniveau. [Online] <http://www.lisa.nl/> [Geciteerd op 04-06-2012].
- Lorenzen, M. & V. Mahnke (2002), Global strategy and the acquisition of local knowledge: How MNCs enter regional knowledge clusters.
- Manshanden, W. (2009), Kennis als economische motor. Onderzoek naar het ruimtelijk-economisch effect van hoger onderwijs. Delft: TNO.
- Ministerie van Economische Zaken (2010), Sterke regio's: investeren in clusters van nationaal belang. [Online] <http://www.rijksoverheid.nl/bestanden/documenten-en-publicaties/brochures/2010/10/01/sterke-regio-s-investeren-in-clusters-van-nationaal-belang/10137991-bijlage.pdf> [Geciteerd op 02-05-2012].
- MKB-Nederland / VNO-NCW (2006), "Hogescholen en branches: partners in professie", *Uitdagingen voor MKB en hbo*.
- Mosselman, E. (2004), GAME= Gemeentelijke Arbeidsmarktmonitor Ede. Eindnotitie. E,til: Maastricht.

- Neffke, F., M. Henning & R. Boschma (2009), How do regions diversify over time? Industry relatedness and the development of new growth paths in regions. Utrecht University: Urban & Regional Research Centre.
- Ossebaard, M. & M. Hekkert (2010), De innovatiemotor, het versnellen van baanbrekende innovaties. Van Gorcum: Assen.
- Overheid.nl (2012), Wetten en regelgeving: wet educatie en beroepsonderwijs. [Online] http://wetten.overheid.nl/BWBR0007625/Hoofdstukl/Titel2/Artikel121/geldigheidsdatum_02-05-2012 [Geciteerd op 02-05-2012].
- Porter, M. (1990), The competitive advantage of nations, creating and sustaining superior performance. The Free Press: New York.
- Rijksoverheid (2012a), Investeren in topsectoren. [Online] <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/ondernemersklimaat-en-innovatie/investeren-in-topsectoren> [Geciteerd op 01-05-2012].
- Rijksoverheid (2012b), Agrofood. [Online] <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/ondernemersklimaat-en-innovatie/investeren-in-topsectoren/agrofood> [Geciteerd op 01-05-2012].
- Rosenfeld, S. (2002), Creating Smart Systems: A guide to cluster strategies in less favoured regions. European Union-Regional Innovation Strategies. North-Carolina: V.S.
- Sjaastad, L.A. (1962), The Costs and Returns of Human Migration, *Journal of Political Economy*, Vol. 70, pp. 80–93.
- Snoei, J. & B. van der Linden (2012), Foodsector in Nederland, overzicht van octrooien, banen en vestigingen. EIM, Ondernemerschap.nl: Zoetermeer.
- Tödtling, F. & M. Tripl (2005), One size fits all? Towards a differentiated regional innovation policy approach. *Research Policy* 34, pp. 1203–1219.
- Venhorst, V. A., J. van Dijk & L. J. G. van Wissen (2010) Do the best graduates leave the peripheral areas of the Netherlands?, *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 101(5), pp. 521-537.
- Venhorst, V., A. Edzes, L. Broersma & J. van Dijk (2011a), Brain drain of brain gain? Hoger opgeleiden in grote steden in Nederland. Rijksuniversiteit Groningen, Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen Den Haag.
- Venhorst, V., J. van Dijk & L. van Wissen (2011b), An analysis of trends in spatial mobility of Dutch graduates. *Spatial Economic Analysis*, 6(1), pp. 57-82.
- Venhorst, V., S. Koster, H. Delfmann, J. van Dijk & P. Pellenbarg (2011c), Steden en kennisinstellingen. Nicis Institute.
- Venhorst, V. (2012), Smart move? The spatial mobility of higher education graduates. Proefschrift, Universiteit van Groningen.
- Wubben, E. & M. Batterink (2011), Food Valley als ondernemend kenniscluster. *Economisch Statistische Berichten*, 96 (4609s).
- Zijl, J. van (2010), Investeringsagenda MBO: nu of nooit om de mondiale top te halen. [Online] <http://www.mбораad.nl/?news/1854482/Investeringsagenda+mbo+nu+of+nooit+om+mondiale+top+5+te+halen.aspx> [Geciteerd op 02-04-2012].

BIJLAGE 1: Lijst geïnterviewde personen

Ziekenhuis de Gelderse Vallei (ziekenhuis)
Mw. A. van Vloten-Bakker

Fortune (koffieleverancier)
Dhr. C. Modderkolk

Nederland Instituut voor Sport en Bewegen:
NISB (kennisinstelling)
Dhr. E. de Winter & Mw. P. Macco

Friesland Campussenna Riedel (voedingsproductiebedrijf)
Mw. L. Kouijzer

Deli XL (foodservicebedrijf)
Mw. V. Wiersma

StartLife (kennisinstelling)
Dhr. J. Meiling & Mw. G. Schöber

Food & Nutrition Delta (kennisinstelling)
Dhr. K. de Gooijer

CHE Business Club & The Network Investors
(kennisinstelling)
Dhr. J. Hovestadt

Gaasbeek koffieautomaten (koffieleverancier)
Dhr. P. Böhmer

Gemeente Ede (gemeente)
Mw. W. Versprille & Dhr. W. Stikkelman

BIJLAGE 2: Topiclijst interviews

Kenmerken bedrijf

1. Kenmerken bedrijf: activiteiten, grootte, verzorgingsgebied
2. Hoe lang is uw bedrijf in de gemeente Ede gevestigd?
3. Waarom heeft uw bedrijf gekozen voor vestiging in de gemeente Ede?
4. Hoe bevalt de gemeente Ede als vestigingsplaats?
5. Is Ede aantrekkelijk voor bedrijven en waarom?

Benutten van kennis van (ex)studenten

6. In hoeverre vervullen (ex)studenten banen/stageplekken binnen uw bedrijf? Toekomst?
7. Wat is uw inschatting van in hoeverre andere bedrijven in de regio gebruik maken van het arbeidsaanbod afkomstig van de Kenniscampus?
8. Wat is uw mening over de kwaliteit (en grootte) van het arbeidsaanbod en stagiaires? Zijn er verbeterpunten?
9. Worden uw vacatures vervuld op regionale schaal of van buiten de regio en waarom?
10. Idee waar (ex)studenten na stage/opleiding terecht komen, wonen/werken, en waarom?
11. Hoe kan je (ex)studenten in de regio Ede houden? Denkt u dat goed arbeidsmarktperspectief of woningaanbod aantrekkingskracht vergroot?
12. Op welke manier kennis- of expertiseuitwisseling met onderwijsinstellingen? (duale opleidingen, gastcolleges, curriculumvernieuwing, facility sharing)

Regionale samenwerking tussen onderwijsinstaties en regionale bedrijven

13. Met welke onderwijsinstelling heeft uw onderneming al contact en wat voor contact/kennisuitwisseling?
14. Evalueren huidige samenwerking. Hoe is deze tot stand gekomen?
15. Bent u op de hoogte van ontwikkelingen op de campus? Wat verwacht/wenst u vd Kenniscampus?
16. Waarom is de Kenniscampus al dan niet aantrekkelijk voor bedrijven?
17. Welke kansen ziet u voor uw bedrijf in en rondom de Kenniscampus en waarom?
18. Wat is volgens u de houding van onderwijsinstellingen?
19. Heeft uw organisatie of bedrijf invloed op het onderwijsprogramma?
20. Wat is uw mening over de komst van een loket op de Kenniscampus?
21. Starters in kenniscampus: mening initiatieven ondernemerschap stimuleren?
22. Wat zijn knelpunten bij samenwerking? (belangen, gebrek geld/tijd/kennis)
23. Volgens literatuur samenwerking met thematische insteek. Uw mening over imago food?
24. Valorisatie van kennis via bedrijfsleven?

Rol gemeente Kenniscampus Ede; kennisuitwisseling, stimuleren ondernemerschap

25. Op welke manier heeft u al contact met de gemeente Ede?
26. Wat doet gemeente voor u op gebied van
 - Stimuleren innovatie? Ontvangen subsidie/belastingvoordelen?
 - Koppeling onderwijsinstellingen en bedrijf (bemiddelen relaties?)
 - Werkt gemeente mee of tegen? Wat is uw beeld van gemeente binnen regionale economie en waarom?

BIJLAGE 3: Aankondigingsbrief interviews

Geachte.....

De Kenniscampus Ede heeft als doelstelling het bedrijfsleven in de regio Food Valley te voorzien van arbeidskrachten met praktijkgerichte kennis en affiniteit met Food. In hoeverre gebeurt dit?

De gemeente Ede is bezig met een onderzoek naar de huidige betekenis van het (beroeps)onderwijs aan de Kenniscampus Ede, via studenten of samenwerkingsrelaties, voor de bedrijven in de regio Food Valley. Vraag is in hoeverre het regionale bedrijfsleven gebruik gemaakt van studenten of afgestudeerden van de Kenniscampus Ede en in hoeverre er samenwerking bestaat tussen het bedrijfsleven en de Kenniscampus Ede.

Hoe gaat het onderzoek in zijn werk?

U bent met uw bedrijf/instelling gevestigd in de regio Food Valley. Daarom willen we graag uw mening horen. Ik benader u binnenkort telefonisch voor het maken van een afspraak voor een interview. Tijdens dit gesprek, dat ongeveer 45 minuten duurt, vraag ik naar (uw mening over) regionale samenwerkingsverbanden met onderwijsinstellingen en de gemeente Ede. De informatie die u verstrekt, komt alleen de onderzoekers onder ogen en wordt vertrouwelijk behandeld.

Naast interviews worden alumni- en stagebestanden van de onderwijsinstellingen ROC A-12, Christelijke Hogeschool Ede en Groenhorst verzameld. Hierdoor kan in kaart worden gebracht *waar* (ex)studenten stage lopen, wonen en werken. Is dit in de gemeente Ede, in de regio Food Valley of elders? Om motivaties te achterhalen voor stages of werkplekken binnen of buiten de regio wordt tevens een enquête uitgezet onder een deel van de (ex)studentenpopulatie. De resultaten van de interviews, data en enquêtes worden verwerkt in een rapportage, welke in de zomer van 2012 is afgerond.

Bij voorbaat hartelijk dank voor uw medewerking aan dit onderzoek!

Heeft u nog vragen over het onderzoek naar de Kenniscampus Ede? Dan kunt u contact opnemen met Emma van Egmond – 06-11537369 / emma.van.egmond@ede.nl

Met vriendelijke groet,

Emma van Egmond

Onderzoeksstagiair Gemeente Ede
Afdeling Strategie & Onderzoek

BIJLAGE 4: Aankondigingsbrief vragenlijst

Geachte alumnus,

U heeft een opleiding gevolgd aan de Christelijke Hogeschool Ede (CHE)/Groenhorst college in Ede. Deze onderwijsinstelling maakt inmiddels onderdeel uit van de Kenniscampus Ede. U heeft ervaren hoe het was om in Ede te studeren.

De gemeente Ede wil de aantrekkelijkheid van Ede onder afgestudeerden vergroten. Hoe kan de gemeente Ede deze groep mensen aan zich binden of zelfs aantrekken? Voor een antwoord op deze vraag willen wij graag uw mening weten over het woon-, werk en leefklimaat van Ede. Met de uitkomsten van het onderzoek kunnen wij nog beter inspelen op de wensen van afgestudeerden. De gemeente wil hiermee Ede en de Kenniscampus Ede op de kaart zetten.

U kunt de vragenlijst invullen door op de volgende link te klikken:
<http://ede.dubinterviewer.com/scripts/dubinterviewer.dll/frames?quest=Alum>

Het invullen van de vragenlijst duurt ongeveer 15 minuten. Wij hopen van harte dat u aan dit onderzoek wilt meedoen! Uiteraard worden de gegevens volstrekt vertrouwelijk behandeld en anoniem verwerkt. Onder de deelnemers verloten **we 3 VVV-cadeaubonnen van €25,-**. Het onderzoek wordt uitgevoerd door Emma van Egmond, masterstudent Economische Geografie aan de Universiteit Utrecht. Heeft u vragen naar aanleiding van deze mail of over het onderzoek? Neem dan contact op met Emma van Egmond (E. emma.van.egmond@ede.nl / M. 06 - 11537369 / T. 0318 - 51668).

Ik dank u alvast hartelijk voor uw medewerking!

Met vriendelijke groet,

Frits Dimmendaal
Gemeente Ede
Programmamanager Kenniscampus Ede

BIJLAGE 5: Vragenlijst afgestudeerden

Woonplaatskeuze- en motief afgestudeerden: over uw opleiding, woon- en werkplaats en waardering Ede.

U, als afgestudeerde uit Ede, kunt ons helpen de opleiding en Ede op de kaart te zetten. Met uw informatie kunnen wij een goed beeld vormen van de woonplaatskeuze van afgestudeerden en de redenen hiervoor. Deze informatie kan ons helpen bij het maken of verbeteren van beleid. De informatie die u invult blijft volledig anoniem. Veel plezier met het invullen van de vragenlijst en bij voorbaat dank!

OPLEIDING

De volgende vragen gaan over uw MBO / HBO opleiding aan de Kenniscampus Ede; de Christelijke Hogeschool Ede / Groenhorst college.

1. Welke opleiding heeft u gevolgd aan deze onderwijsinstelling?

CHE:

- Verpleegkunde
- Leraar Basisonderwijs
- Godsdienst Pastoraal Werk
- Leraar Godsdienst/Levensbeschouwing
- Bedrijfskunde MER
- Human Resource Management
- Journalistiek
- Communicatie
- Sociaal Pedagogische Hulpverlening
- Maatschappelijk Werk & Dienstverlening

Groenhorst:

- Assistent Groene Buitenruimte
- Assistent Voeding/Voedingsindustrie
- Medewerker Bloembinden
- Medewerker Food en Catering
- Medewerker Infragroen
- Voedingsoperator
- Allround medewerker Food en Catering
- Allround voedingsoperator
- Vakbekwaam medewerker Infragroen
- Kwaliteitscoördinator Voeding
- Manager Voeding
- Voedingsspecialist

2. Waarom heeft u destijds gekozen voor deze onderwijsinstelling? *Max. 3 antwoorden mogelijk (code 1 t/m 3 naar volgorde belang: belangrijkste reden met 1 aangeven, minst belangrijke reden met 3).*

- Omdat de CHE bekend staat als een van de betere hogescholen in Nederland
- Vanwege het christelijke karakter van de CHE
- Omdat de CHE voor mij de dichtstbijzijnde HBO is met de geschikte opleiding
- Omdat het gevestigd is op een kenniscampus
- Vanwege de aantrekkelijkheid van Ede als studielocatie
- Anders, namelijk.....

- Omdat Groenhorst bekend staat om haar goede reputatie
- Omdat Groenhorst voor mij de dichtstbijzijnde MBO is met de geschikte opleiding
- Omdat het gevestigd is op een kenniscampus
- Vanwege de aantrekkelijkheid van Ede als studielocatie
- Anders, namelijk.....

3. In welk jaar bent u afgestudeerd aan deze opleiding?

--	--	--	--

WOONSITUATIE

De volgende vragen gaan over uw woonsituatie en (eventuele) verhuizingen.

4. Wat was uw woongemeente tijdens het laatste jaar van uw opleiding?

- Ede
- Anders, namelijk.....

5. Waarom woonde u het tijdens het laatste jaar van uw opleiding in die gemeente? Max. 3 antwoorden mogelijk (code 1 t/m 3 naar volgorde belang: belangrijkste reden met 1 aangeven, minst belangrijke reden met 3)

- Meer kans op werk
- Een baan
- Beter woningaanbod
- Wonen in een (grotere) stad
- Meer voorzieningen
- Ik ben zelfstandig gaan wonen
- Partner woont hier
- Huwelijk of samenwonen
- Gezinsuitbreiding
- Vrienden of familie
- Plaats waar ik ben opgegroeid
- Dichterbij mijn opleiding / school
- Eigen bedrijf
- Bij mijn ouder(s) / verzorger(s)
- Anders, namelijk.....

6. Woont u nog steeds in dezelfde woongemeente als tijdens het laatste jaar van uw opleiding?

- Ja
- Nee

7. Naar welke woongemeente bent u na uw opleiding verhuisd?

- Ede
- Anders, namelijk.....

8. Wanneer bent u naar deze woongemeente verhuisd (jaar)?

--	--	--	--

9. Waarom bent u naar deze woongemeente verhuisd? Max. 3 antwoorden mogelijk (code 1 t/m 3 naar volgorde belang: belangrijkste reden met 1 aangeven, minst belangrijke reden met 3)

- Meer kans op werk
- Een baan
- Beter woningaanbod
- Wonen in een (grotere) stad
- Meer voorzieningen
- Ik ben zelfstandig gaan wonen
- Partner woont hier
- Huwelijk of samenwonen
- Gezinsuitbreiding
- Vrienden of familie
- Terug naar plaats waar ik ben opgegroeid
- Dichterbij mijn opleiding / school
- Eigen bedrijf
- Ik verhuis mee met mijn ouder(s) / verzorger(s)
- Anders, namelijk.....

10. Wilt, moet of gaat u binnen 5 jaar verhuizen?

- Beslist niet
- Eventueel wel, misschien
- Beslist wel
- Ik heb al andere huisvesting / woning gevonden
- Weet ik niet

11. Waarnaar wilt u bij voorkeur verhuizen?

- Zelfde woonplaats als waar ik nu woon
- Gelderland
- Utrecht
- Noord-Holland
- Zuid-Holland
- Overijssel
- Brabant
- Limburg
- Zeeland
- Drenthe
- Friesland
- Groningen
- Buitenland
- Weet ik niet

12. Waarom wilt u daarheen verhuizen? Max. 3 antwoorden mogelijk (code 1 t/m 3 naar volgorde belang: belangrijkste reden met 1 aangeven, minst belangrijke reden met 3)

- Meer kans op werk
- Een baan
- Beter woningaanbod
- Wonen in een (grotere) stad
- Meer voorzieningen
- Ik ben zelfstandig gaan wonen
- Partner woont hier
- Huwelijk of samenwonen
- Gezinsuitbreiding
- Vrienden of familie
- Terug naar plaats waar ik ben opgegroeid
- Dichterbij mijn opleiding / school
- Eigen bedrijf
- Ik verhuis mee met mijn ouder(s) / verzorger(s)
- Anders, namelijk.....

13. Zou u (eventueel) willen verhuizen naar de gemeente Ede? (NB de gemeente Ede bestaat uit Ede-stad en de dorpen Bennekom, Ederveen, Harskamp, Lunteren, Otterlo en Wekerom)

- Ja, want.....
- Nee, want.....
- Misschien
- Weet ik niet

14. Wilt u een rapportcijfer geven voor de volgende aspecten van het werk- en woonklimaat in de gemeente Ede? (1 = zeer slecht en 10 = zeer goed) {antwoordcategorieën 1 t/m 10, weet niet/geen mening}.

- a. Werkgelegenheid (kans op werk)
- b. Aanbod woningen
- c. Stedelijkheid
- d. Leefomgeving
- e. Aanwezigheid groen / natuur
- f. Sfeer / gezelligheid
- g. Winkelvoorzieningen
- h. Aanbod restaurants / cafés / discotheken
- i. Aanbod evenementen
- j. Bioscoop
- k. Podiumkunsten (theater en popmuziek) / musea
- l. Recreatieve voorzieningen
- m. Parkeergelegenheid
- n. Bereikbaarheid per openbaar vervoer
- o. Bereikbaarheid per auto

- p. Algemeen oordeel Ede als werk- en woongemeente

15. Welke situatie is het meest op u van toepassing

- Ik heb een betaalde baan
- Ik ben (vervroegd) met pensioen of arbeidsongeschikt
- Ik ben werkloos / werkzoekend / niet werkzaam
- Ik ben huisvrouw / huisman
- Ik ben scholier / student

16. In welke plaats bent u nu werkzaam?

- Ede
- Anders, namelijk.....

17. Heeft u na uw afstuderen nog in andere plaatsen werk gehad?

- Ja
- Nee

18. In welke sector bent u werkzaam?

- Landbouw / Visserij
- Industrie / Delfstoffenwinning
- Nutsbedrijven
- Bouwnijverheid
- Groothandel
- Detailhandel / Autohandel
- Vervoer, opslag en communicatie
- Horeca
- Financiële instellingen
- Zakelijke dienstverlening
- Openbaar bestuur
- Onderwijs
- Gezondheidszorg
- Overige dienstverlening
- Anders, namelijk.....

19. Wat is uw huidige baan of functie?

- Vakspecialist
- Administratief medewerker
- Dienstverlenend medewerker (bv. verpleegkundige) en verkoper
- Manager
- Onderzoeker, ingenieur, docent of specialist
- Bediener machines en installaties, assemblagemedewerker
- Landbouwer, bosbouwer of visser
- Ambachtslied
- Militair beroep
- Elementair beroep (bv. schoonmaker, serveerster, bewaker)

20. Hoeveel uur werkt u per week in uw huidige baan?

- ≤ 12
- 13-24
- 25-32
- 33-40
- ≥ 41

21. Hoe heeft u uw huidige baan gevonden?

- Via mijn eigen netwerk
- Via de opleiding (docenten / stagebank)
- Ik heb zelf actief gezocht
- Het werd me aangeboden
- Uitzendbureau
- Anders, namelijk.....

22. Hoelang heeft u gezocht naar een baan, voordat u deze had?

- 0-3 maanden
- 4-6 maanden
- 7 maanden of langer

23. Wat voor type aanstelling heeft u momenteel?

- Een vaste aanstelling (arbeidsovereenkomst van onbepaalde duur)
- Een tijdelijke aanstelling
- Uitzendkracht
- Oproepkracht
- Zelfstandig ondernemer
- Anders, namelijk.....

STAGE EN KENNISCAMPUS EDE

De volgende vragen gaan over een eventuele stage die u heeft gelopen bij uw opleiding en over de Kenniscampus Ede.

24. Heeft u stage gelopen tijdens uw opleiding?

- Ja
- Nee

25. In welke gemeente heeft u uw laatste stage gelopen?

- Ede
- Anders, namelijk.....

26. Wat is de naam van het bedrijf waar u uw laatste stage heeft gelopen?

.....

27. Tot welke sector behoort het bedrijf waar u uw laatste stage heeft gelopen?

- Landbouw / Visserij
- Industrie / Delfstoffenwinning
- Nutsbedrijven
- Bouwnijverheid
- Groothandel
- Detailhandel / Autohandel
- Vervoer, opslag en communicatie
- Horeca
- Financiële instellingen
- Zakelijke dienstverlening
- Openbaar bestuur
- Onderwijs
- Gezondheidszorg
- Overige dienstverlening
- Anders, namelijk.....

28. Hoe heeft u uw laatste stage gevonden?

- Via mijn eigen netwerk
- Via de opleiding (docenten / stagebank)
- Ik heb zelf actief gezocht
- Het werd me aangeboden
- Uitzend- of bemiddelingsbureau
- Anders, namelijk.....

29. Hoe waardeert u de volgende faciliteiten op/rondom de Kenniscampus Ede?

	1	2	3	4	5	6
<i>Kenmerken faciliteiten Kenniscampus</i>	Zeer negatief	Negatief	Niet positief, niet negatief	Positief	Zeer positief	weet niet/geen mening
Bereikbaarheid onderwijsinstelling per auto	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bereikbaarheid onderwijsinstelling per openbaar vervoer (OV)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sportvoorzieningen in en rondom de onderwijsinstelling	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Restauratieve voorzieningen (eten / drinken) in en rondom de onderwijsinstelling	☐	☐	☐	☐	☐	☐

30. Welke voorzieningen of activiteiten miste u op de Kenniscampus Ede, toen u er studeerde?

.....

.....

.....

WAARDERING/BEOORDELING EDE

De volgende vragen gaan over het werk- en woonklimaat in de gemeente Ede (ook voor niet-Edenaren).

31. Welke voorzieningen of activiteiten mist u in Ede?

.....

.....

.....

32. Nu noemen we een aantal kenmerken die aanwezig *kunnen* zijn in een woongemeente. Hoe belangrijk vindt u dat deze aanwezig zijn in uw huidige woongemeente?

	1	2	3	4	5	6
<i>Kenmerken van de woongemeente</i>	Zeer onbelang rijk	Onbelang rijk	Neutraal	Belangrijk	Zeer belangrijk	weet niet/geen mening
Werkgelegenheid	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sfeer / gezelligheid	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Cafés	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Restaurants	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Discotheek	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bioscoop	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Podiumkunsten (theater en popmuziek)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Musea	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Recreatieve voorzieningen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
HBO / Universiteit	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nabijheid natuurgebied	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nabijheid zee/meer	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rust	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bereikbaarheid per openbaar vervoer (OV)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bereikbaarheid per auto	☐	☐	☐	☐	☐	☐

33. Wat zou ervoor kunnen zorgen dat u in (de regio rond) Ede blijft of gaat wonen?

.....
.....
.....

PERSOONSGEGEVENS

Tot slot nog enkele vragen over uzelf.

34. Wat is uw geslacht?

- Man
- Vrouw

35. Wat is uw geboortejaar?

--	--	--	--

36. Wat was uw woongemeente tijdens het grootste deel van uw jeugd?

- Ede
- Anders, namelijk.....

37. Hoeveel keer bent u, na uw afstuderen, verhuisd?

--	--

 keer

38. Wat zijn de cijfers van uw postcode? Zo weten we in welke gemeente u momenteel woont

--	--	--	--

39. Wat is uw huishoudenssituatie?

- Alleenstaand
- Tweepersoonshuishouden (samenwonend/echtpaar zonder kinderen)
- Gezin met kind(eren), waarvan 1 of meer jonger dan 12 jaar
- Gezin met kind(eren), allen ouder dan 12 jaar
- Alleenstaande ouder met kind(eren), waarvan 1 of meer jonger dan 12 jaar
- Alleenstaande ouder met kind(eren), allen ouder dan 12 jaar

40. Is uw partner momenteel werkzaam en zo ja, in welke plaats?

- Nee, niet werkzaam
- Ja, werkzaam in Ede
- Ja, werkzaam in.....

41. In welk land bent u geboren? En uw vader en uw moeder?

	1	2	3
	Zelf	Vader	Moeder
Nederland	☐	☐	☐
Suriname	☐	☐	☐
Nederlandse Antillen of Aruba	☐	☐	☐
Turkije	☐	☐	☐
Marokko	☐	☐	☐
Europa (incl. de voormalige Sovjet Republiek)	☐	☐	☐
Verenigde Staten, Canada, Australië, Nieuw Zeeland, overig Oceanië, Japan, Indonesië, Nederlandse Indië	☐	☐	☐
In een ander land	☐	☐	☐
Onbekend/wil ik niet zeggen	☐	☐	☐

Hartelijk dank voor het invullen van de enquête!

Deze vragenlijst is volledig anoniem. Als u kans wilt maken op een van de drie VVV-bonnen t.w.v. €25,-, kunt u hier uw e-mailadres achterlaten:

.....

BIJLAGE 6: Uitvoer statistische analyse (SPSS)

1. Belang aspecten werk- en woonklimaat

Aspecten	(Zeer) onbelangrijk (%)	Neutraal (%)	(Zeer) belangrijk (%)	Weet niet/geen mening (%)	Totaal (%)
Werkgelegenheid	4,0	8,2	86,5	1,4	100
Sfeer/gezelligheid	1,1	4,2	93,5	1,1	100
Cafés	26,5	28,2	44,2	1,1	100
Restaurants	9,0	23,7	66,2	1,1	100
Discotheek	71,6	17,2	9,9	1,4	100
Bioscoop	22,5	27,9	47,6	1,7	100
Podiumkunsten	32,9	30,7	34,9	1,4	100
Musea	35,8	35,2	27,6	1,4	100
Recreatieve voorzieningen	7,6	15,8	75,2	1,4	100
HBO/Universiteit	26,5	29,3	42,2	2,0	100
Nabijheid natuurgebied	2,8	6,8	89,3	1,1	100
Nabijheid zee/meer	14,6	31,8	52,4	1,1	100
Rust	5,9	19,7	73,2	1,1	100
Bereikbaarheid per OV	3,1	6,8	88,8	1,4	100
Bereikbaarheid per auto	1,2	3,4	93,5	2,0	100

2. Chi-kwadraat goodness of fit: representativiteitsanalyse

Opleiding food/non-food

	Observed N	Expected N	Residual
Food	123	98,9	24,1
Non-food	218	242,1	-24,1
Total	341		

Test Statistics

	Opleiding food/non-food
Chi-Square	8,279 ^a
df	1
Asymp. Sig.	,004

a. 0 cells (0,0%) have expected frequencies less than 5. The minimum expected cell frequency is 98,9.

Geslacht

	Observed N	Expected N	Residual
Man	70	102,3	-32,3
Vrouw	271	238,7	32,3
Total	341		

Test Statistics

	Geslacht
Chi-Square	14,569 ^a
df	1
Asymp. Sig.	,000

a. 0 cells (0,0%) have expected frequencies less than 5. The minimum expected cell frequency is 102,3.

3. Spearman's rangcorrelatie tussen rapportcijfers Ede en verhuisbereidheid

Correlations

		V13_nieuw	V14_cijfers
Verhuisbereidheid	Correlation Coefficient	1,000	,443**
	Sig. (2-tailed)	.	,000
	N	200	156
Spearman's rho	Correlation Coefficient	,443**	1,000
	Sig. (2-tailed)	,000	.
	N	156	209

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

4. Kruskal-Wallis algemeen oordeel Ede naar jaren afstuderen

Ranks

Jaar afstuderen categorie		N	Mean Rank
Algemeen oordeel Ede als werk- en woongemeente	1983-2004	19	130,61
	2005-2009	89	149,62
	2010-2012	178	141,81
Total		286	

Test Statistics^{a,b}

	Algemeen oordeel Ede als werk- en woongemeente
Chi-Square	1,095
df	2
Asymp. Sig.	,578

a. Kruskal Wallis Test
 b. Grouping Variable: Jaar afstuderen categorie

5. Logistische regressie voor woonplaats Ede of overig

Case Processing Summary

Unweighted Cases ^a		N	Percent
Selected Cases	Included in Analysis	226	63,7
	Missing Cases	129	36,3
	Total	355	100,0
Unselected Cases		0	,0
Total		355	100,0

a. If weight is in effect, see classification table for the total number of cases.

Variables in the Equation

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 0 Constant	-,907	,147	38,094	1	,000	,404

Variables not in the Equation

		Score	df	Sig.
Step 0 Variables	V34	,000	1	,988
	V35_leeftijd	,013	1	,910
	DummyHHgezin	,014	1	,907
	V3	,013	1	,909
	DummyCijfersEde	1,058	1	,304
	DummyEdelaatstjeopleiding	50,292	1	,000
	DummyFVlaatstjeopleiding	7,762	1	,005
	DummyEdePlaatswerkzaam	18,277	1	,000
	DummyFVPlaatswerkzaam	3,820	1	,051
	Dummysectorwerkzaam	,380	1	,538
	DummyEdeStage	3,456	1	,063
	DummyFVStage	2,148	1	,143
	Dummysectorstage	1,992	1	,158
	Opl.foodREGR	,551	1	,458
	Overall Statistics		68,551	14

Omnibus Tests of Model Coefficients

		Chi-square	df	Sig.
Step		83,017	14	,000
Step 1	Block	83,017	14	,000
	Model	83,017	14	,000

Model Summary

Step	-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
1	188,182 ^a	,307	,440

a. Estimation terminated at iteration number 7 because parameter estimates changed by less than ,001.

Variables in the Equation

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
V34	-,442	,502	,775	1	,379	,643
V35_leeftijd	-,004	,054	,007	1	,934	,996
DummyHHgezin	,335	,493	,462	1	,497	1,398
V3	,122	,080	2,308	1	,129	1,130
DummyCijfersEde	,019	,592	,001	1	,975	1,019
DummyEdelaatstjepleiding	3,929	1,045	14,132	1	,000	50,878
DummyFVlaatstjepleiding	,772	1,304	,351	1	,554	2,164
Step 1 ^a DummyEdePlaatswerkzaam	1,328	,470	7,986	1	,005	3,772
DummyFVPlaatswerkzaam	1,226	,604	4,125	1	,042	3,409
Dummysectorwerkzaam	-,102	,449	,052	1	,820	,903
DummyEdeStage	-,039	,478	,007	1	,935	,962
DummyFVStage	1,010	,605	2,787	1	,095	2,746
Dummysectorstage	,232	,450	,266	1	,606	1,261
Opl.foodREGR	-,069	,424	,026	1	,871	,934
Constant	-248,390	161,997	2,351	1	,125	,000

a. Variable(s) entered on step 1: V34, V35_leeftijd, DummyHHgezin, V3, DummyCijfersEde, DummyEdelaatstjepleiding, DummyFVlaatstjepleiding, DummyEdePlaatswerkzaam, DummyFVPlaatswerkzaam, Dummysectorwerkzaam, DummyEdeStage, DummyFVStage, Dummysectorstage, Opl.foodREGR.

6. Logistische regressie voor woonplaats Food Valley (incl. Ede) of overig

Case Processing Summary

Unweighted Cases ^a		N	Percent
Selected Cases	Included in Analysis	226	63,7
	Missing Cases	129	36,3
	Total	355	100,0
Unselected Cases		0	,0
Total		355	100,0

a. If weight is in effect, see classification table for the total number of cases.

Variables in the Equation

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 0 Constant	-,321	,135	5,685	1	,017	,725

Variables not in the Equation

		Score	df	Sig.
Step 0 Variables	V34	1,758	1	,185
	V35_leeftijd	,033	1	,857
	DummyHHgezin	,254	1	,615
	V3	,191	1	,662
	DummyCijfersEde	,779	1	,377
	Dummysectorwerkzaam	3,837	1	,050
	Dummysectorstage	,829	1	,363
	Opl.foodREGR	,577	1	,448
	dummywoonplopleidingFVEDE	51,113	1	,000
	woonplwerkFVEDE	44,171	1	,000
	stageplFVEDE	16,771	1	,000
Overall Statistics		81,353	11	,000

Omnibus Tests of Model Coefficients

		Chi-square	df	Sig.
Step		98,222	11	,000
Step 1	Block	98,222	11	,000
	Model	98,222	11	,000

Model Summary

Step	-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
1	209,322 ^a	,352	,474

a. Estimation terminated at iteration number 6 because parameter estimates changed by less than ,001.

Variables in the Equation

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
V34	-,635	,457	1,928	1	,165	,530
V35_leeftijd	-,013	,051	,069	1	,792	,987
DummyHHgezin	,352	,455	,597	1	,440	1,422
V3	,112	,074	2,270	1	,132	1,119
DummyCijfersEde	-,037	,540	,005	1	,945	,963
Dummysectorwerkzaam	,467	,444	1,103	1	,294	1,595
Dummysectorstage	-,094	,435	,047	1	,829	,910
Opl.foodREGR	-,053	,394	,018	1	,893	,948
dummywoonopleidingFVEDE	3,083	,649	22,534	1	,000	21,814
woonplwerkFVEDE	1,732	,415	17,407	1	,000	5,652
stageplFVEDE	,622	,395	2,486	1	,115	1,863
Constant	-227,165	150,291	2,285	1	,131	,000

a. Variable(s) entered on step 1: V34, V35_leeftijd, DummyHHgezin, V3, DummyCijfersEde, Dummysectorwerkzaam, Dummysectorstage, Opl.foodREGR, dummywoonopleidingFVEDE, woonplwerkFVEDE, stageplFVEDE.

BIJLAGE 7: Transcripten interviews

1. Interview Jos Hovestadt - CHE Business Club & The Network Investors 6 maart 2012 van 14:30 tot 15:30

Wat zijn je persoonlijke kenmerken, zoals leeftijd, woonplaats, geboorteplaats en opleiding?

Ik ben 25 jaar oud en 4^e jaars MER-student aan de CHE. Bedrijfskunde is een betere benaming voor MER, ook herkenbaarder vind ik. Ik kom oorspronkelijk uit Werkendam en woon doordeweeks bij vrienden op kamers in Wageningen. Ik ga elk weekend terug naar Werkendam, waar ik geboren ben. Als mijn vrienden niet al in Wageningen hadden gewoond was ik in Ede of Utrecht gaan wonen. Het liefst Utrecht, want dat vind ik een hele leuke stad.

Wat zijn de kenmerken van je bedrijf? Activiteiten, grootte?

Ik denk dat het nu even goed is om het uit te tekenen. Ik heb twee bedrijven: de CHE Business Club en The Network Investors. CHE Business Club is twee à drie jaar geleden opgericht. Wij bieden een platform ter bevordering van het ondernemerschap. Daarin zijn drie doelgroepen of stakeholders te onderscheiden, die samen een dialoog vormen: studenten, de hogeschool of kennisinstituut en het bedrijfsleven. Het platform als het ware een netwerk, zowel offline of online. Via LinkedIn starten we dan ook regelmatig discussies starten en hier presenteren we onszelf. We hebben twee activiteiten binnen de CHE Business Club; vier keer per jaar een netwerkborrel en een vacatureplatform. De borrel is opgedeeld in twee hoofdelementen: kennis geven en kennis delen. Kennis geven door middel van een spreker en kennis delen tussen mensen onderling. De avond is interactief, de spreker gaat in op een maatschappelijk of economisch thema. Om bedrijven te werven voor zo'n avond gebruiken we overigens vrij weinig publiciteit.

Je gebruikt weinig publiciteit. Dus komen de klanten vanzelf?

Ja precies, het is voor ons belangrijk dat klanten intrinsiek geïnteresseerd zijn. Onze presentatie is informeel, niet met glitter en glamour. Dat vinden we belangrijk, deze houding spreekt ons aan. Op zo'n netwerkbijeenkomst bieden we docenten, studenten en het bedrijfsleven ruimte om met elkaar in contact te komen. We verzinnen bijvoorbeeld acties waarbij bedrijven geen entree betalen maar met een visitekaartje binnen kunnen komen en aan het eind van de avond verloten we een taart aan een visitekaartje. Startup bedrijfjes van studenten krijgen bij ons op de netwerkbijeenkomst in januari/februari de ruimte om een pitch te geven. Hier presenteren ze hun ondernemersplan en dan regelen wij een panel met topondernemers, met een voorzitter van de raad van bestuur of mensen uit bedrijfsleven. Zij geven tevens orders weg. Het draait dus ook om studenten, die een zegje krijgen.

Wat is de andere tak van de CHE Business Club?

Job-offer, online en offline. Wij vinden persoonlijke aandacht, het telefoontje aan de opdrachtgever van hoe was die presentatie, heel belangrijk. Online kan dat niet. Bedrijfskundige vraagstukken en studenten matchen we zodat het bedrijfskundige vraagstuk opgelost wordt.

Wat is een voorbeeld van zo'n bedrijfskundig vraagstuk?

Een marktonderzoek. In jaar 1 of 2 zijn studenten met SPSS bezig, wij kijken in de database naar studenten, die selecteren we en brengen we met bedrijven in contact. Wij krijgen geld voor het aanleveren van een student, de student krijgt een beloning voor zijn activiteiten én krijgt studiepunten. Een heel compleet verhaal. Je ziet de dialoog overall terug, alles bestaat uit netwerken. Dit netwerk gebruik ik ook voor mijn andere bedrijf The Network Investors. Hier maken we maken gebruik van managementmodellen volgens tribe, met die filosofie werken wij.

Wat is je product bij je andere bedrijf, The Network Investors?

De een bouwt websites, 2.0, met sociale media. We geven ook workshops over LinkedIn, Twitter. De afgeleide daarvan is dat we lezingen geven, soms voor 200 man. Vanavond heb ik er een voor de RMU, een grote belangenorganisatie. Sociale media integreren we ook.

Heb je met je onderneming(en) een vestiging en waarom Ede?

Nee, ik heb geen vestiging. Ik werk vanuit de hogeschool, CHE, thuis, café's, etc. Overall en nergens. Ik ben niet gevestigd in de gemeente Ede maar opereer wel daarbinnen. Ik heb niet bewust voor Ede gekozen als vestigingsplaats, dat komt omdat ik hier op het CHE studeer.

Hoe bevalt de gemeente Ede als vestigingsplaats?

Ikzelf heb het goed naar mijn zin, zakelijk, ga veel naar netwerkbijeenkomsten.

Denk je dat Ede voor bedrijven aantrekkelijk is en waarom?

Als je kijkt naar bedrijven die zich hier gevestigd hebben wel. Ede ligt centraal in Nederland, langs de snelweg A-12, in een kennisregio met de Universiteit Wageningen en ROC A-12. Dit vormt een goed vestigingsklimaat.

In hoeverre vervullen studenten van de Kenniscampus banen/stageplekken binnen of buiten de regio?

Ik zeg dit puur op basis van mensen die ik ken. Ik denk dat het al veel binnen Ede gebeurt maar ik denk ook dat dit nog veel verder uitgebouwd kan worden.

Waarom denk je dat en hoe dan?

Omdat er nog teveel mensen van buiten deze regio stage lopen en werken op de plek waar ze vandaan komen. Veel studenten hebben geen intentie om in Ede stage te gaan lopen als ze thuis wonen en hun leven hebben. Dit ligt niet aan een tekort aan banen of stageplekken in de regio maar het kan zijn dat studenten het aanbod niet goed kennen. Daarin speelt ons bedrijf ook een rol.

Wat is je mening over de kwaliteit van het arbeidsaanbod/stagiaires afkomstig van de Kenniscampus?

De kwaliteit is denk ik goed. Er zitten hier gerenommeerde bedrijven waar sommige van de studenten of afgestudeerden terecht komen. Ik praat vanuit de eigen 'parochie' en krijg hele positieve reacties. En dan bedoel ik dat studenten cijfers krijgen rond een 8 bij hun stageplek of voor een opdracht. Bedrijven lijken dus tevreden met het arbeidsaanbod vanuit de CHE.

Zijn er ook verbeterpunten?

Verbeterpunten zijn er zeker. Wij horen vanuit de markt dat ontwikkelingen in het bedrijfsleven voor lopen op de hogeschool, dat vind ik erg jammer. Een simpel praktijkvoorbeeld hiervan is Excel, een vak dat wij krijgen. Het is een leuk vak want je kan er heel veel dingen mee. Maar als je bij een bedrijf als Afas op bezoek bent en Afas verteld hoe het in bedrijfsleven er aan toe gaat, dan loop je als hogeschool op bepaalde gebieden achter. Zij gebruiken daar totaal nieuwe systemen. Wij proberen daar werk van te maken door ze bekend te maken bij studenten. Ik zit zelf ook in de Academieraad. Door het bedrijf uit te nodigen, kom maar eens gastcollege geven, vertellen ze studenten over hun methodes en werkwijzen.

Worden vacatures van bedrijven in de regio Food Valley vervuld op regionale schaal of van buiten de regio en waarom?

Weet ik niet zo goed eerlijk gezegd.

Heb je een idee waar studenten na stage of opleiding terecht komen en waarom?

De meeste keren terug naar de regio waar ze vandaan komen. Veel studenten proberen een afstudeeropdracht te doen bij een bedrijf waar ze willen werken. Stel voor ik wil bij Afas werken want dat vind ik een mooi bedrijf, dan ga ik daar ook stage lopen en dingen leren. Wie weet kan ik er blijven hangen. Ik denk wel dat als je een vriend of vriendin tegen komt in Ede je hier blijft hangen, voor de liefde.

Waar plannen je medestudenten om naar toe te gaan en waarom?

Ze blijven in de meeste gevallen niet in Ede. Het idee is vaak dat je terug gaat naar waar je geboren bent of waar je vandaan komt. Je kan het hier nog zo goed hebben qua faciliteiten maar je gaat terug naar waar je vandaan komt. Er gaan er ook veel naar de Randstad, daar zitten de mooie bedrijven.

Als ik hier niet zou wonen zou ik vier uur moeten reizen, ik zit op deze hogeschool omdat deze christelijk is, dat trekt mensen van buiten de regio. Daarvoor komen studenten hier ook naar toe. Komen ze voor Ede of voor CHE, voor CHE. Ze gaan vaak terug. Leuk als wat mensen blijven hangen en druppelen, leven opbouwen. Je ziet echter dat mensen terug gaan naar plaats van herkomst. Ik denk dat je zal zien dat mensen van het ROC en Groenhorst meer uit de regio zelf komen, niet van buitenaf. Op een ROC zal het anders zijn denk ik.

Op welke manier vindt kennisuitwisseling tussen bedrijven en onderwijsinstellingen plaats?

Op kennisdeling, valorisatie, drijft de hele Business Club. Dat uit zich concreet in een aantal modaliteiten, waaronder Business Club, gastdocenten. Studenten doen een adviesopdracht voor een bedrijf, dit is ook kennisuitwisseling. Mijn bedrijf draagt denk ik bij aan de kennisuitwisseling.

Met welke onderwijsinstellingen heeft je onderneming al contact en waarom?

CHE en ROC-A12, omdat onze core-activiteit het binden van studenten aan bedrijfskundige vraagstukken is. Daar horen ROC-studenten ook bij. Een collega van mij heeft contact met ROC.

Op welke manier deelt je onderneming kennis met de onderwijsinstellingen?

Via valorisatie en samenwerking. Samenwerking nog niet zoveel, bijvoorbeeld Universiteit Wageningen wil graag met ons samenwerken. We zitten in de oriënterende fase. We zien kansen maar willen het vrijblijvend houden, willen niet opgaan in een orgaan maar onafhankelijk blijven. We richten ons voornamelijk op CHE. We vissen hier in een exclusieve vijver, we hebben toegang tot alles. We willen delen, maar wel onder ons eigen logo.

Waarom wil de Universiteit van Wageningen met je samenwerken?

Omdat wij toegepaste kennis kunnen produceren, dat dichtbij het bedrijfsleven staat. Een bedrijfskundig vraagstuk kan je niet kwijt op de universiteit. Wetenschap is toch een ander vak. Hier vindt weinig verzilvering van kennis plaats, wordt andere kennis geproduceerd. Marktonderzoek doen ze niet in Wageningen. Meer abstracte kennisproductie. We hebben andere expertises, we werken niet zichtbaar samen, maar achter de schermen. Universiteit Twente en Windesheim hebben ons gevraagd mee te werken, hebben veel interesse in ons.

Hoe is de huidige samenwerking tot stand gekomen?

Als student ben ik via een opdracht van mijn studie begonnen met het starten van de CHE Business Club, het uitbouwen van een netwerk, wat langzamerhand is uitgebreid. We treden als intermediair op tussen partijen; bedrijven, onderwijs en studenten.

Ben je op de hoogte van ontwikkelingen de Kenniscampus? Wat verwacht/wens je vd Kenniscampus en waarom?

Uiteraard. De uitstraling van de Kenniscampus kan verbeterd worden met een loket, een fysiek loket. Vind ik heel goed. Een loket is schakel tussen het bedrijfsleven en de samenleving en heeft de hele database aan kennis. Ik wens vooruitstrevendheid, innovatie en actualiteit. Het moet niet suf zijn. Meer bedrijvigheid op de campus en het uitgroeien tot cluster. Online en offline moet je niet scheiden. Wisselwerking tussen profit en non-profit organisaties. Kennis in Nederland gaat duurder worden, studeren gaat duurder worden. Geldstromen vanuit Den Haag gaan opdrogen. Het zou mooi zijn als het bedrijfsleven niet alleen kennis consumeert maar dat ze er ook voor betalen. CHE is klant van Network Investors. Wat we nu ontwikkelen voor hen is dat bedrijven op afstand mee kunnen kijken met de colleges via een Youtubekanaal. Dan kan je kennis vermarkten en toepassingen maken van kennis. Colleges worden opgenomen en in de database gezet, je laat bedrijven betalen. Net zoals bij uitzendinggemist ofzo, je betaalt €3,99 bijvoorbeeld. Colleges moeten wel up-to-date kennis bevatten. Dat creëer je door bedrijven mee te laten doen in jouw programma.

Bedoel je dat je zou willen dat bedrijven invloed krijgen op het onderwijs, zoals het curriculum?

Ja, natuurlijk. Onderwijsinstellingen zijn nog wel intern gericht, dus dit kan nog niet gemakkelijk. Er is geen budget en prioriteit voor. Het CHE loopt hierin voorop, maar het kan nog veel beter. Het bedrijfsleven moet geen directe invloed hebben op het curriculum, maar wel inspraak in onderwijs. Je moet kunnen klankborden. Je moet als instelling weten wat er leeft in het bedrijfsleven. Ik word opgeleid om te participeren in het bedrijfsleven dus dit moet dicht bij elkaar staan.

Hoe staan de onderwijsinstellingen hier in, volgens jou?

Nog niet heel goed. Docenten zijn geen ondernemers of managers. Ze willen onderwijzen en college geven. Vraaggericht zou je moeten beredeneren, maar niet achter bedrijfsleven aanhollen. Dan ga je als instelling niet de goede kant op. Sommige zaken moet de overheid inkaderen of inkapselen. Het is aan de overheid om scholen te stimuleren vraaggericht te redeneren en bijvoorbeeld technische studies te laten aanbieden. Dit is ook ambacht, hier zijn grote tekorten. Dat is minder romantisch. Pim Fortuyn heeft een boek geschreven waarin hij een visie geeft over het onderwijssysteem, dat lijkt me wel wat.

Dus je zegt dat er nog een hoop te winnen is qua onderwijs en inspraak van het bedrijfsleven?

Ja. Voorbeeld is het nieuwe werken, super interessant. Ik kreeg in 2011 het vak personeelsmanagement. Van tevoren wordt er gevraagd waar je college over wilt krijgen. Ik heb voorgesteld het nieuwe werken, flexwerken, nieuwe ontwikkelingen. Dit werd niet opgepikt. De intentie is er wel, maar wordt niet uitgevoerd. Ze zijn nog niet zo snel hierin. Als opleidingsmanager vind ik dat je moet kijken wat de markt doet, als een student een nieuwe werken leert kennen vind ik dat goed.

Waarom is de Kenniscampus al dan niet aantrekkelijk voor bedrijven?

Is er nu al een Kenniscampus dan? Ik denk niet dat Ede zich als Kenniscampus profileert. De Kenniscampus Ede is nu nog niet aantrekkelijk voor bedrijven door een slechte bereikbaarheid, weinig voorzieningen en gebrek aan andere grote bedrijven, etc.

Je bent van mening dat er geen Kenniscampus is, waarom denk je dit?

Ik denk dat er nog geen Kenniscampus is. Er is veel kennis om een Kenniscampus te zijn, maar deze is nog niet gebundeld. Kennis moet netjes worden weergegeven en aangeboden. Het wordt nog niet zo gepresenteerd en geprofileerd. Het bedrijfsleven heeft geen ingang hier op het CHE. Een loket moet op de hoogte zijn van wat er op de scholen wordt aangeboden, als draaischijf functioneren. Ik weet niet of zo'n loket ook bedrijven aantrekt om zich daar te vestigen. Als je geld niet daar verdient ga je er ook niet zitten. Kennis is makkelijk in te vliegen. Ik weet niet of je ondernemerschap kan laten vestigen op de Kenniscampus, je kan het wel plannen, maar ja. Wij willen grenzen juist overstijgen. Voor een gemeente heel mooi dat je bedrijven, woonwijken en infrastructuur inricht. Je moet ook verder kijken dan dat.

Wat is de reden om een loket neer te zetten op de Kenniscampus Ede?

Dat het bedrijfsleven nu niet bij een punt terecht kan bij vragen. Die de regie heeft en het proces bewaakt. Elke school moet ook eigen loket hebben die weer contact heeft met hoofdloket. Als er een vraag binnenkomt moet deze niet alleen doorgegeven worden, maar moet een accountmanager ook contact houden. Niet doorverwezen worden van Jantje naar Pietje, etc. Dit gebeurt nog steeds. Ik ben voor de drie O's en dan overzichtelijk: onderwijs, ondernemen en onderzoek.

Wie moet dit loket draaien?

Mijn bedrijfje zou dit kunnen draaien. Wij verdienen geld. Ik zou als CHE zijnde de Business Club overnemen, ga ik ook nog wel voorstellen. Dit moet je als CHE in eigen beheer hebben.

Wordt het dan niet weer onderdeel van de onderwijsinstelling zoals we deze net hebben besproken?

Ja, dan wordt het weer bureaucratisch. Als wij naar links willen gaan we naar links, flexibel. De Kenniscampus moet het loket gezamenlijk trekken, de 9 partijen. Alle partijen investeren in het loket. Wie weet dat mensen die hier ook opleiding hebben afgerond er gaan werken. Het moet een uitstraling hebben, als je als Kenniscampus wilt profileren. Als je aan Kenniscampus denkt moeten mensen weten welke partijen er in zitten. Is wel belangrijk dat het overzichtelijk blijft. Bedrijf heeft vraagstuk, brengt hij bij loket, digitaal en fysiek. Die wordt doorverwezen naar de desbetreffende onderdelen. Daar moet je een publiciteit omheen gooien, bv. door middel social media.

Wat is je mening over initiatieven op de campus om ondernemerschap te stimuleren?

Er zitten verschillende type mensen op een zakelijke opleiding als MER. Van HR-adviseur tot bedrijfsjurist, maar ook ondernemers. Het is al mooi als door middel van student companies bedrijfjes opgericht worden die uitgroeien. Ondernemerschap wordt zeker gestimuleerd, door de opleiding MER en communicatie.

Hoe dan?

Doordat er ruimte is binnen het curriculum om een student company op te richten. In jaar drie kun je in blok 1 en 2 een minor kiezen waarin je een student company opricht. In een student company zit een docent-coach met accountant en coach vanuit bedrijfsleven, die in contact worden gebracht met het bedrijf. Bedrijven kunnen ook een student company begeleiden.

Wat zijn knelpunten in de samenwerking tussen verschillende partijen?

Een knelpunt is de snelheid waarmee het bedrijfsleven zich ontwikkelt en de traagheid van een bureaucratische instelling als een kennisinstituut. Bedrijfsleven maakt wel tijd en geld vrij, dat is geen probleem. Kwaliteitswaarborging is een tweede probleem. Een bedrijfskundig vraagstuk zoals een marktonderzoek, wie bewaakt de kwaliteit van een product? Het is een leerproces voor de student, maar kwaliteit moet wel hoog zijn voor het bedrijf. CHE Business Club doet de controle zelf, wij bekijken de opdrachten inhoudelijk en leveren commentaar op het product van de student. Of we vragen de opdrachtgever hoe het gaat tot nu toe. Voor die service betalen ze ook. Vanuit de hogeschool lukt dit niet, docenten willen geen verantwoordelijkheid afleggen voor de opdracht of het product. Ze zijn wel kritisch, maar willen niet verantwoordelijk zijn voor een geleverde dienst van studenten.

Volgens de literatuur is samenwerking vaak gebaseerd op een thematische insteek. Wat is jouw mening over het imago van Food Valley en waarom? (als regio richten op core business)

Dat is denk ik niet goed, dat je je op een business focust. Bij Lekkies is Voice of Holland opgenomen, hier in de gemeente Ede. Een megabedrijf, enorm groot, bij de A-12, heeft niks te maken met food. Je kan wel alles onder de noemer food zetten, maar wat moet er dan gebeuren met non-food? Dat Friesland Campina hier zit is natuurlijk goed, ook voor de connectie met WU. Het is meer dan dat echter, je moet ook andere sectoren belichten en diversiteit binnen het bedrijfsleven ondersteunen. Je moet verder kijken.

Hoe is het gesteld met de valorisatie van kennis via bedrijfsleven en waarom?

Ik denk dat het wel aardig gaat. Dit zien we terug in de Business Club, gastdocentschap, opdrachten. Een voortdurende kennisuitwisseling. Een adviesopdracht is een product wat je levert als studenten. Ik heb zelf in mijn eerste jaar zo'n opdracht gedaan voor DeliXL.

Op welke manier heb je contact met de gemeente Ede?

Arnoud Leerling heeft me als startende ondernemer eens gevraagd om in een panel te zitten, met wethouders. Dit werd op een rare manier afgekapt, niet professioneel. Was op 1 februari, niks meer van gehoord. Nu moet er voor de Kenniscampus een website komen. Arnoud Leerling, netwerker voor gemeente Ede, vervult belangrijke taak. Hij is de koppeling tussen gemeente, kennisinstellingen en bedrijfsleven. Daar heb ik veel contact mee. Nu heb ik ook contact met Frits Dimmendaal, Nicole Elbers en Emma. Ze brengen mij bij de juiste mensen. Het zijn tevens potentiële klanten.

Wat doet gemeente voor u op gebied van

- *Stimuleren innovatie?*
Merk ik niks van. De Kenniscampus wel natuurlijk, deze is door de gemeente Ede geïnitieerd. De Gemeente trekt bij dit project de kar.
- *Koppeling onderwijsinstellingen en bedrijf (bemiddelen relaties?)*
Zo'n Arnoud Leerling is als netwerker heel goed bezig.
- *Werkt gemeente mee of tegen? Wat is uw beeld van gemeente binnen regionale economie en waarom?*
Dan heb je gelijk mijn visie op de overheid. Ik vind de lokale economie heel belangrijk. Ik zie een overheid daarin alleen als faciliterend.

Wat bedoel je met faciliterend?

Faciliteren is zorgen dat er een goede infrastructuur, basisregistratie is, etc. Ik geloof ik bottom-up. Ik vind niet dat ze kartrekker moeten zijn in Kenniscampus, ze zijn het echter wel. Ze investeren in afspraken arrangeren, website. Ik vind dat het moet komen uit marktpartijen, dan is de aantrekkingskracht van zo'n campus ook groter voor andere bedrijven.

Na het afronden van je studie; hoe en waar zie je jezelf? Zie je voor jezelf en je medestudenten kansen op werk in Ede of regio Food Valley? Wil je in Ede wonen?

Hier liggen niet mijn roots. Ik ga weer terug, naar Randstad en omgeving. Studiegenootjes gaan ook terug.

Wat kan de gemeente hier eventueel aan veranderen?

Dat moet je helemaal niet willen. Waarom wil je dat? Werkgelegenheid is een belangrijke aantrekkingskracht voor jonge afgestudeerden. Je ziet een ontwikkeling dat mensen uit het hele land naar het CHE komen, om een bepaalde reden. Niet omdat ze Ede zo mooi vinden, maar omdat ze naar een christelijke school gaan. Ik wilde niet voor niks liever een kamer in Utrecht dan in Ede. Ik vind Utrecht echt een stad.

Wat mis je in Ede?

Niet dat de bus maar 2 keer per uur gaat, ook wel een klein beetje. De kunst, cultuur, sfeer. Dat heb je hier niet. Ga hier een keer stappen. Zelf denk ik dat een bepaalde percentage blijft hangen omdat ze hier iemand tegen komen en besluiten te blijven hangen om een baan. Dat zijn de belangrijkste redenen. Het is geen bruisende stadsgemeente.

2. Interview Erik de Winter & Petra Macco – Nederlands Instituut voor Sport en Beweging (NISB) 19 maart 2012 van 13:00 tot 13:45

Wat zijn kenmerken van uw bedrijf? Wat voor soort activiteiten doet NISB?

E: NISB is een landelijk kennisinstituut. Wat wij vooral doen is kennis, wetenschappelijk of praktisch, vertalen naar een aanpak die mensen in beweging zet, brengt naar een actieve leefstijl. Partners op lokaal of regionaal niveau brengen deze aanpak bij de mensen en geven uitvoering aan datgene wat wij aan concepten verzinnen. Wij gaan wel kijken of het in de praktijk effect heeft, gebeurt er wat wij dachten dat er zou gebeuren en zo niet, wat is de reden? Dat is de praktische kennis die wij opdoen.

Wie zijn uw klanten en waar komen zij vandaan?

E: Onze directe klanten zijn professionals in het onderwijs, welzijn, sport, gezondheidszorg en overheden (lokaal, provinciaal en landelijk). Zij werken direct met de rest van Nederland, zal ik het zo maar zeggen. Die proberen met die kennis mensen de goede dingen te laten doen.

Wat is de grootte van het bedrijf?

E: Wij hebben nu zo'n 90 medewerkers. We zijn wel iets kleiner dan vorig jaar, in omvang afgenomen, maar we hebben wel weer wat vacatures. En we werken landelijk.

Wat is uw functie binnen NISB?

E: Ik ben verantwoordelijk voor de bedrijfsvoering en adjunct-directeur.

P: Ik ben office manager, verantwoordelijk voor regelgeving. Zit ook in een werkgroep van het nieuwe werken, waarbij we aangesloten zijn. De bereikbare vallei heet dat. Ik ben tevens de contactpersoon van NISB als erkend leerbedrijf. We hebben stageplekken beschikbaar voor studenten op MBO-niveau. Ik ben ook lid van de ondernemersraad van de NISB.

E: Met HBO en WO stagiaires hadden we al ervaring, deden we al vaak en veel. MBO eigenlijk niet, dat is sinds kort dus ook.

Hoelang is NISB al in de gemeente Ede gevestigd?

E: We zitten bijna twee jaar op deze locatie. Daarvoor zaten we in Bennekom, dat is ook nog de gemeente Ede. Althans, op de grens tussen de gemeente Ede en Wageningen, want de grens tussen de beide gemeenten liep door het pand heen. In Bennekom zaten we sinds 2006. Daarvoor zaten we op Papendal.

Waarom heeft NISB gekozen voor Ede als vestigingsplaats?

E: Beschikbare kantoorruimte, daar zat niet iets anders achter denk ik.

Geen strategische redenen om in Ede te zitten?

E; Nee, niet per se.

Hoe bevalt Ede als vestigingsplaats?

E: De plek waar we zitten bevalt goed, loopafstand station en toch in het groen. Wij zijn van bewegen dus we willen ook graag bewegen, en dan het liefst in het groen. Dus dat gebeurt ook regelmatig. Als het gaat om de gemeente Ede als instituut, ja, dan weet ik het niet.

Denkt u dat Ede aantrekkelijk is voor bedrijven en waarom?

E: Ik denk dat een aantal aspecten Ede aantrekkelijk maken. Het is écht centraal in Nederland, ook al wordt Utrecht beleefd als centraal, ligt Ede iets centraler. Ik heb geen flauw idee over vestigingskansen, mogelijkheden, die de gemeente daar biedt. Tja, het is een mooie omgeving en centraal in Nederland.

We gaan nu naar het onderwerp benutten van kennis van (ex)studenten. In hoeverre vervullen (ex)studenten banen of stages binnen uw bedrijf? En hoe ziet u dat in de toekomst?

E: Nu hebben we vooral HBO en WO studenten die hier stage lopen, niet vanuit de Kenniscampus Ede. We hebben mensen uit o.a. bewegingswetenschappen, gezondheidswetenschappen, ook uit de managementhoek.

Sinds kort ook MBO'ers?

E: Ja, we hebben in ieder geval nu de mogelijkheden.

P: Het staat echt nog in de kinderschoenen. We hebben het aangevraagd, we hebben gesprekken gehad. Ons bedrijf is beoordeeld en geschikt geacht als erkend leerbedrijf. Daar gaan we mee aan de gang. Het is nu een kwestie van kennismaking bij de ROC's. We vinden het ook belangrijk om een rol te spelen in de regio. We hebben contact gezocht en dat is tot stand gekomen. Qua organisatie hebben we leuke werk- en leerplekken te bieden. Het moet alleen nog gaan lopen.

ROC A-12 aan de Zandlaan?

P: Ook, maar er zijn er meer. Wij komen op een site en mensen kunnen ons benaderen.

Komen er ook mensen van CHE hier stage lopen?

P: Hebben we nog niet gehad. Ik heb nog niet echt contact met stagebegeleiders en dergelijke. Het zegt me niks, CHE, nooit van gehoord.

CHE is het HBO hier op de Zandlaan, 100 meter verderop.

P: Nee, er zijn historisch sterke banden met de hogeschool Arnhem Nijmegen (HAN). Niet met het CHE.

Dus de studenten worden niet lokaal verworven maar (extra-)regionaal?

P: Ja. Ook communicatie, sport, e.d., dat zit in Tilburg. Dat is ook het landelijke.

U streeft er dus niet per se naar om mensen uit de regio te halen?

P: Nee, dat is niet een doel.

Maar in de toekomst zullen er wellicht meer MBO'ers van de Zandlaan hier stage komen lopen?

P: Dat is vaak dan toch omdat mensen niet te ver weg willen wonen van hun stageplek. Dus dat zal vanzelf gaan ja.

Heeft u een inschatting van in hoeverre andere bedrijven in de regio FoodValley gebruik maken van het arbeidsaanbod van de Kenniscampus in Ede?

P: Ik heb geen idee, we hebben het er nog nooit over gehad met ze. Nog nooit onderwerp van discussie geweest. Doordat ik contact heb met ECABO hoorde ik van contacten met het ROC. Maar hoe andere bedrijven erover denken hebben we het eigenlijk nooit over gehad.

E: Ze komen niet bij ons terecht. De onderwijsinstellingen aan de Kenniscampus hebben het idee dat wij alleen met bewegen en sport bezig zijn. Zij hebben geen sportopleiding, de HAN wel. We zijn echter meer bezig met maatschappelijke waarden rondom sport en gezondheid, we moeten communiceren met klanten en partijen. Er liggen volgens mij genoeg kansen voor contacten met de Kenniscampus.

Werken hier wel mensen van het CHE?

E: Nauwelijks.

Hoe komt dat?

E: Ik was er vorige week donderdag even, voor iets heel anders, en toen zeiden ze ook van wij zitten niet in de hoek waar jullie in zitten. Toen zei ik van nou, als het gaat om communicatie, dat doen wij heel veel. Jullie hebben de beste journalistiekopleiding van Nederland. Dan snap ik dus niet dat zij denken dat ze niks voor ons kunnen betekenen. Als zij denken dat ze niks voor ons kunnen betekenen, zit daar al een misvatting. Wij zoeken het misschien ook te weinig op. Ons hoofd communicatie heb ik net op het spoor gezet van de CHE om daar eens te gaan kijken.

Het zit natuurlijk op een steenworp afstand..

E: Tuurlijk.

De kennis van studenten en afgestudeerden aan de Kenniscampus wordt dus onderbenut door NISB?

E: Ja.

Komt dat doordat de opleidingen niet aansluiten op de activiteiten, zoals u net zei?

E: Ze denken dat het niet aansluit. Het is een miscommunicatie.

De kwaliteit van het arbeidsaanbod uit de regio kunt u denk ik niet beoordelen?

E: Dat kan ik slecht beoordelen. Ik weet wel dat de CHE hoog aangeschreven staat.

Worden vacatures bij NISB vervuld op regionale schaal of daarbuiten en waarom?

E: Afhankelijk van de functie. Ondersteunende werkzaamheden worden vooral vervuld door regionale of lokale arbeidskrachten en als het gaat om inhoudelijke functies, de adviseurs, dan is het landelijk.

De expertise is niet altijd dicht bij huis te krijgen. De universiteiten waar wij historisch een band mee hebben variëren tussen Groningen, Nijmegen, Amsterdam, Maastricht. Die studenten zijn interessant voor ons.

Heeft u een idee over hoe je (ex)studenten in een regio kunt behouden?

E: Als je dat zou willen, dan moet je dat aantrekkelijk maken. Als onderwijsinstelling moet je actief op zoek gaan naar waar het bedrijfsleven op zoek is. Op die manier kan je het aanpakken.

Er is echter wel een hoop aan de hand, zoals de CHE Business Club die als intermediair functioneert tussen het bedrijfsleven en de onderwijsinstellingen. Hoe komt het dat NISB hier geen deel aan neemt?

E: Ik denk dat het te onbekend is. Bij het Erasmus Universiteit hebben ze ons opgezocht vanuit de opleiding zelf, met kortdurende opdrachten. Studenten werken dat uit. Ik zit met deze vraag die studenten die aan het begin van hun onderzoekscarrière staan hartstikke leuk vinden. Wij zijn er enorm mee geholpen. Daar zijn hele leuke dingen uit gekomen. Zodra er een concreet voorstel komt zou zo iets snel kunnen gaan. Blijkbaar kennen we elkaar niet.

Op welke manier deelt u uw kennis met onderwijsinstellingen?

E: Niet hier op de Kenniscampus, maar wel op de hogeschool van Nijmegen. Ik zit in een werkveldcommissie van de HAN voor de opleiding sport en beweging en dan kan je dus invloed uitoefenen op het curriculum. We bieden stages,

opdrachten, e.d. We hebben duidelijke vragen naar stagiaires en begeleiden ze. We zijn ook in academische werkplaatsen actief om te zorgen dat wij invloed krijgen op het onderwijsprogramma en incidenteel geven we gastcolleges. Vooral met instituten waar we historisch een band mee hebben vindt kennisuitwisseling plaats. HAN hebben wij historisch een band mee en daarvan lopen regelmatig mensen bij ons rond.

Dus als je al goed contact hebt met een onderwijsinstellingen dan is dat een goede basis voor verdere samenwerking?

E: Ja, maar dat betekent niet dat wij getrouwd zijn met de HAN. Wij staan open voor nieuwe samenwerkingsverbanden. De Kenniscampus is dichtbij, dat maakt het in principe wel makkelijker. Voor een deel wel.

Het volgende onderwerp betreft samenwerkingsverbanden. Heeft u samenwerkingsverbanden met onderwijsinstellingen of bedrijven en wat voor soort contact?

E: Ja, nu hebben we dus contact met ROC-A12, wij kunnen daar onze vragen neerleggen, stagevragen.

P: Dit gaat juist om functies als receptioniste, secretaresse, administratief.

E: De ondersteunende functies.

Bent u op de hoogte van ontwikkelingen op de Kenniscampus Ede?

E: Ja, via de andere contacten die we hebben, FoodValley en De Bereikbare Vallei, binnen die samenwerkingsverbanden worden we regelmatig bijgepraat. Er zijn mensen van ons betrokken bij hoe we de Kenniscampus een wat actievere en sportievere uitstraling kunnen geven. Zij adviseren hoe je de ruimte fysiek moet inrichten.

Wat verwacht of wenst u van de Kenniscampus?

E: Wat wij wensen is een intensiever contact met elkaar. Ik kan me best voorstellen dat we op een of andere manier elkaar regelmatig ontmoeten om te praten over kansen en mogelijkheden. Voor stages en afgestudeerden.

Kenniscampus wil doorgroeien tot een gebied met een aantrekkingskracht voor 14.000 studenten. Hoe ziet u deze ontwikkeling voor zich?

E: Als je een aantrekkelijk en kwalitatief hoogwaardig aanbod weet te behouden dan geloof ik er in ja. Ik geloof wel in dat concept. Als de kwaliteit hoog blijft en men blijft goed in contact met elkaar en blijft dingen uitwisselen, wat makkelijker is als je vlak bij elkaar zit, dat studenten onderling uitwisselen, dan geloof ik daarin.

En zijn er voor NISB kansen?

E: Wij kunnen hier kwalitatief hoogwaardige studenten vandaan halen.

Is de kenniscampus aantrekkelijk voor bedrijven om zich daar te vestigen?

E: Ik denk het wel, het is voor ons logisch om ons daarmee te verbinden als kennisorganisatie. Echt vestigen, dat weet ik niet. Ik weet niet of Ede aantrekkelijker is dan Wageningen, Utrecht, Arnhem.

Dan moet je helder maken wat je te bieden hebt aan die bedrijven. Een deel van de bedrijven vindt het belangrijk om er omzet te halen, bij die 14.000 studenten. Een studentenrestaurant ofzo. Ik denk dat men verder erg afwachtend is. Men wil het eerst gerealiseerd zien. Het moet helder zijn wat er te halen is. Er moet wel een meerwaarde zijn voor bedrijven, anders ga je niet verhuizen.

Volgens de literatuur zijn MBO en HBO-instellingen gericht op interne bedrijfsvoering, zij willen vooral onderwijzen. Hoe kijkt u hier tegenaan?

E: Ik denk dat ze wel contacten willen zoeken, ondernemerschap willen bevorderen, maar het komt er niet van. Dat komt door die interne gerichtheid. Ze zullen belijden dat ze het wel doen. Ze willen studenten tegen lage tarieven opdrachten laten uitvoeren bij bedrijven, etc. maar ik vind het minimaal. Er is nog enorm veel te winnen. Ik heb al meerdere keren aangegeven bij docenten in bijvoorbeeld Amsterdam dat ze zo weinig gebruik maken van de kennis en ervaring die er is bij bedrijven. Ik heb 30 jaar managementervaring. Mensen kennen mij, maar er nog nooit iemand op het idee gekomen om mij te vragen daar wat meer over te vertellen. Docenten geven de lessen. Ze komen niet op het idee om ervaringen van buiten te halen.

Er is een initiatief vanuit de gemeente Ede om een loket te vestigen waar bedrijven terecht kunnen met opdrachten, stages, etc. loket zoekt de juiste mensen binnen de onderwijsinstellingen. Wat vindt u hiervan?

E: Wel een gunstige ontwikkeling maar je moet niet denken dat omdat er een loket is dat bedrijven dan wel komen. Als ze nu niet naar de onderwijsinstellingen komen, komen ze ook niet naar het loket. Je zal het heel goed moeten verkopen en heel actief. Je moet naar buiten toe. Je moet gaan zoeken, bedrijven bezoeken. Je hebt eigenlijk een heel mooi aanbod, men wil best wel naar je luisteren. Je wil niks verkopen, het kan in hun voordeel zijn. Dat moet je aan het voetlicht zien te brengen. Bedrijven komen echter niet spontaan. Je kan nu een folder in de bus hebben, morgen ben ik het vergeten. Je moet snel kunnen schakelen.

Oefent u als bedrijf invloed uit op onderwijsprogramma?

E: Bij de Hogeschool Nijmegen zit ik in een werkveldcommissie. Hierbij nemen we het curriculum door en beredeneren we of wij uit het werkveld daar op zitten te wachten. Is aandacht besteden voor een bepaald vak of richting nuttig of zinvol of vergeten we dingen? Wij kunnen ons perspectief inbrengen. Dit zijn mensen uit de praktijk. Dit is waar wij in de praktijk tegenaan lopen, zijn ze daar op voorbereid?

U zit in zo'n commissie omdat u denkt dat daardoor de inspraak van het bedrijfsleven op het onderwijsprogramma vergroot wordt?

E: Ja. De reden is dat wij straks van die zelfde afgestudeerde studenten gebruik maken. Dat zijn de goede mensen met de goede kennis die wij kunnen inzetten. Als ze niet leren wat wij nodig hebben, heb ik ze niet nodig.

U vindt het dus belangrijk dat onderwijs goed aansluit op de vraag vanuit het bedrijfsleven?

E: Ja, daar is echt nog een slag te maken. Door openheid, contact. Gooi de deuren open. Mensen zijn best bereid om hun kennis te delen, met name hier. Om onderwijsinstellingen te helpen hun programma beter te maken. Laat oud-journalisten op het CHE terugkomen, alumni met een baan die vertellen over hun baan, laat ze meepraten. Twee tot drie keer per jaar.

In hoeverre dient ondernemerschap gestimuleerd te worden bij studenten?

E: Ja, dat moet je doen. Maar dan moet je ook snappen wat ondernemen is. Dan moet je met hetzelfde bedrijfsleven nagaan waar zij op zitten te wachten. Wat is de vraag van mijn klant? Er zijn een aantal onderwijsinstellingen die daar een commerciële draai aan geven, die daar geld voor vragen. Dat lijkt me prima!

Wat zijn knelpunten in de samenwerking?

E: Je moet elkaar leren kennen, weten wat de ander doet en denkt. Je kan nog zo dicht bij elkaar zitten, maar het gaat niet vanzelf. Het contact in een flat is minder dan tussen vrijstaande huizen. Het zit hem niet alleen in de afstand maar ook elkaar actief opzoeken. Ze zeggen dat ze te weinig tijd hebben maar dat is niet zo.

P: Het hebben van vooroordelen is ook een knelpunt. Mensen denken dat wij alleen sport & bewegen mensen zoeken maar we zoeken juist ondersteunende functies uit de regio en allerlei functies. Dit is een vooroordeel wat misschien niet waar is.

Men geeft dus een eigen invulling aan wat het bedrijf wil en zoekt?

P: Ja, dat denk ik wel.

Geen gebrek aan geld, tijd, kennis?

E: Nee, dat is een argument wat altijd wordt gebruikt maar dat is bullshit. Het is geen prioriteit. Ze blijven hangen in datgene wat ze altijd al doen. Je kan ook best een paar dingen niet doen en iets nieuws gaan doen. Als je kennis wil blijven opbouwen moet je innoveren en dan moet je de tijd nemen met anderen te praten, kennis te delen, ideeën op te doen. Als je achter je bureau blijft zitten gebeurt er niets.

Vindt u dat het initiatief vanuit de scholen moet komen?

E: Daar kunnen wij ook actiever in worden. Maar ik vind wel dat zij direct belang hebben. Wij beseffen misschien nog niet goed welk belang wij er bij kunnen hebben. Dus als zij dat ons nou vertellen dan kunnen wij daarop inspelen.

Dus er kan een intensief contact ontstaan in de toekomst met de onderwijsinstellingen op de Kenniscampus?

E: Ja dat zou zeker kunnen, daar ben ik van overtuigd.

Werkt het presenteren van je regio op een kernactiviteit? Voor de FoodValley het imago food?

E: Ja, het werkt zeker als je je profileert op een issue. Voeding brengen ze overigens wel in relatie met gezondheid, het gaat niet alleen maar over voeding. Het gaat ook om bewegen. Het is dus goed om je op die manier te profileren, maar je moet niet alleen maar voeding in je zak hebben want dan maak je je afhankelijk van een sector. In je profilering naar buiten, dat je net iets anders doet dan de gemeente verderop, dat helpt wel. Dat zie je bij middelbare scholen ook. Toen de middelbare school van mijn kinderen zich ging profileren op twee thema's, kwam er enorme stroom studenten op af. Er was niks veranderd aan het onderwijs. 200 studenten meer dan het jaar ervoor. Dus het werkt wel.

Uw mening over de valorisatie van kennis? Moet dat meer of is dat genoeg? Verwijzing naar kennisparadox.

E: Dat zou meer moeten ja, het in praktijk brengen van kennis. Maar zolang wij universiteiten afrekenen op het aantal publicaties dan blijft dit zo. Men denkt dit onderwerp vind ik interessant en leuk, ga ik onderzoek naar doen, publiceren, prima. Dan denk ik van, laat dat nou eens los. En vraag de klant hoeveel waardering zij heeft voor datgene wat wordt geproduceerd. Heb je behoefte aan dit of dat. Dat is een van onze behoeften om de vertaling te maken van hoe we een praktische vraag omzetten in een wetenschappelijke vraag. Kennisinstituten doen dan onderzoek dat vervolgens weer moet kunnen worden toegepast in de praktijk. Wetenschappelijk onderwijs is fundamenteel. Bij NISB zitten alleen maar HBO'ers en WO'ers.

Op welke manier heeft NISB contact met gemeente Ede?

E: Niet zozeer formeel, maar veel informele contacten. Met name met bij citypromotie. We hebben rechtstreeks contact met B&W via onze directeur. Ik heb contacten met de gemeente als het gaat om de bedrijven die zich hier in de omgeving vestigen. We hebben wat ideeën om met elkaar een soort bedrijvenclub te vormen hier op het Horapark. Daar hebben we het met de gemeente over. Voordelen is dat je gezamenlijk voor je belang op kan komen. Nu moet de gemeente met 30 bedrijven praten en straks hebben ze een overkoepeling. Met de verhuizing naar deze locatie hebben we ook contact gehad met de gemeente, ze wilden ons wel graag in de gemeente Ede houden als kennisinstituut. Ze hebben daar niks voor over gehad, dat is een tweede. Wij hadden toch al geen behoefte om weg te gaan. We hadden wel hoop op wat steun, met name de inrichting van de fysieke ruimte, beweegvriendelijkheid, etc. en dat ze ons een adviesopdracht laten doen. Die is er nog steeds niet. Het wordt nog steeds besproken. Erg concreet wordt het niet.

Wat de gemeente voor u op het gebied van stimuleren innovatie?

E: Niets. De letterlijke mededeling toen we hier bleven was: u moet geen geld verwachten.

Wat doet de gemeente voor u wat betreft bemiddelen relaties?

E: Nee, doen ze niet. Heb ook geen behoefte aan de gemeente ertussen. Wat ze wel kunnen doen is faciliteren, daar waar regelgeving knelt dat je dat faciliteert. Dat contact makkelijk tot stand komt. Je kan de ontmoeting op de een of andere manier stimuleren of faciliteren. Niet dat je daar als gemeente verantwoordelijk voor bent maar dat je de gelegenheid schept om het te bevorderen. Dat je bijeenkomsten organiseert of zo.

Werkt de gemeente mee of tegen?

E: Het is niet tegen maar ook niet meewerken. Een aantal dingen zijn planologisch niet zo slim hier, maar ja.

Wat is beeld van de gemeente binnen een regionale economie en waarom?

E: Gemeente moet het vooral makkelijker maken voor mensen om hun ding te doen, en niet allerlei regels opwerpen om dit tegen te gaan. Een verlichting van de administratieve lasten. Voor ons valt het wel mee, voor andere bedrijven wellicht meer van belang. Een simpel voorbeeld: de keuken. Er moet een gladde vloer in om het makkelijk schoon te maken maar een ruwe vloer voor het personeel. Dat is niet zozeer gemeentelijke regelgeving. Ja en nu? Daar heeft niemand een oplossing voor. Dat soort dingen. Op gemeentelijk niveau worden natuurlijk ook tig regels gemaakt waarvan ik denk nou dat kan wel wat simpeler.

Dus de gemeente moet zo min mogelijk doen behalve faciliteren?

E: Ja, ik vind niet dat de gemeente moet bepalen hoe dingen gaan.

En om mensen binnen een regio proberen te houden?

E: Ja, dat moet je zeker doen, dat is je verantwoordelijkheid als gemeente. Je regio en je gemeente aantrekkelijk maken door hoogopgeleiden te vestigen. Dan moet je betaalbaar kunnen wonen en banen hebben.

3. Interview Corstian Modderkolk – Fortune (koffie) 19 maart 2012 van 16:15 tot 17:00

Wat zijn de kenmerken van het bedrijf? Wat is jouw functie?

Fortune is een koffieleverancier, een franchise organisatie. Ons hoofdkantoor zit in Zoetermeer en we hebben 25 vestigingen in 25 regio's in Nederland. De ene regio is wat groter dan de andere, vandaar dat de ene ondernemer het alleen doet en de ander personeel nodig heeft. Wij leveren koffie en alles op het gebied van warme dranken aan bedrijven, instellingen, scholen. Ik ben vertegenwoordiger, ik werf nieuwe klanten.

Hoeveel mensen werken er bij Fortune bij jouw vestiging?

We doen het met zijn vieren. Het bedrijf is gevestigd in Renswoude. Ik bedien o.a. Ede.

Hoelang is Fortune al in de gemeente Ede gevestigd?

Fortune in totaal bestaat 10 jaar en dat het echt in Ede zit (regio Amersfoort) zo'n 7 jaar.

Waarom is Fortune hier gevestigd?

We zitten overal, in heel Nederland. We bedienen deze regio van koffie en warme dranken.

Hoe bevalt Ede als vestigingsplaats en waarom?

Ja, goed. Omdat allerlei branches en sectoren aanwezig zijn. Van alles wat dus. Bij ons maakt het niet uit welk bedrijf we benaderen, iedereen drinkt koffie. De grotere bedrijven zitten hier in de bouw- en metaalsector. Dat zijn de grote koffiedrinkers. En veel kantoorpanden.

Andere vestigingsplaatsfactoren?

Het ligt centraal in Nederland.

Is het zo gegroeid?

Ja, het is zo gegroeid. In Ede zijn we flink aan de weg aan het timmeren. We hebben een groot deel van de regio voorzien van koffie.

Even breder gezien, denk je dat Ede aantrekkelijk is voor bedrijven en waarom?

Ik vind dat alles hier goed geregeld is, als je het vergelijkt met andere plaatsen. De sfeer is goed in Ede. Iedereen gunt het elkaar, het is een soort dorps effect. Met andere steden heb ik dat veel minder.

Denk je niet dat bedrijven het niet aantrekkelijker vinden om in een stad te zitten?

Nee dat denk ik niet. Ede is een combinatie van stad en dorp. Het heeft een dorpsgevoel. De mensen gunnen het elkaar wat meer, merk ik. Als je echt je best doet. In een stad kijken ze alleen maar naar cijfers.

In hoeverre maakt Fortune gebruik van het arbeidsaanbod van de Kenniscampus?

Binnen onze regio eigenlijk helemaal niet.

Hoe komt dat?

Omdat er bij ons, het is een franchise organisatie, geen plek voor is. Onze regio is een eigen bedrijfje. Mijn collega heeft het alleen opgezet. Het is uitgebreid, hij heeft nog iemand aangenomen en vervolgens ben ik aangenomen. Hij doet niks met stagiaires of afgestudeerden. Er is geen ruimte voor. Misschien wel op ons hoofdkantoor maar niet hier in Ede.

Waarom is daar geen ruimte voor?

We hebben de regio's zo strak ingedeeld. Er is geen werk voor. Als er een vacature open is, dan zou er wel iemand terecht kunnen en staan we er voor open. We zijn nu al voorzien, we doen het met zijn vieren. Stagiaires zijn voor ons niet aantrekkelijk, we werken zelfstandig, je moet een rijbewijs hebben, etc. je moet ook inzicht hebben in de technische kant. Het duurt minstens een half jaar voordat iemand mee kan draaien, dat heeft volgens mij geen nut. Meeloopstages kan nog wel, dan kunnen ze meegaan met mij. Ik heb er ook nog geen ervaring mee. Maar goed, ik sluit me er niet voor uit. We staan er voor open. Het zou wel beter kunnen, op het hoofdkantoor staan ze hier zeker voor open.

Dus jullie maken geen gebruik van het arbeidsaanbod in Ede?

Nee.

Vacatures worden ze vervuld op regionale schaal of buiten de regio?

Regio is wel een vereiste. Omdat je in de regio zelf moet wonen waar je je werk verricht. Ik woon zelf in Bennekom, ik woon net niet in mijn regio. Dat was al een heikel puntje. We hebben de regio heel strak ingedeeld, je komt niet buiten je regio. Op het moment dat je in de buurt woont ben je bij een storing zo ter plaatse. We zoeken sowieso mensen uit de regio.

Heb je zelf een idee hoe je studenten of afgestudeerden in een regio kan behouden?

Stages in de buurt aanbieden, genoeg banen creëren. Aan het aanbod ligt het hier niet. Daar ben ik echt van overtuigd. Door middel van stages kan je studenten bij je bedrijf houden. Als er geen stages in de regio zijn dan gaan studenten ergens anders een stage zoeken. Ik heb het vermoeden dat de mensen die hier op school hebben gezeten, hier blijven zitten.

Bij de CHE komen wel veel studenten die niet uit de regio rond Ede komen, door haar denominatie en goede aanschrijving. Denk je dat zij ook blijven?

Nee, dat denk ik niet. Als ze hier een stage blijven en het bevalt ze en ze kunnen hier blijven, ja, dan gaan ze hier werken en wonen. Als ze in de Randstad wonen en hier naar school gaan en hier geen werk of stage vinden dan gaan ze terug, dat weet ik zeker. Als er genoeg banen zijn die aansluiten op hun opleidingen dan kan je mensen behouden. Dat heeft Ede echt wel.

Delen jullie kennis of maken jullie gebruik van kennis uit onderwijsinstellingen? Stages, duale opleidingen, etc.
Wij wisselen geen kennis uit.

Waarom niet?

Wij hebben daar eigenlijk nooit over nagedacht. Net zoals met stagiaires. Het wordt ook nooit gevraagd. Ik heb echt geen flauw idee. Ik ga daar ook niet over binnen het bedrijf.

Ben je op de hoogte van ontwikkelingen op de kenniscampus Ede?

Ik weet dat er veel veranderen gaat. Maar verder weet ik dat niet.

Wat verwacht je van zo'n kennisas/campus? Wat kan dat voor jullie bedrijf betekenen?

Ik heb geen flauw idee. Wij hebben er nooit over nagedacht eigenlijk. Ik denk dat wij er wel voor open staan, voor uitwisseling, maar het is niet van toepassing nu, omdat wij geen ruimte hebben. Maar we staan er zeker voor open.

Er komt een loket op de campus, voor ondernemers waar ze terecht kunnen met vragen en opdrachten. Het loket neemt contact op met de scholen. Wat vind jij van zo'n loket?

Is wel goed denk ik. Voor ons nu niet belangrijk. Er zijn wel zat bedrijven die daar behoefte aan hebben.

Denk jij dat ondernemerschap wordt gestimuleerd en door wie?

Nu wat minder, maar ik denk dat er erg veel zelfstandigen en ZZP'ers zijn. Er zijn heel veel jonge ondernemers. Ik weet niet of het wordt gestimuleerd. Ik denk van wel.

Wat vind je daarvan?

Goed. Zo heb je allerlei bedrijven binnen een plaats. Meer keus en aanbod. Dat is beter voor de consument. Als het om je eigen bedrijf gaat is het natuurlijk niet leuk om concurrentie te hebben maar het maakt Ede wel echt tot een stad. Ede is een stad met een dorpse uitstraling. Dat vind ik mooi.

Is gebrek aan geld/kennis ook een knelpunt bij samenwerking?

Geld is het niet, maar kennis wel. Iedereen heeft eigen kennisbasis. Wij mogen niet afwijken van onze bedrijfsvoering.

Dus je moet voldoen aan voorwaarden van bovenaf, je bent niet vrij om samenwerking te zoeken?

Ja, inderdaad. We zitten daar een beetje vast in. We doen al wel een tijd hetzelfde. Dat is eigenlijk de reden.

Dus je zegt dat je vast zit in hoe jullie het altijd al hebben gedaan?

Ja.

In de literatuur komt naar voren dat samenwerking op basis van thematische insteek werkt voor een regio. Wat denk jij dat de effecten zijn voor het richten op een pijler? Profileren FoodValley of variëteit?

Voor ons wel, omdat wij echt een regionaal bedrijf zijn. Ik weet niet of het voor een regio goed is om je op een hoofdsector te focussen. Ik denk het wel. Je onderscheidt je van anderen. Voor alle foodbedrijven is het gunstig dat ze hier zitten in de regio. Als je als foodbedrijf in Brabant zit heb je toch minder dat imago. Het leidt wel tot meer concurrentie denk ik, je moet je als bedrijf onderscheiden van de rest. Deli XL is wel een grote jongen in de regio, als je die niet zou hebben zou je wel wat missen, een economische motor. Deli XL draagt bij aan het positieve imago van de FoodValley.

Even concluderend: er is eigenlijk geen samenwerking tussen Fortune en onderwijsinstellingen en regionale bedrijven. Er is geen plek voor samenwerking of uitwisseling van het arbeidsaanbod met de Kenniscampus Ede. Het bedrijf is daar nog niet echt mee bezig omdat het nog niet aan de orde is geweest.

We staan er wel voor open. We maken er geen ruimte voor als dat niet nodig is. Kost geld, tijd en investeringen.

Voordat je samenwerking aangaan of stagiaires aanneemt wil je dus eerst goed weten wat je er aan hebt?

Ja, precies. Wat hebben wij er aan? We staan er wel voor open.

Op welke manier heeft Fortune contact met de gemeente Ede?

Ik ben er twee weken geleden nog geweest. Bij de BMI, de Business Club waar de gemeente Ede ook bij betrokken is. Dat is voor jou denk ik ook wel interessant. Dat is echt Ede, veel jonge en lokale ondernemers uit de FoodValley regio. Zij weten goed wat er in de regio zich afspeelt. Elke woensdagochtend hebben we een netwerkbijeenkomst, begint om 6:45 tot 8:30. Als je nog een schilder moet hebben of ik noem maar wat wisselen we daar tips uit. Het zijn meer informele netwerken. Iedereen geeft elke woensdagochtend een 1-minuut presentatie, wie is het, wat doet hij. Een iemand houdt een tien minuten presentatie, om de week. Je hebt ook een rondje aanbevelingen. Voorbeeld is als iemand nieuwe

bureaus nodig heeft in zijn kantoorpand, dan weet ik wel iemand. Via-via. Zij doen dat ook weer voor mij. Op die manier werk ik wel samen. Dat doe ik met dertig bedrijven in de regio in elke sector. Angelique Gerritsen zit er soms ook bij, van EZ. Zij vertegenwoordigt de gemeente Ede. Met haar heb ik soms contact in de groep.

Is dit informele contact onderdeel van het karakter van Ede wat je eerder beschreef?

Ja, dat gunnen. Je moet er elke woensdag zijn, als je er niet bij bent moet je een vervanger regelen. Je kan er niet elke week iets bruikbaar uithalen maar dan kan iemand anders dat wel. Doel is haal ik er omzet uit? Met dat doel moet je er eigenlijk niet ingaan. Als je geeft, ontvang je ook. Als je nooit een aanbeveling doet, dan krijg je ook nooit iets terug. Als je er veel doet, krijg je ook veel terug. Het helpt zeker wel.

Werkt de gemeente je mee of tegen?

Op die manier heb ik geen contact met de gemeente Ede, ze werkt me niet mee en niet tegen. Ik vind de parkeervoorzieningen in Ede trouwens wel erg slecht.

4. Interview Gitte Schober & Jan Meiling – StartLife 20 maart van 15:00 tot 16:00

Kunt u kort iets vertellen over het bedrijf? Grootte, activiteiten.

J: Je zit tegenover twee medewerkers van stichting StartLife. Stichting StartLife is anderhalf jaar geleden opgericht, het hoofdmotief was om een instrument te hebben om ondernemerschap in de FoodValley te ondersteunen. We zijn expliciet werkzaam in het domein agrofood en leefomgeving. We staan expliciet open voor starters, niet per se uit Wageningen, maar wel in dat domein. Maar je begrijpt wel dat als ze én in Wageningen zitten én in dat domein zitten het helemaal goed is. We hebben een stichting StartLife Holding, daaronder zit een stichting met het financieel instrumentarium (fondsen) waarmee we starters financieel in de vorm van leningen kunnen ondersteunen. We hebben nog StartLife Invest BV die probeert waarde te creëren die we uiteindelijk weer kunnen inzetten ten bate van onze missie. De missie is 'fostering entrepreneurship'. Belangrijk te vermelden is wat we doen: starters ondersteunen, van intake tot verzorgen van financiering in de groeifase. We faciliteren ze op basis van een idee en coachen ze op een business propositie.

Jonge, net afgestudeerde starters of ook oudere starters?

G: Van studenten tot gepensioneerden. De gemiddelde leeftijd is 35-40. Het zijn hoogtechnologische, innovatieve bedrijven. We werken ook samen met o.a. de CHE om studenten te enthousiasmeren voor ondernemend handelen. Niet per se een bedrijf willen starten maar in staat zijn om ideeën om te zetten in daden. Make it happen. 150-200 studenten per jaar bereiken we met onderwijs, en dertig bedrijven per jaar.

Hoe bereikt u studenten?

Via bestaand onderwijs. Via de CHE op projectbasis werken ze aan concrete opdrachten. Een vergelijkbaar onderwijsmoment is er ook binnen de Wageningen Universiteit, dat heet Academic Consultant Training, in een periode van zes weken in een team een concrete klus van een bedrijf proberen te analyseren.

Die opdrachten formuleert StartLife samen met de bedrijven die u begeleidt? U bent een soort intermediair?

G: Ja, precies. En soms vragen we ook voor onszelf een opdracht. We organiseren een groot evenement in november, de global entrepreneurship week. We hebben daarvoor een opdracht bij de CHE neergelegd om ons te helpen met het opzetten van een draaiboek voor de week. We zijn namelijk in 2012 de landelijke host van Nederland. Dus de opdracht aan de CHE studenten is: Denk mee met ons hoe we het kunnen organiseren. Wat voor PR en communicatie, wat voor exposure hebben we nodig? We maken gebruik van de expertise die WU niet heeft en dat is journalistiek, HRM en andere opleidingen binnen de CHE.

J: Die 150-200 studenten zijn diegene die gebruik maken van onderwijs waar wij bij betrokken zijn. We krijgen 30 starters per jaar. Het totale budget is dan ook acht miljoen euro voor ongeveer zes jaar, aan totale middelen om steun te bieden. We proberen daar dingen tegen aan te zetten, regionale en provinciale gelden.

G: Als je ons bedrijfsmatig bekijkt zijn wij een not-for-profit organisatie met een omzet van ongeveer een miljoen euro per jaar.

Hoelang bent u hier gevestigd?

G: We zijn al ruim tien jaar bezig hier in de FoodValley maar als stichting StartLife bestaan we anderhalf jaar.

Waarom heeft u voor deze regio gekozen als vestigingplaats? Of heeft u van oorsprong al een band met de regio?

G: Wij wilden ons vestigen in nabijheid van Wageningen Universiteit, het is een research instelling die heel veel onderzoeksresultaten publiceert. Hier zie je zowel veel niet-contractonderzoek gerelateerde kennis, fundamentele kennis als ook toegepaste kennis uit contract onderzoek.

J: Het heeft ook te maken met de stakeholders van het initiatief, want valorisatiecentra worden gefinancierd door nationale overheid of provincie. Dus je haakt toch vaak aan bij een regio of kennisinstelling. Alle valorisatiecentra zitten ook direct bij een kennisinstelling. Een van hun pijlers is dan ook kennisoverdracht. Ik onderscheid altijd kennisoverdracht en kennisexploitatie. Dat eerste kan zich manifesteren in kennisverspreiding, disseminatie, of het kan zorgen dat bedrijven voordeel kunnen doen met de kennis. Het heeft niet direct een winsttoegemerk, geen commerciële uitdrukking. Daarnaast kennisexploitatie, hier zit waarde qua kennis, dat we commercieel kunnen benutten. Of de kennisinstelling of de bedrijven in de regio daar beter van worden... Je probeert ze allemaal te laten profiteren van de aanwezige kennis. Kennisoverdracht, o.a. wat we doen, is onlosmakelijk verbonden met kennisgeneratie. Daarom zitten we bij een kennisinstelling als Wageningen Universiteit.

G: Dat zie je ook historisch, voor ons heeft het bureau FoodValley zich hier al gevestigd en ook de eerste high tech startende bedrijven met wie we nog steeds samenwerken. Je ziet dat iets langzaam groeit, daarbij ga je natuurlijk ook zitten.

Zoekt u de ondernemers zelf op of zoeken ze jullie op?

J: Vooral het laatste. Als ze niet zouden komen zouden we ze gaan zoeken. We bestaan inmiddels zo lang dat ze ons steeds makkelijker kunnen vinden. We begeleiden ze tot aan de groeifase. Je blijft altijd aan ze verbonden, een netwerk. Uit ervaren ondernemers kunnen we weer medewerking krijgen, zoals coaching van jongere bedrijven. Dat netwerk houdt je graag in stand.

Hoe bevalt de vestigingsplaats in nabijheid tot de WU etc?

G: Logistiek, is het minder, de bereikbaarheid is een issue. Geen treinaansluiting en matig openbaar vervoer. Slecht verbonden aan snelwegen. Een van de grote discussies is dat er in principe twee gemeenten zijn betrokken die net te klein zijn voor de kritische massa. Er zijn heel langzaam ontwikkelingen of je qua infrastructuur en planologisch het anders

moet inrichten wil je een leuk vestigingsklimaat kunnen bieden voor bedrijven. Wij specialiseren in kleine, jonge, high tech bedrijven, maar dat is geen doel an sich. Zij moeten samenwerken met Friesland Campina en andere grote bedrijven. Maar ook met hogescholen, marketing, sales, administratie en de productiemedewerkers. Hoe maak je er een duurzaam innovatieve regio? Deze vestigingsplaats is vooralsnog suboptimaal.

Op welke manier kent u Ede en wat is uw mening over Ede als vestigingsplaats?

G: Ede is een hele grote gemeente, met inderdaad de hogeschool (CHE) en Groenhorst en ROCA-12. Traditie veel maakindustrie met Enka, Riedel, etc. Ede is veel meer maak, Wageningen is veel meer denk. Ede is met de gemeentelijke herindeling ongelofelijk groot geworden, tot en met Otterlo. Qua oppervlak heel groot en heel complex. Andere dynamiek en andere economische begroting.

Is Ede aantrekkelijk voor bedrijven om te vestigen?

G: Ja, met het nieuwe Maanderbroek stuk, direct aan de cross roads van twee snelwegen.

J: Qua snelwegen vind ik het wel op orde. Plus je zit op de Oost-West verbinding. Dat heeft ook een aantal voordelen.

G: Schaalgrootte is ten opzichte van de Randstad wel een issue; de Veluwe is een dunbevolkt stuk Nederland, dus de werkgelegenheid houdt niet altijd vast met wat ze opleiden.

J: Je zit niet in een stadsgebied, je zit tussen Utrecht en Nijmegen in. Ik kan me voorstellen dat het voor sommige bedrijven een reden is toch naar links of naar rechts te gaan, omdat ze denken dat ze daar beter aan personeel kunnen komen.

G: We zagen dat ook concreet met Danone, waar duidelijk niet gekozen is voor continuering van de vestigingsplaats hier, maar toch naar de Randstad. Ook al is een uur rijden Schiphol Wageningen niks. Het maakt uit of je in Schiphol zit of in Ede of Wageningen. Feit blijft, wat we merken met de WU, met de nieuwe bachelor-master structuur, mogelijkheid om te switchen, we meer studenten verliezen aan de Randstad bij de master dan andersom, dat Leidenaren of Delftenaren hier komen. Het probleem is, waar je stage loopt en afstudeert, daar begin je je carrière stappen. De neiging is dat je ze dan kwijt raakt. Als je je master doet in Delft, een leuke stage en baan vindt daar, zal je daar eerder naar toe verhuizen en een deel van je carrière daar door brengen. Dan zijn wij ze kwijt voor de regio, we leiden ze wel op.

Ik hoor van andere bedrijven dat er genoeg werkgelegenheid is in de regio, dus dan kunnen ze toch hier blijven?

G: Je kunt ze niet aanslepen, werkgelegenheid is er genoeg. Maar er zijn geen mensen voor, speciale beroepsgroepen. Journalisten en HRM-adviseurs worden niet gezocht. Specifieke, vaak technische, doelgroepen in de food zijn veelgevraagd.

Volgend onderwerp is het benutten van kennis van (ex)studenten. Hebben jullie een idee in hoeverre zij banen of stages vervullen bij bedrijven in de regio?

J: Heb ik geen zicht op.

G: Ik ook niet, dat weet ik niet. Ik weet wel wat wij inhuren als StartLife, hoeveel stagiaires van CHE op de universiteit wat doen. Ik denk te weinig! Maar heb geen echt zicht er op en geen actuele cijfers.

Heeft u een inschatting de kwaliteit van het arbeidsaanbod? In hoeverre werkgevers daar tevreden mee zijn?

G: Nee. Ik weet wel dat de CHE een ongelofelijk goede reputatie heeft. Als alumni zijn zij gewild. Op gezondheid, journalistiek en HRM.

De bedrijven die u ondersteunt, vervullen zij hun vacatures op regionale schaal of daarbuiten?

G: Veel regionaal in de eerste fase. En dan ook gebruik makend van kleine bureaus in de regio. Dat proberen wij ook te bevorderen. Als een jong bedrijf ondersteunende activiteiten nodig heeft of communicatieadvies, kijk vooral in de regionale pool. Wij zijn very local for local. Daar spelen de alumni van de CHE een grote rol in. Op het MKB heb ik minder zicht, wij focussen ons op high tech bedrijven.

Ik hoor ook wel dat ondersteunende en verzorgende functies uit de regio worden gehaald en inhoudelijke functies van verder weg. Klopt dit?

G: Dat klopt bij ons. Fiscalisten, accountants, komen eerder van buiten. Wageningen is als klant voor de Kenniscampus een moeilijke omdat zij voornamelijk mensen zoeken op HBO++ niveau. HBO in Ede heeft weinig aansluiting met Food.

Bij Groenhorst worden wel een aantal foodgerelateerde opleidingen aangeboden.

G: Groenhorst probeert dat wellicht maar de instroom en uitstroom is hier te klein.

Heeft u een idee waar afgestudeerden van de Kenniscampus terecht komen?

G: In de Betuwe, daar zitten echte productiebedrijven. ROC A-12 stroomt door naar Arnhem – Nijmegen.

J: Volgens mij keren er gewoon heel veel terug naar hun eigen woonplaats. Groenhorst bijvoorbeeld is het meest bereikbaar, daarna gaan ze terug naar hun woonplaats. Ze zoeken het op omdat dat het dichtstbijzijnde onderwijs is.

G: CHE is landelijk.

Heeft u een idee over hoe je (ex)studenten in een regio kan houden?

G: Integrale carrièrekansen bieden. Arbeidsmarktperspectief. Jaren terug is een initiatief gestart tussen Ede en Wageningen om te kijken of je in de Food mensen kunt behouden. Om ze carrièreperspectieven te bieden. Op MBO en HBO niveau. Je kunt je voorstellen dat een ervaren MBO'er als gastdocent kan optreden in onderwijs. Maar ook bij de regionale overheid kan werken. De driehoek gaat dan weer een rol spelen. Nadrukkelijk aanbieden dat mensen met bijvoorbeeld een communicatie/marketing achtergrond, hier kunnen werken. De regionale band die MBO/HBO heeft, wil je

ondersteunen. Dus je moet ze een carrière bieden op 25-30 jaar bij verschillende werkgevers eventueel. En kwaliteit van leven, goede scholen, bereikbaarheid, veiligheid, sociale voorzieningen, woningaanbod.

Met welke onderwijsinstelling heeft u al contact en wat voor contact?

G: Wij hebben een strategische samenwerking met CHE Ede en ook met de moeder van Groenhorst, de Aeres groep. We formuleren samen projecten, werken samen op projectbasis. We formuleren dan een onderwijsopdracht, help ons global entrepreneurship week te organiseren tot en met naschoolse activiteiten samen met lector in een kenniskring bij Business Club Ede, etc.

Waarom doet u dat?

G: Local for local. We houden het graag in de regio en kennen onze partners. We hebben dezelfde motivatie en drive.

Hoe is samenwerking tot stand gekomen?

G: Je komt elkaar tegen. Eerder in projectverband bijvoorbeeld en we zitten gemeenschappelijk in de FoodValley 2020 ambitie.

Hoe waardeert u deze samenwerking?

G: We zijn aan het bouwen, klein beginnen. We hebben een groot project met CHE gedraaid vorig jaar, voor het startersplein bij de FoodValley expo. Daar wij uitermate tevreden over de kwaliteit van het geleverde. Ze hebben interviews gedaan, blogs bijgehouden, getwitterd, noem maar op. De hele exposure voor ons verzorgd.

Wat is uw mening over ontwikkelingen op de Kenniscampus?

G: Er wonen ook studenten van Wageningen Universiteit daar. De HBO-variant van Wageningen campus. De link met MKB bedrijven maken.

J: Je kunt dit alleen maar toejuichen. Elke vorm van concentratie werkt versterkend. Het is in het hart van de FoodValley en is complementair. Het kan een reden zijn voor een bedrijf om zich te vestigen op de Wageningen campus en zo kunnen ze van Ede ook profiteren of andersom. Als geheel wordt je toch aantrekkelijker.

G: Het is een netwerk organiseren en samenwerken zodat je een leuke propositie hebt voor bedrijven.

Wageningen zit vol met onderzoeksinstellingen. Geen schoorsteen, geen Riedel, Friesland Campina, Plantion. Hier komt geen maakindustrie of productie. Dat is duidelijk het standpunt van Wageningen, een ongelofelijke kans dus voor Ede die met haar HBO en MBO het personeel kunnen leveren of de toelopende leerlijnen. Vergeet de infrastructuur echter niet. Verbindingen moeten goed zijn.

J: Faciliteer echter ook de interactie, dat kan een brug of een busverbinding zijn of niet-fysieke dingen. Faciliteer de vraag die een bedrijf heeft wanneer hij zich in deze regio wil vestigen. Vraaggestuurd leren denken.

Volgens de literatuur zijn MBO en HBO instellingen gericht op interne bedrijfsvoering, zij willen vooral onderwijzen. Wat is uw mening hierover?

G: Ze kunnen te weinig met het huidige bekostigingsmodel. Ze worden afgerekend op aantallen studenten en aantallen diploma's. Op het moment dat je geen geld hebt voor andere niet-onderwijsgerelateerde activiteiten loop je klem. Het is veel geprobeerd met aparte kennistransferbureaus e.d. maar het past niet in hun core-business. Ze mogen niet. Ze worden terug gefloten wanneer zij wel naar buiten treden zoals InHolland of Windesheim. De HBO-raad staat dan op hun stoep. Doe onderwijs goed en wordt niet te avontuurlijk, zeggen zij.

En hoe staat het dan met inspraak van het bedrijfsleven op onderwijs?

G: BBL en BOL trajecten zijn daarvoor ontworpen en lopen in principe goed. Het is heel leuk om vraaggestuurd onderwijs te hebben maar als je twee semesters en verplichte zomervakanties hebt zal je altijd een niet-synchrone u vraagt en wij draaien zijn. Als je meer vraaggestuurd onderwijs wilt moet je niet afrekenen op aantallen studenten en diploma's. ROC A-12 is een grote fusie, CHE is een niche-speler, Groenhorst is Aeres groep. Men kan daarvoor schaalvoordelen proberen te creëren, maar het blijft onderwijs en de geboden opleidingen waar vanuit het bedrijfsleven vraag naar is, zijn niet populair bij studenten. Het zit in een vicieuze cirkel. Je hebt maar vier studenten veeteelt, dus wat probeer je, diermanagement. Dat klinkt gaaf. Levensmiddelentechnologie heet nu food design. Er wordt vanuit de overheid geen incentive gegeven om aan vernieuwing van onderwijs te doen. Het is ongelofelijk moeilijk om onderwijsvernieuwing door te voeren.

En de inspraak van bedrijven op het curriculum?

G: Bij wetenschappelijk onderzoek hier op de WU gaat dat wel gebeuren. Vind ik dat dat moet? Met mate. Bedrijfsleven heeft een andere strategische scope dan je met onderwijsinstelling zou moeten hebben. Je denkt na over hoe het zou moeten zijn over 15 of 20 jaar. Je hebt een maatschappelijke verplichting of nut als onderwijsinstelling. We hebben ook verplegers en dergelijke nodig. Iets meer dan economische noodzaak van een bedrijf. Ik ben aarzelend over inspraak van het bedrijfsleven.

Er komt waarschijnlijk een loket op de kenniscampus als aanspreekpunt voor bedrijven, wat vindt u hiervan?

G: Super. Dan haal je tenminste de kritische massa, als Kenniscampus Ede ben je niet InHolland, niet Hogeschool Rotterdam of Utrecht, die veel groter zijn. De kans op een match is groter d.m.v. een loket.

Vindt u dat er veel initiatieven zijn om ondernemerschap te stimuleren?

G: Ja! Activiteiten van Kamer van Koophandel, activiteiten van regionale technocentra, MKB gebruik makend van MBO en HBO, activiteiten van regio FoodValley, Ontwikkelingsmaatschappij Oost NV. Als je wat wilt, is er meer dan genoeg.

Waarom zijn er zoveel initiatieven?

G: Omdat het hip is. Omdat je er Europese en landelijke gelden mee kunt trekken. Tien jaar geleden was het kennismanagement, vijftien jaar geleden toegepast onderzoek. Het is hip en het is in.

Wat zijn knelpunten bij samenwerking?

G: Weinig gemeenschappelijke doelen, andere agenda. Ze willen wel samenwerking maar doelen zijn niet noodzakelijk overlappend. Verschillende belangen en verschillende dynamiek. Stel ik ben een MKB bedrijf ben en ik heb een probleem omdat ik een suboptimale proceslijn heb. Ik weet dat ik dat kan oplossen met wat studenten, maar ik krijg te horen dat er over een half jaar weer pas stagiaires zijn, dan ben je weg. Hetzelfde als die MKB'er bij de overheid aanklopt en hij moet zes maanden wachten op subsidie of iets. Verschillende belangen, verschillende agenda's.

J: Ik moet gelijk denken aan het gouden driehoek model en alle veren die Wageningen in zijn reet krijgt. Omdat we daar zo goed in zouden zijn, het bijeenbrengen van overheid, kennisinstellingen en bedrijfsleven. Dat uit zich in publiek-private samenwerking, waarin je toch afspraken hebt kunnen maken die alle drie de agenda's verenigen. Je kunt de belangen inpassen op een specifiek onderwerpje. Daar hoort echt regie op te zitten. Het gaat niet vanzelf. En het moet gesubsidieerd worden.

G: De rol van overheid is tweeledig. Dat is ook waarom bedrijfsleven niet aan zet moet zijn in onderwijs, je moet de lange, middellange en, korte termijn belangen goed in kaart brengen. Managing expectations. Daar is een rol voor de Kenniscampus, het kan een verbindende factor zijn tussen drie pijlers. Het kan zich verplaatsen in alle drie partijen, want er zijn weinig partijen die dat kunnen. Moet snel en flexibel kunnen, een gemeenschappelijke deler. Dat bedoel ik met gemeenschappelijkheid van agenda's. We agree to disagree en dan gebeurt er niks. Als je dan een zelfstandige BV wilt opzetten gebeurt er een ding en dat is we trekken de stekker eruit.

Volgens de wetenschappelijke literatuur is samenwerking met een thema voordelig. Vindt u dat dat werkt?

J: Samenwerking moet je ergens aan ophangen. Dat mag best heel nauw zijn, in een heel specifiek onderwerp kan je elkaar best vinden. Heel veel van die initiatieven blijven hangen, dus maak het concreet. Ben ik het dus helemaal mee eens, focus helpt altijd. De landbouwuniversiteit in Wageningen heeft altijd al ingezet op agrofood en is dominant geworden en gebleven. Het lijkt heel makkelijk maar er is hard aan gewerkt.

G: Sterker nog, we zijn versmald. We hadden een paar jaar strategische life sciences. Daar zijn we vanaf.

J: Alle kennisinstellingen, en ook regio's, zie je zoeken naar affiches. Wij gaan dit doen, waar kan ik mijn naam aan ophangen. Je moet een niche vinden waarin je je kan onderscheiden. Je moet het ergens aan ophangen. Om terug te komen op je vraag, het is heel belangrijk om het op een thema vast te binden en dan mag best nauw zijn.

G: Daar ben je dan kampioen in. Je kan niet in alles goed zijn.

Als je teveel inzet op een sector, wat dan als het slecht gaat met die sector?

G: De hele regio voorkomt dan dat het slecht gaat, je wordt een driver. Het overkomt je niet meer.

Dus een Detroit scenario (automobiellandbouw) zou hier niet kunnen voltrekken?

J: Ze hebben het wel een eeuw volgehouden en hadden eerder de transitie moeten maken.

G: Silicon Valley is nu heel hard bezig een andere richting te vinden, niet meer IT. Blijven vernieuwen en meegroeien en vrede mee hebben dat het een keer eindig is.

J: DSM is een goed voorbeeld van een bedrijf dat eigenlijk elke twintig jaar volledig vernieuwd is. Was vroeger de Staatsmijn. Heeft die kijk naar buiten.

G: Van DSM is niets anders meer dan de naam over t.o.v. dertig jaar geleden.

Het imago food is dus zeer voordelig?

G: Mensen zullen altijd blijven eten.

Wat is uw mening over de valorisatie van kennis vanuit onderwijsinstellingen?

J: Binnen het werkconcern Wageningen pakken we dat op, ook vanuit het HBO. Het wordt door hele concern als een werktaak gezien. Universiteiten waren altijd in onderzoek gespecialiseerd en nu is kennisvalorisatie erbij gekomen. We worden nu bewust afgerekend op kennis. Van het ministerie krijg je pas steun als je bewijst dat je het goed doet. De kennisparadox is terecht, maar er zijn nu strenge incentives om het toch te doen. Het helpt echt, de goede wil is er altijd al geweest maar de aandacht wat minder. In het kader van de topsectoren krijgen TKI (technologische kennis instituten) een valorisatieparagraaf en er wordt nu hard over nagedacht hoe deze te verwerken, wie krijgt regie, wie neemt risico. Valorisatie van kennis wordt aangescherpt vanuit de nationale overheid, ze pakken wat geld weg en kennisinstellingen krijgen het terug als ze aan voorwaarden voldoen. Bedrijfsleven krijgt daar meer over te zeggen.

G: De uitdaging voor de Kenniscampus Ede is dat MKB volledig ondergesneeuwd dreigt te worden door grote bedrijven met een duidelijke visie op R&D. En het HBO wat weinig ervaring heeft in snel contractonderzoek.

Wat is de rol van de gemeente Ede bij het ontwikkelen van een kennisas?

G: Vergunningen regelen, zorgen voor een goede kwaliteit van leven.

J: Verbinden.

G: Delft, Leiden werken al lang met grote kennisinstellingen samen zoals YES Delft en zijn daar aandeelhouder in. Ik vraag me af of de landelijke gemeenten de kennis hebben om dat vol te houden.
J: Actief, maar ook professionaliseren.

5. Interview Peter Böhmer Gaasbeek Koffieautomaten 22 maart 2012 van 10:00 tot 10:45

Kunt u een korte omschrijving geven van de activiteiten van het bedrijf en haar verzorgingsgebied?

Ons verzorgingsgebied is heel Nederland. We zijn een bedrijf dat koffieautomaten levert aan het bedrijfsleven en kleinere instellingen, gemeenten, overheden. Daarnaast services we automaten, we repareren en onderhouden ze, maar we leveren ook de koffie, melk en suiker. We werken vanuit één vestiging, hier in het centrale Ede. In anderhalf uur sta je in het noorden of zuiden. Dat is het voordeel van onze centrale ligging die we hier in het midden in het land hebben.

Hoeveel mensen werken hier?

We werken hier met 23 á 24 personen.

Wat is uw functie?

Ik ben algemeen directeur.

Hoelang is Gaasbeek al in Ede gevestigd?

Sinds 2001 zitten we hier in Ede.

Waarom is destijds gekozen voor vestiging in Ede?

We zijn van origine een bedrijf dat uit de regio komt. We hadden toen uitbreidingsplannen omdat de organisatie gegroeid was, in Rhenen was dat destijds niet mogelijk. Het wensenpakket van onze klanten groeide. Je groeit daar met je klant in mee. In Ede was er wel ruimte. Ede had in die tijd, rond 2001, veel ruimte en mogelijkheden. Dat paste ook bij ons. Eerst zaten we op de Lumierestraat en sinds 2009 hier op de Darwinstraat. Het was allemaal snel geregeld, qua bouw en vergunningen.

Hoe bevalt Ede als vestigingsplaats?

Uitstekend. Vanaf het moment dat we hier zitten is alles snel geregeld. De bereikbaarheid is uitstekend. Onze verhuizing naar Darwinstraat is maar een halve kilometer, alles werd snel geregeld. De gemeente werkt goed mee.

Denkt u dat Ede überhaupt aantrekkelijk is voor bedrijven?

Het ligt centraal, je bent snel in alle delen van het land. Maar je moet er als bedrijf wel tussen passen.

Ede ligt tussen steden als Utrecht, Arnhem en Nijmegen in. Denk je niet dat bedrijven de ene of de andere kant op gaan?

Nee, die steden zijn vrij druk. Files, standaard iedere ochtend in en om Utrecht en de steden. Als wij daarheen moeten voor klanten kijken we of we via de snelweg gaan of binnendoor. Dat is niet snel en efficiënt. Voor ons werkt de centrale ligging echt perfect.

Voor wat soort bedrijven is Ede aantrekkelijk?

Voor alles wat. Ik denk dat het voor een gemeente goed is dat er van allerlei bedrijven wat zit. Niet alleen productie, software of dienstverlenend maar een complete mix. Ik denk dat hier in Ede genoeg mogelijkheden zijn.

In hoeverre maakt u gebruik van (ex)studenten van Kenniscampus Ede?

Niet. Wij zijn wat dat betreft een bedrijf dat vrij uniek is. Wij repareren bijvoorbeeld automaten, hebben we monteurs voor nodig. HBO'ers met een technische achtergrond passen hier misschien niet. Dit is wel een andere tak van sport. Zij zijn liever met de technische hoogstandjes bezig

Er zit ook een ROC..

Degene die van een school afkomt moet er ook een affiniteit mee hebben. Degene die hier bij ons in de koffie komt moet als het ware een bloedtransfusie ondergaan, er moet koffie door de aderen heen stromen. Het moet met volle overtuiging en inzet. Koffie is een ander product dan wat je op een hogeschool leert. De eerste gedachte is vaak niet bij studenten van ik ga in de koffie.

Dus u bedoelt dat het bij studenten en afgestudeerden niet populair is?

Nou, los daarvan, mensen zijn er niet bekend mee. Wat zit er allemaal achter? Wat zorgt ervoor dat ik een kop koffie heb?

Als u een vacature heeft, wordt deze dan vervuld door mensen uit de regio?

Ja. Misschien hebben zij wel hier op het ROC gezeten hoor maar dat weet ik niet. We werken hier vanuit Ede, mensen komen ook hier vandaan. Vanuit hier vertrekt men en 's ochtends drinken we samen een kop koffie. Mensen uit de buurt zijn een stuk sneller op het werk, bij mensen buiten de regio bestaat de kans dat ze later op het werk zijn. Als monteurs pas om 9 uur beginnen te rijden i.p.v. 8 uur verlies je iedere dag een groot gedeelte. De mensen komen op de fiets naar het werk, dit werkt prettig. Mensen moeten wel in het bedrijf passen. Dat heeft wellicht met de regio te maken. Je moet dezelfde taal spreken. We nemen geen stagiaires aan. Voordat een monteur goed en wel aan het werk gaat ben je een half jaar tot driekwart jaar verder. Je hebt dan intern opleiding nodig als het ware. Voor ons zijn stagiaires niet van toegevoegde waarde. Wij kunnen van tevoren goed inschatten wanneer wij mensen nodig hebben, verloop hebben we hier nagenoeg niet. Mensen blijven hier langdurig werken. Je hebt er erbij zitten die hier 17 of 20 jaar zitten. Mensen met een vrij lang arbeidsverleden hier. We zijn onder andere dealer van Douwe Egberts, Nescafé. Die hebben hun eigen marketingafdeling, ze komen al met rapporten aan wat er mogelijk is en voeren onderzoek uit. Als er een nieuwe

automaat wordt ontwikkeld of wordt gericht op een nieuwe doelgroep wordt daar vanuit de fabrikant onderzoek naar gedaan. Zit die doelgroep bijvoorbeeld in Ede en een straal van 50 kilometer. Dat doet de fabrikant allemaal. Wij niet.

Heeft u een inschatting van in hoeverre andere bedrijven dat wel doen?

Nee, durf ik niet te zeggen.

Heeft u een idee over hoe je studenten of afgestudeerden in een regio kunt behouden? Na opleiding werken en wonen?

Vind ik moeilijk. Ik snap wel als je een opleiding hebt gevolgd en je hebt een diploma op zak, en je kunt een baan in het buitenland krijgen dat je die mensen niet tegen houdt. Ze gaan dan toch wel.

Kan je daar als regio iets aan doen? Ede wil bijvoorbeeld meer hoogopgeleiden aantrekken.

Dan zal je toch moeten beginnen bij het vestigingsklimaat, zeker als het gaat om kennisgerelateerde, high-tech bedrijven dat het voor hun toegankelijker is zich hier te vestigen. Meer kantoor- en bedrijfsruimte. Wanneer komen bedrijven ergens naartoe? Op het moment dat ze ergens op kunnen besparen en dat het het een of ander oplevert. Het moet alleen wel passen.

Wisselt u kennis of expertise uit met onderwijsinstellingen?

Wij hebben geen contact met scholen. Die koffieautomaten repareren is een apart vak. Een vak als loodgieter wordt mensen op de scholen geleerd. Dat van ons zit er tussen in eigenlijk.

Werkt u samen met andere bedrijven in de regio?

Nee, beperkt. We hebben wel contact met bedrijven hier op het industrieterrein maar werken niet echt samen. Je kent elkaar. Een paar keer per jaar spreek je de bedrijven hier. Hier tegenover zit een bedrijf in automaterialen, daar kunnen wij niks mee.

Is dat meer informeel contact?

Ja, zo moet je het zien. Geen zelfde affiniteit wat wij hebben. We proberen mensen te laten weten wie en wat Gaasbeek is natuurlijk. We presenteren ons wel zo.

Even terug naar de Kenniscampus. Bent u op de hoogte van de ontwikkelingen daar?

Nee.

Negen partijen willen samen vanuit de Zandlaan aantrekkingskracht gaan uitoefenen op 14.000 studenten. Denkt u dat Ede kan uitgroeien als kennisas?

Ja. Ede ligt tegen Wageningen aan. Hier zitten aardig wat scholen. Ik denk dat dat wel realistisch is.

Denkt u dat het voor bedrijven gunstig is daar te gaan vestigen, de fysieke locatie?

Als je met stagiaires aan de gang gaat is het gunstig dat je daar in de buurt zit. Zou wel kunnen.

Onderwijsinstellingen zijn volgens de literatuur nog vrij intern gericht. Wat is uw mening hierover, en over inspraak van bedrijfsleven in onderwijs?

Ik denk dat vrij lastig. Ieder bedrijf kent zijn eigen regeltjes. Op scholen moet je zo breed mogelijk onderwijzen, een basispakket meegeven. Dat kan je nooit 100% afdekken. Het is wel prettig als het aansluit, als er een tipje van de sluier wordt opgelicht wat er mogelijk. In het bedrijfsleven geldt, als je niet meegaat met nieuwe ontwikkelingen, ga je achteruit. Het duurt even voordat alles wat in bedrijfsleven wordt uitgevonden in het onderwijs wordt doorgevoerd. Onderwijs is trager. Als school zijnde kun je nooit zo snel meegaan met ontwikkelingen. Je zal als school wel moeten. Je moet toch mee.

Ook wordt gezegd dat onderwijsinstellingen wat ondoorzichtig zijn. Hierom komt er waarschijnlijk een loket voor bedrijven op de campus die contact heeft met de scholen. Wat vindt u daarvan?

Maakt het makkelijker en toegankelijk. Hetzelfde als je wat met de gemeente had, vroeger moest je langs alle afdelingen nu is er een loket. Voor het bedrijfsleven wat er gebruik van gemaakt scheelt dat een hoop tijd en moeite. Het trekt geen bedrijven aan, je kijkt naar wat je nodig hebt als bedrijf. Als je er toch gebruik van maakt is een loket wel handig.

Wordt ondernemerschap hier in de regio gestimuleerd?

Het borrelt en bruist van alle bedrijfjes. Er is hier zoveel gebouwd, binnen no-time zit het vol. Ik denk dat vanuit de mensen zelf komt. Je kan het wel gaan stimuleren, maar als het niet in iemand zit houdt het natuurlijk op. Elk bedrijf kent zijn eigen praktijken. Je kan niet alle soorten bedrijven stimuleren. Er zit hier zoveel, van automaterialen tot koffie. Je kan daardoor moeilijk van elkaar profiteren. Die diversiteit heeft echter ook weer voordelen. Gedachte om ondernemerschap te stimuleren is goed, maar de uitwerking zal door die diversiteit niet met elkaar stroken.

Zijn er knelpunten bij samenwerking tussen bedrijven of/en onderwijsinstellingen?

Een andere business, als bedrijf zijnde doe je je eigen ding. Elk bedrijf moet zijn broek ophouden. De belangen zijn te verschillend. Een bedrijf is commercieel, er zal geld verdiend moeten worden. Bij onderwijs moeten mensen klaargestoomd worden voor de toekomst. Zij hebben een andere zienswijze die daarbij komt kijken.

Bedrijven innoveren wanneer zij patronen doorbreken, volgens de literatuur. Gebeurt dat?

Het zou dom zijn om dat niet te doen. We staan sowieso open voor verandering en doen dingen anders wanneer dat beter werkt.

Deze regio profileert zich sterk op het gebied van food. Denkt u dat het werkt als regio om te profileren op een thema?

Het zal aan elkaar gerelateerd moeten zijn. Als je je profileert als Food regio, richt je je daar dan ook op. Je kunt beter richten op een ding of een dingetje ernaast. Je moet je op je kernactiviteit richten als regio. Puur op een ding is misschien niet goed. Er wat naast is goed. Naast de kernactiviteit is wat erbij goed maar niet dat de kring alleen maar groter wordt. Niet ontzettend breed gaan profileren als regio. Dan raak je de weg kwijt.

Merkt u als foodgerelateerd bedrijf iets van de FoodValley?

Wij zelf als Gaasbeek zijnde niet. Onze leveranciers, als Cup a Soup en Coca Cola, zullen daar waarschijnlijk het een ander mee doen. Zij produceren voedsel. Maar ook Unilever en Friesland Campina. Dit zijn gigantisch grote foodproducerende bedrijven die veel met ontwikkeling bezig zijn. Meer dan bedrijven die het product verkopen.

Op welke manier heeft u contact met de gemeente Ede?

We hebben hier een accountmanager op het industrieterrein, het aanspreekpunt voor de bedrijven hier. Die spreken we vaak.

Wat doet de gemeente voor u om uw business te stimuleren?

Niks, niet dat ik weet. Geen belastingvoordelen bijvoorbeeld. Dat zou ook administratieve lasten opleveren natuurlijk.

Doet de gemeente iets voor u bij het bemiddelen tussen relaties?

Dat soort dingen moet we toch zelf doen. We moeten onze eigen handel maken.

Werkt de gemeente u mee of tegen?

Mee. Alles is netjes gegaan hier. Het hele vergunningentraject, snel.

Wat is uw beeld van een gemeente binnen een regionale economie?

Ik denk dat je je als gemeente moet profileren. Zij moeten zich onderscheiden van andere gemeenten. Ga op de stoel van de ondernemer zitten, kijk wat hij wil. Er moeten regels zijn, natuurlijk. Kijk waarom een bedrijf zich hier zou willen vestigen en waarom niet. Wanneer je bedrijven aantrekt, trekt dat vervolgens weer andere bedrijven aan. Dan krijg je dat domino-effect. Je moet dan wel meedenken met het bedrijfsleven. Als je het bedrijfsleven stimuleert heb je daar als gemeente zijnde ook een gigantisch voordeel bij. Meer bedrijvigheid, meer werkgelegenheid, meer draagvlak voor voorzieningen.

Even kort samengevat, u wisselt geen kennis uit met bedrijven en onderwijsinstellingen behalve informele contacten. Gaasbeek heeft daar geen behoefte aan, deze samenwerking en kennisuitwisseling gebeurt bij de toeleveranciers. Dat past niet binnen Gaasbeek. U vindt ontwikkelingen op de kenniscampus gunstig. Onderwijs, in beperkte mate, moet zich verplaatsen in bedrijfsleven om ontwikkelingen bij te houden. De gemeente moet dit zeker doen.

**6. Interview Anja van Vloten-Bakker – Hoofd opleidingen ziekenhuis Gelderse Vallei
26 maart 2012 van 9:00 tot 9:45**

Kunt u kort wat vertellen het ziekenhuis de Gelderse Vallei en over uw functie daarbinnen?

Ik zal eerst bij mezelf beginnen. Ik ben hoofd opleidingen hier in het ziekenhuis. Dat betekent dat wij alles dat met opleiding en onderwijs te maken heeft onder een noemer hebben gebracht. Ik ben zowel verantwoordelijk voor de beroepsopleidingen, de vervolgoopleidingen als de bedrijfsopleidingen, bibliotheek en research. We zijn een algemeen ziekenhuis, we hebben wel de ambitie om toe te treden tot de topreferente opleidingsziekenhuizen. We zijn een opleidingsziekenhuis maar we hebben nog niet de omvang die nodig is voor dat verband. We hebben voldoende topklinische zorgaspecten. We hebben een aantal specialistische kenmerken.

Ok, dus interne en externe opleidingen?

Ja, als je het hebt over beroepsopleidingen dan gaat het zowel over mensen in de keuken tot secretaresses tot specialistenopleidingen van dokters. We werken dus veel samen met scholen en de academische centra in Utrecht en Nijmegen.

Hoeveel mensen werken er in het ziekenhuis?

Ongeveer 2300 mensen. Het aantal FTE's is wat minder. We zijn een grote werkgever in de regio.

Hoelang is het ziekenhuis al hier gevestigd?

Op deze locatie een 11,5 jaar. Het ziekenhuis de Gelderse Vallei bestaat uit een fusie van vier ziekenhuizen; Wageningen, Bennekom, Ede en Veenendaal. Die fusie heeft plaatsgevonden in 1991, heel lang hebben ze op meerdere locaties gewerkt maar ze zijn in 2000 verhuisd naar dit pand hier aan de A12.

Waarom is gekozen voor deze locatie om te fuseren?

Doelmatigheid en efficiëntie, een meerdere locatiestructuur is lastig. Als je Veenendaal, Ede, Wageningen en Bennekom tekent is dit ongeveer centraal en aan de A12 is ook mooi gelegen. Er was ook bouwgrond beschikbaar.

Hoe bevalt Ede als vestigingsplaats?

We hebben deze regio als verzorgingsgebied, wij noemen dit een attractiegebied.

Misschien is deze vraag niet echt van toepassing voor ziekenhuis, is Ede aantrekkelijk voor bedrijven om zich te vestigen?

Ik denk van wel, we hebben een gunstige locatie hier aan de A12. De doorstroming is prima. A50 zit ook dichtbij. Je zit op een knooppunt in Nederland en Ede is centraal gelegen in Nederland.

In hoeverre vervullen (ex)studenten banen of stages binnen het ziekenhuis?

Wij zijn een opleidingsziekenhuis zoals ik net al vertelde dus we werken samen met ROC A-12 en CHE om verpleegkundigen op te leiden. Dat doen we al van oudsher. We leiden op in de BOL en BBL variant. BBL is de werk en leer variant, BOL is de stage en leer variant. We doen beiden. We hebben 40 FTE BBL studenten, 45 mensen en 50 stagiaires op jaarbasis. Daar zit een structurele samenwerking in. Elke periode vernieuwt deze pool zich weer. We hebben op managementniveau overleg over hoe deze samenwerking in te richten. We leiden van oudsher in de zorg op. Een ding wat ik ben gaan doen toen ik hier zes jaar geleden kwam is verbreden want er zijn hier veel meer functies dan alleen in de zorg. Dat gaat mondjesmaat. We werken met ROC samen voor directiesecretaresses. Wij hebben wel veel plekken beschikbaar maar zij hebben weinig stageaanbod. Het is moeilijk om die match te vinden. We werken met Rijnijssel samen op het gebied van horeca en de keuken en ik ben bezig met afdeling techniek van het ROC. We hebben ook nog wel eens studenten dieetiek maar die komen meestal uit Utrecht of van de HAN.

Vervullen studenten van CHE ook andere functies?

Soms hierboven bij financiën of communicatie, maar dat is een enkeling. Dat is een student per semester ongeveer. Dat zijn andere aantallen dan bij verpleegkunde.

Kan u een inschatting maken van in hoeverre andere bedrijven gebruik maken van het arbeidsaanbod uit Ede?

Ik weet van een aantal andere zorginstellingen, we hebben een regio overleg met zorginstellingen, ROC en CHE. In de zorg wordt enorm veel samengewerkt met de scholen, op zowel niveau 2, 3 en 4. Zij leiden daar mensen voor op. De verpleeg- en thuiszorg kent een enorm arbeidsmarkttekort op niveau 3 verzorging. Daar hebben wij geen last van want wij hebben alleen niveau 4 verpleegkundigen. Daar is echt een tekort aan mensen, wordt creatief gezocht naar hoe ze mensen gaan opleiden. Daar wordt ook nagedacht over hoe je overschot van mensen die nu in de kinderopvang werken weer kan gebruiken in de ouderenzorg. Studenten willen allemaal in de kinderopvang werken maar hoe ga je achttien jarigen verleiden om hun carrièrepad anders te kiezen?

Zorginstellingen maken dus veel gebruik van het regionale arbeidsaanbod?

Ja.

Wat is uw mening over de kwaliteit van het arbeidsaanbod en stagiaires?

Dat is een algemene vraag want dat verschilt per achtergrond en persoon. Moeilijk om deze vraag generiek te beantwoorden. De ene stagiair is de andere niet. Binnen de verpleegkundige opleidingen zijn we bij het ROC redelijk

tevreden. We zijn ook al jaren in gesprek over hoe een aantal dingen beter zouden kunnen en dan is het wel erg stroperig hoe onderwijsorganisaties werken, dat is erg lastig.

Zijn dat vaardigheden?

Het gaat om een stukje anatomie en pathologische kennis waarvan wij vinden dat ze dat onvoldoende doceren op de scholen bij verpleegkunde. Maar gaat ook om inrichting van stages, wij zijn een continu bedrijf, 7 keer 24 uur. Wij willen graag dat toekomstige medewerkers kennis maken met die 7 keer 24 uur. Dus wij willen stagiaires ook altijd in kunnen zetten, met uitzondering van nachtdienst want daar zijn ze te jong voor en dat mag niet. Op school zitten ze vast aan kerstvakanties, vrije dagen, etc. Als je maximaal stageplaatsen wilt benutten vind ik dat je die 7x 24 uur moet benutten en weekenden, avonddiensten en vakantie los moet laten. We hebben een hele hoos in september en een hele hoos in februari en rond de kerst en in de zomer stort alles in. Als je meer continuïteit daarin wilt behalen en meer stageplekken wilt creëren dan moet je de zomervakantie benutten, 8 weken die stil liggen. Als je meer stageplekken wilt, wat de scholen vaak willen, dan moet je dat doortrekken.

Dus er ontbreekt een stukje kennis en de inrichting van periodes komt niet overeen met hoe een ziekenhuis te werk gaat?

Ja. Ik hoor dat wel meer hoor, eigenlijk alle bedrijven willen dat. Ze gaan geen 8 weken dicht in de zomer. Dat gaat allemaal gewoon door

Worden vacatures vervuld op regionale schaal of daarbuiten?

Over het algemeen regionaal. Specialistische functies worden vaak landelijk verworven. Artsen of apothekers.

Waarom halen jullie mensen uit de regio?

Het zijn vaak mensen uit de regio die hier solliciteren. Als ik mensen selecteer let ik wel op de regio. Lang woon-werkverkeer werkt verzwarend voor medewerkers en kan een reden zijn waarom medewerkers op een gegeven moment een andere baan gaan zoeken. We hebben voldoende aanbod in de regio. Als je geen geschikt personeel kan halen uit de regio ga je daarbuiten zoeken.

Heeft u een idee waar studenten na hun opleiding terecht komen?

Onvoldoende. Verpleegkundigen afgestudeerden werken vooral in de regio. Waarvan ik het zie wel. we houden daar geen statistieken van bij.

Heeft u een idee hoe je studenten in een regio kan houden?

Mijn ervaring is dat mensen die hier stage lopen graag in het ziekenhuis willen blijven werken, maar we hebben niet altijd vacatureruimte. Ik denk dat als je vacatureruimte hebt niet zoveel hoeft te doen, als we die niet hebben waaieren ze uit. Dus als ze in de regio Ede geen leuke baan kunnen vinden dan zoeken ze een baan daarbuiten.

Een goed arbeidsmarktperspectief dus?

Ja, ik denk dat dat voldoende is om mensen hier te houden. Alleen in een krimpende economie heb je niet altijd veel vacatures. Ik denk wel dat er genoeg werkgelegenheid is in de regio. Wij kunnen ze niet allemaal aan een baan helpen maar Vilente en Opella zitten te springen. Ik heb niet het gevoel dat wij hier opleiden voor mensen in Amsterdam.

Op welke manier wisselt het ziekenhuis kennis uit met onderwijsinstellingen?

Zowel MBO en HBO hebben we drie keer per jaar structureel overleg op managementniveau. Op het operationele niveau hebben ze veel vaker overleg. We hebben een beetje invloed op het curriculum, dat ligt toch redelijk vast. Gastcolleges doen we wel, maar mate mate. Het wordt namelijk voor ons niet vergoed, dus het is een soort vrijwilligerswerk. Met een huidige economie zijn dat soort dingen de eerste die we schrappen. We zijn wel aan het kijken met de scholen in hoeverre wij colleges kunnen verzorgen die onder het normale college vallen waardoor er via de school financiering vrij komt. We zijn creatief aan het zoeken naar oplossingen. Daar zitten nog wel wat struikelblokken als je het hebt over kennisuitwisseling. Verder doen we met elkaar projecten. Afgelopen jaar hebben we een leer-werkplaats opgericht en nu zijn we gestart met het project technologie en zorg. Dat doen we met twee zorginstellingen en twee scholen om te zorgen dat de technologische aspecten veel meer in de opleiding verankerd worden. Je ziet dat de opleidingen wel wat achterlopen wat betreft digitalisering bijvoorbeeld. Wij werken met digitale patiëntendossiers maar zij krijgen nog les in het oude systeem en op papier. Het liefst zie ik dat ze opgeleid worden met de systemen die wij hanteren zodat mensen snel aan de slag kunnen.

Veranderen die systemen niet snel?

Dingen als een epideem niet, dat is zo'n complex systeem. Uiteindelijk wil je dat studenten onafhankelijk opgeleid zijn want wij gebruiken applicatie x en Opella applicatie y. Het gaat er om dat ze zo vaardig zijn dat ze binnen een halve dag dat door hebben.

Heeft u samenwerking met bedrijven of andere instituten hier in de regio?

Andere zorginstellingen.

Wat voor samenwerking is dit?

Zorg en technologie met Opella. In de branche regio combinatie hebben we met allerlei zorginstellingen overleg. Dat is overleg, de vraag is of dat een samenwerkingsverband genoemd kan worden. Als ziekenhuis hebben we natuurlijk heel veel samenwerkingsverbanden maar die staan los van onderwijs, met huisartspraktijken, verloskundige praktijken,

fysiotherapeut, met alle verwijzers. Maar ook met alle plekken waar patiënten heen gaan, alle thuiszorginstellingen, verpleeg- en verzorgingstehuizen. Overal zijn dwarsverbanden.

Ook met Wageningen Universiteit?

Ja, de voedingsalliantie. Wij willen voedingsziekenhuis zijn, dat doen we samen met Wageningen. Daar wordt samengewerkt op research en een zorgpad onder voeding. En zijn bezig met veranderen van het voedingsconcept hier in het ziekenhuis. De afstudeeronderzoeken doen studenten van de WUR. Vakgroep humane voeding werken we mee samen.

Ook met universiteit Utrecht en Nijmegen, medische opleidingen. Daar hebben we co-assistenten van. Die werken hier een paar weken en komen hier niet wonen. We hebben vervolgens de basisarts aan het werk en die verhuizen soms maar meestal blijven die in hun studentenstad. Dat zijn namelijk tijdelijke banen.

Hoe is de samenwerking met de onderwijsinstellingen tot stand gekomen?

Het bestaat al jaren, voor 1986 hadden wij onze verpleegkundigenopleiding zelf al in huis. We hadden geen samenwerkingsverband met het ROC. Toen heeft de minister bepaald dat alles naar de ROC's moest. Onze school is toen opgegaan in het ROC A-12. Daar is die samenwerking uit voort gekomen. CHE zit hier om de hoek, hebben we van oudsher al contact mee.

Hoe evalueert u deze samenwerking?

We hebben structureel gesprekken. We kijken wel wat er goed loopt en wat er anders zou moeten gebeuren. De samenwerking kan op onderdelen beter.

Bent u op de hoogte van ontwikkeling op de Kenniscampus Ede?

Globaal.

Negen partijen werken daar samen om een kennis te realiseren. Ook huisvesting wordt er gerealiseerd. Kenniscampus Ede wil aantrekkingskracht uitoefenen op 14.000 studenten. Wat verwacht of wenst u van de Kenniscampus?

Zoals nu voor het functioneert weet ik niet wat die campus voor toegevoegde waarde heeft. De ROC A12 en CHE zitten daar al. Wij doen niks met middelbare scholieren, Streek en Groenhorst. Maatschappelijke stages doen we bewust niet aan mee. ROC en CHE kan wel wat aan verbeteren maar of dat gebeurt door de kenniscampus dat weet ik niet. Het is een mooie gedachte om alles bij elkaar te brengen. Waar ik onvoldoende zicht op heb is of de studenten die hier rondlopen behoefte hebben aan die huisvesting. Er zitten wel kansen in. Gezamenlijk faciliteiten delen bijvoorbeeld. Tegelijkertijd is dat lastig. We hebben allemaal vaardigheidsonderwijs, dat zijn lokalen waar we de werkelijkheid nabootsen, dat zijn dure lokalen. CHE heeft er een, ROC heeft er een en wij hebben er een. Je hebt er drie op redelijk korte afstand. Is het zinvol om dat te bundelen, hebben we het overgehad. Is niet handig want mensen gaan tussen hun dienst door naar dat onderwijslokaal. Als ze naar buiten moeten ze uniform uit en dat werkt in praktijk niet heel goed, zijn we bang voor. Of zo'n Kenniscampus daar nu iets aan gaat veranderen. Ik kan me wel voorstellen dat ROC en CHE hun praktijklokaal bundelen. Er komt waarschijnlijk een groot sportcomplex. Naast voeding hebben wij als ziekenhuis bewegen als speerpunt. We hebben topsportartsen hier in huis, we ondersteunen de Olympische spelen. Daar kunnen wij als ziekenhuis iets voor doen. We willen ook fitte medewerkers. Je zou je voor kunnen stellen dat je dat op de kenniscampus doet en dat je daar studenten sport en bewegen op inzet. Je bedrijfsfitness op de Kenniscampus organiseren.

Doelstelling is de regio te voorzien van goed opgeleid arbeidsaanbod behalve clustering van onderwijsinstelling aantrekkingskracht uitoefenen op bedrijven.

Zo'n concept als de sapfabriek hebben wij als leerwerkplaats. Zo'n bedrijfsfitness zie ik daar nog wel zitten, waar je goed studenten op kan inzetten. Faculteit sport en bewegen kan zich hierop inzetten door hier goedkoop dichtbij sportfaciliteiten te organiseren. Ik zie niet zo snel dat mensen daar een bedrijf gaan starten, kleinere bedrijfjes misschien wel.

CHE heeft een extraregionale aantrekkingskracht. Ziet u wel eens mensen hier stage lopen die hier niet vandaan komen?

Ik ken de studenten niet persoonlijk. Ik weet dat dat zo is. Dat gebeurt dus wel. Voor een deel zullen ze hier onderwijs volgen en buiten deze regio hun stageplek of baan zoeken.

De literatuur wijst op een interne gerichtheid van onderwijsinstellingen. Wat is uw mening over de houding van onderwijsinstellingen?

Het is heel moeilijk om dingen te veranderen. Dat zit enerzijds bij de onderwijsinstellingen zelf en anderzijds bij de wet- en regelgeving waaraan de onderwijsinstellingen aan vast zitten. Enerzijds dus het stukje ondernemerschap bij de mensen zelf maar anderzijds zijn ze soms met voeten gebonden. Dus dat je de onderwijsinstelling soms niet kwalijk kan nemen.

Hoe zou het dan moeten, in uw ogen?

Neem het voorbeeld van de stages in de zomerperiode. Dat zit deels vast in hun CAO. Dan moet landelijk een soort lobby gaan maken om dat te doorbreken. de stroperigheid van organiseren, dat is er wel. Wij zijn ook stroperig, dat is vaak met grote organisaties.

Hoe is het gesteld met de invloed van het ziekenhuis op het onderwijsprogramma?

Deze is beperkt. Dit heeft te maken met landelijke wetgeving maar ook met de flexibiliteit van zo'n instelling. Met name bij CHE lopen we tegen aantal knelpunten aan. We hebben een pressiemiddel. "Beste ROC of CHE, wij gaan naar een andere school", en dan zijn zij niet blij. Wij zijn als ziekenhuis een grootafnemer. Dat geeft ons wel een sterke

onderhandelingspositie. Een aantal jaren stonden we op het punt van als het nu niet verandert dan gaan we weg. Nu staan we bij CHE op een punt van er moet wel wat veranderen want anders gaan we ergens anders heen.

CHE staat toch bekend als een van de beste hogescholen van Nederland?

Ja dat kan zo zijn. maar die onderzoeken worden gemeten op een aantal parameters die voor ons niet zo belangrijk zijn. Dan kunnen ze uit dat soort statistieken als beste hogeschool komen maar volgens ons is het star qua regelgeving en samenwerking en juist met duale studenten werk je veel samen. Dan gaan we wel naar de HAN.

Wat is de toegevoegde waarde van een loket voor bedrijven als ontmoetingspunt onderwijsinstellingen?

Ik kan me voorstellen dat zo'n loket zinvol is als je de weg nog niet weet. Als je als klein bedrijf niet weet waar je moet zijn. Wij zijn al zo lang aan het samenwerken. Voor mij is het sneller om te schakelen met stagedocenten van die school en studierichting dan via een loket wat er hoog boven zit, die eigenlijk niks weet en je doorverwijst. Het is erg afhankelijk van de behoefte. Voor mijn lopende groep zou ik juist niet naar zo'n centraal bureau willen. Je krijgt een schijf ertussen wat het niet werkbaarder maakt.

Wat zijn knelpunten in samenwerking tussen onderwijsinstellingen, onderwijs en bedrijfsleven?

We moeten bezuinigen en de scholen ook. Scholen moeten bezuinigen maar krijgen wel Nederlands, Engels en rekenen erbij, dat gaat af van de vakinhoudelijke uren. Dat zijn wel dingen waar we ons zorgen over maken. Daarin zoek je gezamenlijk naar oplossingen. Het 30+beleid is ook een knelpunt, onderwijsbeleid voor mensen ouder dan 30 jaar. Je komt dan niet meer in aanmerking voor de gesubsidieerde onderwijsuren. Stapelstudenten zijn ook een probleem, als je al een master gedaan hebt en je wilt nog een master doen val je ook buiten het gesubsidieerde tarief en moet je veel meer betalen. Wij scholen nog wel eens mensen om. We gaan niet die 7000 euro betalen. Of die mensen gaan zich niet meer omscholen en verlies je dus als arbeidspotentieel of ze moeten veel meer geld gaan betalen. Bedragen die je als bedrijf of individu niet wil en kan ophoesten.

Volgens de literatuur werkt samenwerking als je het insteekt op één thema, hier in de regio food en gezondheid. Wat is uw mening over zo'n thema als uitgangspunt bij samenwerking?

Ik denk dat dat goed is. Wij hebben door samenwerking met de WUR als voedingsziekenhuis daar ook een rol in. Het is goed om focus aan te brengen, daardoor ga je met z'n allen vanuit hetzelfde gedachtegoed werken en dat helpt. Tegelijkertijd blijft directiesecretaresse directiesecretaresse en verpleegkundige verpleegkundige. Enerzijds is het goed, en heeft het een aantrekkelijk effect op bedrijven die iets met voeding doen, hoop je een uniek punt neer te zetten. Hiermee kunnen wij ons als ziekenhuis onderscheiden van andere ziekenhuizen. Anderzijds heb je een heleboel dingen die niet foodgerelateerd zijn.

Merkt u als ziekenhuis iets van uw aanwezigheid in de FoodValley?

We doen jaarlijks mee aan de FoodValley week. We proberen onszelf op voeding in te zetten. We hebben het voedingsconcept voor onze patiënt, maar je kan ook zeggen we verkopen hier in ons personeelsrestaurant geen kroketten meer. Dat kan je ook in de kantines van de scholen doen. Als je zegt wij zijn voedingsregio en wij gaan gezonde voeding aanbieden dan kan je dat serieus aanpakken. Het thema dikke medewerkers is ook een lastige. Dat zijn vraagstukken waar wij mee bezig zijn, dat is de levenssfeer van een medewerker. Hele lastige vraagstukken waar we geconfronteerd worden. Hoe wil je die gezonde uitstraling in alles uitstralen?

Wordt kennis van onderwijsinstelling toegepast in het ziekenhuis? Valorisatie van kennis.

Dat kan nog sterker. Zo'n zorgtechnologie project zegt dat de scholen op sommige gebieden achterlopen terwijl je eigenlijk wil dat scholen voorlopen. De innovatieslag van scholen is belangrijk voor het bedrijfsleven en voor ons maar daar moeten ze nog wel een inhaalslag in maken, in ieder geval in de zorg. Ze moeten de slag maken naar de werkelijke situatie nu, de huidige werksituatie. Je wil eigenlijk dat ze een stapje voor zijn, dat ze innovatiever zijn dan het bedrijf.

Hebben onderwijsinstellingen dan niet meer een maatschappelijke functie?

CHE heeft wel een lectoraat. Die hebben wel als doelstelling best practice en innovatie. Ik vind innoveren voor hun lastig maar ik vind dat je op zijn minst bij moet blijven.

Dus contact met regionale bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheden?

Ja, dat is volgens mij voor de onderwijsinstellingen van levensbelang. Om studenten af te leveren die werkelijk als beginnend beroepsbeoefenaar kunnen beginnen en die we niet eerst een half jaar moeten bijscholen. Die aansluiting kan beter.

Laatste onderwerp, de rol van gemeente Ede. Op welke manier heeft u contact met de gemeente Ede?

Ik heb niet zo lang geleden met iemand van de alliantie en een wethouder van de gemeente om tafel gezeten voor de Kenniscampus, die heeft me laten zien wat de ideeën zijn op de Kenniscampus met een plattegrond en dergelijke.

Wat doet de gemeente voor u op het gebied van stimuleren van vernieuwing en innovatie?

Die vraag kan ik niet beantwoorden.

Doen ze iets voor u op het gebied van bemiddelen tussen relaties?

Kan ik niet beantwoorden.

Wat is uw beeld van een gemeente binnen de regionale economie? Wat zou haar rol moeten zijn?

De gemeente heeft zeker een rol in ontwikkeling van een kenniscampus, organiseren verkeerstromen en dergelijke. Dat de gemeente zich daarmee bemoeit is goed, en partijen probeert samen te brengen.

7. Interview Deli XL – HR Manager Veronique Wiersma 27 maart van 10:00-10:45

Kunt u iets vertellen over uw functie binnen Deli XL en de activiteiten van het bedrijf?

Ik ben HR-manager bij Deli XL. Wij zijn een foodservicebedrijf dat voedsel levert en distribueert naar professionele horecabedrijven. We zijn een groothandel voor horeca dus, maar wij transporteren het zelf. Het is geen Makro-concept dus, dat mensen hier met een pasje voedsel kunnen kopen. Maar wij leveren alles bij de klant af. We hebben hier in Ede een centrum droge kruidenierswaren en een verscentrum om onze klanten te bedienen. We zitten door heel Nederland en zetten af in heel Nederland.

Hoeveel vestigingen heeft Deli XL in Nederland?

Zo'n 13 of 14 vestigingen. Dit is het hoofdkantoor ofwel het centrale distributiecentrum.

Hoeveel mensen zijn er in dienst bij Deli XL?

Vanuit deze vestiging werken zo'n 400 mensen. In totaal hebben we 1850 mensen vast in dienst en zo'n 2100 flexwerkers die zo nu en dan voor ons werken.

Hoelang is Deli XL al in Ede gevestigd?

Sinds 1947 zitten wij al in Ede. Meneer de Kok heeft hier een vestiging opgezet en na een aantal fusies en overnames zijn we zo groot geworden. Horecagroothandel Klaver Grootverbruik en Gastronomoom zijn hier samen gegaan in 1982. Daarna neemt Ahold horecahandel Gastronomoom over. GVA en Gastronomoom gaan verder onder de naam Deli XL.

Waarom heeft Deli XL gekozen voor vestiging in de gemeente Ede?

Er was hier genoeg bedrijfsruimte bij de uitbreidingen en overnames en van oudsher waren we hier al gevestigd.

Hoe bevalt Ede als vestigingsplaats?

Goed, we zitten hier dichtbij uitvalswegen A12 en centraal in Nederland. We kunnen vanuit hier gemakkelijk verschillende gebieden in Nederland bereiken.

Zijn er geen andere strategische vestigingsplaatsfactoren?

Er wordt wel gezegd dat hier in Ede een bepaalde sfeer hangt. Men werkt hard en ons kent ons. Dit is voor ons geen hele belangrijke factor. Die sfeer is niet altijd voordelig. Bedrijven hebben daardoor meer de neiging om naar binnen te kijken en gaan minder snel nieuwe samenwerkingsverbanden aan. Het kan ook beklemmend werken. Daardoor hebben ze minder innovatiekracht. Je moet ook naar buiten kunnen treden. Je moet innoveren om vooruit te komen.

Is Ede aantrekkelijk voor bedrijven en waarom?

Ja, door haar centrale ligging in Nederland. Het is vooral aantrekkelijk voor producerende bedrijven en minder voor technologische of hoogwaardige bedrijven dankzij het karakter van Ede als productieregio.

In hoeverre vervullen studenten of afgestudeerden uit Ede banen of stages binnen Deli XL?

Vrij veel en vaak. We hebben met het ROC A-12 een convenant gesloten in juli 2011. Wij zijn een erkend leerbedrijf. Hiermee hebben we afgesproken kennis uit te wisselen door middel van stagiaires, afstudeeropdrachten en dergelijke. We willen een duurzame samenwerking tot stand brengen en voor elkaar de positie van preferred supplier vervullen. Hier lopen dus regelmatig mensen van het ROC A-12 rond voor een stage. Van het CHE hebben we ook veel mensen. Daar hebben we echter geen exclusiviteit mee, zoals met het ROC A-12. Zij doen bijvoorbeeld marktonderzoeken voor ons of andere opdrachten. We hebben hier verschillende afdelingen waar deze studenten dan wel meeloopstages of afstudeerstages kunnen volgen.

Wat is uw mening over de kwaliteit van het arbeidsaanbod uit Ede?

Deze is goed. We hanteren voordat we een student aannemen voor een stage wel een sollicitatieprocedure zodat we weten wat we in huis halen. De stagiaires leveren meestal goed werk. Ik heb nog niemand meegemaakt die zijn stage bij Deli XL eerder heeft afgekapt of iets dergelijks. Iedereen is tevreden. We gebruiken de onderzoeken van de studenten. We nemen niet iemand aan als het voor ons niks oplevert. We brengen die kennis in praktijk.

Worden vacatures vervuld op regionale schaal of daarbuiten?

Dat verschilt per functie. Personeel voor ondersteunende en distributieve functies komen inderdaad uit de regio. De managers of specialistische consultants komen van verderaf. Daar zijn er minder van, zeker uit deze regio, dus dan richten we ons op een veel groter gebied.

Waarom zoekt Deli XL voor bepaalde functies mensen uit de regio?

Zij zijn hier in de regio voorhanden en zoeken hier een baan. Waarom niet?

Heeft u een idee over hoe je exstudenten in een regio kunt behouden of aantrekken?

Wonen volgt werken. Als men ergens een baan vindt leert de ervaring dat men er dan ook gaat wonen. Dit geldt trouwens niet voor hogeropgeleiden: universitair en HBO. Zij zijn een stuk mobieler bij hun zoektocht naar banen. Er zijn ook minder banen op hun niveau dus zoeken zij het buiten de regio. Ook vinden hogeropgeleiden het vaak minder erg om een bepaalde woon-werk afstand te overbruggen. Bovendien denk ik dat je als gemeente misschien niet het voornemen zou

moeten hebben om hoogopgeleiden aan te trekken. Daar zijn er in Ede minder van vanwege het gebrek aan een universiteit. Ik zou zeggen maak gebruik van wat er hier is en stimuleer het arbeidsmarktperspectief wat er al zit. Als je voor deze mensen, HBO maar vooral MBO, genoeg banen schept lijkt me dat gunstig voor je regio.

Op welke manier wisselt Deli XL kennis uit met de onderwijsinstellingen?

Op veel verschillende manieren. Ten eerste de meeloop- en onderzoekstages. Bij meeloopstages krijgen studenten een kijkje in de keuken van hoe het er bij ons bedrijf aan toe gaat. De onderzoekstages zijn studenten die voor ons een praktisch onderzoek uitvoeren. Daarnaast zetten wij wel eens een opdracht uit bij de scholen. Wij hebben ook een BBL-traject met studenten van de hogeschool Rotterdam die hier vier dagen werken en de andere dag en in eigen tijd online kunnen bijscholen. We hebben voor Rotterdam gekozen omdat zij werken met e-learning, waarbij ze niet meer naar de fysieke locatie toe moeten maar thuis of op hun werk kunnen leren. We willen voor de transporttak meer gebruik maken van het ROC-A12 en hier wellicht ook duale opleidingen in aanbieden. We geven daarnaast zo nu en dan gastcolleges op scholen. De samenwerking met onderwijsinstellingen is voor ons waardevol.

Met welke onderwijsinstellingen heeft u al contact?

Zoals al gezegd, CHE en ROC A-12. Met Groenhorst beperkt. Zij hebben laatst wel een FoodValley dag georganiseerd waar wij gebruik van hebben gemaakt maar verder is deze samenwerking beperkt. Met het ROC A-12 hebben wij een exclusieve samenwerking, het Convenant. We werken ook samen met de Wageningen Universiteit op het gebied van Research & Development.

Hoe is die samenwerking, met HBO en MBO instellingen in Ede, tot stand gekomen en hoe evalueert u deze?

Die ontstaat gewoon. Wij hebben een duidelijke lange termijn visie waarbij we ons sterk willen richten op de toekomstige vraag vanuit de markt naar arbeidskrachten. Ik ben er van overtuigd dat er krapte zal ontstaan op de arbeidsmarkt, zeker in de 'producerende' functies, dus moet je als bedrijf ook vooruit denken. Daarnaast kunnen studenten een frisse blik bieden op hoe wij te werk gaan. Wij staan daar voor open. We delen onze kennis met de studenten en zij delen hun kennis met ons. Daarnaast werken zij opdrachten voor ons uit die wij toepassen of gebruiken. Zo profiteren wij van elkaar. Een evaluatiemoment moet bij het ROC nog komen, omdat het convenant nog vrij nieuw is.

Bent u op de hoogte van ontwikkelingen op de Kenniscampus?

Nee.

Er wordt een hoogwaardig gebied ontwikkeld met onderwijsinstellingen, huisvesting voor studenten en bedrijven. Dit moet een aantrekkingskracht gaan uitoefenen op zo'n 14.000 studenten. Wat is uw mening over de ontwikkeling van dit gebied in Ede als kennisas?

Ik vind het een zeer goede ontwikkeling. Hier vinden wij over een aantal jaar onze mensen. Het is gunstig dat Ede zich zo profileert en wij maken er dankbaar gebruik van.

Wat is de houding van de onderwijsinstellingen? In de literatuur wordt nog al eens verwezen naar de interne houding van onderwijsinstellingen. Wat vindt u daarvan?

Ik ben het daar niet mee eens. CHE en vooral ook ROC A-12 zijn erg naar buiten gericht. Zij richten zich op samenwerkingsverbanden en gaan daar ook actief naar op zoek. Ik denk dat die interne gerichtheid een beetje achterhaald is.

Vindt u dat het bedrijfsleven invloed zou moeten hebben op het onderwijsprogramma?

In beperkte mate. De onderwijsinstellingen moeten ook hun eigen programma behouden en niet achter het bedrijfsleven aanhollen. Het is echter voor ons, en ook voor hen, belangrijk dat onderwijs wel aansluit op wat er in de arbeidsmarkt speelt. Bij bepaalde onderdelen van het onderwijs zal je naar buiten moeten treden maar als school heb je ook een soort maatschappelijke functie.

Wat is uw mening over de komst van een loket op de Kenniscampus, waar bedrijven met vragen terecht kunnen en zij doorverwezen worden naar de juiste personen?

De komst van een loket is gunstig, zeker voor kleine en nieuwe bedrijven in de regio. Voor ons misschien minder. Twee weken geleden hadden we ineens een stagiair nodig. Dan bel ik het CHE en zoeken ze voor mij de juiste persoon, dus dat gaat allemaal vrij snel. Dat was nog wel lastig met de onderwijsperiodes, studenten kunnen niet in elke periode stage lopen, daar zitten regels aan vast. Toch zoeken ze het dan voor ons uit.

Wat zijn knelpunten in samenwerkingsverbanden tussen bedrijfsleven, onderwijs (en overheid)?

Dat vind ik een lastige. Ik denk dat er een intrinsieke motivatie moet zijn bij alle partijen om samen te werken, je kan dat niet afdwingen of forceren. Een knelpunt is denk ik het gebrek bij bedrijven om een langetermijn visie te formuleren wat betreft hun arbeidsvraag in de toekomst. Wij hebben een duidelijke langetermijn visie die aansluit bij wat de scholen willen. Als we nú investeren in die kennis hebben we daar later ook profijt van. Veel bedrijven willen op korte termijn rendement behalen en denken daar misschien minder over na. Toch zou je dat als bedrijf wel echt moeten doen. Er komt namelijk een enorme krapte aan op de arbeidsmarkt waarvoor je als bedrijf plannen moet maken. Over een paar jaar gaan veel medewerkers met pensioen gaan en dan hebben we nieuwe krachten nodig. Wij zien samenwerking met scholen dan ook als een belangrijke pijler in ons arbeidsmarktbeleid.

Volgens de literatuur werkt de profilering van een regio op een thema voordelig. In deze regio wordt dat gedaan met het imago food, werkt dat? Wat merkt Deli XL daarvan?

Wij zijn daar natuurlijk onderdeel van dus voor ons werkt dat wel ja. Wij worden ook betrokken in FoodValley initiatieven.

Wat doet Deli XL aan het toepassen of valoriseren van kennis vanuit onderzoek dat bijvoorbeeld wordt uitgevoerd door studenten?

HBO stagiaires doen praktisch onderzoek wat wij altijd uitvoeren en toepassen. Dus wij valoriseren die kennis. Als wij niks met de kennis kunnen nemen wij de student ook niet aan.

Op welke manier heeft Deli XL al contact met de gemeente Ede?

Hier op het bedrijventerrein hebben we wel contacten met de gemeente.

Wat is uw beeld van de gemeente binnen een regionale economie en waarom?

Ik vind dat een gemeente moet faciliteren, zorgen voor goede infrastructuur en dergelijke. Ook vind ik haar rol in zo'n Kenniscampus gunstig.

8. Interview Kees de Gooijer – Food & Nutrition Delta 3 april 2012 van 10:30 tot 11:15

Kunt u kort iets vertellen over uw functie binnen het bedrijf en de activiteiten van het bedrijf?

We zijn heel klein. Ik ben directeur maar noem mijzelf 'Chief Inspiration Officer'. Het bureau is 2 FTE, daar zitten 6 mensen, dat is in totaal 3 FTE dus kan kom je op 5 FTE. Dan huur ik nog een communicado in, voor een derde van zijn tijd. Het is een landelijk innovatieprogramma. Althans dat was het tot september 2011. We stimuleren innovatie op het gebied van voedsel.

Waarom is het dat nu niet meer?

Door nieuw beleid, waarvan we niet precies weten hoe dit vorm gaat krijgen. We hadden een ruim budget met verschillende instrumenten om subsidies te verlenen voor bedrijven die wilden innoveren.

Ook startende bedrijven?

Ja, niet zo heel veel. Vooral MKB die nieuwe wegen willen bewandelen.

Op welke stimuleren jullie innovatie bij die andere bedrijven?

Zes mensen, kennismakelaars, die bemiddelen tussen de vraag uit een bedrijf en een relevante partner die daarin iets kan betekenen. Dat kan een kennisinstelling of een ander bedrijf zijn, zoals een toeleverancier. We wijzen ze op het instrumentarium dat er is, MKB-projecten, innovatieprojecten, overheids subsidies.

Hoelang bent u hier al gevestigd?

Sinds 2006 bestaat dit groepje, dit bedrijf. Voor die tijd zat ik al bij de WUR. Zelf woon ik hier al vanaf 1993. In dit pand zitten we 2 jaar.

Waarom deze vestigingsplaats, behalve nabijheid tot de WUR?

Het belangrijkste was dat de TIFN hier al zat. Topinstituut voor voeding, het wetenschappelijke zusje. We gingen zo dicht mogelijk op de ondernemers zitten en kijken wat daar de vraag was, op zoek naar een geschikte partner. Dan kom je soms inderdaad bij topinstituten of hun partners uit. Maar in vele gevallen ook niet, binnen topinstituten zitten de WUR, Groningen, Maastricht, TNO en NIZO. Dat zijn vijf kennispartners. En na vijf jaar hebben we 22 kennispartners die meedoen in projecten.

Hoe bevalt Wageningen als vestigingsplaats?

Qua wonen is het prettig. Vanuit het bedrijf is de locatie wel prima, niet speciaal ofzo. We hadden ook in Ede kunnen zitten. Voor ons maakt het niet uit waar we zitten.

Denkt u dat Ede/Wageningen aantrekkelijke vestigingsplaatsen zijn voor bedrijven en waarom?

Ja. Wageningen profileert zich meer als kennisintensief. Ede heeft veel meer vierkante meters, volgens mij de tweede gemeente na Barneveld qua oppervlak. Bedrijventerreinen in Ede liggen langs de A30/A12 te lonken. Makkelijke ontsluiting naar de snelwegen. Dat heeft Wageningen niet, je moet daar iets verder voor door rijden. Willem Dreeslaan gaat van vierbaans naar tweebaans en dat zorgt voor files. Dat is in Ede iets minder.

U zegt net Wageningen is meer een kennisintensieve regio. Hoe zou u Ede typeren?

Ik ken er wel een paar ondernemers en 15 op de 100 zitten in agrofood. En 85 niet, dus er zit vanalles en nog wat tussen.

In hoeverre benut uw bedrijf studenten of afgestudeerden uit Ede?

Niet. Wij zijn een kennisintensief bedrijf en werken niet met MBO en weinig met HBO. Er zit, met name op MBO-niveau, de komende jaren een groot probleem aan te komen omdat in de industrie 40 procent van de operators met pensioen gaat. De mensen die in de fabrieken werken. Dat zijn er zoveel, daar ontstaat een enorm tekort. Dat zijn ook mensen uit de levensmiddelen technologie opleidingen, maar ook uit de chemische technologie of biotechnologie. Vrijwel uitsluitend MBO-functies.

Hoe kan dit probleem worden opgelost?

Twee oplossingen, importeren en productiewerkzaamheden bekend maken bij studenten. Importeren van operators of mensen die in fabrieken kunnen werken. Mogelijk Polen, Duitsers, Belgen die productiewerk kunnen uitvoeren. Er loopt tevens een campagne van de FNLI (Federatie Nederlandse Levensmiddelen Industrie) om te laten zien wat er in de fabrieken gebeurt. Dat heet 'Hoe maak je het'. Hoemaakjehet.com. Het heeft een saai imago. Om het bekend te maken, laten zien wat er in de industrie gebeurt. Uit onderzoeken, over werk in de foodsector, komt naar voren dat er bij MBO-studenten een totale onzichtbaarheid is van deze functies in de fabrieken. Ze denken dat het vakkenvullen is bij de Albert Heijn. Dat is niet de waarheid. Er zijn nu veel initiatieven om die bedrijven te koppelen aan de MBO-instellingen, ROC's en de AOC's.

Wat is uw inschatting van in hoeverre andere bedrijven in de regio gebruik andere bedrijven arbeidsaanbod?

Geen idee.

Is het zo dat ondersteunende functies uit de regio worden gehaald en hogere functies op nationaal niveau geworven worden?

ROC/AOC is bijna stedelijk. HBO is iets meer regionaal, vooral direct na het afstuderen. WO Master is vooral nationaal en PHD, promoveren, per definitie internationaal. Dat betekent dus ook dat je voor de ROC's en AOC's regionaal moet werven. Niet alleen Ede, maar ook Wageningen.

Zijn dat de functies bij voedselproducerende bedrijven?

Ja, maar dat zijn er niet zoveel. In Ede ken ik er een, in Wageningen geeneen. De dichtstbijzijnde voedselproducent zit in Veenendaal. In Ede doet 15 procent iets met agrofood, maar dat is inclusief metaalbewerking, 85 procent doet iets anders. Die 85 procent behoeven andere opleidingen dan die gerelateerd aan agrofood, de overgrote meerderheid.

Worden vacatures binnen het bedrijf vervuld op regionale schaal of van buiten de regio?

Landelijk, WO-niveau.

Idee waar (ex)studenten terecht komen na hun opleiding?

Dat lijkt me de taak van de scholen om dat bij te houden.

Heeft u een idee hoe je studenten in een regio kunt behouden? U zei net al kort waarom zou je dat willen. Het is echter wel een doelstelling van de gemeente Ede.

Bedrijven aantrekken en behouden is de grondvoorwaarde voor werkgelegenheid. Dan moet je kijken naar de grond- en huurprijzen. De Kikkomanfabriek voor Europa staat in Noord-Groningen, die hebben zo'n beetje een compleet bedrijventerrein cadeau gekregen. Als ze maar kwamen. Als die werkgelegenheid maar kwam. Als je een productielocatie zoekt is de bandbreedte voor de m2-prijs tussen de 60 en 150 euro. Dan zit deze regio aan de bovenkant. Als je dan naar productie kijkt, wat de meeste aansluiting heeft met het MBO, dan ga je daar op letten. Dan kijk je naar de kosten.

Dus bedrijven proberen aan te trekken door gunstige prijzen?

Ja, los van het ontsluitingstuk in Ede is prima geregeld. Openbaar vervoer en dergelijke moet goed georganiseerd zijn. Een cultureel aanbod moet er in een stad zijn. Wat is er op culinair gebied te beleven? Dan zit je in Wageningen beter dan in Ede.

Op welke manier wisselt uw bedrijf kennis uit met onderwijsinstellingen?

Facility sharing, ik maak gebruik van het WUR ICT-netwerk. De WUR glasvezelkabel. Wetenschap heeft eigen omgeving, ze worden afgerekend op wetenschappelijke artikelen en hoe ze daarop scoren. Ik heb een groot netwerk binnen de WUR. Voor anderen, onbekenden, is dat lastiger. Ook geef ik workshops. In Ede is dat zo goed als afwezig. Wel met de Sapfabriek, hebben we ook wel eens workshops gedaan. Goede contacten met Rijnijssel. Ook met het FEC, Food Experience Center. Met Rijnijssel vooral op het gebied van horeca.

Aan de Zandlaan in Ede wordt een kenniscampus gerealiseerd. Een samenwerking van negen partijen. Uitgangspunt is aantrekkelijk zijn voor bedrijven. Aantrekkingskracht uitoefenen op 15.000 studenten. Wat is uw visie op de ontwikkeling van de Kenniscampus op HBO en MBO niveau?

Ik denk zelf dat het hele idee van clustering niet meer werkt. Als de kennis- en onderwijsinstellingen die er al zitten onderling beter gaan samenwerken, bijvoorbeeld door afstemmen van curricula zodat iemand van Groenhorst kan doorstromen naar CHE, dan is het een zeer nobel streven. Dat is een goede ontwikkeling. Maar de gedachte van we hebben hier een kenniscampus en dan komt iedereen wel, dat werkt niet zo. Omdat je in het informatietijdperk zit, er ongelofelijk veel digitaal beschikbaar is. Bedrijven als Unilever, DSM en Friesland Campina scouten wereldwijd naar nieuwe ontwikkeling. Pakken vliegtuig naar Stanford en Ohio. Science is per definitie global. Het is een mentaliteitsissue, waarbij bijvoorbeeld Groenhorst en ROC samenwerken, dat kan heel voordelig uitpakken. Dat is een andere opzet. Je moet aan de basis beginnen. Wat brengt die Kenniscampus nu voor de onderwijsinstellingen die er nu al zitten? Bedrijfsleven vindt het leuk dat jullie daar zitten, maar en dus? Krijg ik daar advies of heb ik onbeperkte beschikking over stagiaires, kan ik gebruik maken van faciliteiten? Als ze dat al willen.

Wat is de houding van onderwijsinstellingen bij samenwerkingsverbanden?

Enerzijds is de onderwijswereld een aparte wereld, anderzijds is het de voetveeg van de samenleving geworden. Ze moeten werkelijk alles doceren en doen. Studenten moeten kunnen communiceren, schrijven, presenteren, onderhandelen, vergaderen. Ik zie elders in het land de trend om dat eruit te laten en studenten eerst eens een vak te leren. Dat is een stukje waardering voor het vakmanschap van de docent. Daar moet je beginnen. Andere vaardigheden, die nuttig zijn, kan je invlechten in de onderwijsvorm. Het is ingewikkeld om onderwijsinstellingen te veranderen. Stapje voor stapje kan dat beter.

Wat denkt u over inspraak van bedrijven in het onderwijs?

Bedrijven moeten hun huiswerk doen, een duidelijk beeld hebben van wat ze willen. Over het algemeen moet er van bedrijven vanalles bij in de opleiding. Wat mag er dan uit? Dan wordt het oorverdovend stil. De eisen van de onderwijsinstellingen worden dan scheef. Begin met de verwachtingen te temperen. Er is geen perfecte werknemer van 21 die getrouwd is, een baan heeft, een hypotheek heeft enzovoorts. Er is niks mee inspraak van bedrijven groter te maken maar bedrijven moeten concrete issues hebben met een lange termijn visie. Een opleiding duurt vier of vijf jaar, je kan niet constant je onderwijsprogramma veranderen. Je kan niet constant onderwijs aanpassen. Bedrijven moeten een visie geven op onderwijs, heel gestructureerd. De overheid moet zich hier niet mee bemoeien. Kennisinstellingen moeten bereid zijn een gesprek aan te gaan. Ze moeten formuleren hoe ze het aan pakken. Bedrijven moeten serieus tijd en visie

formuleren, net even anders dan de kortetermijnvisie. Een Kenniscampus moet je naast de WUR campus zetten. maak een Kenniscampus met inhoudelijke doelstellingen om opleidingen en bedrijven bij elkaar te brengen en sportfaciliteiten te realiseren. Maak er een erg inhoudelijke agenda van. Alleen dan kan er een vruchtbare samenwerking ontstaan. De Sappafabriek heeft het heel moeilijk, daar moet je goed over nadenken.

Er wordt een waarschijnlijk gerealiseerd op de campus. Wat is uw visie hierop?

Dat lijkt me prima. Ik heb Angelique Gerritsen verteld waarom het in Den Bosch zo goed gaat. Er is een persoon met een mobiele telefoon die je kan bellen en alles voor je regelt. Een iemand die dus logischerwijs die organisaties kent, is dat buitengewoon handig. Laat die persoon schakelen met de gemeente. Moet bereikbaar zijn en weten wie hij moet hebben.

Wat zijn knelpunten bij samenwerking tussen overheden, onderwijs en ondernemers?

Totaal verschillende verwachtingspatronen. Manier van onderzoek is totaal anders op een universiteit dan dat het in een bedrijf er aan toe gaat. Vertrouwensissue, bedrijven vinden juist dat informatie niet op straat moet komen te liggen. Bij universiteiten wordt veel openbaar. Vertrouwelijkheid kan ook een probleem zijn.

Als je je als regio profileert op een thema, is dat voordelig? Hier in regio food en gezondheid.

Dat betwijfel ik, 15 procent van de ondernemers doet iets met agrofood. De startfase is belangrijk. Je verkoopt niet méér als je in deze regio zit. We hebben een nationaal programma en zijn niet zozeer gericht op de FoodValley.

Wordt kennis hier toegepast of verdwijnt het in de kasten?

Binnen food heb je bij elke €1 investering in onderzoek, om fundamenteel onderzoek in het schap te krijgen, €7 nodig voor distributie en verpakking. Als het succesvol is wordt er €70 besteedt aan marketing en reclame. Producenten geven 10 keer zoveel uit aan reclame dan aan het product zelf. Dat verklaart deels de kennisparadox. Een uitvinding moet de consument wel aanspreken. De wetenschap heeft een eigen wereldsysteem. Er worden weinig producten succesvol op de markt gebracht. Topinstututen streven naar valorisatie. De toepassing van wetenschap gaat echter niet zo snel en soepel. 90 procent van het geïnvesteerde geld in onderzoek en ontwikkeling verdwijnt in de boekenkast. In 1936 werd het patent aangevraagd voor magnetron en 40 jaar later kwam het pas op de markt. Het kost veel tijd om een product te vermarkten.

Op welke manier heeft u al contact met de gemeente Wageningen en Ede?

Met Angelique Gerritsen, Arnoud Leerling en Kees van der Knaap heb ik meer informeel contact.

Wat is volgens u de taak van de lokale overheid binnen een regionale economie?

Ik had laatst een Business Beurs voorafgaand aan de Tefaf in Maastricht. Daar sprak van een gedeputeerde van Limburg. Die zei dat de overheid drie taken heeft: zorgen voor goede wegen, slimme mensen opleiden en lagere lasten opleggen. Dat komt overeen met mijn visie.

Heeft u nog opmerkingen?

Wat ik graag zou willen zien op de Kenniscampus in Ede is inhoudelijke verbetering, een inhoudelijk programma. Voorop staat onderwijs, samenwerking daar tussen, uitwisseling en doorstroming verbeteren.

9. Interview Friesland Campina – Leontien Kouijzer 4 april 2012 van 10:00 tot 10:45

Kunt u wat vertellen over Friesland Campina en uw functie daarbinnen.

Ik ben Leontien Kouijzer, HR manager bij Friesland Campina Riedel. Riedel is een business-unit binnen de zuivelcoöperatie Friesland Campina. We richten ons als Friesland Campina Riedel op het produceren en vermarkten van sappen. Appelsientje, CoolBest, Taxi, DubbelFris en Extran. Hier in Ede zitten alle activiteiten voor Riedel gebundeld. Hier zit R&D, de productontwikkelaars, maar ook productie, marketing, sales en distributiecentra. Ook HR en Finance. Ik ben HR manager voor de hele business unit, op het gebied van personeel en organisatie, op alle afdelingen. Ons verzorgingsgebied is geheel Nederland en een stukje België.

Hoeveel mensen werken hier op deze vestiging?

Er werken hier 250 vaste medewerkers en een flinke pool aan flexmedewerkers.

Hoelang is Friesland Campina Riedel hier al gevestigd?

Al heel lang, meer dan 40 jaar. Riedel is oorspronkelijk begonnen in bronwater, later is het frisdrank geworden. We zijn de eerste producent in Nederland geweest van sappen in pakken.

Waarom is destijds gekozen voor vestiging in Ede?

Dat heeft met de kwaliteit van het water te maken, die is hier goed.

Geen andere vestigingsplaatsfactoren?

Niet voor de sappen. Friesland Campina zit sowieso wereldwijd en in Nederland op veel plekken. Op verschillende plekken in het land hebben we consumptiemelkfabrieken, kaasfabrieken en boterfabrieken. In Amersfoort zit sinds de fusie het hoofdkantoor, daar werken circa 1000 mensen. We zitten door heel Nederland maar het gros werkt vanuit Amersfoort.

Hoe bevalt Ede als vestigingsplaats?

We zitten middenin de FoodValley, daarom is Ede een mooie plek. We trekken veel levensmiddelentechnologen aan vanuit Wageningen. Maar tegelijkertijd zie je dat Ede niet altijd even aantrekkelijk is voor commerciële rollen. Daar is men meer gericht op de Amsterdam en Rotterdam.

Dus commercieel gezien is vestiging in Ede minder aantrekkelijk?

Ja, we merken dat jonge mensen eerder geneigd zijn om in de Randstad te zitten.

En hoe is Ede qua locatie?

Prima. We vermarkten natuurlijk door heel Nederland, dan maakt het niet zoveel uit waar je zit. Midden in Nederland is handig.

Denkt u dat Ede aantrekkelijk is voor bedrijven?

Ligt eraan hoe groot de speelruimte is. Voor MKB-bedrijven vind ik dat moeilijk te beoordelen. Als landelijke speler en producent maakt het niet zoveel uit waar je zit in Nederland. Echter qua aantrekken van mensen is het wel interessant, hier wonen wel de werknemers die bij ons al lang werken.

Ede mag blij zijn met spelers als Deli XL en Friesland Campina?

Ja, dat denk ik wel. Iedereen in Ede kent wel iemand die werkt bij Riedel.

In hoeverre vervullen studenten of afgestudeerden banen of stageplekken binnen Friesland Campina?

Ik spreek alleen even over Riedel. We hebben binnen operations (fabriekswerk) stagiaires maar niet zoveel. Binnen R&D hebben we ook stagiaires, vaak HBO'ers of WO'ers. Binnen marketing hebben we vaak stagiaires, dit zijn WO- stagiaires. Het gros van de stagiaires zit op WO-niveau. Er zijn ook wel een aantal MBO'ers maar dat zou nog wel meer mogen.

Waarom is dat niet zoveel?

Het is wat lastig om ze te begeleiden want we werken hier in een drie ploegendienst. Op kantoor werk je een dagdienst, makkelijker om een stagiair te begeleiden. Het zou van toegevoegde waarde zijn voor ons als bedrijf maar ook voor een stagiair om in dit bedrijf mee te komen lopen. Alle facetten van het hele productieproces mee te krijgen. Ik denk dat het voor ons belangrijk om mensen al heel vroeg te laten kennismaken met Friesland Campina en Riedel zodat die interesse voor onze merken en ons productieproces al heel vroeg, tijdens de opleiding, gewekt wordt.

Zijn die stagiaires uit Ede afkomstig?

De MBO'ers wel. De HBO en WO'ers komen vaak van verder.

Zijn dit MBO'ers van het ROC A-12?

Ja, op de R&D afdeling loopt momenteel één MBO-stagiaire.

En ook HBO'ers van de CHE?

Nee. We hebben daar geen banden mee vanuit het verleden. Voor onze hogere functies zijn we geneigd mensen met een academische graad aan te nemen. Van de Erasmus universiteit uit Rotterdam, Rijksuniversiteit Groningen of Utrecht. Richtingen als journalistiek zijn niet echt van belang voor ons.

Worden er ook banen vervuld door mensen uit Ede?

Ja, maar dit verschilt wel. Binnen Friesland Campina hebben we te maken met vergrijzing. De gemiddelde leeftijd van het personeelsbestand is behoorlijk hoog. Over een aantal jaren komt er krapte. De gemiddelde leeftijd is eind 40 van het fabriekspersoneel. Daar zie je dat we op termijn behoefte hebben aan jonge instroom, om die verjonging te realiseren. Tegelijkertijd zie je dat er een behoorlijke technologische ontwikkeling gaande is, dat er steeds minder mensen nodig zijn. Er stromen mensen uit omdat ze met pensioen gaan maar het is niet zo dat die één op één vervangen worden. Voor ons is dat een dilemma. Enerzijds willen we jonge mensen en anderzijds hebben we niet zoveel plekken dat we tientallen mensen aan kunnen nemen.

In hoeverre maken andere bedrijven in de regio FoodValley gebruik van het arbeidsaanbod?

Dat vind ik moeilijk om te beantwoorden. In Ede zijn die er ongetwijfeld maar dat verschilt per sector, etcetera.

Wat is uw mening over de kwaliteit van het arbeidsaanbod?

We hebben wel een aantal keer goede mensen aangenomen. Het is lastig om mensen al vroeg geïnteresseerd te maken voor het werk binnen operations omdat we zien dat het werk in ploegen door jongeren tegenwoordig niet meer aantrekkelijk wordt gevonden. Het is voor ons zaak om jongeren daar al vroeg bij te betrekken, met name op technisch gebied. Het niveau van de functies gaat steeds meer omhoog, de capaciteiten op technisch gebieden die we van onze werknemers vragen wordt groter. Met het ROVC in Ede werken we bijvoorbeeld veel samen op het gebied van techniek.

Worden vacatures vervuld op regionale schaal of van daarbuiten?

Bij operations meer regionaal, mensen zijn meer in de regio op zoek naar een baan en zijn iets minder mobiel. Friesland Campina heeft ook te maken met sluitende fabrieken, vanuit bedrijfseconomisch oogpunt, en dan moeten medewerkers van de sluitende bedrijven herplaatst op andere locaties. Hier in Ede komen een aantal mensen te werken vanuit een sluitende fabriek in Duitsland. Zij worden geschoold in het Nederlands en zetten hier hun loopbaan verder voort. Daardoor is er minder plek voor mensen uit Ede.

Hoe denkt u dat een gemeente (ex)studenten in een regio kunt behouden?

Daarvoor zou je ervoor moeten zorgen dat er aantrekkelijke banen zijn. Goede contacten met het bedrijfsleven onderhouden. Iets bedenken waardoor het zowel voor het bedrijfsleven als de studenten aantrekkelijk is om te blijven. Daar moet je dan vroeg mee beginnen door bijvoorbeeld studenten van de hogeschool kennis te laten maken met een mooi bedrijf als Riedel tijdens hun studie.

Ziet u dan voor zich dat u de scholen gaat opzoeken?

Dan doen we ook al. We geven bijvoorbeeld gastcolleges, ons hoofd R&D doet dat ook.

Zet Friesland Campina opdrachten uit bij studenten?

Ja, regelmatig afstudeeronderzoeken. We gebruiken die pool van afstudeerders ook om te kijken of er talenten tussen zitten die we aan het eind aan ons kunnen binden. We kunnen ze wellicht niet aan Riedel en Ede binden maar aan andere vestigingen.

Dus goede banen en intensief contact met het bedrijfsleven zodat studenten tijdens hun studie kennis kunnen maken met bedrijven die voor hen interessant kunnen zijn.

Op ons hoofdkantoor organiseren we regelmatig een inhousedag, daar worden studenten vanuit allerhande universiteiten en hogescholen uitgenodigd.

Met welke onderwijsinstellingen heeft u al contact?

Met het Groenhorst hebben we regelmatig contact. We hadden laatst een stand op een beurs van het Groenhorst. Dit was een beurs voor leerlingen van het Groenhorst waarin allerlei bedrijven werden uitgenodigd. Daar doen we veel mee. Met de Universiteit van Wageningen hebben we contacten. Met het ROC A-12 doen we regelmatig dingen, ook Nederlandse taaltrainingen. We willen onze buitenlandse medewerkers bijscholen op het gebied van taal op het ROC.

Daar zijn studenten van ROC niet bij betrokken?

Nee. Op dit moment zijn de taaltrainingen het enige contact.

Hoe is die samenwerking met het Groenhorst tot stand gekomen?

Die samenwerking stamt al van heel lang geleden. Onze opleidingsfunctionaris heeft al heel lang contacten met het Groenhorst.

Bent u tevreden over de samenwerking over de samenwerking met de scholen?

Ja, maar wij zijn redelijk passief in ons contact met Groenhorst. Wij zijn betrokken op beurzen en informeren elkaar over ontwikkelingen maar het is een meer informatieve samenwerking. We zijn wel aan het kijken naar of we een leerwerktraject kunnen ontwikkelen voor technische opleidingen, omdat we daar een tekort aan hebben. Een student uit Groningen onderzoekt momenteel de toegevoegde waarde van een leerwerktraject voor Friesland Campina.

De samenwerking is dus nog beperkt. Gezien er krapte gaat optreden binnen een paar jaar wilt u die banden met onderwijsinstellingen in de regio wel goed aanhouden.
Dat klopt.

Bent u op de hoogte van ontwikkelingen op de Kenniscampus Ede?
Nee, niet zo goed.

De Kenniscampus is in eerste instantie een clustering van (beroeps)onderwijsinstellingen aan de Zandlaan in Ede. De campus wil een aantrekkingskracht gaan uitoefenen op 15.000 studenten. Negen partijen werken samen om het te ontwikkelen, zowel de onderwijsinstellingen, de gemeente Ede als woningbouwcorporaties. De Kenniscampus Ede wil bedrijven in de regio FoodValley voorzien van goed opgeleide arbeidskrachten en het wil bedrijvigheid aantrekken tot de campus. Een hoogwaardig onderwijsaanbod in een prettige leefomgeving. Wat is uw mening over zo'n ontwikkeling in Ede?

De eerste vraag die bij me op komt is hoe de Kenniscampus zich verhoudt tot Wageningen. Wageningen staat bekend om haar WO campus. In hoeverre wordt daar de samenwerking opgezocht zodat het aanvullend kan zijn en ze niet elkaar beconcurreren. Wat ik wel heel positief vind is dat je op deze manier het MBO en HBO dicht aan elkaar koppelt en dat de drempel om door te stromen van MBO naar HBO lager wordt. Ik kan me voorstellen dat je als je dicht bij elkaar zit dat studenten makkelijker gestimuleerd worden door te studeren, heel positief. Wat het belangrijkste is aan de Kenniscampus is dat er contact moet worden gehouden met het bedrijfsleven. Men moet goed aanhaken zodat nieuwe partijen en het bestaande bedrijfsleven geprikkeld worden om de samenwerking aan te gaan. Daar slaagt of valt de Kenniscampus mee, als mensen worden opgeleid om niet aan het werk te komen gaat er iets mis. Let op die aansluiting onderwijs arbeidsmarkt.

Dus u staat er wel positief tegenover?

Ja, mits die andere dingen goed op orde zijn, anders is het wellicht wat te hoog gegrepen. Als er uit onderzoek blijkt dat voor die 15.000 mensen maar 50 procent plaats is dan kan je je afvragen of je zo'n investering moet doen. Je zit niet ver van Utrecht vandaan waar een soortgelijke campus is en dan is 40 kilometer natuurlijk niet zoveel. Het is dus wel relevant of mensen blijven na hun opleiding of vertrekken.

Volgens de literatuur zijn onderwijsinstellingen vrij intern gericht. Men wil vooral onderwijzen en niet per se innoveren. Wat is uw mening over de houding van onderwijsinstellingen? In hoeverre is dat contact soepel?

Ik vind het moeilijk om daar een algemeen antwoord op te geven. Wat we wel merken is als we hier stagiaires hebben die een afstudeeronderzoek doen is dat de vraag gericht is vanuit didactische overwegingen maar dat er soms weinig feeling is vanuit docenten waar de behoefte vanuit het bedrijfsleven zit. Studenten zitten dan soms al in een spagaat. Er zijn eisen vanuit de onderwijsinstellingen en eisen vanuit het bedrijfsleven die niet altijd stroken. Wat ik soms wel eens mis bij onderwijzers is de feeling met waar studenten uiteindelijk terecht komen. Die zou soms wel eens wat beter ontwikkeld mogen zijn. Tegelijkertijd beseffen wij goed dat stagiaires bezig zijn met hun opleiding en onderwerpen van een andere kant moeten benaderen en proberen wij daar zoveel mogelijk in mee te gaan. Aan de andere kant is een stageplek bedoeld om mensen een gevoel te geven hoe het er straks aan toe gaat als ze hier eventueel zouden komen werken.

Dus docenten vanuit onderwijsinstellingen zouden wat meer naar buiten kunnen treden?

Ja, wat meer inleving in hoe het bedrijfsleven in elkaar zit, wat voor soort behoeftes daar spelen. Aan de andere kant ligt daar de verantwoordelijkheid van ons als bedrijf om daarin te investeren.

Bent u van mening dat bedrijven invloed zou moeten hebben op het curriculum?

Ik denk dat het best wel goed zou zijn als er bijvoorbeeld sessies of discussies worden gehouden over waar het bedrijfsleven behoefte aan heeft en hoe het onderwijs daarop kan inspelen, zodat dat niet langs elkaar heen loopt. Ik denk dat het bedrijfsleven vaak wat meer haar verantwoordelijkheid moet pakken dat zij die invloed kunnen uitoefenen op het onderwijs. Dat wordt niet altijd zo gevoeld dat ze daar een rol in kunnen spelen. Dat ze denken we zien het wel als mensen afgestudeerd zijn en daar pikken we de beste uit, dat is kop in het zand steken. Als er een tekort is heb je die mensen nodig.

Er is een idee om een loket op de Kenniscampus te realiseren waar bedrijven terecht kunnen met vragen, opdrachten, stages. Dit is een aanspreekpunt op de campus. Wat is uw mening hierover?

Ik denk dat wel zou kunnen helpen. Zeker voor de scholen waar wij de banden niet zo sterk mee hebben. Zodat we gemakkelijk onze weg kunnen vinden daarbinnen. Als het goed georganiseerd is zie ik daar de toegevoegde waarde wel van in.

Denkt u dat hier in de regio veel ondernemerschap is? Jonge ondernemers?

Ja, dat denk ik wel. Ik kom zelf niet uit deze regio maar uit Utrecht. Ik denk wel dat dit een regio is waar je kunt ondernemen. Dat is mijn inschatting. Ik weet een aantal mensen die hier gewerkt hebben die als zelfstandige verder zijn gegaan.

Denkt u dat het goed is startende bedrijvigheid in een regio te stimuleren?

Ja, dat denk ik wel. Zeker als je hier een Kenniscampus wilt oprichten dan is het belangrijk dat studenten daar bedrijfjes oprichten en dat je die een plek geven. Als je samenwerkt tussen scholen, bedrijven en gemeenten kan je kijken of er subsidies e.d. beschikbaar zijn om ondernemerschap te stimuleren.

Wat zijn, volgens u, knelpunten bij samenwerking tussen partijen?

Wat bij ons op dit moment lastig is dat we graag jonge instroom willen hebben maar tegelijkertijd een beperkt aanbod aan arbeidsplaatsen hebben, deels omdat we veel trouwe medewerkers hebben. Er is niet zoveel doorstroom binnen operations. Dat maakt de noodzaak wat minder van beide kanten om die samenwerking intensief op te zoeken. De scholen willen mensen kunnen plaatsen en wij willen mensen een job kunnen bieden. Nu kan dat nog even niet maar op termijn hebben we die mensen wel nodig. Die banden moet je dus toch onderhouden. Nu is het geen prioriteit, maar later wordt dat het wel.

Dus die langetermijnvisie is vaak op korte termijn niet relevant genoeg?

Ja, precies. Nu zijn we daar binnen Friesland Campina hard mee bezig, gezien het probleem van vergrijzing. Nu willen we die langetermijnvisie ontwikkelen, door bijvoorbeeld leerwerk-trajecten en beleid.

Volgens de wetenschappelijke literatuur werkt samenwerking tussen verschillende partijen als je samenwerking insteekt op een thema, een gemeenschappelijke deler. Werkt dit volgens u?

Dat is niet een onderwerp maar een megagroot onderwerp. Heel Friesland Campina werkt op Food en Gezondheid dus dat is voor ons erg belangrijk. Dat dragen wij in alle facetten van de bedrijfsvoering uit. Gezondheid door onze producten zelf, we hebben veel producten die gezond zijn. Maar ook door aandacht te besteden aan de gezondheid van onze werknemers. Het is de kern van het bedrijf.

En food en gezondheid binnen de regio FoodValley?

Ik denk dat het kan helpen omdat je er specialistisch mee bezig bent. Qua kennis kan je de diepte in, dus ik zie de toegevoegde waarde wel. Anders heb je op veel plekken een beetje kennis maar nu ga je de diepte in. Mensen die in dit vakgebied verder willen weten in welke regio ze terecht kunnen. Dat kan helpen om zo'n Kenniscampus te laten floreren omdat mensen hierheen komen. Ze weten dat ze in deze regio moeten zijn. Je moet je profileren als foodregio.

In Detroit is de automobieliindustrie ten onder gegaan door te verregaande specialisatie en afhankelijkheid van die industrie en wereldwijde concurrentie. Is de aandacht op een noemer geen risico?

De autoindustrie is wat dat betreft anders dan de voedingsindustrie. Je hebt wel een punt dat het een risico is, in Born is Nedcar verdwenen. De hele regio raakt dan in de problemen. In de food zie ik dat hier niet gebeuren. Je hebt te maken met houdbaarheid van producten. Melk haal je niet van heel ver want tegen de tijd dat hier is kan je het niet meer gebruiken. Tegelijkertijd hebben mensen behoefte aan lokale/regionale voedingsmiddelen. Onze melk komt van de boeren hier uit de regio. Daar besteden we nu veel aandacht aan in de media.

Profiteert u van de kennis die hier aanwezig is in de regio?

Het imago wat we hebben werkt positief. Alle R&D wordt nu in Wageningen gerealiseerd, om dichtbij de WUR te zitten. Dus we profiteren daar zeker van. De FoodValley werkt door in het hele bedrijf, daar werken we actief aan mee.

In hoeverre merkt u de kennisparadox? Een grote hoeveelheid aan gepubliceerde kennis maar een gebrek aan toegepaste kennis. Wordt die kennis van de WUR bijvoorbeeld ook toegepast binnen Friesland Campina?

Ik zit te ver van die innovatiecentra om daar verstand van te hebben. We zijn dagelijks bezig met de valorisatie op het gebied van melk. Onderzoek wat betreft melk gebruiken wij wel in onze productieprocessen maar ik zit daar te ver vandaan om te kunnen beoordelen wat daar praktisch mee gebeurt.

Op welke manier heeft u contact met de gemeente Ede?

We hebben vorig jaar een grote uitbreiding van de fabriek gehad en daar was de gemeente nauw bij betrokken. We hebben dit jaar al onze Appelsientje producten op een andere manier verpakt. De gemeente is dan aanwezig bij de officiële opening. We zijn natuurlijk een belangrijke werkgever in de regio.

Wat doet de gemeente voor u op het gebied van stimuleren van vernieuwingen/innovatie?

Dat weet ik niet, durf ik niet te zeggen.

Wat doet de gemeente voor u bij het bemiddelen tussen relaties?

Niet dat ik weet.

Werkt de gemeente mee of tegen?

We hebben een goede relatie met de gemeente Ede.

Wat is uw beeld van een gemeente binnen een regionale economie?

Ik denk dat er een wederzijds afhankelijk bestaat. Het is goed dat de gemeente meedenkt met het bedrijfsleven hoe ze ons kunnen ondersteunen, bij vergunningen etc. Andersom geldt hetzelfde, dat wij de gemeente laten inzien dat we belangrijk zijn voor de werkgelegenheid.

10. Interview Gemeente Ede - Wendy Versprille en Wil Stikkelman 4 april 2012 van 14:00 tot 15:00

Kunt u iets vertellen over uw functies binnen de gemeente Ede?

V: Ik ben Wendie Versprille, trainee P&O, al bijna drie jaar. Hierbij volg ik een masteropleiding management & innovatie in Nijmegen. Ik ben ruim 2,5 jaar werkzaam voor de afdeling P&O.

S: Ik ben Wil Stikkelman, nu nog coördinator beleid en advies P&O. Die functie gaat verdwijnen in het kader van de concentratie, waardoor we allemaal adviseur advies en ontwikkeling worden. Ik werk hier 30 jaar. Merendeel van mijn loopbaan als adviseur P&O. Ik heb op verschillende onderdelen en afdelingen gewerkt. De laatste zes jaar heb ik de keuze gemaakt op meer met P&O beleid en advies bezig te zijn. Ik houd me bezig met de gemeente Ede als werkgever. Ik ben bezig met organisatie- en functieontwikkelingen, de nieuwe arbo, het arbeidsmarktperspectief, stagebeleid, inhuur personeel.

Hoeveel mensen werken hier?

S: In poppetjes 920, in aantal FTE's 813. Een grote werkgever in de regio.

Wat is de rol van de gemeente Ede bij de ontwikkeling van de Kenniscampus?

S: Vanuit de gemeente Ede als werkgever constateren we dat we te weinig verbinding maken met de opleidingsinstellingen in Ede. We zijn passief daarin. Wendie trekt het project rondom arbeidsmarktcommunicatie. We merken dat we verbinding moeten gaan zoeken met scholen in Ede. De studenten en afgestudeerden zijn onze toekomstige werknemers, daar hebben we als werkgever belang bij. Ik heb het idee dat het werk dat bij de gemeente Ede gebeurt ook wel redelijk specifiek is. Openbare- en overheidsdiensten. Dan moet je aan kruisbestuiving met scholen doen. Dat doe je door stages aan te bieden, stagiaires komen wel of niet met een enthousiast verhaal naar buiten en vertellen dat door. Studenten zijn met onderzoeken bezig, dat zien anderen ook. Dat kan wat op gaan leveren. Die verbinding met de onderwijsinstellingen in Ede kan veel sterker.

Waarom is die verbinding nu onvoldoende?

V: Omdat nu niemand zich daar verantwoordelijk voor voelt. Het is een gedeelde verantwoordelijkheid. Er zijn heel veel plannen en iedereen wil veel maar er gebeurt nog niet zoveel.

S: Misschien ook omdat we op dit moment nog niets missen. Als je mensen opleidt om hier te komen werken, moet je een goede verbinding hebben met de scholen. We zien dat mensen met een VMBO, HAVO of HBO opleiding moeten bijleren. Dat gebeurt hier ook. De noodzaak is er in mindere mate. Binnen HAN is een master gemeentevariant ontwikkeld, opleiding master maar dan gericht op lokale overheid. Daar zijn bijeenkomsten, presentaties en workshops. Iemand van P&O van de CHE leert hier toch zijn vak, iedereen met trucje leren. Dat moet je in de praktijk brengen, dan vul je dat in in de situatie waar je in zit, commercieel of non-profit.

V: Ik heb zelf op het CHE gestuurd en ben hier blijven hangen na mijn stage.

S: Als het je hier niet bevalt dan blijf je misschien niet. We gaan er vanuit dat er schaarste ontstaat, wanneer de babyboomers met pensioen gaan en uitstromen, dan moet je van onderaf gaan aanvullen. We hebben weinig instroom gehad tot nu toe van schoolverlaters. Je moet rekening houden met schaarste. Je zult het gevecht aan moeten gaan. Je krijgt concurrentie van andere werkgevers. Iedereen vist naar de goede studenten die van school komen en een goede opleiding hebben.

V: Je vist in dezelfde vijver.

S: Het ROC heeft weinig opleidingscategorieën waar wij wat aan hebben. De ondersteunende en secretariële opleidingen wel maar de technische niet of bijna niet meer. Wat we moeten doen, naar mijn idee, is actief stagebeleid voeren. Scholen die iets voor ons als werkgever kunnen betekenen, kunnen we voeden met wat wij hier doen en wat wij vragen, moeten we hier naartoe halen.

V: Of je neemt deel in het Kenniscampus verhaal. We zijn daar niet direct aan gelinkt. Zijdelings horen we wel eens wat. We willen meer betrokken worden.

S: Het opleidingsinstituut moet ook weten wat wij doen bij de gemeente. Je trommelt bijvoorbeeld leidinggevenden op en laat studenten hier komen bij de gemeente en laat die werknemers vertellen wat zij nou precies doen. Een soort gastcollege bij de gemeente zelf. Ik heb vaak meegemaakt dat stagiaires niet precies weten wat een gemeente doet. Ze denken dat de gemeente zorgt voor paspoorten en rijbewijs, brand blussen en straten vegen. We zorgen echter voor de ontwikkeling van het hele grondgebied en de aanleg ervan, inrichting, beheer. Er is een heleboel gaande wat het heel interessant maakt. Dat moet je veel meer naar buiten brengen.

V: We willen naar buiten treden en dat laten zien. We willen projecten uitzetten bij de scholen, de scholen zitten daarop te wachten, praktijkopdrachten.

S: De verwachtingen van jongeren als starters op de arbeidsmarkt komen niet altijd overeen met het beeld van een gemeente. Zij willen snel carrière maken, snel dingen oppakken, hard werken, een auto, een laptop en mobiel. Dat kan de overheid niet bieden. Ze komen vaak bij adviesbureaus en dergelijke terecht. Naarmate de tijd vordert ga je naar andere dingen kijken, je hebt een gezinsleven, wil maatschappelijk betrokken zijn. Bij een gemeente sta je dicht bij de burger. Je zou moeten overbrengen op de jeugd wat de gemeente Ede kan betekenen. De lokale overheid geeft antwoord. De lokale overheid is de laatste schakel van de overheid naar de burger. Als een burger iets wil is hier het loket. Dat moet je helderder maken. Een gemeente is een soort Albert Heijn met een enorm scala aan diensten, producten, vergunning. We moeten veel meer verbinding met scholen maken. Maak je aantrekkelijkere werkgever van. De organisatie werpt ook wel belemmeringen op om stagiaires aan te nemen. Er moeten wel stageopdrachten zijn. We hebben wel zo'n 50/60 betaalde stagiaires per jaar.

In hoeverre vervullen studenten of afgestudeerden uit Ede stageplekken of banen binnen de gemeente Ede?

V: Stageplekken hebben we relatief veel, met name in samenwerking met ROC A-12 en CHE. ROC vooral secretariael, administratief en juridisch. CHE communicatie, MER, etc. Het zijn vaak onderzoeksstages. We hebben ook praktijk- of meeloopstages.

In de toekomst wil de gemeente Ede meer gebruik maken van het arbeidsaanbod uit Ede?

S: Nu zijn we vooral reactief. We willen meer pro actief zijn. Een soort recruit functie hebben. We willen bijvoorbeeld in een stagebank onze opdrachten en klussen aanbieden aan de scholen. We willen niet méér stagiaires, qua aantallen, maar willen wel ons aanbod bij studenten neerleggen en ons profileren als werkgever. Een ander goed punt zou zijn als de scholen voor de aanvang van de stageperiode werkgevers uitnodigen zodat studenten de werkgevers leren kennen, werkgevers wat kunnen vertellen over het bedrijf en hun werkzaamheden.

Heeft u een inschatting van in hoeverre bedrijven uit deze regio gebruik maken van datzelfde arbeidsaanbod?

V: Daar hebben we geen zicht op. Als ik naar mijn klas kijk blijven een heel aantal mensen in Ede hangen of in de omgeving. Qua werk blijven er vooral veel hangen, die wonen hier niet allemaal. Ik woon zelf in Putten en werk in Ede.

S: Je ziet steeds meer dat mensen hier wel komen werken, maar niet komen wonen. Wageningen is qua signatuur een andere stad dan Ede, net zoals Arnhem en Nijmegen. Mensen blijven vaak toch wel zitten waar ze zitten. Ede is goed bereikbaar qua vervoer. Mensen blijven op en neer reizen naar Utrecht bijvoorbeeld.

V: Twee jaar geleden is uitgezocht hoeveel mensen hier bij de gemeente Ede werken ook in Ede wonen. Dat waren er ongeveer 300. Reken maar uit.

S: Jaren geleden hing dat samen met de christelijke karakter van Ede, de statuur van de gemeente van oorsprong. Nu is er zoveel 'import'. Die principes zijn wat vervaagd. Ede leeft veel meer. Ede is goed bereikbaar. Openbaar vervoerbindingen zijn prima. Ede heeft een uitstekende ligging, dat blijkt ook wel uit dat veel bedrijven zich hier in Ede vestigen. Het ligt aan de spoorlijn en de snelweg, A12 en A30. Veel bedrijven willen zich daar vestigen.

Wat is uw mening over de kwaliteit van het arbeidsaanbod van de stagiaires uit Ede?

V: Ik hoor geen fricties. Een enkeling gaat niet goed, soms wordt dat beëindigd. De stagiaires moeten ook op sollicitatiegesprek, daar wordt men geselecteerd.

Worden vacatures bij de gemeente Ede vervuld op regionale schaal of daarbuiten?

S: Dat hangt van het niveau en de functie af. Hoe hoger het niveau, hoe verder werknemers zitten. Dit is ook meer naar het Westen. Op VMBO en MBO niveau werven we redelijk lokaal. Dat heeft te maken met wat mensen gaan verdienen, in welke inkomensschaal zij vallen. Naarmate het niveau stijgt kom je in het carriereperspectief van mensen terecht, moet je vaak buiten de regio gaan werven.

V: Je hebt hier niet veel specialisten.

S: Middelbaar niveau, MBO en HBO, zijn er genoeg van in de regio. Op hoger niveau, wanneer je mensen zoekt met 4 jaar ervaring, kan het uit de regio komen maar kan in ook in de omliggende gemeenten of landelijk zijn. Die kans wordt wel steeds kleiner. Vaak werkt de partner ook en heeft men kinderen, dat heeft een rem op de mobiliteit.

Hoe denkt u dat je (ex)studenten in een regio kan houden?

V: Je wil ze een leuke baan aanbieden.

S: Je zou onderzoek moeten doen waarom jongeren wegtrekken uit Ede, als ze dat al doen. Bij de gemeente Overbetuwe hebben ze ook zo'n onderzoek gedaan. Daar kwam uit dat jongeren geen zin hebben om die regio te verlaten. Werk was er onvoldoende. Ze wilden er echter niet weg, ze vonden het prettig wonen. Je bent met tien minuten rijden in Arnhem en Nijmegen. Je moet weten waarom studenten weg willen.

V: Dat is voor Ede lastig. Ede wordt gezien als een dorp. Ede is echter veel meer. Waar kan je ze dan mee trekken. Waar moet je je als gemeente op profileren? Als je keuzes maakt stel je altijd mensen teleur.

S: Kijk naar Wageningen en Nijmegen, studentensteden. Daar gaan jonge mensen graag naar toe. Daar kan je als Ede nooit mee concurreren. Je zou daar onderzoek naar moeten doen.

Op welke manier wisselt u kennis uit met de onderwijsinstellingen?

S: Sporadisch gastcolleges en duale opleidingen. We wisselen te weinig kennis uit met de onderwijsinstellingen. Daar moeten we een verbinding creëren. Opdrachten wegzetten bij hogescholen. Dat kan veel meer. Voor een gemeente handig en goedkoop om een onderzoek te laten doen voor studenten, anderzijds leren studenten daarvan.

V: Het kost de gemeente wel tijd en geld en je weet niet zeker hoe de kwaliteit is. Dat is een moeilijke afweging.

Met welke onderwijsinstelling heeft de gemeente Ede regelmatig contact?

S: CHE, ROC A-12, de HAN. Met Groenhorst niet.

Hoe is die samenwerking tot stand gekomen?

V: Er zijn wat losse contacten met leidinggevenden geweest naar de school in verband met stages en projecten. Op die manier is een match ontstaan en die is gebleven.

Bent u tevreden met die samenwerking?

V: Ja en nee. Het is lastig om de juiste persoon binnen een organisatie te vinden. De bereikbaarheid is niet optimaal.

S: We moeten de stagecontacten wat meer gaan coördineren, stagebeleid. Als je met de scholen in gesprek gaat, met de verschillende leerstoelen, moet je verschillende mensen kennen. Er is niet een ingang in de school waar je met al je vragen terecht kan en die het coördineert. Dat is moeilijk. We proberen dat te kanaliseren. De scholen en de gemeente

moet dat beter structureren. De contacten zijn heel versnipperd. Hoe ingewikkelder het wordt voor een organisatie of bedrijf om een ingang te vinden, hoe sneller je het gaat mijden. Als je bij een onderwijsinstelling van een kastje naar de muur moet dan houdt het gewoon op.

Wat is de houding van onderwijsinstellingen dan, ten opzichte van de gemeente Ede?

V: De structuur is vrij intern gericht.

S: ROC A-12 doet wel veel externe projecten, proberen die ook actief binnenhalen. Studenten daar hebben bijvoorbeeld een promotiefilm gemaakt voor de gemeente Ede. Zo kan je ook contact leggen. Die studenten werden er op uit gestuurd. De opdrachtgever bepaalt of het aan de verwachtingen heeft voldaan. Dat vind ik prima. Dat is niet in alle gevallen zo.

Hoe is de inspraak van het bedrijfsleven op het onderwijsprogramma en hoe zou die moeten zijn?

S: Het is de goede balans zoeken tussen verschillende instellingen/bedrijven. Je moet als onderwijsinstellingen de actualiteit in de gaten houden, wat speelt er? Die zou gemiddeld moeten zijn. Ik denk dat onderwijsinstellingen het wel te weinig doen.

Wat is uw mening over de komst van een loket op de Kenniscampus?

V: Een loket moet het makkelijker maken maar vaak zie je dat het alleen maar ingewikkelder wordt. Vaak zie je dat een loket multifunctioneel is, verschillende invalshoeken. Hoe ga je dat insteken. Hoe ga je de contacten met werkgevers onderhouden? Waar ligt die verantwoordelijkheid en welke ruimte krijg je daarin?

S: Ik heb daar geen zicht op. Bij het HAN kunnen we via Saxxion, het intranet van het HAN, stageopdrachten kwijt. Het werkte echter niet. We kregen heel veel verzoeken voor stages maar we hadden daar al iemand voor. Voor jongeren ideaal, maar moet voor alle partijen werken. Dat online portal van zo'n loket maakt het wel ondoorzichtig. Daar moet je weer een iemand voor hebben. Probeer dat fysieke contact eerst te leggen.

V: Dat is echt een voorwaarde. Als het contact met de scholen er niet al is, gaat een loket ook niet werken. De fysieke randvoorwaarden moeten voldoen. Los van systemen moet je elkaar weten te vinden.

S: Binnen ons P&O netwerk hebben we met veel, 24, gemeenten een platform. Eens in de twee maanden komen we bijeen. Kunnen we dat niet efficiënter insteken door 3 keer per jaar bij elkaar komen en een online platform maken. Je kan notities daarop plaatsen of discussies voeren. Dat doe je vanuit de bestaande behoefte. Die behoefte moet er zijn, dan ga je iets ontwikkelen. Kom met elkaar in gesprek dat je nut en noodzaak ziet om samen te werken. Dat moet vanuit de mensen komen die het gaan gebruiken. Je kunt als gemeente zoiets bedenken, maar als er vanuit de gebruikers er geen behoefte aan is, mislukt het.

Wat zijn andere knelpunten bij samenwerking tussen verschillende soorten organisaties?

S: Tijd, interesse, bereikbaarheid. Ik zit in het overleg van FoodValley gemeenten en werkgevers en ben al twee keer niet geweest omdat ik het zo druk heb. Door tijdgebrek ga je prioriteiten stellen. Dat netwerk is wel erg belangrijk.

V: Ook verwachtingenmanagement. Wat verwachten bedrijven en organisaties van onderwijsinstellingen? Dat wordt, volgens mij, onvoldoende uitgesproken. Daardoor lopen processen niet en maakt men niet optimaal gebruik van elkaar. Wat is nou de ambitie van alle partijen. Spreek dat uit.

Volgens de literatuur werkt samenwerking als je dat richt op een gedeeld thema. Hier is dat food en gezondheid. Wat vindt u daarvan?

V: Dat onderwerp bindt men met elkaar. Aan de andere kant moet je uitkijken dat je je daar blind op staart en contact met andere instellingen aan de kant schuift.

S: Je werkt samen als je elkaar nodig hebt. Als je werk doet waarvoor je de ander niet nodig hebt dan doe je dat niet. Samenwerken kost tijd. Op het moment dat je niet in elkaar gezichtsveld zit en elkaar niet nodig hebt, wordt er niet samengewerkt. Je moet elkaar kunnen opzoeken. Er moet een gemeenschappelijke noemer zijn om samen te werken. Een aantal gemeentebesturen hebben elkaar gevonden in de FoodValley, zij gaan samenwerken. In Groningen is dat EnergyValley. Landbouwniversiteit, voeding. Dat moet iedereen kennen. We proberen op inhoud elkaar te vinden. Op regionaal verband vind je vaak dezelfde problemen. Je zit in hetzelfde grondgebied, dicht bij elkaar. De problematiek is gedeeld, gelijkgestemde problematiek. Geografisch is die binding bepaald. Er gebeurt nu veel om die binding te stimuleren en de kans op samenwerking te vergroten.

Er wordt ook wel gesproken over de kennisparadox. Er wordt veel kennis gepubliceerd maar weinig toegepast in het bedrijfsleven. Hoe is dat hier in de regio, met HBO en MBO hier in Ede?

S: Er zit al een kennisparadox wanneer je op school wordt opgeleid volgens de boekjes en in de praktijk geconfronteerd met een totaal andere praktijk.

V: De MBO en HBO staan wel dicht bij de praktijk.

Samenvattend maakt de gemeente Ede, als werkgever, relatief veel gebruik van het arbeidsaanbod uit de regio. Dit zijn stagiaires maar ook banen. Voor banen op een hoger niveau worden mensen uit het gehele land verworven. De Kenniscampus biedt kansen maar de rol van gemeente Ede als werkgever is hier onduidelijk bij. De aansluiting onderwijs en arbeidsmarkt vanuit de gemeente Ede als werkgever kan beter door de gemeente Ede te profileren bij scholen en bedrijven. Heeft u nog toevoegingen?

V: Ik ben heel benieuwd hoe werkgevers betrokken bij de Kenniscampus. Wij zijn natuurlijk ook een werkgever dus wat onze rol daarbij is.

S: We moeten elkaar weten te vinden. Wij hebben een rol daarin maar de onderwijsinstellingen moeten ook wat meer hun nek uitsteken. Gebruik het gastdocentschap, wat nog niet zoveel voorkomt, probeer te verbinden. Haal werkgevers binnen en laat hen wat vertellen over de praktijk. Bij het NCOI staan docenten met één poot in het bedrijfsleven, hebben een

eigen communicatiebureau bijvoorbeeld. Dan heb je kruisbestuiving. Je moet altijd zorgen bij beroepsopleidingen dat je voeding houdt met de praktijk. Het mooiste is dat docenten zich deels in die praktijk bewegen.
V: Dat lijkt me een belangrijke succesfactor, een goede link leggen naar de praktijk. Als student luister je toch anders naar de docenten die de praktijk kennen. En een goede arbeidsmobiliteit, waarmee je de afstand tussen theorie en praktijk verkleint.

